fondată în 1895
bpt
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia połaniecki

★

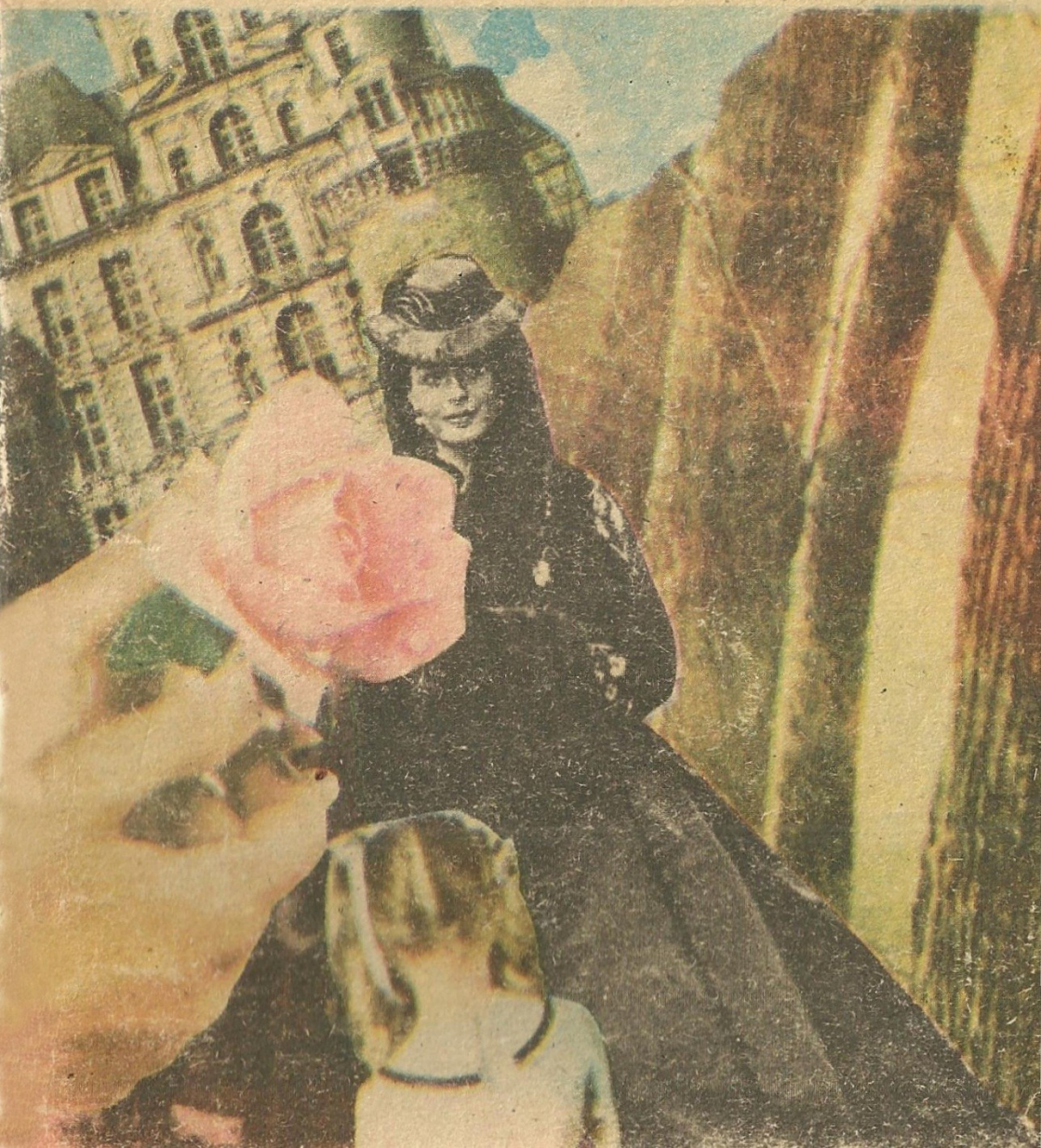

Ilustraţia copertei: Francisc Kalab

Henryk Sienkiewicz

Familia Połaniecki

★

ROMAN
TRADUCERE, PREFAŢĂ, TABEL CRONOLOGIC ŞI NOTE DE STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI 1987
EDITURA MINERVA BUCUREŞTI

Pentru versiunea românească, toate drepturile rezervate Editurii Minerva („B.P.T.”)

CUPRINS

PREFAŢĂ

TABEL CRONOLOGIC

NOTA TRADUCĂTORULUI

PARTEA ÎNTÎI

I
II
III
IV
V.
VI
VII
VIII
IX
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX

PARTEA A DOUA

I
II
III

PREFAŢĂ

De atâtea ori neînţeleasă, întâmplarea a făcut ca toate marile iubiri ale lui Henryk Sienkiewicz să poarte numele Maria[1]. Nu o dată, personajele feminine care însufleţesc paginile creaţiei literare reprezintă transpuneri mai mult sau mai puţin fidele ale Măriilor care i-au dăruit inima, oferindu-i o fericire mai totdeauna pasageră, presărată din belşug cu spinii suferinţelor. Femeile care s-au bucurat de dragostea-i neprecupeţită i-au fost răpite una după alta de adversitatea oamenilor şi meschinăria părinţilor (Maria Keller şi Marynuszka Romanowska), de boala neiertătoare (Marynia Szetkiewicz) şi împrejurările nefavorabile (Maria Radziejewska), în sfârşit de... propria moarte (Maria Babska). Doar convieţuirea de nu prea mulţi ani cu Maria Szetkiewicz s-a dovedit ceva mai durabilă şi mai generoasă în momente înălţătoare, lăsând în urmă doi copii angelici, durerea niciodată ostoită după pierderea primei soţii şl regretul „celei mai mari iubiri” împărtăşite. Ecouri ale acestui tragic deznodământ matrimonial răzbat în multe povestiri, nuvele şi romane, printre altele, în ultima parte a trilogiei istorice, *Pan Wołodyjowski,* dar nicăieri imaginea dispărutei, a soţiei şi mamei model, nu este atât de completă şi expresivă ca în *Familia Połaniecki (Rodzina Połanieckich),* în care una dintre eroinele de prim-plan, Marynia Połaniecka, poartă numele şi însuşirile caracterologice ale soţiei răposate. Mai mult. În acelaşi roman, forţând întrucâtva structura epicului, autorul introduce în paralel „istoria” cuplului Zawiłowski-Lineta Castelli, care transfigurează literar peripeţiile dramatice prin care trece Sienkiewicz cu prilejul celei ele a doua căsătorii. Modificând prea puţin datele realităţii *de facto* — numele personajelor, stadiul relaţiilor, sfârşitul lui Zawiłowski, gradul

[1] Pornind de la corespondenţa scriitorului şi de la mărturiile contemporanilor, o exegetă laborioasă, Barbara Wachowicz, descrie amănunţit, asezonându-le copios cu citate din documentele folosite, încercările sentimental-matrimoniale ale lui H. Sienkiewicz în vol. *Mariile vieţii lui (Marie jego życia),* Cracovia, 1973.

de rudenie dintre Lineta şi doamna Bronicz şi portretul domnului Bronicz — „idila” reconstituie artistic aproape cu fidelitate documentară căsătoria de o clipă a romancierului cu Marynuszka Romanowska, zădărnicită de amestecul nesăbuit al mamei ei vitrege, o mitomană superficială cu fumuri aristocratice. Protestele prozatorului în acest sens sunt, desigur, formale, dictate de o bună-cuviinţă şi delicateţe elementare[1]. Romanul este conceput în anii 1883—1884, timp în care se consumă logodna, căsătoria şi divorţul scandalos, aşadar impresiile sunt transferate pe viu în actul creaţiei; de aci prospeţimea, intensitatea şi autenticitatea simţămintelor personajelor implicate în această „farsă tragică”.

Fireşte, posibilitatea identificării unor prototipuri reale nu pune nicidecum sub semnul întrebării valoarea ca artă, invitând numai, până la un punct, la o interpretare realistă a naraţiunii la toate nivelele formalizării. *Fiindcă Familia Połaniecki,* ca şi romanul anterior, *Fără ideal (Bez dogmatu,* 1891), de care se leagă prin problematica înrudită, similitudini ambientale şi tipologice, într-un cuvânt, prin viziunea auctorială asupra materiei înfăţişate şi atitudinea faţă de ea[2], învederează cuprinderea realităţii în modalitatea esteticii precumpănitor şi intenţional realiste, finalitatea polemico-didactică. Iată motivul pentru care cele două romane au produs multă vâlvă printre intelectualii vremii. Mulţi ani, din 1883 până prin 1838, se lăsase antrenat aproape în exclusivitate de tematica istorică, uimind pe admiratori şi pe sceptici cu forţa şi amploarea trilogiei, concepute mai degrabă în maniera romantică. Mirarea opiniei publice era deci îndreptăţită de deosebirile formale şi, aparent, de concepţie, pe care le conţineau cele două opere în raport cu restul creaţiei. Într-adevăr, opţiunea scriitorului pentru descrierea lucidă, obiectivată, proprie romanului realist consolidat în secolul al XIX-lea, este evidentă în toate straturile acestei „saga” familiale. Acţiunea, de tot simplă, se

---

[1] Scrisoare către Jadwiga Janczewska, Zakopane, 9 iulie 1894.

[2] Cel mai strălucit interpret al operei sienkiewiczene, Julian Krzyżanowski, opinează în vol. *Creaţia lui Henryk Sienkiewicz (Twórczość Henryka Sienkiewicza),* Varşovia, 1970. p. 298, că aceste două romane pot fi considerate ca alcătuind un ciclu unitar.

încheagă din episoade cotidiene, cu rezonanţă în grupuri restrânse, nu o dată pur şi simplu individuală. Nici urmă de evenimenţialul copleşitor din romanele istorice, care antrena mase mari de oameni şi dezvolta energii impresionante, subordonându-şi tiranic toate încrengăturile naraţiunii, al cărei focar catalizator îl constituie. Întâmplările, numai aparent lipsite de importanţă, crescând câteodată în diferende de conştiinţă sau comportamentale care hotărăsc viaţa sau moartea personajelor, tind să realizeze prin matrimoniu un scop pe aceeaşi măsură — familial, care, în convingerea, protagoniştilor, evident, şi a autorului, preocupat pe atunci de a doua căsătorie, însemna fericirea, prin urmare, şi utilitatea *pro publico bono,* căruia i se puteau consacra în linişte. Familiarizată încă de pe vremea romanticilor cu noţiuni prestigioase, precum Patria, Dumnezeu, Poporul etc., critica de specialitate a condamnat cu asprime lipsa de măreţie şi spectacular a acestui ideal pe care l-a etichetat drept „casnic”. Spre deosebire de romancier, care încerca să demonstreze în roman că tocmai realismul vieţii de zi cu zi, al faptului cotidian, întemeiază valorile pragmatice, instructive ale *Familiei Połaniecki;* un fel de neorealism *avant la lettre,* de aceea, mai temperat în reliefuri.

Fără îndoială, unitatea metodologică în elaborarea cărţii l-a determinat pe Sienkiewicz să păstreze consecvent această perspectivare estetică şi în sfera tipologiei. Îndeosebi aici, în asamblarea portretelor umane, este uşor vizibilă dorinţa autorului de a conferi locului comun, efemerului, prin mijlocirea personajelor, a generalizării artistice, valorile perenităţii. Câtă deosebire între eroii trilogiei istorice — Skrzetuski, Kmicic, Wołodyjowski, Zagłoba şi atâţia alţii — care, centraţi pe câte o trăsătură definitorie, acţionează amplu, cu o gesticulaţie romantic-statuară, totdeauna în limitele profilului pe care îl reprezintă, şi tipurile din Fa*milia Połaniecki,* care, mai puţin stilizate într-o direcţie sau alta, se înscriu fără siluiri în perimetrele existenţei reale, obişnuite! Se înţelege, înăuntrul despărţiturii sociale din care fac parte. Eroismul unicat în împrejurări irepetabile coboară la nivelul colectivităţii, manifestându-se în reuşita, în viaţa de fiecare zi,

şi aceasta o luptă dintre cele mai dificile, ale cărei finalităţi sunt familia şi bunăstarea; Pentru a le realiza, Połaniecki, în ipostaza lui de comerciant, parcurge un proces îndelungat, presărat cu poticniri dureroase şi smulgeri temerare, şi acestea câtuşi de puţin insolite, trebuind să rezolve un conflict cu triplă direcţie: atitudinea faţă de femeie, relaţiile cu divinitatea şi cele cu semenii — toate în mare vogă în disputele epocii. De fiecare dată, situaţiile de răspântie prilejuiesc solilocvii de lungă durată, de care scriitorul se foloseşte cu promptitudine şi premeditare pentru a înşirui o mulţime de observaţii moral-comportamentiste asupra vieţii, pledoariile pro şi contra încheindu-se de regulă cu concluzii de ordin practic. Deşi uneori întârzie curgerea epicului, asemenea insistenţe analitic-reflexive împlinesc întrucâtva intenţia lui Sienkiewicz de a scrie un roman psihologic. Şi mai puţin distinctiv este drumul Maryniei Połaniecka — soţie frumoasă, blândă, virtuoasă, iubitoare şi altruistă. O adevărată poetică a anti-eroului guvernează de la început până la sfârşit evoluţia celor doi protagonişti spre fericire; care nu înseamnă numai zâmbet şi miere, ci şi pelinul grijilor de tot felul — este concluzia formulată în finalul romanului.

Familiei Połaniecki, care n-a renunţat cu totul la preceptele stării a treia, depăşindu-le prin apartenenţa de clasă şi idealul întoarcerii la proprietatea funciară, îi sunt opuse în scopuri comparative cuplurile Maszko, pozitivist inechitabil, Osnowski, aristocratic steril, şi Zawiłowski-Lineta, romantic desprins de viaţă, cărora li se adaugă existenţele însingurate de felul lui Bukacki, ce pot fi aşezate alături de oamenii de prisos din literatura rusă, oricât de mult s-ar deosebi pe treptele cauzalităţii. Realismul viguros şi valenţele didactice hotărăsc mai ales tentele întunecate, virulent critice, în care sunt descrişi reprezentanţii aristocraţiei. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept cuvânt documentare, galeria tipurilor „negative” fiind dintre cele mai concludente, Chiar atunci când intriga antrenează indivizi superdotaţi, ca poetul Zawiłowski. Autorul insistă îndeosebi în motivarea dialectică, intrinsecă şi exterioară, a eşecului lor; Zawiłowski este o variantă cu fundamente conceptuale schimbate a lui Płoszowski din *Fără ideal. Familia*

Połaniecki se impune, aşadar, şi ca un izbutit roman de moravuri. Toate acele idei şi atitudini de viaţă cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale — pesimismul paralizant, scepticismul anarhic, mesianismul panslavist, budismul etc. — altfel spus, atmosfera de lâncezire şi marasm, care se înstăpânise spre cumpăna secolelor XIX şi XX şi în societatea polonă, stăvilindu-i avânturile creatoare, sunt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale.

În acest context, expunerea se desfăşoară şi ea, era de aşteptat, într-un stil adecvat. Aici, mai mult decât în creaţiile istorice, personajele şi autorul-narator vorbesc fără afectare într-o limbă cu limpezimi clasice, lipsită cu totul de podoabe inutile, de căutări ludice. Latinismele de odinioară, frecvente, care impregnau textul cu sonorităţi particulare, au dispărut aproape cu desăvârşire, autorul mulţumindu-se ici şi colo cu câte o expresie franţuzească, şi aceea foarte cunoscută şi de tot obişnuită pentru o lume cu pretenţii de cultură superioară şi înclinaţii cosmopolite. Iar arhaismele şi regionalismele, care subliniau sugestiv consumarea întâmplărilor în epoci revolute şi în spaţii geografice distincte, s-au pulverizat cu totul în lexicul vorbirii contemporane, apărând numai arareori printre bizareriile câte unui vârstnic! Simplitatea, claritatea şi spontaneitatea „spunerii" întăresc până la caracteristic impresia de oralitate.

Scris în cheia metodologică a realismului critic, ca şi *Fără ideal,* romanul *Familia Połaniecki* prelungeşte totuşi din romanul istoric unele obişnuinţe de meşteşug şi concepţie, intrate organic în atelierul de creaţie. Asemenea automatisme narative se întâlnesc „cel mai adesea în sfera tipologiei şi a povestirii propriu-zise, înceţoşând pe alocuri expresivitatea semnificaţiilor în favoarea ambiguităţii interpretative. Obsesia omului puternic, cu unele puncte de plecare în complexul *westman*-ului, care învinge toate obstacolele îndeosebi prin forţa fizică ieşită din comun, transpare şi aici în masivitatea lui Gątowski ori în puterea, e drept, abia pomenită, a lui Połaniecki. Pe de altă parte, cu toată strădania sesizabilă de a închega psihologii profunde şi complexe, nu puţine personaje

manifestă câteodată o impulsivitate şi o rectitudine mai aproape de linearitatea eroilor *Trilogiei,* decât de conştiinţa rafinată până la sofisticare cu ajutorul culturii, proprie „decadentului" de la îngemănarea secolelor. De aceea, unele reacţii par bruşte, insuficient motivate, contradictorii chiar, împingând virtual exegeza în fundături lăturalnice. O frecvenţă care contrariază întrucâtva o au şi procedeele de legare în fluxul povestirii a componentelor narative. Repetarea unor formule de felul: *la acestea, văzând acestea, după care, drept care* etc., se explică prin simţul epic foarte acut al lui Sienkiewicz care simte nevoia unei cursivităţi alerte nu numai la nivelul episoadelor şi al ideaţiei, ci şi la cel al formei, exigenţă întrepătrunsă armonios cu celelalte posibilităţi care realizează oralitatea textului. În seria deprinderilor continuate din romanele anterioare se înscriu, de asemenea, punctarea prin replici lapidare, semănând cu nişte grave şi definitive căderi de cortină, a sfârşitului celor mai multe dintre capitole, unele exclamaţii grandilocvente ale personajelor, e adevărat, acestea foarte rare, ş.a.m.d.

Apreciate ca romane psihologice şi de moravuri, specii care proliferau în epocă, atât *Familia Połaniecki,* cât şi *Fără ideal* au, însă, semnificaţii mai largi, acoperind registrul social. În consecinţă, ele pot fi şi trebuie interpretate, ni se pare, şi ca un fel de justificare a îndepărtării treptate de ideologia pozitivistă, justificare necesară mai ales după reproşurile insistente care i s-au făcut la apariţia primei părţi a trilogiei. În toate romanele istorice, autorul indica pentru eliberarea naţională un alt drum decât cel defensiv al pozitiviştilor, un drum cu mai mulţi sorţi de izbândă; acţiunea armată în frunte cu nobilimea. Pentru rezolvarea problemelor sociale, reţeta lui Sienkiewicz, deşi diferită de a pozitiviştilor, n-a mai fost atât de fericită, cuprinzând frăgezimi şi întortocheri greu de urmărit, care puteau da naştere la neînţelegeri.

Considerarea lui Leon Płoszowski din *Fără ideal* ca o expresie a tendinţelor estetizante care se răspândeau în epocă drept reacţie faţă de pragmatismul burghez este neîndestulătoare[1]. Personajul reprezintă şi un simbol social; el

[1] Cf. A. Nofer, *Henryk Sienkiewicz,* ed. a III-a, Varşovia, 1963, cap. *Quo*

aparţine unei pături la ale cărei posibilităţi materiale, ce împiedică realizarea potentelor pe care le posedă exponenţii ei, autorul face deseori aluzie. Calităţile şi slăbiciunile lui sunt şi ale clasei sale. Dotat cu o sensibilitate vioaie, complicată prin cultură, Leon Płoszowski are şi un ales gust artistic, şlefuit încă din copilărie prin educaţie. Nefiind una din pasiunile sale, arta e totuşi o preferinţă la care nu va renunţa niciodată. Estetica îi înlocuieşte etica. Inteligenţă nativă, a fost privit de mic ca un copil minune, în care se puneau mari speranţe. Până la vârsta de treizeci şi cinci de ani n-a realizat nimic; crede că ar putea străluci în câteva domenii, dar dacă ar fi obligat să-şi aleagă o profesiune, n-ar şti încă în ce direcţie să-şi canalizeze atenţia şi eforturile. E în el ceva din acea *improductivité slave* care caracterizează aristocraţia din care se trăgea. Incapacitatea lui de acţiune, exterior asemănătoare cu aceea a romanticilor, are temeiuri filozofice într-un scepticism total, care vizează până şi convingerile sceptice. Metodele filozofiei pozitiviste: observaţia detaşată şi critica exactă, pe care le aplică în viaţă cu consecvenţă, i-au sădit în suflet o îndoială ce-i paralizează orice iniţiativă. În societate pare energic, dar când e vorba de rezolvarea decisă a unei probleme de viaţă, scepticismul îl face neputincios; raţiunea se rătăceşte în speculaţii de tot felul, iar voinţa nu-şi găseşte nici un sprijin care s-o stimuleze, aşa că faptele eroului depind, în mare măsură, de întâmplările exterioare. Nesiguranţa veşnică în care se zbate îi macină nervii şi spiritul. În puterea vârstei, Leon se simte deja epuizat; în purtarea lui se înstăpâneşte treptat o anume blazare, iar printre gândurile alambicate se strecoară pe încetul conştiinţa ratării. Îşi apreciază cu justeţe situaţia în societate: cei ca el sunt ca nişte pufuleţi pe care viaţa îi poartă într-o parte şi alta, deoarece ei nu pot opune nici o rezistenţă. Paradoxal, şi-au pierdut încrederea în ei, dar mai sunt convinşi că reprezintă încă prin cultură culmea civilizaţiei. În viaţă caută laturile sărbătoreşti, delectarea şi fericirea, deşi nu mai cred nici în fericire. Pesimismul lor, uşor şi străveziu ca fumul de havană, le acoperă orizontul, îngrădindu-i de restul societăţii şi creându-le o lume închisă în sine,

---

vadis?

somnolentă. Absenţa energiei faptice creşte pe inexistenţa vreunui ideal statornic care să-i absoarbă preocupările. Conştient de această carenţă temperamentală şi conceptuală, când crede că iubirea pentru Aniela l-ar putea transforma miraculos într-un om activ, Leon se agaţă de ea cu puterea disperării.

Soluţia aleasă de personaj nu-şi găseşte validitatea şi în planul social; ea poate fi valabilă strict individual, dar impasul aristocraţiei nu se poate rezolva cu ajutorul unor paliative sentimentale. Intenţionând să avertizeze pe intelectualii cuprinşi de îndoieli de urmările nefaste pe care le poate avea scepticismul[1], Sienkiewicz îşi conduce eroul spre sinucidere. Când şi ultima şansă este pierdută prin moartea Anielei, Płoszowsld, al cărui scepticism pur devine resignativ, îşi pune capăt zilelor. Pieirea socială a aristocraţiei tradiţionale era, aşadar, inevitabilă. În societate nu mai era loc pentru nişte entităţi lucitoare prin trecut şi cultură, dar nimănui folositoare. Pentru recuperarea valorilor umane pe care le mai deţineau reprezentanţii acestei pături în pragul prăbuşirii era nevoie de pierderea moşiilor, care să le sfărâme crusta de lâncezeală şi să-i arunce în tumultul activităţilor sociale, şi silindu-i să-şi câştige existenţa prin muncă, precum doctorul Chwastowski. Era vorba, nici mai mult nici mai puţin, de distrugerea celui mai însemnat element care năştea viaţa de huzur, parazitismul şi prejudecăţile de castă. În această privinţă, Sienkiewicz se păstra încă aproape de pozitivişti, deşi în *Prin foc şi sabie* părea că înclină spre sensul opus; nu însă şi în *Potopul* şi în *Pan Wołodyjowski.*

Romanul este scris în forma unui jurnal intim, modalitate foarte potrivită pentru introspecţiile psihologice. Or, tocmai în această direcţie intenţia de analiză a unui „suflet bolnav” a dat greş, pentru că autorul — repetăm afirmaţia lui I. Matuszewski — este un psiholog la nivelul observaţiei; ceea ce vede sau îşi poate imagina prin facultăţile de reprezentare descrie cu multă plasticitate, dar intuiţia psihologică este

---

[1] *J. Krzyżanowski,* H. Sienkiewicz. Calendarul vieţii şi al operei (H. Sienkiewicz. Kalendarz życia i twórczości), *ed. a II-a, Varşovia, 1958, p. 163—164.*

destul de redusă. Nu este şi un psiholog filozof[1]. Speculaţiile etico-filozofice ale lui Leon se înecă într-o crasă platitudine, astfel că romanul rămâne o încercare nereuşită.

Soluţia socială, ale cărei premise începeau să se schiţeze în *Fără ideal,* se conturează oarecum închegată în *Familia Połaniecki.* Romanul a fost socotit de mulţi exegeţi ca fiind o apologie a filistinismului mic-burghez. Elogiul carierei de afacerist a lui Połaniecki însemna totodată elogiul goanei după capital, care n-are nimic comun cu binele societăţii[2]. Dacă această etichetare ar corespunde adevărului, ar însemna că autorul renunţase pentru moment la poziţia neoconservatoare, evidentă în operele istorice, şi revenise alături de ideologia pozitivistă, fapt care ni se pare posibil, dar mai puţin probabil, date fiind şi romanele scrise ulterior. A. Nofer, în capitolul *Quo vadis?* din lucrarea citată, unde analizează şi romanele în discuţie, „explică" astfel „incompatibilitatea de concepţie. Połaniecki i-a fost indiferent autorului, pe când la Płoszowski a ţinut în mod deosebit, apărându-l în câteva intervenţii publice. L-a prezentat ca pe un tip negativ, fiindcă nu se cuvenea să-l arate, drept model într-o epocă de deprimare generală, deşi, ca şi în cazul lui Petronius, îi împărtăşea multe din idei. De ce l-a prezentat însă oarecum idilic pe Połaniecki, de vreme ce-l dispreţuia? Pentru acelaşi motiv? E discutabil. Pare totuşi mai solid întemeiată ipoteza că Sienkiewicz, odată îndepărtat de pozitivism, nu s-a mai întors la el nici în cele două romane de observaţie socială. În *Fără ideal* are o atitudine critică faţă de aristocraţie, care şi-a pierdut vigoarea de demult, epuizându-se fizic şi cerebral în cosmopolitism desuet şi extravaganţe cabotine, iar în *Familia Połaniecki* încercă să ofere o reţetă de îndreptare a nobilimii prin întoarcerea ei la pământ, după ce s-a regenerat trecând prin purgatoriul energiei burgheze. Prezentarea roză a lui Połaniecki se datoreşte acestei intenţii artistice. Lauda i se cuvine burgheziei pentru energia şi ţelurile ei, aşa lipsite de spectaculozitate cum sunt; în acest sens, poate servi drept exemplu. Privite aşa, romanele nu mai

---

[1] Cf. I. Matuszewski. *H. Sienkiewicz, „Familia Połaniecki",* „Przegląd Tygodniowy 1985, nr. 19, 20.

[2] A. Nofer, *op. cit.,* p. 257.

constituie o insulă izolată şi contradictorie în concepţia autorului şi nici măcar o întoarcere temporară la pozitivism, revenire negată de altfel de *Cavalerii teutoni* şi chiar de *Quo vadis?*

E neîndoios că în carte se găsesc numeroase argumente care să îndreptăţească părerile criticii; toată intriga se ţese în jurul activităţii lui Połaniecki în cadrul familiei şi ca afacerist intreprid, susţinând o fericire şi o realizare mărginită ca perspectivă, domestice. Simte câteodată unele goluri în viaţa lui, dar gândeşte că toate lipsurile se vor acoperi prin căsătorie; credea că adevăratul înţeles al vieţii, adevărata ei ţintă, era să fie soţ şi tată. S-a făcut însă eroarea ca personajul să fie considerat exclusiv în acest moment al vieţii sale, fără să se mai aibă în vedere punctul de plecare şi finalul evoluţiei, fapt care a dus la aprecierea unilaterală şi greşită. „Eroul" trebuie însă judecat din unghiul devenirii lui sociale. Să nu uităm că Połaniecki a făcut parte la început, personal sau prin înaintaşii săi, din boierimea rurală. Aflăm că şi-a pierdut pământul printr-un concurs de împrejurări nefavorabile, fiind obligat să intre în vârtejul afacerilor. Chiar dacă autorul descrie deloc critic şi prea îndelung mulţumirea lui măruntă în căsnicie şi în comerţ, a procedat astfel tocmai cu intenţia de a demonstra că această situaţie, trecătoare, nu este de natură să-i permanentizeze locul pe care trebuie să-l ocupe în societate. Căci Połaniecki, prin căsătorie, se întoarce la proprietatea funciară, adeverind spusele consilierului Jamisz: „Pământul ne atrage, fiindcă e adevăratul izvor de bogăţie (...) Adevărata datorie şi adevărata bogăţie se găsesc în pământ".

În concluzie, Sienkiewicz s-a deosebit categoric de pozitivişti în ceea ce priveşte calea pentru rezolvarea ţelurilor naţionale. În latura socială a văzut răul societăţii contemporane, dar a preconizat pentru îndreptarea lui o soluţie care se prefigura tot capitalistă în esenţa ei: în locul urbanismului industrial, idealizat de burghezia pozitivistă, Sienkiewicz a postulat întoarcerea economiei spre proprietatea funciară, exploatată, bineînţeles, corespunzător noilor împrejurări.

STAN VELEA

TABEL CRONOLOGIC

1848 5 mai Se naşte Henryk Sienkiewicz într-o localitate din Podlasie, Wola Okrzejska, în Polonia.

În mişcarea spirituală a vremii continuă să domine ideologia romanticilor revoluţionari. A. Mickiewicz (1798—1855), J. Slowacki (1809—1849) ş.a.
Continuă măsurile represive iniţiate de ţarism după înăbuşirea insurecţiei din 1830 - 1931. În trecere prin Varşovia, ţarul ordonă închiderea gimnaziilor poloneze.
Este înfrântă răscoala ţăranilor din Galiţia, condusă de activiştii democraţi-revoluţionari; moare, luând parte la lupte, E. Dembowski.

1848 Au loc izolat acţiuni revoluţionare, repede înăbuşite.

1851 Se desfiinţează graniţa vamală dintre Polonia şi Rusia.

1853 - 1856 Războiul Crimei.

1855 Părinţii scriitorului se mută la Weżyczyn, un sat din Mazowsze.

1858 Henryk Sienkiewicz este înscris la un liceu real din Varşovia, pe care-l va termina cu mare greutate din pricina lipsurilor băneşti.

1861 Familia Sienkiewicz îşi vinde pământul şi se mută la Varşovia.

Mişcările ţărăneşti determină înfăptuirea reformei agrare din Rusia; desfiinţarea iobăgiei şi împroprietărirea ţăranilor. La fiinţă, la Varşovia, Comitetul orăşenesc, transformat ulterior în Comitetul central naţional pentru organizare... unei noi insurecţii,

1862 Conducătorii mişcării de eliberare a Poloniei: J. Dąbrowski, J. Sierakowski, W. Wróblewski ş.a., întreţin legături cu organizaţia ofiţerilor ruşi „Zemlia i volia” şi cu Herţen, care va publica la Londra, în *Kolokol,* cunoscuta *Scrisoare către ofiţerii ruşi,* în care îi îndemna să sprijine insurecţia.

1863 Detaşamentele revoluţionarilor polonezi sunt înfrânte: a treia încercare armată de eliberare a Poloniei este înăbuşită în sânge, între 1795—1918 Polonia a fost împărţită între imperiul ţarist, Prusia şi imperiul habsburgic,
1864 Se decretează eliberarea şi împroprietărirea ţăranilor polonezi.

1866 H. Sienkiewicz se înscrie la Universitatea din Varşovia, unde iniţial, la insistenţa părinţilor, studiază dreptul şi medicina.

Începe să apară la Varşovia revista Przeglqd Tygodniowy, editată de tinerii pozitivişti polonezi.

1867 Studentul Sienkiewicz se transferă la secţia de ştiinţe umanistice.

1869 Sienkiewicz începe să publice recenzii, cronici şi foiletoane, în periodicele vremii, cu pseudonimul Litwos, în care se vădeşte adeptul ideologiei pozitiviste.

1870 Devin dominante ideile pozitiviste: renaşterea Poloniei prin redresarea economiei, dezvoltarea ştiinţelor, culturalizarea maselor, emanciparea femeii, egalitatea cetăţenească indiferent de naţionalitate, religie şi sex etc. Scriitorii mari ai vremii îşi însuşesc ideologia pozitivistă B. Prus, E. Orzeszkowa, H. Sienkiewicz, M. Konopnicka, G. Zapolska ş.a.

1870—1871 Războiul franco-prusian.

1872 Apare primul roman al lui Sienkiewicz, *În zadar,* în periodicul *Wieniec,* o încercare juvenilă de a descrie mediul studenţesc.

E. Orzeszkowa publică romanul *Marta* — un îndemn către societate de a pregăti femeia pentru ocupaţii practice.

1876 Sienkiewicz pleacă în America de Nord cu un grup de prieteni; călătoria îi va inspira volumul *Scrisori din călătoria în America* şi numeroase nuvele. Aici se va contura ruptura de pozitivism.

1877 Publică nuvela *Schiţe în cărbune* — un tablou critic

impresionant al satului de după împroprietărire.

1877 - 1878 Războiul ruso-româno-turc.

1879 Se întoarce la Varşovia, după o zăbovire de doi ani prin Franţa, Italia şi Galiţia.

1880 Asociaţia iluminării populare lansează lozinca culturalizării poporului, înţelegând prin popor ţărănimea. De la această dată, mişcarea muncitorească, spontană până aci, începe să se manifeste organizat, atestând zădărnicia iluziilor pozitiviste.

1882 la fiinţă primul grup socialist polonez, condus de studentul Ludwik Waryński.

1882 - 1883 Sienkiewicz redactează periodicul Słowo, al cărui program era centrat pe aspiraţiile burgheziei orăşeneşti.

1884 Tipăreşte *Prin foc şi sabie,* partea întâi din trilogia istorică, concepută cu scopul expres de „îmbărbătare a inimilor".

1885 Moare de tuberculoză prima soţie a lui Sienkiewicz,

1886 Apare partea a doua a trilogiei: *Potopul.*

Începe să apară la Varşovia revista *Głos (Vocea),* în care tinerii M. Bohusz şi J. L. Popłowski vor promova programul poporanist: reprofilarea industriei pe cerinţele naţionale, mărirea capacităţii de consum a pieţii interne prin îmbunătăţirea situaţiei economice şi culturale a ţărănimii, anti-urbanismul, legătura indisolubilă cu pământul, tipul armonic dezvoltat în sânul naturii, curăţenia etică a satului etc.

1887 Săptămânalul *Życie (Viaţa)* începe să răspândească la Varşovia ideile simboliste.

E. Orzeszkowa susţine, prin romanul *Pe Niemen,* că nobilimea ruinată nu se poate regenera social decât prin apropierea de ţărănime.

1887 - 1888 H. Sienkiewicz publică ultima parte a trilogiei: *Pan Wolodyjowski.*

1888 În romanul *Kaska Karkutyda,* G. Zapolska prezintă situaţia femeii ca victimă în societatea burgheză.

1889 Din cele 15.000 de ruble dăruite de un necunoscut după terminarea trilogiei istorice, Sienkiewicz instituie o bursă pentru creatorii bolnavi de ftizie.

Apare cel mai bun dintre romanele lui B. Prus, *Păpuşa* — un tablou magistral al mediului orăşenesc polonez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

1891 Sienkiewicz scrie romanul *Fără ideal,* în care critică aristocraţia pentru absenţa unor idealuri ferme.

1892 Apar *Scrisorile din Africa,* sugerate de o călătorie pe continentul negru.

Se înfiinţează Partidul Socialist Polon.

1894 Romanul Familia Połaniecki — elogiul energiei burgheze şi salvarea aristocraţiei prin întoarcerea la proprietatea funciară.

1895—1896 B. Prus publică în *Tygodnik Ilustrowany, Faraonul* — roman istoric cu rezonanţe contemporane, de epocă.

1896 *Quo vadis?* — operă inspirată de persecuţiile creştinilor în timpul împăratului Nero, pentru care i se conferă lui Sienkiewicz, în 1905, Premiul Nobel.

1897 La Cracovia îşi face apariţia revista simbolistă *Życie.*

1899 Pământul făgăduinţei de Wl. Reymont, frescă poporanistă a urbei industriale.

St, Przybyszewski (1868—1927) publică la Cracovia, în lunarul *Życie,* articolul *Confiteor,* un manifest al principiilor simboliste.

1900 *Cavalerii teutoni* — evocare a împrejurărilor care au premers şi au pregătit bătălia de la Grünwald dintre polonezi, aliaţi cu lituanienii, şi cavalerii Ordinului teuton.

1902 - 1908 Reymont publică tetralogia campestră *Ţăranii,* pentru care va primi, în 1924, Premiul Nobel.

1910 În romanul *Vârtejuri,* Sienkiewicz vădeşte neînţelegerea forţelor şi obiectivelor sociale ale revoluţiei din 1905 - 1907.

1911 Romanul *Prin pustiu şi junglă.*

1914 Publică o parte din romanul, neterminat, *Legiunile,* pe care intenţiona să-l dedice legiunilor poloneze conduse de Dabrowski.

Începe primul război mondial: la 7 noiembrie 1918, Polonia îşi va recăpăta independenţa naţională.

1916 17 noiembrie Moare, la Vevey, în Elveţia, Henryk Sienkiewicz. A fost adus în ţară abia în 1924 şi înmormântat cu fast şi preţuire la catedrala Sf. Ioan din Varşovia.

ST. V.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Ediţia de faţă este a doua traducere în limba română a romanului *Familia Połaniecki* de Henryk Sienkiewicz. Cea dintâi, apărută în anul 1942, reproduce destul de lejer o versiune franceză prescurtată aproape la jumătate faţă de textul polonez îndeosebi prin masacrarea stăruitoarelor introspecţii psihologice[1]. Asemenea reduceri subţiază considerabil tenta psihologică, *Familia Połaniecki* apărând astfel doar ca un roman social şi de moravuri. La aceasta se adaugă erorile şi omisiunile de tot felul — de la cuvinte izolate, la expresii, propoziţii, fraze şi chiar capitole întregi — care conduc în final la o imagine substanţial modificată a originalului.

Versiunea actuală reprezintă prima traducere integrală în româneşte, efectuată după Henryk Sienkiewicz, *Rodzina Połanieckich,* Państwowy Instytut Wydawniczy, Varşovia, 1958, vol. I (partea I şi a II-a), 492 p., vol. îi (partea a III-a), 352 p. Tălmăcitorul s-a străduit şi de astă dată să respecte întru totul particularităţile textului de origine. Curăţat de latinismele şi arhaismele vizând îndeosebi terminologia militară din creaţiile istorice, romanul a fost transpus într-o limbă mult mai apropiată de sensibilitatea cititorului contemporan; limbă ale cărei caracteristici esenţiale corespund întocmai atributelor oralităţii — simplitate, limpezime şi spontaneitate.

Întrucât în redarea numelor proprii am respectat întotdeauna grafia originală, excepţie făcând doar unele denumiri intrate mai de mult în limba română în forme modificate în funcţie de scrierea fonetică, *Varşovia, Cracovia,* spre exemplu, iată câteva indicaţii de pronunţie pentru uşurarea citirii lor: ą = o^{n} (o nazal); ę = e^{n} (e nazal); c = ţ; j = *ĭ* (i scurt); l, ó = u; cz, ci, ć = č (ci); rz, zi, ź = j; sz, ś = ş (şi).

---

[1] Henryk Sienkiewicz, *Neamul Połaniecki.* Trad. de Al. Iacobescu, Editura „Universul”, Bucureşti, 1942, 460 p.

PARTEA ÎNTÎI

I

Era ora unu după miezul nopţii, când Połaniecki se apropia de conacul de la Krzemień. În anii copilăriei, mai fusese de două ori în acest sat, unde mama, rudă îndepărtată cu prima soţie a proprietarului de acum, îl aducea în timpul vacanţei. Połaniecki se străduia să-şi reamintească locurile, dar imaginile se închegau cu greutate. Noaptea, la lumina lunii, totul căpăta forme schimbate. Peste câmpuri şi poiene, prin lunci, se aşternea o ceaţă alburie, astfel că împrejurimile păreau un lac nemărginit, iluzie întărită şi de corul broaştelor care se auzeau prin pâcla scămoasă. Era o noapte de iulie, senină şi luminată de luna plină. În răstimpuri, când broaştele tăceau, se auzeau cristeii cântând prin lunca acoperită de rouă, iar uneori, de departe, dinspre iazurile noroioase, ascunse de tufişurile de arin, răzbătea, parcă de sub pământ, chemarea înfundată a buhailor de baltă.

Połaniecki nu putea rămâne indiferent la farmecul acestei nopţi de vară. O simţea apropiată, şi această apropiere era cu atât mai intensă, cu cât mai înainte nu venise prea des în ţară; abia cu doi ani în urmă se întorsese pentru totdeauna din străinătate, unde îşi petrecuse prima tinereţe, iar după aceea se ocupase cu treburi negustoreşti. Acum, când intra în sătucul acesta adormit, îşi aducea aminte de propria copilărie, pentru că era legată de mama lui care nu mai trăia de cinci ani, şi pe de altă parte, pentru că necazurile şi grijile acestei copilării, în comparaţie cu cele de azi, i se păreau cu totul neînsemnate.

În sfârşit, brişca intră în satul care începea la crucea înălţată pe o ridicătură de pământ; se aplecase mult într-o parte şi ameninţa să cadă. Połaniecki o ţinea minte, deoarece odinioară fusese înmormântat aici un spânzurat, pe care-l găsiseră atârnând de o creangă în păduricea învecinată, de aceea oamenii se temeau să treacă noaptea prin acest loc.

Dincolo de cruce, începeau primele colibe. Oamenii se culcaseră. La nici o fereastră nu se vedea lumină. Cât

cuprindeai cu ochii, pe fundalul întunecat al cerului, luceau doar acoperişurile caselor, care păreau de argint, cărunte, în bătaia lunii. Unele clădiri erau văruite şi răsfrângeau o lumină alb-verzuie; altele, ascunse în livezile de vişini, prin câmpurile de floarea soarelui sau de fasole pe araci, abia se iţeau din întuneric. Prin curţi lătrau câinii, dar parcă prin somn, însoţind orăcăitul broaştelor, cântecul cristeilor, al stârcilor, toate glasurile unei nopţi de vară, întărite şi mai mult de liniştea din jur.

Înaintând încet pe drumul nisipos, brişca intră în cele din urmă pe aleea întunecată, împestriţată ici şi colo de lumina care se furişa printre frunze. La capătul aleii fluierau alene paznicii de noapte. Nu departe, albea conacul; câteva ferestre erau luminate. Când brişcă durui la intrare, din casă ieşi un slujitor tânăr, care-l ajută pe Połaniecki să coboare; se apropie şi un paznic, însoţit de doi câini albi, foarte tineri şi blânzi se vede, fiindcă în loc să latre, începură să se gudure, să sară pe musafiri şi să se arate atât de bucuroşi la venirea lui, încât paznicul fu nevoit să le domolească avântul cu ajutorul băţului.

Slujitorul luă din brişcă lucrurile lui Połaniecki, în timp ce acesta, după o clipa, intră în sufragerie, unde-l aştepta ceaiul. Lângă unul din pereţi, se afla un bufet de nuc, alături un orologiu cu greutăţi mari şi cu cuc, iar de cealaltă parte atârnau două portrete nu prea grozave de femei în veşminte din secolul al XVIII-lea. La mijloc era o masă acoperită cu o faţă de masă albă, înconjurată de scaune cu spătare înalte. Încăperea, luminată puternic şi plină de aburul care se ridica din samovar, arăta ospitalieră şi veselă.

Połaniecki începu să se plimbe în jurul mesei, dar scârţâitul propriilor ghete îl deranja în liniştea adâncă, aşa că se apropie de fereastră şi începu să privească la curtea luminată de lună, unde cei doi câini albi, care-l întâmpinaseră cu atâta bucurie, se alergau unul pe altul.

După câtva timp, uşa de la camera alăturată se deschise şi intră o tânără în care Połaniecki mai mult ghici pe fiica proprietarului de la Krzemień, născută de a doua soţie a lui. La vederea ei, se retrase din cadrul ferestrei şi, apropiindu-se de masă în ghetele-i cu scârţ, se înclină şi îşi spuse numele.

Fata îi întinse mâna şi răspunse:

— Ştiam de venirea dumitale din telegramă. Tata nu se simte prea bine, şi a trebuit să se culce, dar mâine te va întâmpina cu bucurie.

— Nu e vina mea că am sosit atât de târziu, se scuză Połaniecki, trenul ajunge la Czerniów abia la unsprezece.

— Iar de la Czerniów mai sunt încă două mile-până la Krzemień. Tata mi-a spus că ai mai fost pe aici.

— Da, veneam cu mama când dumneata nu erai încă pe lume.

— Ştiu, eşti rudă cu tata.

— Într-adevăr, sunt rudă cu prima soţie a domnului Pławicki.

— Tata ţine foarte mult la legăturile de familie, oricât de îndepărtate ar fi, răspunse tânăra.

Şi începu să toarne ceaiul, împrăştiind cu cealaltă mână aburul care se ridica din samovar şi-i acoperea ochii. Când discuţia se întrerupea, nu se auzea decât ticăitul ceasului. Połaniecki, pe care-l interesau femeile tinere, se uita cu luare-aminte la domnişoara Pławicka. Aceasta era de statură mijlocie, destul de zveltă, avea părul negru, faţa blândă, dar parcă stinsă, tenul puţin bronzat de soare, ochii albaştri şi gura foarte frumoasă. Chipul ei arăta o femeie liniştită şi delicată. Połaniecki, căruia nu i se părea urâtă, dar nici prea frumoasă, îşi spuse în gând că e totuşi destul de drăguţă, că poate să fie bună, şi sub aparenţa nu prea strălucitoare poate ascunde multe calităţi proprii fetelor de la ţară. Deşi tânăr, viaţa îl învăţase adevărul potrivit căruia femeile, când le cunoşti mai de aproape, câştigă în avantaje, în timp ce bărbaţii pierd mai întotdeauna. Cât despre domnişoara Pławicka, auzise că toată gospodăria de la Krzemień, ruinată aproape cu totul, sta pe umerii ei, din care pricină era una dintre cele mai muncite fiinţe de pe lume. Aşa că, având în vedere necazurile care o împovărau, i se părea prea liniştită şi senină. Afară de aceasta, se. gândi că mai mult ca sigur vrea să se culce. Ochii mijiţi în lumina lămpii atârnate de tavan întăreau această impresie.

Examenul s-ar fi încheiat în mare în favoarea ei, dacă discuţia dintre ei nu s-ar fi legat cu anume greutate. Lucru

explicabil, întrucât se vedeau pentru prima dată. Pe de altă parte, îl întâmpinase singură, ceea ce pentru o domnişoară putea fi destul de stânjenitor. În sfârşit, ştia că Połaniecki nu venise în vizită la ei, ci după bani. Într-adevăr, aceasta era realitatea. Cu mulţi ani în urmă, mama lui plătise douăzeci şi ceva de mii de ruble pentru ipoteca asupra moşiei Krzemień, pe care Połaniecki voia să le ia înapoi, mai întâi pentru că se întârziase foarte mult cu plata dobânzilor, iar în al doilea rând, pentru că, fiind unul dintre proprietarii unei Case de comerţ din Varşovia, intrase în tot felul de afaceri şi avea nevoie de capital. Era hotărât, de aceea, să nu facă nici un fel de concesii şi să-şi recapete neapărat ce era al lui. În problemele de acest fel îşi impusese întotdeauna să se arate un om inflexibil. Poate că nu era aşa din fire, dar îşi făcuse din inflexibilitate un principiu şi în acelaşi timp o chestiune de amor propriu. Prin urmare, exagera adesea, cum fac de obicei oamenii care îşi pun ceva în minte.

Aşa se întâmpla şi acum când, uitându-se la această domnişoară drăguţă, dar evident somnoroasă, îşi repetă în gând, cu toată compătimirea care i se trezea în suflet:

„Toate sunt bune, dar trebuie să-mi daţi banii.”

Iar după o clipă, rosti:

— Am auzit că dumneata te ocupi de toate, îţi place într-adevăr gospodăria?

— Îmi place foarte mult Krzemień, îi răspunse domnişoara Pławicka.

— Când eram copil, şi mie îmi plăcea la Krzemień. N-aş vrea însă în ruptul capului să mă ocup cu administraţia moşiei... Condiţiile sunt atât de dificile...

— Da, sunt dificile... Facem şi noi ce ne stă în putinţă.

— Adică dumneata faci tot ce-ţi stă în putinţă.

— Îl ajut pe tata care-i suferind;

— Eu nu mă pricep la astfel de treburi, dar după câte văd şi aud, trag concluzia că cea mai mare parte din agricultori nu pot conta pe un viitor prea bun.

— Contăm pe ajutorul Providenţei...

Asta se poate, dar creditorii n-au cum să fie trimişi la ea.

Faţa domnişoarei Pławicka deveni purpurie, şi urmă o clipă de tăcere stânjenitoare.

În acest timp, Połaniecki îşi spuse:

„Dacă tot ai început, mergi până la capăt”.

Şi rosti:

— Domnişoară, îngăduie-mi să-ţi comunic scopul venirii mele.

Tânăra îi aruncă o privire în care Połaniecki putu să citească: „Abia ai venit, e atât de târziu, iar eu abia mă mai ţin pe picioare de oboseală, o delicateţe elementară ar trebui să te împiedice să începi acum o discuţie atât de nepotrivită.”

Îi răspunse însă cele ce urmează:

— Eu ştiu de ce ai venit, dar poate că e mai bine să vorbeşti despre asta cu tatăl meu.

— Prea bine, te rog să mă ierţi, dădu înapoi Połaniecki.

— Domnule, eu te rog să mă ierţi. Oamenii au dreptul să ceară ce-i al lor, iar eu sunt obişnuită cu asta. Astăzi însă este sâmbătă, iar sâmbăta sunt atâtea de făcut. De altfel, în problemele de felul acesta, înţelegi şi dumneata?... Câteodată, când vin evreii, mă descurc singură. Dar de astă dată aş prefera ca dumneata să vorbeşti cu tata. E mai bine pentru amândoi.

— Atunci pe mâine, se grăbi Połaniecki, care n-avu curajul să-i spună că în probleme financiare vrea să fie tratat ca un evreu.

— Mai doreşti puţin ceai, domnule?

— Nu, mulţumesc. Noapte bună, domnişoară.

Şi ridicându-se, îi întinse mâna, dar tânăra i-o dădu pe a ei cu mult mai multă reţinere decât la venire, aşa că Połaniecki abia îi atinse vârful degetelor.

Iar la plecare îi spusa:

— Slujitorul te va conduce în camera dumitale...

Şi Połaniecki rămase singur. Era puţin contrariat şi nemulţumit de sine, dar nu voia s-o recunoască nici faţă de el însuşi. Dimpotrivă, începu să se convingă că procedase bine, întrucât nu venise aici să se piardă în politeţuri, ci pentru bani. Dacă-l va socoti un necioplit, cu atât mai bine, fiindcă aşa se întâmplă întotdeauna; cu cât creditorul este mai nesuferit, cu atât debitorii se fac luntre şi punte să-i dea banii mai repede.

Dar gustul de cenuşă era mai puternic decât acest

raţionament, deoarece o voce îi şoptea lui Połaniecki că de astădată nu era vorba numai de bună-creştere, ci şi de puţină milă pentru această femeie chinuită. Pe de altă parte, înţelegea că, purtându-se atât de aspru, îşi satisfăcea doar propria poză; nu inima şi nici instinctele înnăscute. Mai era supărat întrucâtva şi pe domnişoara Pławicka, pentru că-i plăcuse. În această domnişoară, ca şi în satul adormit sau în noaptea cu lună, regăsise ceva apropiat, ceva ce căutase în zadar la femeile din străinătate, ceva ce-l înduioşase mai mult decât se aştepta. Dar oamenii se ruşinează adesea şi de simţămintele vrednice, de laudă. Połaniecki se ruşina şi el de propriile emoţii, aşa că se hotărî să se arate neîndurător a doua zi şi să-l strângă cu uşa pe bătrânul Pławicki fără să mai ţină seama de tot felul de scrupule.

În acest timp, slujitorul îl conduse în camera lui. Połaniecki îl concedie numaidecât şi rămase singur. Era aceeaşi încăpere în care dormea când venea aici cu mama lui, pe vremea când mai trăia prima soţie a domnului Pławicki. Amintirile îl năpădiră din nou. Ferestrele dădeau spre grădina dincolo de care se afla iazul; în apă se oglindea luna. Iazul se zărea mai bine decât odinioară, când îl ascundea vederii un frasin bătrân, pe care se vede că-l frânsese vreo furtună, fiindcă în locul lui se înălţa doar trunchiul cu ruptura proaspătă în partea de sus. Lumina lunii părea că se concentrează în această răjghinătură care strălucea foarte puternic. Totul făcea o impresie de linişte adâncă. Połaniecki, care trăia la oraş absorbit de treburile comerciale, aşadar într-o continuă încordare a capacităţilor fizice şi intelectuale, într-o alertă, permanentă, resimţea profund atmosfera de tihnă a satului care-l înconjura; efectul ei era acela al unei băi calde după o trudă epuizantă. Se relaxa treptat. Încercă să se gândească la afacerile lui, cum se vor rezolva, dacă îi vor aduce pierdere sau câştig, în sfârşit, la partenerul lui, Bigiel, la felul în care acesta se va descurca în absenţa lui cu tot felul de probleme; zadarnic însă. În schimb, începu să se gândească la domnişoara Pławicka. Persoana ei, cu toate că-i făcuse o impresie bună, îi era indiferentă, fie şi pentru că abia o cunoscuse. Dar îl preocupa ca tip. El avea peste treizeci de ani, era deci la vârsta când instinctul îl împinge pe bărbat cu

o forţă neînduplecată să-şi întemeieze un cămin, să-şi ia o soţie şi să pună bazele unei familii. Cel mai acerb pesimism rămâne fără putere în faţa acestui instinct; nimic nu te poate apăra de el, nici arta şi nici vreo altă preocupare. Prin urmare, se căsătoresc până şi mizantropii, cu toată filozofia lor potrivnică, artiştii, înrobiţi de arta lor, ca şi toţi acei oameni care pretind că investesc în diferite activităţi nu o parte, ci tot sufletul lor. Excepţiile confirmă regula, colectivitatea nu poate trăi numai cu minciuni convenţionale, nu poate evolua împotriva legilor naturii. În cele mai multe cazuri nu se căsătoresc doar aceia care sunt împiedicaţi s-o facă de aceeaşi forţă care creează căsnicia, adică aceia care au fost dezamăgiţi în dragoste. Iată de ce, dacă nu totdeauna, celibatul este, cel mai adesea, o tragedie ascunsă.

Połaniecki nu era nici mizantrop şi nici un adept al teoriilor împotriva căsătoriei. Din contră, voia să se căsătorească şi era convins că trebuie s-o facă. Simţea că-i venise timpul şi îşi căuta o femeie în lumea din jurul lui. Aşa se explică interesul mare pe care i-l stârneau femeile, mai ales domnişoarele. Cu toate că petrecuse câţiva ani în Franţa şi în Belgia, nu se dăduse în vânt după dragostea femeilor căsătorite, decât în cazul când acestea erau foarte lesne de cucerit. Era un om energic şi întreprinzător, care susţinea că numai leneşii pot să se ţină de romanţuri cu femeile căsătorite, că, în genere, asedierea soţiilor altora era posibilă doar acolo unde oamenii au foarte mulţi bani, prea puţină cinste şi nimic de făcut, aşadar în societăţile în care există o clasă întreagă îmbogăţită şi cufundată de mult într-o distinsă inactivitate de salon, într-o viaţă nimicnică. El însuşi era într-adevăr foarte ocupat, dar fiindcă voia să-se îndrăgostească pentru a se căsători, numai domnişoarele îi stârneau o atracţie sufletească şi fizică la fel de mare. Ori de câte ori întâlnea vreuna în calea sa, înainte, de toate îşi punea întrebarea: „Nu-i oare ea?” sau cel puţin; „Aşa arată ea? Acum gândurile i se roteau în chip asemănător în jurul domnişoarei Pławicka. Mai înainte auzise multe despre, ea de la o rudă a ei, care locuia la Varşovia, şi auzise lucruri bune, emoţionante chiar. Faţa ei calmă, blajină, îi stăruia înaintea ochilor. Îşi aduse, aminte de mâinile ei, foarte frumoase, cu degete lungi, deşi puţin arse de soare; de ochii

ei albaştri închis şi de semnul mic şi negru pe care-l avea deasupra gurii. Îi plăcuse şi glasul ei. În plus, deşi îşi repeta hotărârea de a nu face nici o concesie, pentru a-şi recăpăta banii, era furios pe soarta care-l adusese la Krzemień ca pe un creditor. Vorbindu-şi în limbaj negustoresc, îşi spuse: „Soiul este bun, dar nu trebuie să mă mai gândesc la ea, fiindcă nu pentru asta am venit aici”.

Se gândi totuşi, şi încă atât de mult, încât după ce se dezbrăcă şi se culcă, nu putu să adoarmă vreme îndelungă. Cocoşii începură să cânte, ferestrele să albească şi să se înverzească, iar el vedea încă sub pleoapele închise fruntea senină a domnişoarei Pławicka, aluniţa, ei deasupra gurii şi mâinile care-i turnau ceaiul. După aceea, când somnul începu să-l cuprindă, i se păru că ţine aceste mâini într-ale lui şi le atrage spre sine. A doua zi se trezi târziu şi, aducându-şi aminte de domnişoara Pławicka, îşi spuse în gând: „Da, aşa trebuie să arate ea!”

II

La drept vorbind, îl trezi slujitorul care-i aduse cafeaua şi-i luă hainele să le cureţe. Połaniecki îl întrebă dacă ai casei n-au obiceiul să coboare în sufragerie la micul dejun.

— Nu, răspunse feciorul, fiindcă domnişoara se scoală de dimineaţă, iar domnul Pławicki doarme până târziu...

— Şi domnişoara s-a sculat?

— Domnişoara e la biserică.

— Ai dreptate, azi e duminică. Dar domnişoara nu se duce însoţită de tatăl,ei?

— Nu, domnul Pławicki merge la liturghie, şi pe urmă se duce la canonic, aşa că domnişoara preferă slujba de dimineaţă.

— Stăpânii tăi ce fac duminica?

— Stau acasă. La prânz vine şi domnul Gątowski.

Pe acest Gątowski, Połaniecki îl ştia de când era copil. Pe atunci îl poreclea „ursuleţul”, pentru că era un băiat gras, neîndemânatic şi tăcut. Slujitorul îi spuse că tatăl domnului Gątowski murise cu şase ani în urmă, iar tânărul îşi administrează singur moşioara vecină — Jałbrzyków.

— Şi vine aici în fiecare duminică? întrebă Połaniecki.

— Câteodată vine şi în celelalte zile, seara.

„Un concurent!” se gândi Połaniecki.

După o clipă, întrebă din nou:

— Domnul Pławicki s-a sculat?

— Trebuie să fi sunat, fiindcă Józef s-a dus la dumnealui.

— Care Józef?

— Cameristul.

— Şi tu ce eşti?

— Eu sunt ajutorul lui.

— Du-te şi întreabă când pot să-l văd.

Flăcăiandrul ieşi şi reveni după o clipă.

— Domnul Pławicki a poruncit să vă spun că după ce se îmbracă, vă cheamă.

— Bine.

Slujitorul plecă; Połaniecki rămase de unul singur, şi aşteptă sau mai degrabă se plictisi destul de multă vreme. În sfârşit, când începuse să-şi piardă răbdarea, şi voia să iasă în grădină, veni Józef şi-l înştiinţă că domnul Pławicki îl pofteşte.

Apoi îl conduse printr-un coridor lung la camera bătrânului, care se afla în cealaltă parte a casei. Połaniecki intră şi, la început, nu-l recunoscu pe domnul Pławicki. Şi-l amintea ca pe un bărbat în puterea vârstei şi foarte arătos, acum însă înaintea lui se afla un om bătrân, cu fata zbârcită ca un măr copt, căreia mustăţile mici, cănite, se căzneau zadarnic să-i dea un aer de tinereţe. Mustaţa, ca şi părul negru, pieptănat cu cărare, nu izbuteau să arate decât pretenţiile încă mari ale posesorului.

Domnul Pławicki îşi deschise braţele:

— Stach! Ce mai faci, dragă băiete? Vino aici!

Şi arătând spre jiletca-i albă, îi luă în mâini capul lui Połaniecki şi-l strânse la piept, gâfâind de emoţie.

Îmbrăţişarea dură multă vreme, până şi pentru Połaniecki mult prea multă; în sfârşit, domnul Pławicki spuse:

— Ia să te văd! Eşti leit Anna, da, leit Anna. Biata, draga mea Anna!

Şi domnul Pławicki izbucni în plâns, apoi îşi şterse cu inelarul pleoapa dreaptă, pe care, între noi fie vorba, nu era nici o lacrimă, şi repetă:

— Leit Anna!... Mama ta a fost întotdeauna cea mai bună rudă a mea, care mi-a dorit numai binele.

Połaniecki sta înaintea lui încurcat şi puţin ameţit de primirea, la care nu se aştepta, şi de mirosul de fixativ, pudră şi diferite parfumuri emanate de faţa, mustăţile şi de jiletca domnului Pławicki.

— Ce mai faci, unchiuleţule? întrebă într-un târziu, socotind că acest apelativ, pe care-l folosise şi în anii copilăriei, se potrivea cel mai bine cu primirea sărbătorească a bătrânului.

— Ce fac? repeta domnul Pławicki, apoi, dragul meu, cred că n-o mai duc mult! Dar tocmai de aceea te întâmpin cu şi mai multă bucurie în casa mea... ca un adevărat părinte!... Iar dacă binecuvântarea unui om aflat în pragul morţii, a unui om care este în acelaşi timp şi cel mai vârstnic membru al familiei, are vreun preţ în ochii tăi, ţi-o dau din toată, inima.

Şi luându-i pentru a doua oară în mâini capul lui Połaniecki, îl săruta şi făcu asupra lui semnul crucii. Tânărul se zăpăci şi mai mult, iar pe faţă i se răsfrânse iritarea. Mama lui era ruda şi prietena primei soţii a domnului Pławicki. Cu el însă, din câte îşi amintea, n-avusese niciodată legături prea strânse, astfel că primirea aceasta entuziastă, căreia era nevoit să-i facă faţă, îi era foarte neplăcută. La urma urmei, Połaniecki nu nutrise nici cele mai slabe sentimente familiale pentru domnul Pławicki, aşa că îşi spuse în gând: „Maimuţoiul ăsta mă binecuvântează, în loc să vorbească despre bani, şi-l cuprinse o mânie care-i putea fi într-adevăr utilă în lămurirea lucrurilor. În acest timp, domnul Pławicki zise:

— Acum ia loc, dragă băiete, şi simte-te ca la tine acasă.

Połaniecki se aşează şi începu să vorbească:

— Iubite unchiule, această vizită îmi face o plăcere deosebită. Aş fi venit chiar dacă n-aveam nici un interes, dar dumneata ştii că mă aflu aici şi în legătură cu o problemă pe care mama...

Aici domnul Pławicki îi puse mâna pe genunchi şi-l opri:

— Ai băut cafeaua? îl întrebă.

— Am băut-o, răspunse Połaniecki deconcertat.

— Fiindcă Marynia se duce cu noaptea-n cap la biserică. Te rog să mă ierţi şi pentru că nu ţi-am cedat camera mea,

dar eu sunt un om bătrân şi m-am obişnuit sa dorm aici. Ăsta-i cuibul meu.

Spunând acestea, îi arătă încăperea cu un gest larg.

Fără să vrea, Połaniecki îi urmări cu privirea mişcarea mâinii. Odinioară, această cameră era pentru ei o tentaţie continuă, deoarece aici se afla panoplia cu armele domnului Pławicki. Faţă de vremurile îndepărtate, nu se schimbase decât tapetul, care acum era trandafiriu, înfăţişând în pătrate fără număr păstoriţe tinere, îmbrăcate *à la Watteau*[1], pescuind cu undiţa. La fereastră era o măsuţă de toaletă, acoperită cu un şerveţel alb, cu oglinda în ramă argintie, ticsită cu tot felul de borcănaşe, cutiuţe, sticluţe, perii, piepteni, pile de unghii etc. Alături, în colţ, trona colecţia de pipe cu cozi de chihlimbar; pe perete, deasupra canapelei, un cap de mistreţ, iar sub pipe, două puşti cu ţeavă dublă, o tolbă, trâmbiţe şi alte ustensile de vânătoare; în fund era o masă, pe care se înălţa un vraf de hârtii, şi policioara cu cărţi; peste tot o sumedenie de lucruri, mai mult sau mai puţin folositoare şi frumoase, care spuneau că locuitorul acestei încăperi este osia în jurul căreia se învârte toată casa. Într-un cuvânt, era camera unui holtei bătrân şi egoist, care exprima o grijă măruntă pentru comoditatea şi pretenţiile lui. Połaniecki n-avea nevoie de cine ştie ce perspicacitate, ca să-şi dea seama că domnul Pławicki nu şi-ar fi cedat camera pentru nimeni şi nimic în lume.

Dar amfitrionul ospitalier continuă:

— Te-ai simţit bine? Cum ai dormit?

— Mulţumesc, grozav, m-am trezit destul de târziu.

— Cred că ai să stai la mine cel puţin vreo săptămână.

Połaniecki, care avea o fire impulsivă, mai că zvâcni de pe scaun.

— Unchiule, cred că ştii şi dumneata că la Varşovia am o mulţime de afaceri şi un asociat care acum face toată treaba singur. Aşa că silit nevoit să plec cât mai repede, de aceea aş dori să rezolv încă astăzi problema pentru care am venit.

La acestea, domnul Pławicki răspunse cu o gravitate

---

[1] *Antoine Watteau* (1684—1721), celebru pictor francez, având ca subiecte preferate scene campestre şi serbări galante; desenator şi colorist renumit.

binevoitoare:

— Nu, băiatul meu. Astăzi este duminică, şi pe urmă, simţămintele familiale se cuvine să stea înaintea afacerilor. Azi te întâmpin şi te primesc ca pe o rudă, mâine, dacă vrei, poţi să vii ca un creditor. Asta e! Astăzi a venit la mine scumpul meu Stach, băiatul Annei. Până mâine! Aşa trebuie să fie, Stach. Ţi-o spune o rudă mai în vârstă, care te iubeşte şi pentru care trebuie s-o faci...

Połaniecki se încruntă puţin, dar după o clipă răspunse:

— Atunci, fie şi pe mâine.

— Ei, acum a vorbit prin tine Anna... Fumezi lulea?

— Nu. Fumez numai ţigări.

— Rău faci, crede-mă. Dar pentru musafiri am şi ţigări.

Vorbirea le fu întreruptă de uruitul trăsurii care opri la intrare.

— E Marynia, vine, de la slujba de dimineaţă, lămuri domnul Pławicki.

Uitându-se pe fereastră, Połaniecki zări o domnişoară trandafirie cu pălărie de pai, care cobora din trăsurică.

— Ai, cunoscut-o pe Marynia? întrebă domnul Pławicki.

— Am avut plăcerea... ieri.

— Scumpa mea copilă! Nu mai e nevoie să-ţi spun că trăiesc numai pentru ea...

Tocmai atunci se deschise uşa şi un glas tineresc întrebă:

— Se poate?

— Se poate, se poate; este şi Stach aici! răspunse bătrânul.

Marynia intră repede, cu pălărioara ei agăţată cu panglici pe umăr şi, îmbrăţişându-şi tatăl, îi întinse mâna lui Połaniecki. În rochia de percal roz arăta foarte vioaie şi frumoasă. Era în ea ceva din atmosfera de duminică şi din răcoarea dimineţii senine şi luminoase. Avea părul cam ciufulit din cauza pălăriei, obrăjorii rumeni, iradia tinereţe. Połaniecki avu impresia că azi era mai veselă şi mai frumoasă decât ieri.

— Liturghia şi predica o să fie astăzi ceva mai târziu îi spuse tatălui, fiindcă preotul a plecat îndată după slujba de dimineaţă la moară, s-o spovedească pe Siatkowska; îi este foarte rău. Aşa că, dragă papă, mai ai vreo jumătate de oră.

— Foarte bine, răspunse Pławicki. În acest timp, o să-l cunoşti mai bine pe Stach Połaniecki. Îţi spun, e leit Anna! Dar tu n-ai văzut-o niciodată. Marynia, să nu uiţi, mâine, dacă va voi, va fi creditorul nostru, astăzi însă e rudă şi musafir.

— Bine, se bucură domnişoara, o să avem o duminică mai veselă.

— Cu toate că aseară dumneata te-ai culcat atât de târziu, spuse Połaniecki, astăzi ai fost la utrenie.

Fata îi răspunse bucuroasă:

— La utrenie ne ducem numai eu şi bucătarul, ca să avem timp după aceea să ne gândim la masa de prânz,

— Domnişoară ieri am uitat să-ţi spun, adăugă Połaniecki, că doamna Emilia Chwastowska îţi transmite complimente.

— N-am mai văzut-o pe Emilia de un an şi jumătate, dar ne scriem destul de des. Ea trebuie să plece la Reichenhall pentru fetiţa ei.

— Era într-adevăr gata de plecare.

— Fetiţa ce face?

— Pentru cei doisprezece ani ai ei, a crescut peste măsură şi este foarte anemică. Nu pare să fie prea sănătoasă.

— Dimineaţa te duci des pe la Emilka? îl mai întrebă.

— Destul de des. Este aproape singura mea cunoştinţă la Varşovia, iar la doamna Emilia ţin foarte mult.

— Spune-mi, dragul meu, întrebă domnul Pławicki luând de pe masă o pereche de mănuşi curate şi presându-le în buzunarul de la piept, ce faci tu la Varşovia, cu ce te ocupi?

— Sunt ceea ce se cheamă un om de afaceri. Am o casă de consignaţie-comerţ în tovărăşie cu un oarecare Bigiel. Fac speculă cu cereale, zahăr, uneori cu lemne şi cu ce se mai nimereşte.

— Te întreb, fiindcă eu am auzit că eşti inginer.

— Sunt specialist în probleme tehnice. Dar după ce m-am întors în ţară, n-am găsit post în nici o fabrică, aşa că m-am apucat de comerţ, despre care am oarecare cunoştinţe; pe de altă parte, intrasem de patru ani în întreprinderea de comerţ, chiar dacă toată treaba o făcea numai Bigiel. Specialitatea mea sunt însă coloranţii.

— Cum ai spus? se miră domnul Pławicki.

— Coloranţii.

— Acum trăim asemenea timpuri, încât suntem siliţi să facem de toate, remarcă grav bătrânul. Nu eu sunt acela care să ţi-o ia în nume de rău. Dacă-şi păstrează tradiţiile sfinte ale familiei, nici o profesie nu înjoseşte omul.

Iar Połaniecki care, la vederea domnişoarei, îşi recăpătase umorul şi se amuza de *grandezza* domnului Pławicki, îşi arătă dinţii sănătoşi într-un zâmbet larg şi răspunse:

— Slavă Domnului!

Domnişoara Marynia zâmbi la rândul ei şi reluă:

— Emilia, care ţine şi ea destul de mult la dumneata, mi-a scris odată că eşti foarte priceput în afaceri.

— Asta pentru că la noi numai cu evreii ne înţelegem mai greu, în rest concurenţa e foarte slabă. Dar şi cu evreii putem găsi un limbaj comun, dacă nu scoatem tot felul de manifeste antisemite. Cât despre doamna Emilia, ea se pricepe la afaceri tot atât cât se pricepe şi micuţa Litka.

— Da, ea n-a avut niciodată înclinaţii practice. Dacă nu l-ar fi avut pe fratele soţului, domnul Teofil Chwastowski, ar fi pierdut toată averea. Domnul Teofil iubeşte foarte mult pe Litka.

— Cine n-o iubeşte pe Litka? Eu sunt cel dintâi care nu mai pot după ea. E un copil atât de ciudat, atât de drag! Află, domnişoară, că am o mare slăbiciune pentru ea.

Marynia se uită cu luare-aminte la faţa lui sinceră, expresivă şi gândi:

„Este un impulsiv, dar are suflet bun”.

Domnul Pławicki observă între timp că se apropie vremea liturghiei, şi începu să-şi ia rămas bun de la Marynia, ca şi când ar fi plecat într-o călătorie de câteva luni, apoi făcu semnul crucii asupra capului ei şi îşi luă pălăria. Domnişoara strânse mâna lui Połaniecki mai tare decât ultima oară, când îl lăsase singur, iar acesta, urcând în trăsurică, îşi repetă în gând:

„Oho, e grozav de frumoasă! Simpatică foc!...”

Dincolo de alee, pe care Połaniecki o străbătuse cu o zi înainte, trăsurică ieşi pe drumul străjuit din loc în loc la distanţe inegale, de mesteceni bătrâni şi scorburoşi. De o parte se întindea câmpul de cartofi, de cealaltă parte un lan uriaş de secară, cu spicele îngreuiate şi aplecate, care părea

că doarme în aerul liniştit şi în lumina puternică a soarelui. Printre mesteceni zburau pe dinaintea trăsuricii coţofene şi pupeze. În depărtare, pe cărările care şerpuiau prin grâiele gălbui, se vedeau, mergând cufundate până la subţiori, fetele din sat; cu băsmăluţe roşii pe cap, semănau cu macii înfloriţi.

— Frumoasă secară, se minună Połaniecki.

— Da, nu e rea. Omul face ce poate, iar Dumnezeu dă cât vrea. Eşti tânăr, dragul meu, aşa că-ţi dau un sfat care-o să-ţi fie de folos în viitor. Fă întotdeauna ce trebuie să faci, restul lasă-l în seama lui Dumnezeu. El ştie cel mai bine de ce avem nevoie. Recolta o să fie bună anul ăsta, eu am ştiut-o dinainte, pentru că Dumnezeu, când vrea să mă vestească de ceva, îmi trimite totdeauna un semn.

— Cum aşa? întrebă Połaniecki uimit.

— În spatele colecţiei de pipe, nu ştiu dacă ai băgat de seamă unde se află, ori de câte ori trebuie să mi se întâmple ceva rău, apare un şoarece câteva zile la rând.

— Cred că e vreo gaură în duşumea.

— Nu e nici o gaură, răspunse domnul Pławicki, mijindu-şi ochii şi clătinând tainic din cap.

— N-ai încercat să aduci o pisică?

— Nu, fiindcă dacă voia lui Dumnezeu este ca acest şoarece să fie pentru mine un semn prevestitor, eu nu vreau să mă pun împotrivă. Anul ăsta n-am văzut nimic. I-am şi spus Maryniei... Poate că Dumnezeu vrea să ne arate în acest fel că veghează asupra familiei noastre. Ascultă la mine, dragul meu, ştiu că lumea vorbeşte că suntem ruinaţi, sau că ne aflăm într-o situaţie foarte proastă. Judecă şi tu: Krzemień, împreună cu Skoki, Magierówka si Suchocin, are aproape trei mii şapte sute cincizeci de hectare. Ce-i drept, vreo şaizeci de mii de ruble sunt ale Asociaţiei, nu mai mult, la care se adaugă circa o sută de mii ipoteca, la un loc cu banii tăi. Avem deci o datorie de o sută şaizeci de mii de ruble. Dacă socotim numai cu două sute hectarul, se adună şapte sute cincizeci de mii, în total nouă sute zece mii...

— Cum adică? întrerupse Połaniecki nedumerit, dumneata pui la socoteală şi datoriile?

— Dacă moşia n-ar valora nimic, nu mi-ar da nimeni împrumut nici o para în contul ei, aşa că trebuie să adaug

datoriile la valoarea moşiei...

Połaniecki îşi spuse în gând: „E un nebun cu care nu se poate sta de vorbă”, şi ascultă mai departe în tăcere.

Iar domnul Pławicki continuă:

— Aş vrea să parcelez Magierówka, Moara o vând, iar la Skoki şi Suchocin se găseşte marnă, un zăcământ pe care l-am socotit la două milioane de ruble.

— Dar cumpărător ai găsit?

— Acum doi ani a venit pe aici un oarecare Schaum şi a cercetat pământul. A plecat într-adevăr fără să mai pomenească de afacere, dar sunt sigur că se va întoarce. Altfel, mi s-ar fi arătat şoarecele după colecţia de pipe.

— Hm! N-are decât să se întoarcă.

— Ştii însă ce-mi trece prin minte? De vreme ce eşti om de afaceri, apucă-te tu de treaba asta. Găseşte-ţi asociaţi...

— E o afacere prea mare pentru mine.

— Atunci găseşte-mi măcar un cumpărător; îţi dau zece la sută din câştig.

— Domnişoara Maria ce părere are despre marna asta?

— Marynia, de, ca Marynia. E un copil de aur, dar tot copil rămâne. Crede însă şi ea că Providenţa veghează asupra familiei noastre.

— Mi-a spus-o şi mie aseară.

În acest timp, începură să se apropie de Wątory şi de biserica ce se înălţa pe o colină printre tei. La poalele colinei se aflau vreo cincisprezece căsuţe ţărăneşti şi câteva brişte şi trăsurici.

— Asta e biserica noastră, de care cred că-ţi mai aduci aminte. Toţi cei din neamul Pławicki se odihnesc aici; în curând mă voi odihni şi eu. Nicăieri nu mă rog mai bine ca aici.

— Văd că e multă lume, constată Połaniecki.

— Da, uite brişca lui Gątowski, careta familiei Zazimski, trăsurica lui Jamisz şi alte câteva. Cred că-ţi aminteşti şi de familia Jamisz. Ea e o femeie deosebită, iar el, deşi, vezi Doamne, mare agronom şi consilier, nu e decât un papă-lapte care n-a înţeles-o niciodată.

Tocmai atunci, în turnul clopotniţei începu să bată clopotul.

— Ne-au văzut şi de-aia bat clopotul, liturghia va începe numaidecât... După slujbă, te voi conduce la mormântul primei mele soţii; să te rogi pentru ea, fiindcă este doar mătuşa ta... A fost o femeie virtuoasă, luminează-i Doamne sufletul!

Aici domnul Pławicki ridică iarăşi degetul să-şi şteargă ochiul drept. Dar Połaniecki, vrând să schimbe vorba, îl întrebă:

— Nu-i aşa că doamna Jamisz a fost odată o femeie foarte frumoasă? A rămas tot aşa?

Faţa domnului Pławicki se înseninã dintr-o datã. Îşi scoase pentru o clipă vârful limbii pe sub mustaţa cănită, apoi începu să-l bată cu palma pe pulpă pe Połaniecki şi spuse:

— Merită şi acum să intri în păcat cu ea, merită, oho!...

Ajunseră între timp şi, înconjurând biserica, intrară printr-o uşă laterală în sacristie, nevrând să se mai îmbulzească prin mulţime. Doamnele şedeau în stranele laterale dinaintea stalurilor. Domnul Pławicki luă loc în strana ctitorilor, în care mai era doar familia Jamisz: el, un bărbat care arăta foarte bătrân, cu faţa inteligentă şi chinuită, ea, o femeie aproape de şaizeci de ani, îmbrăcată ca şi domnişoara Marynia, adică în rochie de percal şi pălărie de pai. Plecăciunile politicoase, pe care începu să i le facă domnul Pławicki, şi zâmbetul afabil, cu care ea îi răspundea, arătau că între ei existau legături strânse, întemeiate pe o adoraţie reciprocă. După o clipă, doamna Jamisz, ducându-şi lornieta la ochi, începu să-l cerceteze pe Połaniecki, neînţelegând pesemne cine putea să-l însoţească pe domnul Pławicki. În banca din spatele lor, unul dintre vecini, profitând că slujba nu începuse, îşi încheie relatarea despre o vânătoare, spunându-i de câteva ori celui de lângă el: „Câinii mei aleargă grozav...”, apoi amândoi schimbară vorba şi începură să bârfească pe seama lui Pławicki şi a doamnei Jamisz atât de tare, încât Połaniecki auzea fiecare cuvânt.

Tocmai atunci ieşi preotul cu sfintele daruri. La vederea lor, în această bisericuţă, amintirile lui Połaniecki se întoarseră iarăşi spre anii copilăriei, când venea aici cu mama lui. Fără să vrea, era foarte uimit că la ţară nu se schimbă nimic în afară de oameni. Unii sunt duşi să se odihnească în

tarlaua preotului, alţii se nasc, dar viaţa nouă se desfăşoară în vechile forme, şi cine revine aici după o absenţă îndelungată, de departe, are impresia că toate sunt ca şi mai înainte. Biserica era la fel; naosul era tot atât de tixit de capetele bălaie ale ţăranilor, de sumane cenuşii, marame, galbene şi roşii şi de smicelele de flori în părul fetelor; la fel mirosea şi acum a tămâie, obligeană proaspătă şi năduşeală omenească. Afară, printr-una din ferestre, se vedea acelaşi mesteacăn, ale cărui ramuri subţiri le bătea vântul, acoperind geamurile şi umplând biserica de o lumină verzuie; numai oamenii nu mai erau aceiaşi: o parte din cei de demult se prefăceau încet în pulbere sau creşteau din pământ odată cu iarba; în schimb, cei care mai trăiau, erau încovoiaţi, cocoşaţi şi împuţinaţi la trup de parcă alunecau treptat în pământ. Połaniecki, care se lăuda că evită orice probleme de ordin mai general, dar care, în fond, având o minte specific slavă, nedesprinsă parcă suficient de infinitul universului, era mereu preocupat de ele fără voia lui; se gândea acum că între dragostea înnăscută a oamenilor pentru viaţă şi necesitatea morţii există totuşi o prăpastie uriaşă. Îşi spunea, de asemenea, că toate sistemele filozofice se perindă ca nişte umbre pieritoare, în timp ce liturghia se desfăşoară după şartul străvechi, tocmai pentru că numai ea făgăduieşte şi asigură curgerea neîntreruptă spre viitor.

El însuşi, format în străinătate, nu prea credea în ea, cel puţin nu era sigur. Simţea şi el, ca toţi oamenii mai noi din ziua de azi, o repulsie nestăpânită faţă de materialism, dar nu găsise încă ieşirea din impas, şi, ceea ce era mai important, i se părea că nici n-o mai caută. Era un, pesimist inconştient, ca toţi cei care aleargă mereu după ceea ce nu pot să găsească. Se lăsa amăgit de treburile cu care se obişnuise şi numai în momentele de mare descurajare se întreba: ce rost au toate astea? Ce folos să trudeşti să faci avere, să te căsătoreşti, să faci copii, de vreme ce totul sfârşeşte într-o prăpastie? Dar asta nu se întâmpla decât rareori, şi nu apucase să se cristalizeze într-un principiu de conduită. Îl salvase de fiecare dată tinereţea, nu cea dintâi, acea forţă neistovită încă a trupului şi a minţii, instinctul de conservare, obişnuinţa muncii, vioiciunea înnăscută, în sfârşit, acea forţă

elementară care-l împinge pe bărbat în braţele femeii. Aşa se întâmplă şi acum, de la amintirile copilăriei, de la gândurile despre moarte, de la îndoiala în legătură cu finalitatea matrimoniului ajunse la ideea că n-are cu cine împărţi tocmai ceea ce era mai bun în el, iar de aci la domnişoara Pławicka, a cărei rochie de percal, care-i acoperea trupul tânăr şi zvelt, o avea tot timpul în faţa ochilor. Îşi aduse aminte că la plecare, doamna Emilia Chwastowska, o bună prietenă a lui şi a domnişoarei Marynia, îi spusese râzând: „Dacă n-ai să te îndrăgosteşti de Marynia la Krzemień, am să-ţi închid uşa”. El îi răspunsese cu nepăsare că nu se duce acolo să se îndrăgostească, ci doar să-şi ia banii înapoi, dar asta nu era adevărat. Dacă domnişoara Pławicka n-ar fi fost la Krzemień, mai mult ca sigur că l-ar fi bombardat în continuare pe domnul Pławicki cu scrisori sau ar fi făcut uz de puterea legii. Imaginea ei îi stăruise în minte şi pe drum; era furios, că venise şi pentru bani. Spunându-şi că în asemenea situaţii trebuie să se arate neînduplecat, era hotărât ca înainte de toate să-şi recapete banii; prefera să exagereze chiar, numai să-şi împlinească scopul. Şi-o spusese din prima seară, când Marynia, deşi îi plăcuse destul de mult, nu făcuse nici pe departe o impresie atât de puternică asupra lui, cum credea, ci aproape dimpotrivă. Dar astăzi de dimineaţă fusese de-a dreptul copleşit. „E frumoasă ca o dimineaţă, îşi spuse, şi ştie şi ea că e frumoasă. Femeile ştiu întotdeauna asemenea lucruri!”

Această ultimă descoperire îi stârni nerăbdarea, deoarece voia să ajungă cât se poate de repede la Krzemień, ca să observe în continuare întruparea femeii în eşantionul care locuia aici. Slujba se sfârşi însă curând, iar domnul Pławicki ieşi îndată după ce se închină, întrucât mai avea de îndeplinit încă două obligaţii: cea dintâi, să se roage la mormintele celor două soţii, care se aflau lângă biserică, a doua, s-o conducă pe doamna Jamisz la trăsură; or, cum nu voia să scape de nici una, trebuia să ţină seama de timp. Połaniecki ieşi odată cu el şi în curând ajunseră înaintea lespezilor de piatră zidite, una lângă alta, în peretele bisericii. Domnul Pławicki îngenunche şi se rugă o vreme recules, după care se ridică, îşi şterse lacrimile care-i îngreunau genele şi, în cele

din urmă, luându-l pe Połaniecki de braţ, zise:

— Aşa-i, le-am pierdut pe amândouă, iar eu trebuie să trăiesc.

În acest timp, în uşa bisericii se arătă doamna Jamisz întovărăşită de soţul ei, de cei doi vecini care o bârfiseră înainte de slujbă şi de tânărul Gątowski. La vederea ei, domnul Pławicki se aplecă spre urechea lui Połaniecki şl spuse:

— Când o să se urce în trăsură, să te uiţi ce picior are.

Apoi se alăturară celorlalţi; începură plecăciunile şi îşi dădură bineţe. Domnul Pławicki îl prezentă pe Połaniecki, apoi, adresându-se doamnei Jamisz, adăugă cu zâmbetul omului convins că spune ceva de care nu e în stare oricine:

— Ruda mea, care a venit să-şi îmbrăţişeze unchiuleţul şi să-l... strângă cu uşa...

— O îngăduim numai pe cea dintâi, altfel va avea de-a face cu noi, răspunse interlocutoarea.

— Dar Krzemień este un os tare, continuă Pławicki, şi o să-şi rupă dinţii, deşi e tânăr.

Doamna Jamisz îşi miji ochii:

— Uşurinţa, spuse, cu care dumneata risipeşti asemenea perle... *C'est inoui!*[1] Cum stai cu sănătatea?

— Acum mă simt sănătos şi tânăr.

— Şi Marynia?

— A fost la slujba de dimineaţă. Vă aşteptăm la cinci. Mica mea gospodină îşi bate căpşorul cu gustarea de după-amiază. E o zi minunată.

— O să venim, dacă nevralgia mea mi-o va îngădui... şi soţul meu.

— Vecine, cum rămâne? întrebă domnul Pławicki.

— Mă rog, cu plăcere, ca totdeauna! răspunse vecinul cu glas chinuit.

— Atunci *au revoir!*

— *Au revoir!* răspunse doamna.

Şi întorcându-se spre Połaniecki, îi întinse mâna:

— Mi-a făcut plăcere să vă cunosc, domnule.

Pławicki îi oferi braţul şi o conduse la trăsură. Cei doi vecini plecară şi ei. Połaniecki rămase o clipă cu Gątowski,

[1] Este extraordinar! (fr.)

care-l examină fără urmă de prietenie. Połaniecki îl ţinea minte ca pe un băieţandru destul de neîndemânatic, acum însă „ursuleţul” devenise un bărbat uriaş şi poate cam greoi în mişcări, dar mai degrabă bine făcut, cu o mustaţă cânepie foarte frumoasă. Połaniecki nu-l întrebă nimic, aşteptând ca celălalt să înceapă vorba, dar Gątowski, înfundându-şi mâinile în buzunare, tăcea cu încăpăţânare.

„Vechile maniere i-au rămas”, se gândi.

Şi, la rândul lui, simţi că nu-l poate suferi pe acest găligan morocănos.

Între timp, domnul Pławicki, înapoindu-se de la trăsura familiei Jamisz, îl întrebă mai întâi pe Połaniecki: „Ai băgat de seamă?” apoi adăugă:

— Gątós, dragă, tu vii cu brişcă ta, fiindcă în trăsurica mea nu sunt decât două locuri.

— Da, o să vin cu brişca, fiindcă-i duc un câine domnişoarei Maria, răspunse tânărul.

Şi înclinându-se, se depărtă. În curând, Pławicki şi Połaniecki înaintau pe drumul dinspre Krzemień.

— Unchiule, te pomeneşti că şi Gątowski ţi-e rudă? întrebă Połaniecki.

— E, de-a zecea spiţă. Au decăzut foarte mult. Ăsta, Adolf, mai are doar o sfoară de moşie şi-i suflă vântul prin buzunare.

— Inima însă nu-i e tot atât de pustie, nu-i aşa?

Domnul Pławicki îşi ţuguie buzele:

— Cu atât mai rău pentru el, dacă visează ceva... Poate că e un om cumsecade, dar este un necioplit. N-are maniere, n-are învăţătură de carte şi n-are nici avere. Marynia ţine la el, mai degrabă îl suportă.

— Hm, îl suportă?

— Vezi tu, lucrurile stau aşa: eu mă sacrific pentru ea şi lâncezesc la ţară, iar ea se sacrifică pentru mine şi stă şi ea tot aici. Dar e cam puţină lume; doamna Jamisz este mult mai în vârstă decât ea, tineret mai deloc, aşa că viaţa e plictisitoare, n-avem însă ce face. Dragul meu, ţine minte că viaţa nu-i decât un şir de sacrificii. Acest principiu trebuie să-l porţi mereu în inimă şi-n minte. Mai ales aceia care aparţin unei familii mai răsărite şi mai cumsecade n-ar trebui să-l uite. Cât despre Gątowski, vine totdeauna dumineca la noi, la

masa de prânz, iar astăzi, cum ai auzit şi tu, aduce un câine.

Tăcură şi merseră mai încet pe drumul nisipos. Coţofenele zburau acum din mesteacăn în mesteacăn spre Krzemień. Trăsurică era urmată de brişcă lui Gątowski care, gândindu-se la Połaniecki, îşi spunea:

„Dacă a venit să-i asuprească aici, ca un creditor ce este, o să-i răsucesc grumazul, iar dacă nu-i decât un concurent, o să fac tot aşa”.

Încă de copil, nu-l putea suferi pe Połaniecki. Pe atunci se întâlneau din când în când, şi Połaniecki, mai mare cu câţiva ani, îl lua în râs sau chiar îl bătea.

În cele din urmă ajunseră, şi o jumătate de oră mai târziu, se găseau cu toţii, împreună cu domnişoara Marynia, la masa din sufragerie. Căţelandrul adus de Gątowski, folosindu-se de privilegiul musafirului, se învârtea pe sub masă, iar uneori se căţăra pe genunchii celor de faţă cu mare încredere şi bucurie manifestată cu ajutorul cozii.

— E un Gordon, seter, spuse Gątowski; e încă un prostănac, dar cei din rasa lui sunt foarte deştepţi şi ataşaţi.

— E minunat şi-ţi sunt foarte recunoscătoare, domnule, răspunse domnişoara Pławicka, admirând blana neagră, lucioasă, şi semnele verzi de deasupra ochilor.

— E foarte simpatic, adăugă domnul Pławicki, punându-şi şervetul pe genunchi.

— Şi la vânătoare e mult mai bun decât seterii obişnuiţi.

— Dumneata vânezi, domnişoară? întrebă Połaniecki.

— Nu, n-am avut niciodată chef de aşa ceva. Dar dumneata?

— Da, foarte rar. De altfel, trăiesc la oraş.

— Faci vizite multe? se interesă domnul Pławicki.

— Da de unde, nu mă duc aproape nicăieri. La doamna Emilia, la asociatul meu, Bigiel, la Waskowrski, care mi-a fost cândva profesor, dar acuma devenit tare ciudat şi… cam asta-i tot. Fireşte, câteodată mă duc pe la oamenii cu care întreţin legături de afaceri.

— Asta nu-i bine, fătul meu. Un tânăr trebuie să aibă şi să întreţină relaţii de societate, mai ales atunci când are dreptul s-o facă. Cine are nevoie să urce, mă rog, e altceva, dar tu, ca un Połaniecki, poţi să te duci peste tot. Asta ţi-o spun eu. Cu

Marynia am mereu necazuri de acest fel. Acum doi ani, când a împlinit optsprezece ani, am dus-o iarna la Varşovia. Înţelegi şi tu că asta nu se face aşa, bătând din palme; a fost nevoie de unele sacrificii din partea mea. Şi ce crezi că a făcut? A stat zile întregi la doamna Emilia şi au citit cărţi. Am crescut o sălbatică şi aşa o să rămână; puteţi să vă luaţi de mână amândoi.

— Atunci o să ne luăm de mână! exclamă vesel Połaniecki.

Dar ea răspunse râzând:

— Eu nu pot, pe cuvântul meu, pentru că n-a fost chiar aşa. E adevărat că am citit multe cărţi cu Emilia, dar am făcut multe vizite cu papá şi am dansat pentru toată viaţa.

— Nu renunţa, domnişoară!

— Nu, nu renunţ, dar nici nu regret.

— Pesemne că n-ai păstrat prea multe amintiri.

— Pesemne. Mi-a rămas doar memoria, dar asta-i altceva.

— Nu prea înţeleg, domnişoară.

— Memoria e ca o magazie, în care se află trecutul, iar amintirea se produce atunci când cobori în această magazie, ca să iei ceva.

Aici domnişoara Marynia se sperie de propria îndrăzneală cu care se avântase în consideraţii filozofice asupra deosebirii dintre memorie şi amintiri, drept care roşi puternic.

Połaniecki, în schimb, se gândi:

„Nu-i nici proastă, şi e atât de frumoasă!”

Iar cu voce tare adăugă:

— Mie nu mi-a trecut prin minte una ca asta, oricum, e foarte bine spus.

Şi o învălui cu priviri pline de simpatie. Era într-adevăr foarte frumoasă când zâmbea aşa, încurcată întrucâtva de laudă şi în acelaşi timp tare bucuroasă. Se îmbujoră şi mai mult când cutezătorul tânăr mai rosti:

— Mâine, înainte de plecare, te rog să-mi dai şi mie un loc... fie şi în magazie.

Dar o spuse cu atâta veselie, încât nu se putea supăra pe el, de aceea, domnişoara Marynia îi răspunse, nu fără anume cochetărie:

— Bine, dar să fie reciproc...

— În acest caz, voi fi nevoit să cobor atât de des în magazie, încât prefer să mă instalez pentru totdeauna acolo.

Domnişoara Pławicka socoti că îndrăzneala era prea mare pentru timpul prea scurt de când se cunoscuseră, dar tocmai atunci interveni domnul Pławicki:

— Îmi place Połaniecki! Îl prefer lui Gątós, care tace întruna.

— Eu mă pricep să vorbesc numai despre ceea ce se poate lua în mână, răspunse tânărul cu anume tristeţe.

— Atunci ia furculiţa în mână şi mănâncă.

Połaniecki zâmbi, dar domnişoara Marynia se abţinu, deoarece i se făcu milă de Gątowski, aşa că îndreptă discuţia spre lucruri mai concrete.

„E o cochetă ori are suflet bun”, se gândi iarăşi Połaniecki.

Dar domnul Pławicki, căruia se vede că sejurul hibernal de la Varşovia îi stăruia în minte, întrebă:

— Spune-mi Stach, tu îl cunoşti pe Bukacki?

— Ba bine că nu! Cu el mă înrudesc mai de aproape decât cu dumneata.

— Noi ne înrudim cu toată lumea bună, absolut cu toată lumea bună. Bukacki a fost cel mai înflăcărat partener al Maryniei. A dansat cu ea la toate seratele.

Połaniecki începu să râdă iarăşi.

— Şi drept răsplată şi-a ocupat locul în praful din magazie. Ei, dar pe unul ca ăsta cel puţin nu mai trebuie să-l ştergi de praf, e tot atât de îngrijit ca şi dumneata, unchiule. E cel mai elegant om din Varşovia. Ce face? Administrează aerul proaspăt, asta înseamnă că, atunci când e vreme frumoasă, iese pe jos sau cu trăsura la plimbare. În plus, este un original care are niscaiva celule nemaiîntâlnite în creier. Acest om vede tot felul de lucruri pe care nimeni altul nu le-ar lua în seamă. Cândva, după întoarcerea lui de la Veneţia, mă întâlnesc cu el şi-l întreb ce a văzut acolo, iar el îmi răspunde: „Pe Riva degli Schiavoni am văzut odată plutind pe apă o jumătate de coajă de ou şi o jumătate de lămâie: s-au întâlnit, s-au ciocnit, s-au depărtat, s-au apropiat, în fine, paf! jumătatea de lămâie a căzut în jumătatea de coajă de ou şi au plutit mai departe împreună. Vezi ce înseamnă armonia!” Ei bine, uite cu ce se ocupă Bukacki, deşi ştie multe, la artă,

de pildă, se pricepe de minune.

— Lumea vorbeşte că e foarte capabil!

— Se prea poate, dar nu-i bun de nimic. Consumă, atâta tot. Dacă cel puţin ar fi un om vesel, în realitate însă este un melancolic. Am uitat să vă spun că este îndrăgostit de doamna Emilia.

— Emilka primeşte multă lume? întrebă iarăşi domnişoara Marynia.

— Nu. Ne vedem la ea eu, Waskowski, Bukacki şi Maszko, avocatul acela care cumpără şi vinde proprietăţi funciare.

Sigur că Emilka nu poate primi prea multă lume, fiindcă cea mai mare parte din timp o consacră Litkăi.

— Sărmana copilă, spuse Połaniecki. De-ar da Dumnezeu să se facă bine la Reichenhall!

Pe faţa-i luminoasă se aşternu într-o clipă o mâhnire neprefăcută. Acum fu rândul domnişoarei Marynia să-l privească lung, cu simpatie, şi să repete în gând:

„Totuşi, trebuie să fie cu adevărat un om foarte bun”.

Iar domnul Pławicki începu să vorbească parcă de unul singur:

— Maszko, Maszko... Şi ăsta i-a dat târcoale Maryniei. Dar ei nu-i plăcea. În ce priveşte proprietăţile, preţul lor a scăzut atât de mult, încât, Doamne fereşte...

— Tocmai, Maszko susţine că în aceste condiţii e bine să cumperi.

Masa se termină şi trecură cu toţii în salon, la cafea, în timpul căreia domnul Pławicki glumi pe seama domnului Gątowski, lucru pe care-l făcea când era foarte bine dispus. Tânărul îndură totul cu răbdare, gândindu-se la domnişoara Marynia, dar cu o mână ce părea să spună: „Ehei, dacă n-ar fi aşa, ţi-aş frânge toate oasele!” După cafea, domnişoara Marynia se aşeză la pian, în timp ce tatăl ei făcea pasienţe. Nu cânta prea bine, dar fruntea ei calină şi luminoasă se decupa frumos deasupra pupitrului. Pe la cinci, domnul Pławicki se uită la ceas şi spuse:

— Familia Jamisz nu mai vine.

— Vine, vine, mai e vreme, îl linişti Marynia.

Din acest moment însă, bătrânul îşi privea ceasul întruna şi vestea mereu noutatea că familia Jamisz nu mai vine. În

cele din urmă, pe la şase, rosti cu voce mormântală:

— Trebuie să se fi întâmplat o nenorocire.

Tocmai atunci Połaniecki sta lângă domnişoara Marynia care spuse cu glas şoptit:

— Mai mare necazul! Mai mult ca sigur că nu s-a întâmplat nimic, dar papá va fi prost dispus până diseară.

La început, Połaniecki vru să-i răspundă că a doua zi, în schimb, după ce va dormi bine, îşi va recăpăta umorul, dar citindu-i pe faţă îngrijorarea neprefăcută, propuse:

— După câte mi-aduc aminte, nu stau prea departe; trimite-ţi pe cineva să afle ce s-a întâmplat.

— Ce zici, papá, să trimitem?

Acesta însă răspunse cu amărăciune:

— Prea mare cinstea. O să mă duc eu.

Şi chemând slujitorul, îi dădu poruncă să înhame. După care se gândi o clipă şi zise:

— *Enfin,* la noi ia ţară oricând se poate întâmpla să vină cineva şi s-o găsească pe fiica mea singură. Aici nu e ca la oraş. Pe de altă parte, sunteţi rude. Ascultă, Gątowski, s-ar putea să am nevoie de tine, aşa că fii bun şi însoţeşte-mă.

O expresie de mare aversiune şi nemulţumire se răsfrânse pe chipul tânărului. Îşi trecu mâna peste părul bălai şi rosti:

— La iaz e o barcă trasă pe mal, pe care grădinarul nu poate s-o împingă la apă; i-am promis domnişoarei Maria că o s-o împing eu, numai că dumineca trecută nu m-a lăsat, pentru că ploua cu găleata.

— Atunci, dă fuga şi încearcă, până la iaz nu sunt decât treizeci de paşi, în câteva minute eşti înapoi.

De voie, de nevoie, Gątowski ieşi în grădină, în vreme ce domnul Pławicki, neacordând nici o atenţie lui Połaniecki şi fiicei sale, repeta preumblându-se prin încăpere:

— Are nevralgie, pun pariu că are nevralgie; am nevoie de Gątowski, poate-l reped după doctor. Molâul ăsta de consilier fără consiliu n-ar fi în stare s-o facă.

Şi trebuind, se vede, să-şi verse focul pe cineva adăugă, adresându-se lui Połaniecki:

— Nici nu-ţi închipui ce neghiob e!

— Cine?

— E. Jamisz.

— Bine, tată, dar... începu domnişoara Marynia.

Domnul Pławicki nu-i îngădui să-şi sfârşească vorba şî spuse cu supărare crescândă:

— Ştiu prea bine că nu-ţi place când vezi că ea îmi arată puţină grijă şi prietenie. N-ai decât să citeşti articolele domnului Jamisz despre agricultură, adoră-l, ridică-i statui, dar dă-mi voie să-mi am şi eu simpatiile mele.

Aici Połaniecki avu prilejul să admire adevărata dulceaţă a domnişoarei Marynia care, în loc să-şi piardă cumpătul, alergă la tatăl ei şi, apropiindu-şi fruntea de mustăţile-i cănite, încercă să-l liniştească:

— Înhamă îndată, îndată! Poate că trebuie-să merg şi eu?... Acum însă, tătuţule urâcios, nu te înfuria, că-ţi face rău.

Domnul Pławicki, care ţinea foarte mult la ea, o sărută pe frunte şi spuse:

— Ştiu că, în fond, ai un suflet de aur, dar ce tot face Gątowski de întârzie atât?

Şi începu să strige prin uşa deschisă spre grădină la tânărul care se întorcea gâfâind de oboseală:

— E trasă prea departe şi are apă înăuntru; am încercat, dar n-am putut s-o urnesc.

— Atunci ia-ţi şapca şi să plecăm, aud că trăsurica ne aşteaptă.

O clipă mai târziu, cei doi tineri rămaseră singuri.

— Papá a fost obişnuit cu o lume ceva mai distinsă decât cea de aici, spuse domnişoara Marynia. De aceea îi place doamna Jamisz, dar şi domnul Jamisz este un om foarte inteligent şi cumsecade.

— L-am văzut la biserică. Mi s-a părut cam chinuit.

— E bolnav, într-adevăr, şi pe deasupra mai şi munceşte foarte mult.

— Ca şi dumneata.

— O, nu! Domnul Jamisz îşi administrează moşia cu multă pricepere, scrie despre problemele agrare. La drept vorbind, este o adevărată *lumen*[1] prin partea locului. E un om atât de cumsecade! Şi ea e o femeie bună, dar pentru mine cam exagerată.

— O fostă frumuseţe.

[1] Lumină (lat.).

— Întocmai. Şi viaţa de aici, în care omul cam rugineşte, o face să întreacă puţin măsura. Cred că la oraş toate ciudăţeniile şi slăbiciunile omeneşti se şterg una pe alta, pe când la ţară oamenii se schimbă mai uşor şi devin... bizari. Se dezobişnuiesc treptat de bunele maniere, păstrează obiceiuri învechite şi aşa ajung la exagerare. Cred că noi toţi, cei de aici, părem oamenilor de la oraş cam ruginiţi şi puţin caraghioşi.

— Nu toţi, răspunse Połaniecki. Dumneata, de exemplu, nici pomeneală!

— Fireşte, ăsta vine cu timpul, acceptă Marynia zâmbind.

— Bine, dar timpul poate şi el să schimbe unele lucruri.

— Aici se schimbă atât de puţine, şi cel mai adesea în rău.

— În viaţa fetelor, schimbările sunt lesne previzibile.

— Aş vrea mai întâi ca împreună cu tata să facem ordine la Krzemień.

— Aşadar, domnul Pławicki şi Krzemień sunt cele două scopuri principale din viaţa dumitale?

— Da, dar eu nu-l pot ajuta prea mult, fiindcă nu ştiu mai nimic ca lumea.

— Papá, Krzemień şi nimic altceva! repetă Połaniecki.

Convorbirea se întrerupse pentru o clipă, după care domnişoara Marynia îl întrebă pe Połaniecki dacă nu vrea să meargă în grădină. Se duseră şi în curând ajunseră pe malul iazului. Połaniecki, care în străinătate făcuse parte din diferite asociaţii sportive, împinse la apă luntrea pe care Gątowski nu izbutise s-o mişte din loc, dar se arătă că era găurită şi nu se puteau plimba cu ea.

— Iată un exemplu de ceea ce înseamnă conducerea treburilor de către mine! spuse domnişoara Marynia râzând. Pretutindeni se scurge apa. Şi n-am cum să mă dezvinovăţesc, fiindcă grădina şi iazul se află numai în grija mea. Dar înainte de lăsata secului, voi da poruncă să se repare barca.

— Cred că este tot aceea în care n-aveam voie să mă plimb, când eram mic.

— E foarte posibil. Ai observat oare că lucrurile se schimbă aici mult mai puţin şi au o viaţă mai lungă decât oamenii? Câteodată, când mă gândesc la asta, mă cuprinde

tristeţea.

— Să sperăm că noi vom trăi mai mult decât această barcă putrezită şi îmbibată cu apă ca un burete. Dacă-i aceeaşi cu cea din anii copilăriei mele, înseamnă că n-am noroc de ea. Înainte, nu mi se dădea voie să umblu cu ea pe apă, iar acuma m-am rănit la mână de vreun cui ruginit.

Spunând acestea, îşi scoase batista din buzunar şi, cu stânga, începu să-şi lege un deget la mâna dreaptă. O făcea însă cu atâta stângăcie, încât domnişoara Marynia îi spuse:

— Nu poţi singur, trebuie să te ajut.

Şi începu să-i bandajeze mâna pe care el o răsucea puţin, mai mult ca s-o încurce, deoarece îi plăcea să simtă atingerea degetelor ei delicate. Observă şi ea că vrea doar s-o împiedice şi se uită la el; dar în clipa când privirile li se întâlniră, înţelese pricina şi, îmbujorată, se aplecă, chipurile ca să-l lege mai bine. Połaniecki o simţi aproape, simţi căldura pe care o iradia, aşa că inima începu să-i bată mai repede.

— Păstrez amintiri foarte plăcute din anii în care îmi petreceam vacanţele aici, dar cele de acum vor fi şi mai plăcute. Dumneata eşti foarte bună, semeni cu o floare în acest Krzemień. Pe cuvântul meu, nu exagerez deloc.

Domnişoara Marynia înţelese că tânărul era sincer, poate puţin cam îndrăzneţ, dar asta se întâmpla mai degrabă din cauza vioiciunii înnăscute, decât pentru că rămăseseră singuri; aşa că nu se simţi jignită, numai că începu să-l certe în glumă cu glasul ei plăcut

— Te rog să nu-mi mai faci complimente, mai întâi pentru că o să-ţi bandajez prost mâna, iar în al doilea rând, pentru că am să fug.

— Leagă-mă cât mai prost, domnişoară, dar rămâi. E o seară atât de frumoasă...

Marynia înnodă colţurile batistei şi porniră mai departe. Seara se vestea într-adevăr minunată. Soarele coborâse spre apus, apa iazului, neîncreţită de nici o adiere de vânt, strălucea de foc şi aur. În depărtare, se zăreau crângurile de arini; copacii mai apropiaţi se desenau foarte limpede în aerul cu reflexe roşietice. În curte, în spatele conacului, clămpăneau berzele.

— E plăcut aici la Krzemień, foarte plăcut! repetă Połaniecki.

— Într-adevăr, răspunse Marynia.

— Acum înţeleg de ce eşti atât de legată de acest loc. Pe de altă parte, când ai investit eforturi în ceva, asta te leagă şi mai mult. Mai înţeleg şi că la ţară poţi să trăieşti clipe de neuitat... Cum sunt cele de acum. E atât de bine aici! La oraş te cuprinde adesea oboseala, mai ales dacă stai ca mine înfundat până peste urechi în socoteli, iar pe deasupra mai eşti şi singur. Bigiel, asociatul meu, are soţie şi copii, lui îi e bine! Pe când eu? Mi-am spus nu o dată: ei bine, trudesc, dar ce folos? Să presupunem că voi strânge ceva bani, dar pe urmă? Nimic! Fiecare mâine înseamnă ziua de azi: muncă şi iar muncă! Vezi dumneata, când un om se antrenează în ceva şi merge înainte luat de acest avânt, în a face bani, de pildă, i se pare că are un scop. Dar urmează momente în care cred că ciudatul meu prieten Waskowski are dreptate şi nimeni dintre cei al căror nume se sfârşeşte în -ski sau -wicz[1] nu se poate cheltui cu totul numai în aşa ceva. El zice că în noi este prea proaspătă amintirea existenţei anterioare şi că slavii au altă menire. E un om foarte original, filozof şi mistic. Eu îl contrazic şi fac bani cum pot, dar acum, de exemplu, când mă plimb cu dumneata prin această grădină, mi se pare că el are într-adevăr dreptate.

0 vreme păşiră în tăcere. Lumina devenea tot mai sângerie, şi feţele lor parcă se cufundau în lucirile roşietice. Sentimente reciproce de prietenie îi apropiau tot mai mult. Se simţeau bine împreună, împăcaţi.

Połaniecki trăia evident această impresie, fiindcă după un timp spuse:

— Ceea ce mi-a spus doamna Chwastowska despre dumneata se adevereşte întru totul. Cine te cunoaşte bine, după numai o oră are mai multă încredere şi se simte mai apropiat de dumneata decât de altcineva după o lună de zile. Acum am verificat şi eu. Mi se pare că te cunosc de cine ştie când. Cred că numai fiinţele foarte bune fac această impresie.

Domnişoara Marynia îi răspunse cu simplitate:

---

[1] În lb. polonă, terminaţiile -ski *şi -wicz* indică de obicei familii de origine nobilă.

— Emilka ţine foarte mult la mine şi de aceea mă laudă. Chiar dac-ar fi adevărat ce spune, presupun că n-aş fi în stare să mă port aşa cu toată lumea.

— Adevărat, ieri mi-ai făcut altă impresie, dar erai obosită şi somnoroasă. .....

— Eram, într-adevăr.

— Şi de ce nu te-ai culcat? Slujitorul putea şi el să-mi facă ceaiul de care, la urma urmei, nu era atâta nevoie.

— Ei, nu, atât de puţin ospitalieri nu suntem. Papá mi-a spus că se cuvine să te primească unul din noi. Mă temeam că o să vrea să te aştepte el, dar cum asta i-ar face rău, am preferat să-l înlocuiesc eu.

Połaniecki meditä: „În această privinţă, puteai să fii liniştită, dar eşti foarte bună că-l acoperi pe bătrânul egoist.”

Apoi urmă cu glas tare:

— Te rog să mă ierţi, domnişoară, că am adus vorba imediat de afaceri. E un obicei negustoresc. Dar după aceea, am regretat şi mi-am spus că sunt insuportabil, aşa că mi-e ruşine de mine şi te rog încă o dată să mă ierţi.

— N-am pentru ce să te iert, fiindcă nu ai nici o vină. Dumitale ţi s-a spus că eu mă ocup de toate, aşa că ai venit la mine.

Treptat jarişte a amurgului se aprindea tot mai mult. După o vreme, se îndreptară spre casă, şi fiindcă seara se anunţa frumoasă, se aşezară pe veranda dinspre grădină. Połaniecki intră o clipă în salon, apoi se întoarse cu un scăunel şi, îngenunchind, îl împinse sub picioarele domnişoarei Marynia.

— Mulţumesc, mulţumesc foarte mult... îl răsplăti aplecându-se şi cuprinzându-şi rochia cu mâinile. Cât eşti de bun!... Mulţumesc mult!

La care Połaniecki:

— Eu sunt cam nepăsător din fire, dar ştii cine m-a învăţat să fiu cât de cât grijuliu? Litka. Ea trebuie ocrotită foarte mult, şi doamna Chwastowska trebuie să ţină seama de asta.

— Ţine, într-adevăr, răspunse domnişoara Marynia, şi o s-o ajutăm şi noi. Dacă nu pleca la Reichenhall, o invitam aici.

— Iar eu aş fi venit pentru Litka fără să fiu invitat.

— Atunci, în numele tatei, te invit o dată pentru totdeauna.

— Nu vorbi cu atâta uşurinţă, domnişoară, deoarece sunt gata să abuzez de politeţea-dumitale. Eu mă simt foarte bine aici, aşa că ori de câte ori nu-mi va mai plăcea la Varşovia, am să mă refugiez aici, sub oblăduirea dumitale...

Acum Połaniecki era convins că vorbele lui erau destinate să-i apropie, să înfiripe între ei legături de simpatie, şi le rostea înadins şi sincer, iar spunându-le, privea la această feţişoară tânără şi blajină care, luminată de soarele care apunea, părea şi mai calmă decât de obicei. Domnişoara Marynia îşi ridicase şi ea spre el ochii albaştri, în care se citea întrebarea : „O spui, aşa la întâmplare, ori cu tot dinadinsul Răspunse însă cu voce scăzută:

— Bine.

Şi tăcură amândoi, simţind într-adevăr că ceva se înfiripă între ei.

— Mă mir că papá nu se întoarce, adăugă într-un târziu domnişoara Marynia.

Soarele apusese; în amurgul purpuriu începuseră să dea târcoale în zbor tăcut liliecii, iar în iaz orăcăiau broaştele.

Połaniecki nu răspunse la observaţia domnişoarei şi, cufundat parcă în propriile gânduri, începu să se destăinuie:

— Eu nu analizez viaţa, pentru că n-am timp. Când mi-e bine, ca de exemplu în clipa asta, simt că mi-e bine, iar când mi-e rău, că mi-e rău, şi atâta tot. Dar cu vreo cinci-şase ani în urmă eram altfel. Eram un grup de tineri care ne adunam la discuţii despre sensul vieţii. Câţiva erau oameni de ştiinţă, iar unul era scriitor, astăzi foarte cunoscut în Belgia. Ne puneam întrebarea: încotro ne îndreptăm? Ce sens are existenţa noastră, ce valoare şi ce sfârşit? Îi citeam pe pesimişti şi ne pierdeam în diferite interogaţii, nelimitate, cum făcea un cunoscut al meu, asistent la catedra de astronomie, care, când începea să se desfăşoare prin spaţiile interplanetare, îşi rătăcea îndată şi judecata... Iar pe urmă, i se părea că mintea îi rătăceşte pe orbite parabolice în infinit... Mai târziu şi-a venit în fire şi s-a făcut preot. Nici noi însă n-ajungeam la nimic, nu găseam nici un punct de sprijin... Ca şi păsările acelea care zboară peste mări şi nu au pe ce să se aşeze. În ceea ce mă priveşte, am înţeles în fine două lucruri: mai întâi că belgienii mei nu puneau totul la inimă, ca mine...

noi suntem mai naivi... În al doilea rând, că-mi piere dorinţa de a munci şi mă transform într-un nătâng. Atunci m-am tras de urechi şi am început să vopsesc percal în disperare. Tot atunci mi-am spus: adevărata viaţă există în legile naturii, înţelepte sau prosteşti, n-are importanţă. Trebuie să trăiesc, deci trebuie să dobândesc de la viaţă tot ce se poate dobândi. Şi vreau să dobândesc ceva. Waskowski susţine, într-adevăr, că noi, slavii, nu ne putem mulţumi numai cu atât, dar astea-s vorbe goale. Că nu ne putem mulţumi numai cu bani, n-am încotro şi accept. Eu mi-am spus însă că, în afară de bani, mai sunt încă două lucruri importante: liniştea şi, ştii ce, domnişoară? — femeia. Pentru că omul trebuie să aibă şi pe cineva cu care să comunice. Pe urmă, poate fi şi moartea, mă rog! Dar acolo unde începe moartea, mintea omului ia sfârşit. *„That's not my business!”*[1] cum spun englezii. Şi fie că-i vorba de bani, de merite sau de glorie, omul trebuie să aibă cui da ceea ce dobândeşte de la viaţă... N-are nici o însemnătate dacă există diamante pe lună, deoarece nu se găseşte nimeni care să le aprecieze valoarea. Aşa şi omul, trebuie să aibă pe cineva care să-l aprecieze. Şi atunci mă întreb: cine poate să mă aprecieze pe mine, dacă nu o femeie; numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită şi doar a mea. Asta-i tot ce pot să-mi doresc, căci de aici izvorăşte liniştea, singurul lucru care are sens. O spun nu ca un poet, ci ca un om pozitiv şi negustor. Să ai alături încă o fiinţă — iată scopul. Pe urmă, fie ce-o fi. Asta-i filozofia mea.

Połaniecki susţinea că vorbeşte ca un negustor, dar vorbea şi ca un visător, influenţat de seara de vară şi de prezenţa acestei tinere care corespundea atât de mult principiilor exprimate cu o clipă înainte. Probabil că se gândea şi el la acelaşi lucru, fiindcă i se adresă de-a dreptul:

— Eu aşa cred, deşi de obicei nu-mi deschid sufletul faţă de oricine. Astăzi am făcut-o, întrucât, repet, doamna Emilia are dreptate: după o zi petrecută cu dumneata, mă simt mai apropiat decât de alţii după un an. Trebuie să fii fantastic de bună! Făceam o mare prostie dacă nu veneam la Krzemień. De acum înainte, voi veni ori de câte ori mi-o vei îngădui.

— Să vii... oricând vrei.

---

[1] Asta nu-i treaba mea ! (engl.)

— Mulţumesc, domnişoară.

Şi-i întinse mâna, iar domnişoara Marynia i-o dădu pe a ei parcă în semn de legământ.

Doamne, cât de mult îi mai plăcea şi el ei, cu faţa-i bărbătească, deschisă, părul negru, ochii plini de vioiciune şi acea bravură care se degaja din toată fiinţa lui! Aducea cu el atâta prospeţime, care-i lipsea aici; perspective largi până dincolo de iaz şi arinişurile ce închideau orizontul de la Krzemień. Într-o zi străbătuseră într-adevăr un drum foarte lung.

O vreme se adânciră în tăcere, parcurgând şi în acest chip spaţii tot atât de mari ca şi cu ajutorul cuvintelor, într-un târziu, Marynia arătă cu mâna spre lumina care creştea dincolo de arinişuri şi spuse:

— Răsare luna.

— Da, e luna! confirmă Połaniecki.

Astrul nopţii se înălţa încet din spatele arinilor, roşu şi mare ca o roată. În acest timp, câinii începură să latre, trăsurica se auzi duruind de cealaltă parte a casei şi în curând, în salonul în care se aprinseseră lămpile, se ivi domnul Pławicki.

Marynia intră şi ea în salon, urmată de Połaniecki.

— Nu s-a întâmplat nimic, spuse bătrânul. A venit Chromecka pe la ei şi, crezând că va pleca repede, nu ne-a mai anunţat. Jamisz e cam bolnav, dar mâine pleacă la Varşovia. Doamna mi-a promis că poimâine va trece pe aici.

— Deci totul e bine? întrebă Marynia.

— Bine. Voi ce-aţi făcut?

— Am ascultat broaştele, răspunse Połaniecki, şi ne-am simţit bine.

— A ştiut Dumnezeu de ce-a creat broaştele, de aceea, cu toate că nu mă lasă noaptea să dorm, nu mă plâng deloc. Hai, Marynia, acum dă-ne ceaiul.

Ceaiul îi aştepta în camera alăturată. Domnul Pławicki le povesti despre vizită la familia Jamisz. Tinerii erau tăcuţi, doar uneori se uitau unul la altul cu ochi plini lumină, iar când îşi urară noapte bună, îşi strânseră mâinile cu putere.

În timp ce se dezbrăca, domnişoara Marynia se simţea foarte obosită de parcă trudise toată ziua. Era însă o oboseală

plăcută, neînţeleasă. Apoi, când îşi aşează căpşorul pe pernă, nu se mai gândi că mâine este luni şi începe o nouă săptămână de alergătură obişnuită; se gândi numai la Połaniecki, şi cuvintele lui îi răsunară în urechi: „Cine să mă aprecieze, dacă nu o femeie, numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită şi doar a mea.”

În acest timp, în pat, Połaniecki îşi spunea, fumându-şi ţigara:

„E bună, frumoasă şi drăguţă; nu mai e nimeni ca ea!”

III

A doua zi se nimeri să fie o zi închisă, cenuşie, şi domnişoara Pławicka se trezi făcându-şi reproşuri. I se părea că ieri se lăsase purtată de curent mai departe decât se cuvenea, că pur şi simplu cochetase cu Połaniecki. Era contrariată mai ales de faptul că totuşi el venise ca un creditor. Ieri uitase de asta, dar acum îşi spuse: „Nu mai încape îndoială, va crede că am vrut să-l câştig sau să-l îmblânzesc”, şi la acest gând, sângele i se urcă în obraji. Era o fire dreaptă şi avea multă ambiţie, care se răzvrătea de fiecare dată când presupunea că poate fi bănuită de cine ştie ce calcule. Acum, convingându-se de această posibilitate, încerca un sentiment de ciudă împotriva lui Połaniecki. O sâcâia îndeosebi gândul nespus de supărător că ea cunoştea situaţia deplorabilă a moşiei; la Krzemień nu se lega ban cu ban, şi dacă nutreau oarecare speranţe în legătură cu parcelarea Magierówkăi, tatăl ei avea să se fofileze în fel şi chip, întrucât socotea alte datorii mai importante decât suma pe care trebuia să i-o dea lui Połaniecki. Îşi făgăduia într-adevăr să facă tot ce va sta în puterea ei, ca Połaniecki să-şi recapete banii înaintea altora, dar ştia bine că nu va izbuti mare lucru. Pławicki se slujea cu plăcere de ea în treburile gospodăreşti, dar când era vorba de bani, se descurca singur, ţinând rareori seama de părerea ei. Din acest punct de vedere, rolul lui era acela de a se eschiva faţă de toţi şi de toate: nu-şi respecta niciodată cuvântul dat şi amâna mereu, prezentând calculele proprii, inventate, drept realitate.

Deoarece urmărirea creditelor sprijinite pe ipoteci funciare este în sine foarte înceată şi anevoioasă, iar apărarea se poate prelungi la infinit, domnul Pławicki rămăsese la Krzemień numai datorită sistemului său. Chiar dacă, în final, lucrurile evoluau implacabil spre ruina totală, bătrânul considera că are „cap pentru afaceri” şi asculta cu atât mai puţin opiniile şi sfaturile fiicei, suspectând-o de fiecare dată că se îndoieşte de priceperea lui, ceea ce-i rănea în cel mai înalt grad amorul propriu.

Din cauza acestei „priceperi”, domnişoara Marynia încercase multe umilinţe. Viaţa ei la ţară nu era decât în aparenţă o idilă a muncii şi preocupărilor gospodăreşti. Nu ducea lipsă nici de supărări, nici de durere, aşa că faţa ei liniştită putea să însemne nu numai dulceaţa felului de a fi, ci şi forţa ei, experienţa ei sufletească. Umilinţa care o ameninţa acum i se părea mai greu de suportat decât celelalte. „Cel puţin să nu mă bănuiască!” îşi spuse. Dar ce putea face ea? Primul impuls fu să-l cheme pe Połaniecki şi să discute cu el înainte de a se vedea cu tatăl ei, să-i mărturisească adevărata situaţie, ca unui om în care ai încredere. Apoi îi trecu prin minte că o discuţie de acest fel însemna să-i cerşească înţelegerea, mila, aşadar tot o umilinţă. Ar fi ales totuşi această cale dacă, femeie fiind, care simţea fiorul propriei inimi şi al altora, nu şi-ar fi dat seama aproape instinctiv că între ea şi acest om se anunţa ceva care aproape că începuse, ceva care putea şi trebuia să se împlinească în viitor. Faţă de starea de lucruri existentă, i se părea că nu-i este îngăduit să procedeze astfel. Nu-i mai rămânea decât să se vadă cu Połaniecki, şi prin purtarea ei să şteargă impresiile de ieri, să rupă firele de simpatie care se înnodaseră între ei şi să-i dea întreaga libertate de acţiune. Această soluţie i se părea cea mai potrivită, aşa că, aflând de la slujitoare că Połaniecki se sculase, şi după ceai plecase spre şosea, se decise să-l caute.

Nu-i fu prea greu să-l găsească, deoarece Połaniecki se întorsese după plimbarea de dimineaţă şi, oprindu-se lângă peretele lateral al pridvorului acoperit cu viţă sălbatecă, vorbea cu cei doi câini care se bucuraseră atât de mult de venirea lui. N-o observă de la început, astfel că Marynia, care

sta pe trepte, îl auzi spunându-le celor doi dulăi:

— Cum e, căţelandrilor, nu-i aşa că primiţi tainul pentru că păziţi conacul? Vă haliţi porţia şi, în loc să lătraţi la străini, voi vă guduraţi pe lângă ei. Leneşi şi proşti ce sunteţi!

Şi-i mângâie pe capetele albe. Când o văzu mai apoi printre frunzele de viţă sălbatică, se repezi ca din praştie şi se opri înaintea ei vesel şi cu faţa luminată.

— Bună ziua, domnişoară. Tocmai tăifăsuiam cu câinii. Cum ai dormit?

— Mulţumesc, bine.

— Şi-i întinse mâna cu răceală, iar el o privi cu nişte ochi în care se vedea cum nu se poate mai limpede cât de mare şi profundă era plăcerea pe care i-o pricinuia vederea ei.

Biata domnişoară Marynia era şi ea la fel de bucuroasă. La drept vorbind, se bucura din tot sufletul. I se strânse inima de părere de rău că la întâmpinarea lui, atât de sinceră, ea nu-i putea răspunde decât cu o politeţe rece.

— Te duci pe la acareturi, domnişoară? o întrebă. Dacă-mi îngădui, merg şi eu. Astăzi trebuie să mă întorc la oraş, aşa că-mi face plăcere să mai stau puţin cu dumneata. Dumnezeu mi-e martor, dac-aş putea, aş mai rămâne aici o vreme. Acum însă cunosc drumul spre Krzemień.

— Te rugăm să pofteşti ori de câte ori ai timp.

Połaniecki înregistra abia acum răceala care iradia din cuvintele şi de pe chipul ei, aşa că o privi cu mirare. Dacă domnişoara Marynia socotise că el va proceda cum procedează oamenii de obicei şi se va conforma tonului ei, se înşelase. Połaniecki era prea impulsiv şi prea îndrăzneţ, ca să n-o întrebe deschis care-i cauza.

Într-adevăr, privind-o mereu în ochi, se interesă:

— S-a întâmplat ceva, domnişoară?

Marynia se zăpăci:

— Greşeşti, domnule.

— Deloc. Dumneata ştii prea bine, ca şi mine, că nu greşesc. Te porţi ca în prima seară. Atunci eu am fost vinovat, pentru că am început să vorbesc de bani într-un moment nepotrivit. Ieri mi-am cerut scuze şi a fost bine, şi cât de bine! Azi însă iarăşi te-ai schimbat, hai, spune-mi de ce?

Nici cea mai abilă diplomaţie n-ar fi descumpănit-o atât de

mult pe domnişoara Marynia. I se păruse că prin purtarea ei va izbuti să-l îndepărteze şi, când colo, el, întrebând-o de-a dreptul, se apropiase şi mai mult de ea.

Połaniecki continuă cu aerul omului căruia i se face o nedreptate:

— Hai, domnişoară, spune-mi deschis ce ai? Tatăl dumitale mi-a spus că ieri trebuia să fiu oaspete, iar astăzi creditor. Asta-i o pros... adică... nimic! Eu nu mă pricep la astfel de deosebiri, iar creditorul dumitale nu voi fi niciodată. Datornic, da, pentru că de pe acum îţi sunt dator şi recunoscător pentru bunătatea de ieri. Dumnezeu mă vede cât de mult aş vrea să rămân pentru totdeauna datornicul dumitale.

Şi iarăşi o privi în ochi, încercând să vadă dacă nu apare în ei zâmbetul de ieri; dar Marynia, căreia i se strângea inima tot mai mult, merse mai departe pe drumul ales, întâi pentru că îl alesese odată, apoi de teamă că, recunoscându-şi schimbarea, va fi silită să-i lămurească şi pricinile.

— Domnule, răspunse în sfârşit cu anume greutate, te asigur că greşeşti; ieri sau astăzi, e totuna. Eu sunt aceeaşi şi voi fi bucuroasă dacă vei pleca de aici cu o amintire frumoasă.

Cuvintele erau politicoase, dar cea care le rostea era atât de schimbată faţă de cea de ieri, încât pe chipul lui Połaniecki începeau să răzbată nerăbdarea şi furia.

— Dacă dumneata vrei să mă prefac că te cred, fie şi aşa. Voi pleca însă de aici convins că la ţară lunea se deosebeşte foarte mult de duminecă.

Marynia se simţi jignită de aceste cuvinte, prin mijlocirea cărora Połaniecki părea să-şi revendice nu ştiu ce drepturi din cauza purtării ei de ieri. Îi răspunse însă mai degrabă cu tristeţe decât cu supărare:

— Ce pot face?!

După care plecă declarându-i că trebuie să-i spună bună ziua tatălui ei. Rămas singur, Połaniecki goni câinii, care încercau să se gudure iarăşi pe lângă el, şi începu să se înfurie.

„Ce-o mai fi şi asta? se întrebă în gând. Ieri bine, astăzi rău! E cu totul altă femeie. Ce prostesc şi ce mărunt e totul!

Ieri rudă, azi creditor. Ce legătură are ea? De ce mă tratează ca pe un câine? Am jefuit pe cineva? Ştia şi ieri de ce am venit. Prea bine! Dacă în locul lui Połaniecki îl preferaţi pe creditor, mă rog! Trăzni-v-ar!”

Între timp, Marynia intră în fugă în camera tatălui. Domnul Pławicki se sculase şi, îmbrăcat într-un halat, sta la biroul încărcat de hârtii. Se întoarse o clipă pentru a-i răspunde fiicei la bună-ziua, apoi începu iarăşi să citească.

— Papá, îl rugă Marynia, aş vrea să vorbim despre domnul Połaniecki... dumneata...

O întrerupse însă, fără să-şi ridice ochii de pe hârtiile lui:

— Pe Połaniecki am să-l strivesc în pumn ca pe un boţ de ceară.

— Mă îndoiesc că va fi atât de uşor. Ca să-ţi spun drept, eu aş prefera să i se dea banii înaintea altora, fie şi cu cea mai mare pierdere pentru noi.

Domnul Pławicki se răsuci în scaun şi începu să se uite la ea. Apoi o întrebă rece:

— Spune-mi, te rog, tu ai grijă de el sau de mine?

— E în joc onoarea noastră...

— Chestiune în care crezi că eu am nevoie de sfatul tău?

— Nu, papá, dar...

— Ce patetism! Ce ai?

— Tată, te rog, pe tot ce...

— Iar eu am să te rog să laşi asta în seama mea. M-ai îndepărtat de la treburile gospodăriei, şi am cedat, pentru că nu vreau ca în cei câţiva ani de viaţă, care mi-au mai rămas, să mă tot cert cu propriul copil. Lasă-mi încă măcar acest colţ al casei, măcar această încăpere, şi îngăduie-mi să rezolv problemele ce se pot rezolva aici.

— Tată dragă, eu nu te rog decât...

— Să mă mut în locuinţele argaţilor? Ce odaie mi-ai repartizat?

Aici domnul Pławicki care, vorbind despre patetism, se vede că nu voia decât să nu împartă monopolul cu nimeni, se ridică în halatu-i persan, asemenea regelui Lear, şi se sprijini de spătarul fotoliului, lăsând-o astfel pe cumplita fiică să înţeleagă că altminteri, paralizat de cruzimea ei, s-ar prăbuşi cât era de lung pe duşumea. Domnişoara Marynia fu cuprinsă

de simţământul amar al propriei neputinţe, şi lacrimile i se îmbulziră în ochi. Rămase o vreme tăcută, luptând cu părerea de rău şi cu plânsul, după care şopti:

— Papá, te rog să mă ierţi..;

Şi ieşi din încăpere.

Un sfert de oră mai târziu, la porunca domnului Pławicki, intră la el Połaniecki nervos şi îndârjit, deşi se străduia să se stăpânească.

După ce se salutară, Pławicki îi pofti să stea pe un scaun lângă el, pe care-l pregătise dinainte, şi punându-i o mână pe genunchi, îl întrebă:

— Stach, doar n-ai de gând să dai foc la casa asta? N-ai să mă omori tocmai pe mine, care ţi-am deschis braţele ca o rudă? Nu vrei să-mi laşi copila orfană, nu-i aşa?

— Nu, unchiule, răspunse Połaniecki, n-am să dau foc la casă, pe dumneata n-am să te ucid şi n-am să las pe nimeni orfan. Te rog chiar să nu vorbeşti aşa cu mine, fiindcă nu ajută la nimic, iar mie nu-mi place.

— Bine, acceptă domnul Pławicki, contrariat întrucâtva că procedura şi felul lui de a se exprima erau atât de puţin apreciate. Nu uita însă că ai venit la mine, în această casă, pe vremea când nu erai decât un copil.

— Am venit fiindcă venea mama, iar mama, după moartea mătuşii Helena, venea numai pentru că dumneata nu i-ai plătit ratele. Toate acestea n-au nici o legătură cu treaba noastră. Suma există ca ipotecă de douăzeci şi unu de ani. Cu ratele întârziate, se ridică la douăzeci şi patru de mii de ruble. Să zicem douăzeci de mii, ca să fie cifră rotundă, iar aceşti douăzeci de mii trebuie să le am, fiindcă pentru asta am venit.

Domnul Pławicki îşi înclină capul cu resemnare.

— Pentru asta ai venit?... Bine, Stach, dar de ce ieri erai cu totul altul?

Połaniecki, care îi pusese aceeaşi întrebare domnişoarei Marynia cu un sfert de oră înainte, mai că zvâcni de pe scaun, dar se stăpâni şi spuse:

— Unchiule, hai să rămânem la obiect.

— Nici eu nu vreau altceva, dar mai întâi îngăduie-mi să-ţi spun câteva cuvinte şi nu mă întrerupe. Îmi reproşezi că nu ţi-

am plătit ratele. E adevărat, dar ştii de ce? Ştii şi tu că mama ta nu mi-a dat toată averea ei, nici nu putea s-o facă fără acordul consiliului de familie. Pentru voi e poate mai rău că nu s-a întâmplat aşa, dar să lăsăm asta. În ultimă instanţă, luând aceşti bani, mi-am zis aşa: femeia a rămas singură pe lume. doar cu un copil; nu sa ştie cum va descurca, nu se ştie ce se poate întâmpla, aşa că banii pe care mi i-a încredinţat, să rămână fondul ei de rezervă, să se înmulţească la mine, şi la nevoie să aibă pe ce pune mâna. De atunci am devenit într-un fel casa voastră de economii. Mama ta mi-a dat douăsprezece mii de ruble, iar astăzi ai peste douăzeci şi patru de mii. Iată rezultatul, aşa că nu poţi să nu-mi fii recunoscător.

La acestea Połaniecki răspunse:

— Iubite unchiule Pławicki, te rog să nu mă socoteşti nici mai prost decât sunt, nici nebun. Ţi-o spun fără ocol că nu mă las dus de nas atât de uşor. Dumneata spui că am douăzeci şi patru de mii de ruble, unde sunt? Te rog să mi le dai, fără vorbe de prisos, şi încă ce vorbe!

— Iar eu te rog să ai răbdare şi să păstrezi măsura, fie şi numai pentru că sunt mai în vârstă decât tine, îl dojeni Pławicki cu gravitate.

— Am un asociat care peste o lună de zile investeşte douăsprezece mii de ruble într-o afacere contractată, iar eu trebuie să adaug tot atâta. Ţi-o spun limpede şi-ţi declar că, după doi ani de încercări prin scrisori, nu mai pot şi nu mai vreau să am răbdare.

Domnul Pławicki îşi rezemă un cot pe birou, fruntea în palmă şi se adânci în tăcere.

Połaniecki se uita la el aşteptând un răspuns; îl privea cu aversiune crescândă şi se întreba în gând: „Să fie oare un mincinos, un ţicnit sau numai un egoist, atât de orbit de sine însuşi, încât măsoară binele şi răul cu propria comoditate?”

Domnul Pławicki îşi ţinea mereu fruntea ascunsă în palmă şi tăcea.

— La urma urmelor, aş vrea să ştiu ceva... începu Połaniecki.

Dar interlocutorul dădu din mină, în semn că vrea să mai rămână o vreme cufundat în gândurile lui.

Deodată îşi înălţă chipul străluminat.

— Stach! exclamă. De ce sa ne certăm, când există o soluţie atât de simplă!

— Care?

— Îţi dau marna!

— Ce?

— Cheamă-ţi asociatul aici, adu şi un specialist, evaluăm zăcământul de marnă şi facem o combinaţie în trei. Asociatul tău... Bigiel, sau cum îl cheamă, îmi dă partea lui, tu completezi suma ori nu, şi înjghebăm afacerea; câştigul poate fi uriaş.

Połaniecki se ridică şi spuse ritos:

— Te rog, domnule, nu sunt obişnuit ca cineva să-şi bată joc de mine. Nu vreau marna dumitale, eu îmi vreau numai banii mei, iar tot ce-mi oferi dumneata, nu sunt decât pretexte josnice şi prosteşti.

Urmă o clipă de tăcere apăsătoare. O mânie olimpiană începu să se adune pe fruntea şi între sprâncenele domnului Pławicki. O vreme, îi pironi pe cutezător cu privirile. după care, apropiindu-se de panoplia pe care atârnau armele, smulse un cuţit de vânătoare şi, oferindu-i-l lui Połaniecki, îl îndemnă:

— Uite şi altă ieşire, loveşte!

Şi îşi desfăcu larg halatul, dar Połaniecki nu se mai putu stăpâni, îi împinse în lături mâna cu cuţitul şi-i vorbi cu glasul ridicat:

— Asta nu-i decât o comedie ieftină! N-are rost să-mi mai pierd vremea cu dumneata. Plec, fiindcă mi-e lehamite de dumneata şi de moşia dumitale, dar te anunţ că voi vinde poliţa primului evreu care-mi va ieşi în cale, fie şi cu jumătate de preţ: ăsta ştiu că o să-ţi vină ele hac.

Mâna dreaptă a domnului Pławicki se înălţă solemn:

— Du-te şi vinde-o! Adu evreii în cuibul familiei, dar află că blestemul meu şi al celor care au trăit aici te va găsi pretutindeni.

Połaniecki ieşi palid de furie, iar în salon, în timp ce-şi căuta pălăria, zvârli afară tot ce-i veni pe limbă.

Când o găsi, în sfârşit, vru să vadă dacă îl aştepta brişca, dar tocmai atunci intră Marynia. La vederea ei, se stăpâni

întrucâtva, amintindu-şi însă că ea era aceea care se ocupa de toate la Krzemień, răbufni:

— Adio, domnişoară. Cu tatăl dumitale am rezolvat problema. Eu am venit după banii mei, iar el mi-a oferit, mai întâi binecuvântarea, apoi marna, şi la urmă blestemul. Ciudat mijloc de a-ţi plăti datoriile!...

Fii un moment când Marynia vru să-i întindă mâna şi să-i spună: „Eu îţi înţeleg supărarea; am fost şi eu la tata şi l-am implorat să-ţi dea banii înaintea celorlalţi. Te rog să procedezi cum vei socoti de cuviinţă, cu moşia Krzemień şi cu noi, dar pe mine să nu mă învinuieşti de nimic, să nu crezi că m-am înţeles cu tata împotriva dumitale şi să ai pentru mine puţin respect”

Îşi înălţă mâna şi cuvintele de mai sus îi stăteau pe buze, când Połaniecki, aprinzându-se tot mai mult şi pierzându-şi iarăşi cumpătul, adăugă:

— Ţi-o spun, pentru că în prima seară, când am vrut să discut cu dumneata, te-ai simţit jignită şi m-ai trimis la tatăl dumitale. Îţi mulţumesc pentru sfat, dar întrucât s-a dovedit mai util pentru cei de aici, decât pentru mine, a doua oară mă voi descurca singur.

Atunci buzele Maryniei păliră, în ochi îi luciră lacrimi de revoltă şi umilinţă adâncă. Îşi înălţă fruntea şi rosti:

— Domnule, poţi să mă insulţi cât vrei, pe mine nu mă apără nimeni...

Şi porni spre uşă cu durerea în suflet şi aproape ca disperare, gândindu-se că acestea sunt singurele roade pe care le culege de pe urma trudei în care îşi investeşte toată puterea şi înflăcărarea sufletului ei tânăr neprihănit.

Połaniecki fu năpădit de un nou acces de furie. De astădată însă, îşi ţinu în frâu mânia şi pe sine însuşi. Nu-şi mai luă rămas bun de la nimeni, urcă în brişca trasă între timp la intrare şi plecă de la Krzemień. Fierbea de furie, aşa că un timp nu mai putu să se gândească decât la răzbunare: „Vând, vând fie şi cu a treia parte din preţ, şi n-au decât să le confişte totul! Pe cuvântul meu de om cinstit, că am să vând. Chiar dacă n-o să fie nevoie, tot am să vând, ca să le fac în ciudă!”

În acest fel, intenţia se schimbă într-o hotărâre îndârjită,

într-un legământ. Iar Połaniecki nu făcea parte dintre acei oameni care nu-şi respectă cuvântul dat sieşi sau altora. Numai să găsească un cumpărător pentru o sumă atât de greu de recuperat, încât, ca să ajungi la ea trebuia pur şi simplu să părăduieşti toată moşia Krzemień.

Între timp, brişca ieşise din alee la drum deschis, pe câmp. Ceva mai liniştit acum, Połaniecki începu să se gândească intens la Marynia. Reflecţiile lui erau aproape contradictorii, alcătuindu-se din efectul farmecului ei, din impresia pe care o făcuseră asupra lui chipul şi atitudinea ei, din amintirea discuţiei de duminecă, din repulsie, milă, ciudă şi furie, la care se adăuga nemulţumirea faţă de el însuşi, care sporea îndârjirea împotriva ei. Aceste simţăminte îl dominau cu schimbul, impunându-i natura meditaţiilor.

Uneori îşi aducea aminte de făptura înaltă a Maryniei, de ochii şi părul ei negru, de gura-i frumoasă, deşi poate puţin prea largă, în sfârșit, de expresia chipului, şi atunci punea stăpânire pe el un val de simpatie. Se gândea că e foarte copilăroasă, dar în acelaşi timp, gura, umerii şi linia trupului exprimau o feminitate care-l atrăgeau cu o forţă de neînfrânt. Îşi amintea glasul ei blând, privirea liniştită şi bunătatea-i de netăgăduit. Atunci, când se gândea că se purtase atât de grosolan cu ea înainte de a pleca, când îşi aducea aminte tonul cu care-i vorbise, începea să se dojenească. „Este cu atât mai nefericită, cu cât ştie şi ea că tatăl ei nu-i decât un comediant ramolit, un mincinos şi un prostănac. Iar dacă-i aşa, orice om cu o fărâmă de inimă în piept ar înţelege şi ar compătimi-o, în loc să năpăstuiască o biată copilă, cum am făcut eu!” Îi venea să-şi dea palme, închipuindu-şi ce-ar fi fost, ce mare apropiere şi ce duioşie neobişnuită ar fi îmbobocit între ei, dacă după cearta cu bătrânul, s-ar fi purtat cu ea cu delicateţea cuvenită. I-ar fi întins amândouă mâinile la plecare şi s-ar fi despărţit ca doi oameni apropiaţi. „Luai-ar dracu de bani! repeta, iar acum să mă ia şi pe mine!” Simţea că nu mai poate repara nimic, şi acest sentiment îi spulbera până şi bruma de echilibru ce-i mai rămăsese, împingându-l şi mai mult pe calea a cărei eroare o recunoştea. Începu iarăşi să vorbească de unul singur: „De vreme ce totul e pierdut, întâmple-se ce s-o întâmpla! O să vând poliţa unui evreu, n-

are decât să-i scoată la licitaţie, să ajungă pe drumuri, bătrânul să-şi caute o slujbă, iar ea să intre ca guvernantă sau să se mărite cu Gątowski...” Aici însă îşi dădu seama brusc că prefera orice afară de împlinirea gândului din urmă. Lui Gątowski i-ar frânge grumazul! S-o ia cine vrea, dar nu ursul ăsta necioplit. Şi epitetele deloc măgulitoare începură să se reverse asupra nefericitului Gątowski: toată mânia se descărca asupra acestuia, de parcă el era vinovat de tot ce se întâmplase. Ajungând la Czerniów într-o astfel de dispoziţie canibalică, poate că Połaniecki, asemenea lui Ugolino, şi-ar fi înfipt dinţii în Gątowski, „acolo unde tidva se întâlneşte cu umerii” dacă l-ar fi întâlnit la gară. Din fericire, în locul „tidvei” lui Gątowski, nu văzu decât câţiva funcţionari, câţiva ţărani, câţiva evrei şi faţa chinuită şi inteligentă a consilierului Jamisz, care-l recunoscu şi, când sosi trenul, datorită relaţiilor cu şeful staţiei, îl invită într-un compartiment separat.

— L-am cunoscut şi pe tatăl dumitale, îi spuse, şi l-am cunoscut în vremurile lui bune. Soţia mea este de prin părţile lui. Ţin minte că pe atunci stăpânea moşiile Zwichów, Brzęcząca, Mocarze şi Rozwady în ţinutul Lublinului. O avere frumoasă! Bunicul dumitale a fost unul dintre cei mai mari proprietari prin locurile acelea, acum însă cred că totul a încăput în alte mâini.

— Nu acum, ci mai de mult. Tata a pierdut toată averea încă din timpul vieţii. Era bolnav, locuia la Nisa, nu se mai putea îngriji de nimic, şi aşa s-a dus totul de râpă. Dacă n-ar fi fost moştenirea pe care mama a primit-o după moartea lui, ne-am fi descurcat cu greu.

— Dumneata, în schimb, te descurci destul de bine. Cunosc Casa de comerţ de la Varşovia: am făcut cândva o afacere cu Abdulski, i-am vândut nişte hamei.

— Deci Abdulski trata pentru dumneata?

— Da, şi trebuie să recunosc că am fost foarte mulţumit de legătura cu el. Totul s-a terminat onorabil, mi-amdat seama că sunteţi parteneri serioşi.

— Altfel nu rezistă nimeni. Asociatul meu, Bigiel, e un om cinstit, iar eu nu semăn cu domnul Pławicki, răspunse Połaniecki.

— Cum adică? întrebă curios Jamisz.

Întărâtat încă de cele petrecute la Krzemień, Połaniecki îi povesti toată tărăşenia.

— Hm! constată Jamisz, de vreme ce dumneata vorbeşti despre el fără ocolişuri, dă-mi voie şi vorbesc şi eu la fel, cu toate că e ruda dumitale.

— El nu mi-e rudă: prima lui soţie a fost rudă şi prietenă cu mama, asta-i tot.

— Eu îl ştiu de când era copil. E un om mai degrabă pervertit decât rău. A fost singur la părinţi, care l-au răsfăţat, şi la fel au făcut mai târziu şi cele două soţii. Amândouă au fost femei liniştite şi blânde, pentru amândouă a fost ca un Dumnezeu. Ani de-a rândul el a fost soarele în jurul căruia se rotesc celelalte planete, până când a ajuns la convingerea că lui i se cuvine totul de la lume, el însă nu datorează nimănui nimic. În asemenea împrejurări, când răul şi binele se măsoară numai cu propriul folos, poţi să-ţi pierzi foarte uşor simţul moral. Pławicki nu-i decât un amestec de solemnitate şi slăbiciune: solemnitate, pentru că totdeauna a trudit spre propria-i fală, şi slăbiciune, fiindcă şi-a îngăduit orice.

Asta a devenit aproape a doua lui natură. La acestea s-au adăugat mai apoi şi împrejurările dificile, cărora li se poate împotrivi numai un om de caracter, iar el n-a avut niciodată aşa ceva. A început deci să mintă şi, în cele din urmă, s-a obişnuit aşa. Dragă domnule, pe noi ne înnobilează pământul, dar tot el ne şi perverteşte. Un cunoscut al meu, care a dat faliment, îmi spunea: „Eu nu mint, moşia mea minte, eu nu fac decât să vorbesc în locul ei!” Şi cam aşa este. În sfera noastră, mai mult decât în oricare alta...

— Domnule Jamisz, răspunse Połaniecki, închipuie-ţi că eu, care provin de la ţară, nu simt nici o atracţie către agricultură. Ştiu că ea va exista întotdeauna, pentru că trebuie să existe, dar în forma actuală nu-i prevăd un viitor prea bun. Toţi proprietarii trebuie să piară.

— Nici eu n-am o părere prea roză. Trec peste faptul că situaţia generală a agriculturii este proastă în toată Europa, asta se ştie, dar gândeşte-te şi dumneata. Dacă un proprietar are patru feciori, fiecare dintre ei moşteneşte numai a patra parte din averea părintească. Dar ce se întâmplă? Obişnuindu-se cu modul de viaţă al tatălui, fiecare vrea să

trăiască la fel, iar sfârşitul e uşor de prevăzut. În al doilea rând, nu o dată, dintre cei patru copii, cei mai înzestraţi îşi aleg alte profesiuni, iar la ţară, pun pariu că va rămâne cel mai puţin capabil. În al treilea rând, toată truda mai multor generaţii poate fi risipită de o minte superficială. În al patrulea rând, noi suntem agricultori buni, dar proşti administratori, iar o bună administrare înseamnă mai mult decât o bună cultivare a pământului. Care-i concluzia? Pământul rămâne, în vreme ce noi, cei care-l reprezentăm, în forma marii proprietăţi funciare, vom fi siliţi să-l părăsim. Numai că, vezi dumneata, s-ar putea să ne întoarcem.

— Cum aşa?

— Pentru că ceea ce spui dumneata, că nu te interesează pământul, e numai o iluzie. Pământul te atrage, domnule, şi încă atât de puternic, încât oricine, ajungând la anume vârstă şi avere, nu se poate împotrivi tentaţiei de a poseda măcar o palmă de pământ. Va veni şi rândul dumitale. Şi e firesc. În definitiv, orice bogăţie poate fi considerată o ficţiune, pământul însă nu. Totul porneşte de la el şi există pentru el. Aşa cum o bancnotă este o chitanţă pentru metalul preţios care se află în seifurile statului, tot aşa şi industria, şi comerţul, şi orice altceva reprezintă în ultimă analiză forme diferite ale pământului... Cât despre cei care s-au îndepărtat de pământ, vor fi nevoiţi să se întoarcă la el.

— Eu unul nici nu mă gândesc.

— Ce ştii dumneata? Astăzi vrei să ai bani, dar când îi vei avea? Iată viitorul. Cei din neamul Połaniecki au fost agricultori, acum însă unul dintre ei şi-a ales altă profesie. Majoritatea copiilor de agricultori sunt siliţi să-şi aleagă alte profesii, pentru că nu se poate altfel. Unii se vor pierde, alţii se vor căpătui şi se vor întoarce — se vor întoarce nu numai cu capitalul, ci şi cu energii noi, cu acea ştiinţă a administrării stricte, pe care o formează mai ales alte ocupaţii — vor reveni, atraşi de pământ. În sfârşit, dintr-un sentiment al datoriei, pe care dumitale nu trebuie să ţi-l mai explic.

— Ce spui dumneata, are oricum o parte bună; înseamnă că atunci unchiuleţul meu adoptiv, Pławicki, va trebui să dispară.

Domnul Jamisz se gândi o vreme, apoi continuă:

— Aţa se întinde mereu, până când se rupe; în cele din urmă, trebuie să se rupă. După părerea mea, el va rămâne la Krzemień, chiar dacă va parcela şi va vinde Magierówka. Mie îmi pare rău de Marynia. E un copil neobişnuit de bun. Dumneata nu ştii că, acum doi ani, bătrânul a vrut să vândă moşia de la Krzemień şi să se stabilească la oraş. Dacă nu s-a întâmplat aşa, asta se datoreşte în parte rugăminţilor Maryniei. Fie din cauza mamei, care este înmormântată acolo, fie pentru că se vorbeşte şi se scrie atâta despre datoria de a se păstra pământul, destul că fata a făcut ce-a putut, ca să împiedice vânzarea. Îşi închipuia, sărmana, că ajunge să se înhame cu toate forţele la muncă, şi toate se vor îndrepta. Ce-i drept, a renunţat la lume pentru Krzemień. Ea va primi o mare lovitură, când se va rupe aţa, şi trebuie să se rupă... Păcat de anii fetei!

— Dumneata eşti un om bun, domnule consilier! exclamă Połaniecki cu vioiciunea-i obişnuită.

Bătrânul zâmbi.

— Eu ţin foarte mult la ea, e doar ucenica mea în problemele agrare; va fi destul de trist, când va pleca.

Un răstimp, Połaniecki îşi roase mustaţa. În sfârşit, spuse:

— N-are decât să se căsătorească şi ea cu cineva din partea locului, şi nu va mai pleca.

— Hm, să se căsătorească... Asta nu-i o treabă prea uşoară pentru o domnişoară fără avere. Pe cine-ar putea găsi aici? Pe Gątowski. El ar lua-o. E un om cumsecade, şi nu-i deloc atât de înapoiat, cum vorbeşte lumea. Dar ea nu-l iubeşte, iar fără iubire, nu se va căsători. Jałbrzyków e o moşioară neînsemnată. Bătrânului i se năzare că familia Gątowski e mai prejos decât familia Pławicki, şi Gątowski crede şi el la fel. După cum ştii şi dumneata, la noi este socotit de familie bună oricine se pretinde ca atare. Lumea chipurile râde la început, dar până la urmă se obişnuieşte. Pe de altă parte, unii îşi ţin nasul pe sus, pentru că fac avere, alţii pentru că sărăcesc şi nu mai au ce face. Dar să lăsăm asta. Eu ştiu una şi bună, cine se va căsători cu Marynia va avea lângă el o adevărată perlă.

În fundul sufletului, Połaniecki îi împărtăşea cu totul părerea; simţea şi gândea la fel. Adâncindu-se în tăcere,

începu să se gândească iarăşi la Marynia, mai degrabă să şi-o amintească şi să şi-o imagineze. Brusc, avu impresia că-i va duce dorul, dar îşi aduse aminte că i se mai întâmplase de câteva ori la fel, şi timpul îi spulberase iluziile. Cu toate acestea, se gândi mereu la ea, chiar şi atunci când, după sosirea trenului la Varşovia, coborî în staţie, mormăind printre dinţi:

— Cât de prosteşte s-au sfârşit toate!...

IV

După întoarcerea sa la Varşovia, Połaniecki petrecu prima seară în casa asociatului său, Bigiel, de care, ca fost coleg de şcoală, îl lega o veche prietenie. Ceh de origine, trăgându-se însă dintr-o familie stabilită în ţară de câteva generaţii, Bigiel conducea Casa de comerţ dinainte de a se asocia cu Połaniecki şi îşi câştigase reputaţia unui negustor, e drept, nu prea întreprinzător, dar cinstit şi de nădejde în afaceri. Când Połaniecki intrase în combinaţie, înainte de a se întoarce definitiv din străinătate, întreprinderea îşi lărgise considerabil activitatea, devenind o firmă serioasă. Cei doi parteneri se completau de minune. Mult mai capabil şi mai abil, Połaniecki avea mai multe idei şi cuprindea mai lesne problemele în ansamblul lor; Bigiel, în schimb, era un executant mai bun. Când era nevoie de energie sau să strângă cu uşa pe cineva, Połaniecki era neîntrecut, dar când era vorba de chibzuinţă, de aprecierea vreunei afaceri din cât mai multe unghiuri şi de răbdare, intra în rol Bigiel. Aveau firi de-a dreptul deosebite, poate tocmai de aceea îi lega o prietenie trainică. În conducere, Połaniecki deţinea supremaţia. Bigiel credea în aptitudinile lui ieşite din comun, şi câteva idei foarte utile pentru întreprindere, pe care le oferise Połaniecki după ce intrase în combinaţie, îi întăriseră această încredere. Amândoi vizau să ajungă treptat la un capital, care să le permită să pună pe picioare o fabrică de percal, pe care s-o conducă Połaniecki şi s-o administreze Bigiel. Dar cu toate că, şi unul şi celălalt se puteau socoti oameni aproape bogaţi, aceasta era o problemă de viitor îndepărtat. Mai puţin răbdător şi cu

relaţii de rudenie peste tot, Połaniecki încercase într-adevăr, după ce venise în ţară, să antreneze în acest scop capitalurile „locale”. Lumea însă n-avea încredere în el. Observase cu acest prilej un lucru de neînţeles. Numele îi deschidea toate uşile, dar în afaceri, în loc să-l ajute, mai degrabă îl încurca. De parcă toţi oamenii pe care-i abordase nu puteau pricepe în ruptul capului cum de unul dintre ei, deci un tânăr de familie bună şi cu un nume care se termina în *-ski,* este în stare să se descurce bine în afaceri. La început, Połaniecki se înfuriase atât de tare, încât cumpănitul Bigiel fusese nevoit să-i potolească răbufnirile, demonstrându-i că neîncrederea lor se întemeia pe mulţi ani de experienţă neplăcută. Cunoscând bine istoria diferitelor întreprinderi de comerţ şi industriale, îi citase nenumărate nume, începând cu Tyzenhauz, ajutorul de vistier, şi sfârşind cu tot felul de bănci agrare şi Tellus, care, în afară de nume, n-aveau nimic pământesc în ele, altfel spus, n-aveau nici un temei real. „N-a venit încă timpul, îi spusese atunci, dar va veni, este foarte aproape. Până acum n-au fost decât amatori şi diletantism, abia de acum înainte încep să apară ici şi colo oameni de meserie

Połaniecki, care, cu tot temperamentul său viforos, avea un simţ de observaţie foarte dezvoltat, descoperise atunci multe lucruri ciudate în sferele pe care le frecventa cu ajutorul relaţiilor de societate. Era întâmpinat pretutindeni cu admiraţie, pentru că făcea ceva. Toţi îi subliniau meritele, dar cu anume îngăduinţă. Îl lăsau să înţeleagă că sunt de acord cu el, că-i apreciază activitatea folositoare, dar nimeni nu-şi exprima convingerea că ceea ce face Połaniecki este un lucru obişnuit, firesc. „Mă cruţă!” îşi spunea Połaniecki, şi asta era adevărat. Tot atunci ajunsese şi la concluzia că, dacă ar fi vrut să ajungă la mâna vreuneia dintre domnişoarele din aşa-numita „societate”, Casa lui de comerţ şi calitatea de „om de. afaceri” i-ar fi fost mai degrabă o piedică decât un ajutor. I-ar fi fost mai uşor dacă, în locul unei întreprinderi bănoase, ar fi avut o moşie grevată de datorii, sau dacă, trăind pe picior mare” şi-ar fi consumat pur şi simplu dobânzile capitalului ori capitalul însuşi.

Făcând aceste descoperiri bizare, Połaniecki începuse să neglijeze relaţiile, ajungând în cele din urmă să le întrerupă

cu totul şi să se rezume la casa lui Bigiel, a doamnei Emilia Chwastowska şi la acele cunoştinţe bărbăteşti de care avea nevoie în viaţa lui de cavaler. Mânca la „François” cu Bukacki, cu Waskowski şi cu avocatul Maszko, cu care discuta şi se contrazicea mereu în tot felul de probleme; se ducea deseori la teatru şi la orice gen de distracţii publice; altminteri, ducea o viaţă destul de izolată şi de aceea, cu toate că dorea foarte mult şi avea destulă avere, nu se căsătorise până acum.

După întoarcerea de la Krzemień, ajungând aproape de-a dreptul la familia Bigiel, îşi vărsă mai întâi toată otrava asupra „unchiuleţului” Pławicki, crezând că va găsi în stăpânul casei un ascultător supus şi înţelegător; Bigiel însă se arătă prea puţin mişcat de povestirea lui şi-i zise:

— Eu cunosc asemenea tipuri. De altfel, la drept vorbind, de unde să ia bani unui ca Pławicki, dacă nu-i are? Cu datoriile de pe urma ipotecilor trebuie să ai multă răbdare. Proprietatea funciară înghite uşor banii, dar îi dă înapoi foarte greu.

— Ascultă, Bigiel, se supără Połaniecki, de când te-ai îngrăşat şi dormi după-amiază, trebuie să am şi cu tine tot atâta răbdare.

— E, hai să fim sinceri, urmă Bigiel neabătut, ai neapărată nevoie de aceşti bani? Nu dispui într-adevăr de suma pe care trebuie s-o depună fiecare dintre noi?

— Curios, ce-ţi pasă ţie, sau lui Pławicki de asta? Îmi este dator şi trebuie să-mi dea banii, asta e!

Intrarea doamnei Bigiel, cu droaia de copii după ea, puse capăt discuţiei. Era o femeie încă tânără, cu părul negru şi ochi albaştri, foarte bună şi foarte preocupată de cei şase copii, pe care Połaniecki îi iubea foarte mult. Era, de aceea, o foarte bună prietenă a lui şi a doamnei Emilia Chwastowska. Amândouă, cunoscând-o şi iubind-o pe Marynia Pławicka. hotărâseră s-o căsătorească neapărat cu Połaniecki, astfel că amândouă insistaseră foarte mult să se ducă personal la Krzemień după bani: nu-i de mirare că acum doamna Bigiel ardea de curiozitate să afle ce impresie făcuse asupra lui această vizită.

Nu putea să-l întrebe totuşi de faţă cu copiii. Cel mai mic dintre cei care mergeau în picioare, Jaś, îmbrăţişând unul din

picioarele lui Połaniecki, începu să tragă de el şi să strige: „Domnul, domnul!” ceea ce pe limba lui se auzea: „Domul, domul!” Două fetiţe, Ewka şi Joásia, i se urcară fără prea multă ceremonie pe genunchi, iar Edzio şi Józio îl somară să le facă dreptate. Copiii citiseră Cucerirea Mexicului şi voiau să se joace de-a „cucerirea Mexicului”, aşa că Edzio, înălţându-şi sprâncenele şi răsucindu-şi mâinile în sus, spuse cu înflăcărare:

— Bine, eu sunt Cortez, iar Józio cavalerul călare, da dacă Ewka şi Joásia nu vor să fie Montezuma, ce să fac? Aşa nu putem să ne jucăm, nu? Trebuie să fie cineva Montezuma, ca să aibă cine să-i conducă pe mexicani!

— Şi mexicanii unde sunt? întrebă Połaniecki.

— Păi, îl lămuri Józio, mexicanii sunt scaunele, şi spaniolii la fel.

— Da, atunci hai să fiu eu Montezuma, ca să puteţi cuceri Mexicul.

Se iscă o hărmălaie de nedescris. Vioiciunea lui Połaniecki îi îngăduia să se transforme uneori într-un copil adevărat. Îi opuse o rezistenţă atât de îndârjită lui Cortez, încât acesta începu să-i refuze dreptul de a lupta atât de vajnic, susţinând, nu fără îndreptăţire istorică, fireşte, că de vreme ce Montezuma fusese învins, trebuie să se dea bătut. La care Montezuma răspunse că puţin îi pasă şi luptă mai departe. Joaca ameninţa astfel să se prelungească tot mai mult.

Doamna Bigiel însă, neputând să mai aştepte sfârşitul, îşi întrebă în cele din urmă soţul:

— Cum a fost vizita la Krzemień?

— A făcut ce face şi acum, răspunse Bigiel flegmatic. A răsturnat toate scaunele şi a plecat.

— Ţi-a spus ceva?

— N-am avut timp să-l întreb de Marynia, dar de Pławicki s-a despărţit cum nu se poate mai rău. Vrea sa vândă poliţa ipotecară, ceea ce va avea ca urmare ruperea relaţiilor.

— Păcat, regretă doamna Bigiel.

Iar la ceai, după ce copiii se duseră să se culce, începu să-i pună întrebări lui Połaniecki în legătură cu Marynia.

— Nu ştiu nici eu, răspunse tânărul, poate că e frumoasă, poate că nu! Nu m-am gândit la asta.

— Nu-i adevărat, se împotrivi doamna Bigiel.

— Deci nu-i adevărat! Atunci e drăguţă, frumoasă şi oricum vrei dumneata. Poţi să te îndrăgosteşti de ea, poţi s-o iei de soţie, dar eu nu voi mai călca pe la ei. Ştiu prea bine de ce m-aţi trimis acolo, dar era mai bine să mă preveniţi cine este tatăl ei, pentru că trebuie să aibă o fire asemănătoare, iar dacă-i aşa, mulţumesc pentru bunăvoinţă.

— E, gândeşte-te şi dumneata ce spui: „e frumoasă, e drăguţă, poţi s-o iei de soţie” şi pe urmă, hodoronc-tronc: „trebuie să semene cu tatăl ei!” Una nu se potriveşte cu cealaltă.

— Se prea poate, mie mi-e totuna! N-am noroc şi pace!

— Eu nu vreau să-ţi spun decât două lucruri: în primul rând, că Marynia a făcut o impresie foarte puternică asupra dumitale, iar în al doilea, că este una dintre cele mai bune fete pe care le-am văzut în viaţa mea; cel care se va căsători cu ea, va fi un om fericit.

— De ce n-a luat-o nimeni până acum?

— Pentru că are douăzeci şi unu de ani şi a ieşit în lume foarte târziu. Să nu crezi cumva că nu s-au găsit amatori care să-i ceară mâna.

— N-are decât s-o ia altcineva.

Połaniecki însă nu era sincer când rostea aceste cuvinte; gândul că putea s-o ia altul îl scotea din sărite. În adâncul inimii îi era recunoscător doamnei Bigiel pentru că o lăudase pe Marynia.

— Ce să mai vorbim, spuse, dumneata, doamnă Bigiel, eşti o prietenă de nădejde.

— Nu numai a Maryniei, ci şi a dumitale. Te rog însă un lucru, spune-mi cinstit, ţi-a plăcut?

— Mie? Dacă mi-a plăcut? Să fiu sincer, grozav!

— Ei, vezi! îl dojeni doamna Bigiel, şi faţa i se lumină de mulţumire.

— Ce să văd? Nu văd nimic! Mi-a plăcut grozav, e adevărat! Dumneata n-ai idee ce simpatică şi atrăgătoare e. Şi cred că e şi bună. Dar asta nu înseamnă nimic, A doua oară nu mai pun piciorul la Krzemień. Am plecat atât de furios, lui Pławicki şi Maryniei le-am spus lucruri atât de urâte, încât nu mai e cu putinţă.

— E mare dandanaua?

— Mai degrabă prea mare, decât prea mică.

— Ai putea s-o îmblânzeşti printr-o scrisoare.

— Eu să-i scriu lui Pławicki şi să-l rog să mă ierte? Pentru nimic în lume! De altfel, m-a şi blestemat.

— Cum adică te-a blestemat?

— Ca patriarh al neamului. În numele lui şi al înaintaşilor. Mi-e atât de silă de el, încât n-aş fi în stare să leg două cuvinte. E un circar bătrân şi patetic. Mai degrabă, mi-aş cere scuze de la ea, dar la ce-ar mai folosi? Ea trebuie să fie de partea tatălui ei. Atâta lucru înţeleg şi eu. În cel mai bun caz, o să-mi răspundă că-i face mare plăcere, şi cu asta basta.

— Când Emilka se va întoarce de la Reichenhall, sub un pretext oarecare o s-o aducem pe Marynia aici, şi atunci te priveşte cum ai s-o faci să uite neînţelegerea de acum.

— Prea târziu, prea târziu! repetă Połaniecki. Mi-am dat cuvântul că voi vinde poliţa şi am s-o vând.

— Poate că-i mai bine aşa.

— Nu, va fi mai rău! interveni Bigiel. Eu l-aş îndemna să nu vândă poliţa. Mai ales că sper să nu găsească prea repede un cumpărător.

— Între timp, se va termina şi tratamentul Litkăi.

Aici doamna Bigiel se întoarse spre Połaniecki:

— O să vezi cum o să ţi se pară celelalte fete, după ce-ai cunoscut-o pe Marynia. Eu nu sunt atât de apropiată de ea, cum e Emilka, dar am să caut un motiv oarecare ca să-i scriu şi să aflu ce crede despre dumneata.

Cu acestea, discuţia luă sfârşit. În drum spre casă, Połaniecki îşi dădu seama că totuşi Marynia nu ocupa unul din ultimele locuri în inima lui. La drept vorbind, aproape că nu se mai putea gândi la altceva. În acelaşi timp, avea impresia că această legătură începuse în împrejurări nefavorabile, aşa că ar fi fost mai bine să şi-o scoată din cap, cât mai era vreme. Ca un om mai degrabă puternic sufleteşte, decât slab, neobişnuit să se lase pradă visărilor numai pentru că erau plăcute, se hotărî să aprecieze lucid situaţia, cântărind-o din toate părţile. Marynia întrunea într-adevăr toate exigenţele unei viitoare soţii, în plus, îi plăcuse. Avea însă şi un tată pe care Połaniecki nu-l putea suporta, la care se adăuga o

adevărată povară, moşia de la Krzemień, încărcată de datorii. „Cu maimuţoiul ăsta bătrân şi solemn, n-o să mă împac niciodată, nu pot să mă împac, îşi spuse Połaniecki, deoarece cu un astfel de om nu pot să mă port decât în două feluri: ori să mă supun lui, şi asta e peste puterile mele, ori să-l zgâlţâi în fiecare zi, cum l-am zgâlţâit la Krzemień. În primul caz, eu, un om independent, aş intra în robia insuportabilă a unui bătrân egoist, iar în al doilea, rolul soţiei mele ar fi foarte dificil şi neplăcut, ne-ar putea strica viaţa.

„Cred, continuă, că acesta este un raţionament lucid şi logic. Ar fi greşit numai în situaţia în care eu aş fi îndrăgostit. Socot totuşi că nu sunt. Mă preocupă, dar n-o iubesc. Sunt două lucruri diferite. *Ergo*[1]*,* să nu mă mai gândesc la ea şi să las s-o ia altul!”

La acest gând, încercă iarăşi un sentiment de frustrare, dar se linişti: „Sunt atât de preocupat de ea, încât e natural. În definitiv, au mai trecut şi alte necazuri peste mine, o să treacă şi ăsta. Se va stinge de la sine, cu fiecare zi care se duce”.

Contrar aşteptărilor, Połaniecki observă în curând că, pe lângă amărăciune, încerca şi o adâncă părere de rău că perspectivele abia întrezărite pieriseră dintr-o dată. Avea impresia că cineva îi ridicase o clipă în faţa ochilor perdeaua care-i ascundea viitorul şi-i arătase tot ce putea să fie, apoi o lăsase să cadă brusc, şi viaţa lui reintrase pe vechiul făgaş, care în final nu ducea nicăieri, decât cel mult într-o fundătură pustie. Połaniecki simţea că, oricum, bătrânul filozof Waskowski are dreptate şi că agonisirea banilor nu poate fi decât un mijloc. În afara lui, problema vieţii trebuia rezolvată. Era nevoie de un ţel, o sarcină serioasă care, îndeplinită în mod cinstit şi simplu, să asigure liniştea sufletească. Această linişte este esenţa vieţii, fără ea viaţa nu mai are sens. Până la un punct, Połaniecki era şi el produsul secolului său, adică purta în el o parte din neliniştea aceea uriaşă care chinuia oamenii în acest sfârşit de veac. Şi în el se prăbuşiseră fundamentele pe care se rezema până mai ieri viaţa. Şi el se îndoia că raţionalismul, care se împiedica de toate pietrele de pe lângă drum, va izbuti să înlocuiască religia, deşi până

[1] Aşadar (lat.).

acum nu-şi recăpătase credinţa. Se deosebea totuşi de „decadenţii contemporani prin aceea că nu suferea de narcisism, complăcându-se în propriile stări nervoase, în îndoielile şi drama sa sufletească; nu-şi acorda nici sieşi dispensă de nătângie şi lene. Dimpotrivă, înţelegea mai bine decât ei că viaţa, aşa cum e ea, tainică sau nu, trebuie împlinită cu fapte şi activităţi diferite. Era convins că, dacă nu e cu putinţă să-ţi răspunzi la tot felul de întrebări, este totuşi absolut necesar să faci ceva, întrucât activitatea însăşi poate constitui până la un punct un răspuns. Desigur, putea fi eronat, dar cel puţin omul, care-şi răspunde astfel, scapă de povara responsabilităţii. Şi atunci ce mai rămâne de făcut? Întemeierea familiei şi activitatea socială. Şi una şi alta se cuvine să fie considerate întrucâtva ca legi ale naturii mame, predestinarea ei, fiindcă altminteri oamenii nu s-ar mai căsători şi nu s-ar mai grupa în mari colectivităţi. Acest soi de filozofie, care-i sprijinea raţional instinctele bărbăteşti ale lui Połaniecki, îi indica matrimoniul drept unul din principalele scopuri ale vieţii. Voinţa lui era de mult încordată şi îndreptată spre acest scop. O clipă, domnişoara Marynia i se păruse a fi acel port, „în care trag corăbii în noaptea noroasă”. Acum însă, când ajunse la concluzia că luminile acelui port nu erau aprinse pentru el, că trebuia să plutească mai departe, să înceapă din nou călătoria pe mări necunoscute, se simţi cuprins de oboseală şi păreri de rău. Dar raţionamentul său i se părea logic, aşa că ajunse acasă cu convingerea aproape deplină că „nici asta nu e” şi „nici de astădată”.

A doua zi, la masă, îi găsi la restaurant pe Waskowski şi pe Bukacki. În curând veni şi Maszko cu faţa lui arogantă, favoriţi lungi, monoclu la ochi, rumeneală în obraji şi jiletcă albă. După ce se salutară, începură să-l întrebe cu toţii pe Połaniecki cum a fost vizita la Krzemień, pe de o parte, pentru că ştiau de ce insistaseră cele două doamne să se ducă personal, iar pe de altă parte, o cunoşteau pe domnişoara Pławicka de la doamna Emilia Chwastowka.

După ce-i ascultă relatarea, Bukacki, străveziu asemenea porţelanului de Sevres, spuse cu nepăsarea-i caracteristică:

— Aşadar, război? Se vede că te-a impresionat, aşa că

acum e timpul să începi asediul. Femeia îţi primeşte mai uşor braţul pe un drum plin de hârtoape decât pe o şosea netedă.

— N-ai decât să i-l oferi tu, îl repezi Połaniecki iritat

— Dragul meu, aş face-o, dar trei lucruri stau împotrivă. Întâi, mie îmi place mai mult doamna Emilia; al doilea, în fiecare dimineaţă am dureri în gât şi la occipital, ceea ce anunţă o boală cerebrală; iar în al treilea rând, sunt decavat.

— Tu decavat?

— Cel puţin deocamdată; am cumpărat vreo cincisprezece gravuri de Falk[1], toate *avant la lettre,* şi o lună de zile sunt lefter, iar dacă-mi vine şi un Masaccio[2] din Italia, pentru care sunt în tratative, mă ruinez pentru tot anul.

Waskowski, pe care trăsăturile sau mai degrabă roşeaţa din obraji îl făceau să semene puţin cu Maszko, deşi era mult mai în vârstă şi avea faţa blajină, îşi aţinti ochii albaştri asupra lui Bukacki şi. rosti:

— E şi asta o boală a veacului. Peste tot colecţii şi iar colecţii.

— Oho, o să avem o dezbatere, observă Maszko,

— Tot n-avem altceva mai bun de făcut, răspunse Połaniecki.

Iar Bukacki ridică mănuşa.

— Ce ai împotriva colecţiilor, domnule?

— Nimic, preciză Waskowski. Iată un mod bătrânesc de a iubi arta, vrednic de timpul nostru. Nu credeţi oare că e ceva mărunt în treaba asta? După mine, e caracteristic. Odinioară, înflăcărarea pentru marea artă se păstra în suflet; capodopera era iubită acolo unde se afla, în muzee, prin biserici, pentru ca astăzi să fie adusă în cabinetul particular. Mai de mult, colecţiile reprezentau punctul terminus, acum se începe cu ele, şi se începe în chip ciudat. Nu vorbesc de Bukacki, dar azi, ori de câte ori un tinerel are ceva parale, se apucă îndată să colecţioneze. Şi ce colecţionează! De cele mai multe ori, nu obiecte de artă, ci diferite bizarerii, tot felul de fleacuri. Dragii mei, eu am crezut întotdeauna că iubirea şi

---

[1] *Jeremiasz Falck (Falck Polónuts)* (1629 - 1700), gravor şi desenator polonez; lucrările lui se disting prin fineţe şi fermitate.

[2] *Masaccio (Tommaso di Ser Giovanni)* (1401 - 1429), pictor italian caracteristic prin plenitudinea formelor.

amatorismul sunt două lucruri deosebite, şi presupun, spre exemplu, că un mare amator de femei nu este capabil de sentimente înălţătoare.

— E cu putinţă. E ceva adevărat în toate astea! întări Połaniecki,

— Nu mă interesează bodogăneala unui pedagog bătrân la adresa timpului nostru, interveni Maszko pieptănându-şi cu degetele favoriţii englezeşti,

— Pedagog? se miră Waskowski. Din momentul în care m-am trezit pe neaşteptate cu o bucată de pâine asigurată, am renunţat la măcelul copiilor nevinovaţi şi la rolul lui Irod. Pe urmă, dumneata greşeşti, domnule, când spui că eu mă plâng. Eu văd şi înregistrez aproape cu bucurie orice dovezi care-mi confirmă că ne aflăm la sfârşitu-l unei epoci şi că începe una nouă.

— Suntem în largul mării şi n-o să ajungem prea repede la ţărm, mormăi Maszko.

— Dă-i pace, îl certă Połaniecki,

Waskowski continuă nestingherit:

— Amatorismul duce la rafinament, care distruge marile idealuri, înlocuindu-le cu dorinţa de a consuma. Iar asta nu-i altceva decât păgânism. Nimeni nu-şi dă seama până la ce grad ne-am păgânizat, dar mai există ceva. Există spiritul arian[1] care nu se va osifica, nu se, va stinge niciodată, un spirit care are în el scânteia dumnezeiască, aşadar forţa creatoare. Acest spirit se simte strâmtorat în cătuşele păgâne şi începe să se răzvrătească: va urma renaşterea întru Cristos, în acest domeniu ca şi în celelalte... Nu încape nici o îndoială.

Şi Waskowski, ai cărui ochi ca de copil răsfrângeau numai obiectele exterioare, pierduţi mereu parcă în infinit, îşi îndreptă privirile spre ferestrele prin care se zăreau norii cenuşii, străpunşi unde şi unde de razele soarelui.

Bukacki însă zise:

---

[1] Aluzie la caracterul reformator al arianismului. Constituiţi în facţiune independentă în 1565 şi influenţaţi de curentele umaniste, arienii polonezi au preconizat reforme sociale şi religioase, anticipând ideile iluministe. Idealul personajului vizează o utopie social-istorică, ridiculizată copios de romancier.

— Păcat că pe mine mă va durea capul, altfel va fi o epocă interesantă.

Maszko, care-l socotea pe Waskowski un „vorbă lungă” şi se plictisea ori de câte ori acesta îşi începe logosul din te miri ce, uneori din nimic, scoase din buzunarul surtucului un trabuc, îi muşcă vârful şi, adresându-se lui Połaniecki, îl întrebă:

— Ascultă, Stas, eşti hotărât într-adevăr să vinzi poliţa lui Pławicki?

— Fireşte. De ce mă întrebi?

— Pentru că poate m-ar interesa pe mine.

— Pe tine?

— Da. Ştii că deseori mă tentează astfel de afaceri. Am putea discuta. Sigur, astăzi nu pot să-ţi spun mare lucru, dar mâine o să cer registrul ipotecilor asupra moşiei Krzemień şi o să-ţi comunic dacă lucrul e posibil. Vino pe la mine după-amiază, bem o cafea şi poate facem târgul.

— Bine. Dacă o să fie ceva, prefer să rezolvăm treaba repede, fiindcă după ce mă socotesc cu Bigiel, aş vrea să plec în străinătate.

— Unde te duci? întrebă Bukacki.

— Nu ştiu. Aici în oraş e prea cald. Undeva la apă şi copaci.

— Asta nu-i decât o veche prejudecată, se împotrivi Bukacki, la oraş este întotdeauna şi pe o parte a străzii, ceea ce la ţară nu se prea întâlneşte. Eu merg pe partea cu umbră, de aceea nu plec niciodată vara din oraş.

— Dumneata, profesore, nu pleci nicăieri? îl întrebă Połaniecki pe Waskowski.

— Ba da. Doamna Emilia mă îndeamnă să mă duc la Reichenhall, poate o să mă duc acolo.

— Atunci, să mergem împreună. Mie mi-e indiferent unde mă duc. Îmi place la Salzburg, dar prefer să le văd pe doamna Emilia şi pe Litka.

Bukacki întinse mâna-i străvezie, luă o scobitoare din pahar şi, îndepărtând resturile dintre dinţi, începu să spună cu glasul lui rece şi detaşat:

— Sunt atât de gelos pe voi, încât sunt gata să vă însoţesc. Połaniecki, ai grijă să nu explodez ca o dinamită.

Era ceva atât de caraghios între cuvintele şi tonul lui Bukacki, încât Połaniecki începu să râdă, iar după o clipă răspunse:

— Nu mi-a trecut niciodată prin minte că aş putea să mă îndrăgostesc de doamna Emilia. Mulţumesc pentru idee!

— Vai vouă! îl ameninţă Bukacki, scobindu-se mai departe între dinţi.

V.

A doua zi, după ce luă masa mai devreme la familia Bigiel, Połaniecki se duse, la ora fixată, la Maszko. Se vede că era aşteptat, întrucât în cabinet găsi un serviciu superb pentru cafea neagră şi păhărele pentru lichior. Cu toate acestea, Maszko nu se arătă imediat, fiindcă, află Połaniecki de la un slujitor, primise vizita unei doamne. Într-adevăr, prin uşă se auzeau din salon frânturi de conversaţie. Połaniecki începu să se uite deocamdată la înaintaşii lui Maszko, ale căror câteva portrete atârnau pe pereţi şi despre autenticitatea cărora prietenii tânărului avocat se cam îndoiau. Mai ales un episcop saşiu îi oferea lui Bukacki prilejuri de glumă, dar Maszko nu se supăra. Era decis să se impună cu oricâte riscuri în lume, pe sine, pe strămoşii lui şi priceperea în afaceri ştiind că în societatea în care trăia vor fi, desigur, mulţi care-l vor batjocori, dar nimeni nu va afla atâta energie încât să acţioneze consecvent împotriva acestor pretenţii. Posedând el însuşi şi o energie şi o îndrăzneală fără margini, iar pe deasupra şi un real talent pentru afaceri, era hotărât să răzbată până sus cu ajutorul acestor mijloace. Cei care nu-l puteau suferi, spuneau că e obraznic, şi era într-adevăr, dar o făcea înadins. Provenind dintr-o familie de nobili mărunţi, dar nici aceasta nu era sigur, îi trata pe descendenţii marilor neamuri ca şi când obârşia lui ar fi fost mult mai aleasă, iar pe cei cu adevărat bogaţi, ca şi când ar fi fost mai bogat decât ei, şi această strategie îi izbutise. Se ferea numai să nu cadă în ridicol fixându-şi limite de conduită foarte largi. În cele din urmă, ajunsese unde voia: era primit pretutindeni şi se bucura de mare credit. Unele afaceri îi aduceau într-adevăr

câştiguri însemnate, dar nu tezauriza banii. Socotea că încă nu e timpul şi investea mereu într-un viitor care să-l satisfacă pe deplin. E adevărat, nu risipea banii şi nu-şi făcea de cap, nutrind convingerea că numai parveniţii intră astfel în lume, dar la nevoie se arăta cât se poate de generos. Trecea drept un om foarte culant în afaceri, care-şi respecta cu stricteţe cuvântul dat

E drept, respectabilitatea lui se bizuia pe creditul pe care tocmai această respectabilitate îl menţinea apreciabil, ceea ce-i îngăduia, lui Maszko să ruleze sume foarte mari. Nu da înapoi prea uşor. Avea curaj precum şi un elan ce excludea ezitările, îndelungi, la care se adăuga încrederea în norocul lui. Succesele îi întăriseră această încredere. El însuşi nu ştia niciodată exact de câtă avere dispune, dar mânuia bani mulţi şi lumea îl credea bogat.

Într-un fel, mobilul esenţial al vieţii lui era mai degrabă vanitatea decât lăcomia. Voia, fireşte, să fie bogat, dar în primul rând dorea să treacă drept un mare aristocrat de modă englezească. Îşi potrivise în acest sens până şi aspectul exterior şi era aproape mândru de urâţenia lui, deoarece i se părea de bun gust. Buzele ţuguiate, nările largi şi roşeaţa din obraji nu exprimau ceva ieşit din comun, dar oricum, nici ceva autohton. Pe faţă i se citeau o forţă şi o brutalitate, pe care le au câteodată englezii, expresie întărită şi de împrejurarea că, purtând ochelari, trebuia să ţină capul sus, iar când îşi pieptăna favoriţii eu degetele, îl ridica şi mai mult.

Połaniecki nu-l putea suferi la început şi nici măcar nu se prea ascundea, dar cu vremea se obişnuise cu el, mai ales că şi Maszko se purta altfel cu Połaniecki decât cu ceilalţi, poate din cauza respectului pe care-l nutrea faţă de el, sau poate pentru că, vrând să trateze de sus un om atât de dificil, risca să fie numaidecit trimis la plimbare; asta în cel mai bun caz. În cele din urmă, întâlnindu-se frecvent, cei doi tineri se obişnuiseră cu slăbiciunile reciproce, aşa că acum, de pildă, când Maszko, după ce le conduse pe doamne şi veni în cabinet, renunţă pentru o clipă la grandomania lui şi, salutându-l pe Połaniecki, începu să vorbească asemenea unui muritor obişnuit, nu ca un aristocrat şi nici ca un englez.

— Femeile astea! *C'est toujour une mer à boire*[1]*!* Le-am plasat banii şi le plătesc procentele cât se poate de regulat. N-ajunge! Vin cel puţin o dată pe săptămână să mă întrebe dacă n-a fost pe undeva vreun cutremur de pământ.

— Ce-ai să-mi spui? se interesă Połaniecki

— Înainte de toate, bea o cafea.

Şi aprinzând o mică spirtieră, adăugă:

— Cu tine cel puţin ştie omul că nu pierde timpul. Am văzut registrul de ipoteci. Banii nu sunt uşor de recuperat, dar nu pot fi în nici un caz socotiţi pierduţi. Neîndoielnic, recuperarea înseamnă cheltuieli, deplasări la faţa locului şi aşa mai departe, de aceea nu pot să-ţi dau toată suma, ci numai două treimi, obligându-mă să achit totul în trei rate pe parcursul unui an.

— Întrucât mi-am spus că trebuie să scap de poliţă chiar dacă o vând în pierdere, sunt de acord. Când poţi să-mi dai prima rată?

— Peste trei luni.

— În caz că va trebui să plec, îi voi lăsa scrisoarea de împuternicire lui Bigiel.

— Acum te duci la Reichenhall?

— Probabil.

— Cine ştie dacă Bukacki nu ţi-a dat o idee bună.

— Fiecare cu ale lui, tu, de exemplu... De ce cumperi tu această poliţă care grevează moşia de la Krzemień? Pentru tine asta nu înseamnă mai nimic.

— Pe lângă marile afaceri, fac şi unele mai mici. Cu tine voi fi sincer. Ştii şi tu că poziţia şi creditul meu nu sunt dintre cele de dispreţuit, dar amândouă se vor consolida din momentul în care voi poseda o bucată de pământ, şi încă una cât mai mare. Eu însumi l-am auzit pe Pławicki cândva spunând că ar vrea să vândă moşia Krzemień. Ei bine, presupun că acum e gata s-o facă, şi aş putea să cumpăr ieftin proprietatea, chiar foarte ieftin, în câteva rate; deocamdată îi dau ceva bani gheaţă, apoi îi asigur o *rente viagère.* De altfel, o să mai vedem. Mai târziu, dichisind-o puţin, ca pe un cal când îl duci la târg, voi putea s-o vând şi eu, alegându-mă în acest fel cu titlul de proprietar, pe care,

[1] Aici cu sensul: sunt totdeauna foarte dificile! (fr.)

entre nous, mi-l doresc foarte mult.

Połaniecki ascultă cu anume stingherealã explicaţia lui Maszko, apoi spuse:

— Trebuie să fiu şi eu sincer cu tine, de aceea te avertizez că treaba nu va fi uşoară. Domnişoara Pławicka se va împotrivi foarte mult. Cum fac femeile de obicei! Ţine grozav de mult la Krzemień şi va face tot ce îi stă în putinţă ca moşia să rămână în mâinile ei şi ale tatălui.

— În cel mai rău caz, voi deveni creditorul domnului Pławicki; să nu crezi că voi pierde banii. În primul rând, pot şi eu să vând poliţa, ca şi tine, iar în al doilea rând, mie, ca avocat, îmi va fi mult mai uşor s-o recuperez. Pot să găsesc eu însumi soluţiile şi să i le sugerez lui Pławicki.

— Poţi să-l dai în judecată şi să obţii moşia la licitaţie.

— Aş putea, dacă aş fi altcineva, dar Maszko nu se poate preta la aşa ceva. Nu! Există şi alte modalităţi cu care s-ar putea să fie de acord şi domnişoara Pławicka; de altminteri, eu o stimez foarte mult.

Połaniecki, care tocmai îşi termina de băut cafeaua, puse brusc ceaşca pe masă.

— Sigur, acceptă, şi aşa poţi să ajungi la mult râvnitul titlu de proprietate.

Şi iarăşi se simţi cuprins de amărăciune şi de mânie. La început, vru să se ridice, să-i spună lui Maszko: „Nu mai vând poliţa!” şi să plece. Se stăpâni însă, iar Maszko îşi mângâie favoriţii şi răspunse:

— Şi dacă?... Îţi dau cuvântul meu că până acum nu m-am gândit la acest plan, cel puţin nu mi l-am propus limpede. Dar... ce-ar fi dacă?... Am cunoscut-o pe domnişoara Pławicka mai de mult la Varşovia, într-o iarnă, şi mi-a plăcut grozav. E de familie bună, iar proprietatea, deşi ruinată, e destul de mare şi poate fi salvată. Cine ştie! E o idee ca oricare alta. Sunt foarte loial cu tine cum am fost totdeauna. Te-ai dus chipurile după bani, dar eu am ştiut de ce te-au trimis cele două doamne. Te-ai întors totuşi foarte cătrănit, presupun aşadar că nu mai ai nici o intenţie. Dacă-mi spui că greşesc, renunţ numaidecât; nu la vreun plan, fiindcă ţi-am spus că nu-l aveam, dar nici măcar n-am să mă mai gândesc la el ca la ceva realizabil. Ai cuvântul meu. În caz contrar însă? Nu te

conduce după principiul: „Nici eu, dar nici altcineva!” şi nu-i mai aţine calea. Te ascult deci.

Połaniecki îşi aminti raţionamentele sale de ieri; se mai gândi că Maszko are dreptate când spune că, în acest caz, nu trebuie să-i mai îngrădească Maryniei libertatea în nici un fel, iar după o vreme răspunse:

— Nu, Maszko, eu nu mai am nici o intenţie în legătură cu domnişoara Pławicka. Poţi să te căsătoreşti cu ea sau nu. Îţi spun totuşi deschis un lucru care mie nu-mi place, deşi mi-e favorabil, anume că tocmai tu vrei să cumperi poliţa. Cred că încă nu te-ai hotărât, dar dacă o vei face? Va părea cam ciudat... Că vreau să exercit o presiune asupra ei, că-i întind o cursă... În definitiv, te priveşte...

— De bună seamă, atât de mult, încât dacă mi-o spunea altcineva, îl puneam la punct imediat. Îţi garantez însă că dacă mă voi decide s-o iau de soţie pe domnişoara Pławicka, lucru de care mă îndoiesc, nu-i voi cere mâna în schimbul unei rate din banii mei. De vreme ce-mi pot spune cu mâna pe conştiinţă că oricum vreau să cumpăr poliţa, am acest drept. Înainte de toate, aşa cum se prezintă lucrurile astăzi, cumpăr moşia de la Krzemień, fiindcă am nevoie de ea, aşa că sunt liber să uzez de toate mijloacele onorabile care mă conduc la împlinirea acestui scop.

— Bine, atunci. Îţi vând poliţa. Dispune să se pregătească un contract şi trimite-mi-l sau adu-mi-l tu.

— Contractul l-a şi pregătit subalternul meu, e vorba doar de semnături.

După un sfert de oră contractul fu semnat. În seara aceleiaşi zile, în timp ce se afla la familia Bigiel, Połaniecki era mai furios ca niciodată; doamna Bigiel nu ştia să-şi ascundă îngrijorarea, iar soţul ei, examinând totul în amănunt, rosti spre sfârşitul serii cu încetineala-i caracteristică:

— Că Maszko şi-a şi făcut acest plan, nu mai încape nici o îndoială. Problema este dacă vrea să te inducă în eroare pe tine, spunând că nu-l are, sau se amăgeşte pe el însuşi.

— S-o ferească Dumnezeu de Maszko! interveni doamna Bigiel. Am băgat de seamă cu toţii că Marynia i-a plăcut foarte mult.

— Socoteam că un om ca el, răspunse Bigiel, umblă după

avere, dar pot să greşesc. S-ar putea, de asemenea, să vrea să-şi ia soţie dintr-o familie bună şi veche, ca să-şi întărească astfel situaţia în societate, să-şi facă relaţii şi să se înrudească dintr-o dată cu numeroase neamuri, de interesele cărora să se ocupe numai el. Nu este nici asta o socoteală proastă, mai ales că, dacă ar vrea să profite de creditul pe care-l are, cu priceperea lui, ar putea lesne lichida datoriile care apasă asupra moşiei de la Krzemień.

— Şi, cum spune doamna Bigiel, domnişoara Pławicka îi place cu adevărat, adăugă Połaniecki. Acum îmi aduc aminte că şi Pławicki mi-a pomenit ceva...,

— Şi-atunci cum rămâne, domule Połaniecki, întrebă doamna Bigiel. Cum rămâne?

— Domnişoara Pławicka o să se căsătorească, dacă doreşte, cu domnul Maszko, răspunse Połaniecki.

— Şi dumneata?

— Eu voi, pleca la Reichenhall.

VI

Într-adevăr, o săptămână mai târziu, pleca la Reichenhall, nu înainte însă de a primi scrisoarea doamnei Emilia, care-l întreba despre escapada la Krzemień. Nu-i răspunsese, vrând să-i povestească totul prin viu grai.

Aflase de asemenea, abia în ajunul plecării, că Maszko plecase la Krzemień cu o zi înainte, şi această veste avusese asupra lui un efect mai mare decât se aştepta. Ce-i drept, îşi spusese că va uita totul până la Viena, dar nu fusese în stare să uite, iar acum era atât de preocupat dacă domnişoara Pławicka avea să-l ia de soţ pe Maszko, încât la Salzburg îi expedie o scrisoare lui Bigiel, chipurile în legătură cu afacerile, dar în realitate ca să-i ceară veşti despre Maszko. Înregistra, de aceea, foarte puţin din demonstraţiile lui Waskowski, care-l însoţea, despre relaţiile dintre neamurile austriece şi despre misiunea popoarelor moderne în general. Câteodată era atât de cufundat în gânduri, încât nu-i mai răspundea la întrebări. Era de-a dreptul uimit că uneori o vede atât de limpede, de parcă se afla înaintea lui, nu ca pe

un tablou, ci ca pe o fiinţă vie. Îi vedea chipul plăcut şi blând, cu gura frumoasă şi aluniţa de deasupra buzei de sus, ochii ei cu ape liniştite, exprimând concentrarea şi atenţia cu care-i asculta vorbele; îi vedea întreaga făptură, zveltă şi mlădioasă, iradiind căldura tinereţii feciorelnice. Îşi amintea rochia de culoare deschisă şi vârfurile pantofiorilor ivindu-se de sub poale, mâinile ei delicate, puţin bronzate, şi părul negru, răzleţit de adierile din grădină. Nu-şi imaginase vreodată că poate să existe o amintire aproape palpabilă, şi încă a unei persoane pe care o văzuse atât de puţin. Realiza astfel cât de profundă era impresia pe care Marynia o făcuse asupra lui, şi la răstimpuri, când îi trecea prin minte că tot ce i se întipărise în memorie putea să-şi însuşească Maszko, mai că nu-i venea să creadă. În asemenea clipe, primul impuls, potrivit cu firea lui activă, era dorinţa nestăpânită de a împiedica acest lucru. Atunci era silit să-şi aducă aminte că lucrurile ajunseseră pe acest făgaş din voinţa lui, întrucât el se hotărâse să renunţe la domnişoara Pławicka.

La Reichenhall ajunseră dimineaţa devreme, şi încă în prima zi, înainte de a afla adresa doamnei Emilia, o întâlniră plimbând-o pe Litka în parcul din localitate. Doamna Chwastowska nu se aştepta să-i vadă, mai ales pe Połaniecki, aşa că se bucură foarte mult de venirea lor. Mulţumirea ei era umbrită doar de faptul că Litka, o fire extrem de sensibilă şi pe deasupra bolnavă de astm şi de inimă, se bucura şi mai mult, atât de mult, încât inimioara începu să-i bată cu putere, simţi că se îneacă şi fu cât pe ce să leşine.

Erau manifestări obişnuite la ea, şi după ce criza trecu, se înseninară cu toţii. În drum spre casă, Litka îl ţinu tot timpul de mână pe „domnul Stach”, iar în ochii ei, de obicei întunecaţi se citea o mulţumire adâncă. Din când în când, îi strângea mâna, vrând parcă să se asigure că sosise cu adevărat la Reichenhall şi se afla lângă ea. Pur şi simplu, Połaniecki nu mai avea timp să discute cu doamna Emilia, şi nici aceasta cu el, deoarece Litka îi arăta staţiunea, ciripind fără încetare şi vrând să-i arate dintr-o dată toate locurile cele mai frumoase. Exclama întruna:

— Asta nu-i nimic. Thumsee e şi mai frumos, acolo o să mergem abia mâine.

Apoi, adresându-se mamei:

— Îmi dai voie, mamă, nu-i aşa? Acum pot să merg mult pe jos. Şi nici nu e prea departe. Nu-i aşa că-mi dai voie, mamă?

După care, se depărta puţin de Połaniecki, fără să-i dea drumul de mână, şi se uita cu ochii ei mari la el, repetând:

— Domnul Stach! domnul Stach!

La rândul lui, Połaniecki îi arăta cea mai mare duioşie, de care ar fi fost în stare un frate măi mare; de aceea, o dojenea mereu cu bunătate:

— Pisicuţo, nu te mai agita atâta, o să ţi se facă rău.

Iar ea se strângea alături de el şi ţuguindu-şi buzele, se prefăcea supărată:

— Taci din gură, domnule Stach!

Din vreme în vreme, Połaniecki se uita la faţa luminoasă a doamnei Emilia, vrând parcă s-o facă să înţeleagă că doreşte să-i vorbească. Nu era însă posibil fiindcă doamna Emilia nu voia să-i strice veselia Litkăi, preferind să i-l lase numai ei pe prietenul comun. Abia după masa de prânz, pe care o luară împreună în grădină, înconjuraţi de verdeaţă şi ciripit de vrăbii, când Waskowski începu să-i povestească, Litkăi despre păsările şi despre dragostea pe care o avea sfântul Francesco din Assisi[1] pentru ele, iar copila, rezemându-şi capul în mâini, îl asculta vrăjită. Połaniecki se adresă, în sfârşit doamnei Emilia:

— Doamnă, nu vrei să ne plimbăm până ta marginea grădinii?

— Ba da, acceptă aceasta. Litka, rămâi puţin cu domnul Waskowski, ne întoarcem îndată.

Şi plecară, după care doamna Emilia îl întrebă imediat:

— Ei, cum e?

Połaniecki începu să povestească, dar fie că voia să apară într-o lumină mai bună în ochii doamnei Emilia, fie că ţinea seama de firea ei de mimoză, în sfârşit, fie că, gândindu-se mai înainte la Marynia, se afla într-o dispoziţie mai lirică decât

---

[1] *San Francesco d'Assisi* (pe numele său laic *Giovanni Bernardone)* (1182—1226), poet al evului mediu italian, întemeietorul ordinului călugărilor franciscani. Concepţia lui ascetică se îmbină cu candoarea şi dragostea pentru oameni şi pentru toate vieţuitoarele *(Lauda creaturilor).*

de obicei, destul că încurcă lucrurile. Recunoscu într-adevăr că se certase cu domnul Pławicki, dar nu mai spuse că înainte de a pleca de la Krzemień, vorbise grosolan cu Marynia, pe care o lăudă cu generozitate, sfârşind astfel:

— Întrucât această poliţă a devenit un obiect de dispută, între mine şi domnul Pławicki, ceea ce s-a răsfrânt şi asupra domnişoarei Marynia, am preferat s-o vând, aşa că i-am vândut-o lui Maszko înainte de a pleca.

Doamna Emilia, care nu se orienta câtuşi de puţin în treburile băneşti, în schimb, era de o simplitate de-a dreptul îngerească, răspunse:

— Bine ai făcut. Între voi nu trebuie să existe asemenea obstacole.

Połaniecki se ruşină că inducea în eroare un suflet atât de naiv şi urmă:

— Mda!... Mai degrabă, nu! Cred că n-am procedat bine, Bigiel este şi el de aceeaşi părere... Maszko poate să-i strângă cu uşa, poate să aibă tot felul de pretenţii, poate să scoată în vânzare moşia... Nu, doamnă, nu-i un procedeu delicat şi nici unul menit să ne apropie; n-o făceam, dacă n-ajungeam la concluzia că trebuie să mi-o scot din cap o dată pentru totdeauna.

— A, nu! Să nu spui asta! Eu cred că există în toate o predestinare, şi cred de asemenea că Providenţa v-a făcut unul pentru altul.

— Doamnă, nu mai înţeleg. Dacă-i aşa, nu trebuie să mai fac nimic, fiindcă oricum tot mă voi căsători cu domnişoara Pławicka.

— Nu-i aşa! Eu am o minte de femeie şi poate că spun lucruri nelalocul lor, dar mi se pare că Providenţa vrea şi aranjează totul în aşa fel, ca să fie cum nu se poate mai bine, dar lasă oamenilor dreptul de a alege, aceştia însă nu vor să-şi urmeze destinul întotdeauna şi de aceea există atâţia nefericiţi.

— S-ar putea. E dificil totuşi să urmezi altă cale, decât propria convingere. Raţiunea este şi ea o lanternă pe care tot Dumnezeu ne-a pus-o în mână. În plus, cine-mi garantează mie că domnişoara Marynia s-ar căsători cu mine?

— Ar fi trebuit să primesc o scrisoare de la ea în legătură

cu vizita dumitale la Krzemień, mă mir că n-a sosit până acum. Cred însă că, cel mai târziu mâine, va sosi, pentru că ne scriem în fiecare săptămână. Ea ştie de venirea dumitale la Reichenhall?

— Nu. La Krzemień nu ştiam nici eu încotro o s-o apuc.

— Asta-i bine, fiindcă va fi sinceră, deşi ea ar fi fost sinceră şi aşa.

Cu acestea, discuţia din prima zi luă sfârşit. Seara, la rugămintea Litkăi, hotărâră să se ducă a doua zi la Thumsee; să plece dis-de-dimineaţă, ca să ia masa pe malul lacului, şi să se întoarcă acasă cu trăsura sau, dacă Litka n-avea să fie obosită, pe jos, înainte de apusul soarelui. Waskowski şi Połaniecki se înfăţişară înaintea vilei la ora nouă. Mama şi fiica erau îmbrăcate şi aşteptau pe verandă; amândouă arătau atât de fenomenal, încât până şi bătrânul profesor Waskowski rămase mirat.

— Dumnezeu face uneori din oameni adevărate flori! spuse, arătându-le.

Doamna Emilia şi Litka erau într-adevăr un obiect de admiraţie pentru întregul Reichenhall. Cea dintâi, cu chipu-i spiritualizat, îngeresc, semăna cu întruparea dragostei şi duioşiei materne; a doua, cu ochii înnouraţi, cosiţa bălaie şi trăsături delicate, aproape prea delicate, înfăţişa mai degrabă o intenţie artistică, decât o fetiţă vie. Decadentul Bucacki spunea despre ea că este plămădită din ceaţa abia rumenită de lumina zorilor. Era în ea ceva aproape nepământesc, impresie întărită de boala ei, de sensibilitate şi susceptibilitate. Mama ei o iubea orbeşte, ca şi ceilalţi, dar copila, nespus de dulce, nu se lăsa răsfăţată.

Połaniecki, care la Varşovia o vedea pe doamna Emilia de câteva ori pe săptămână, era foarte ataşat de amândouă. Într-un oraş în care reputaţia femeii era respectată mai puţin decât în oricare parte a lumii, se bârfea în fel şi chip din această pricină; evident, fără nici un temei, fiindcă doamna Emilia era curată ca un copil din toate punctele de vedere, şi îşi purta capu-i exaltat pur şi simplu prin nori, de parcă habar nu avea de existenţa răului. Se simţea atât de curată, încât nu înţelegea să mai ia seama la aparenţe. Îi primea cu bucurie pe cei care îi iubea Litka, dar refuzase câteva partide,

declarând cu hotărâre că nu mai are nevoie de nimic, afară de Litka. Numai Bukacki susţinea că doamna Emilia îl atrage; Połaniecki se obişnuise atât de mult cu azurul care învăluia această femeie pură asemenea cristalului, încât nu se apropia niciodată de ea cu gânduri de ispită.

Aşa şi acum, după observaţia lui Waskowski, răspunse cu simplitate:

— Adevărat, arată ca din basme.

După ce se salutară, îi spuse aproape acelaşi lucru doamnei Emilia, ca pe ceva care-i solicitase atenţia. Ea zâmbi de mulţumire, probabil numai pentru că lauda se referea şi la Litka, apoi ridicându-şi rochia pentru drum zise:

— Am primit o scrisoare de dimineaţă şi am luat-o înadins, ca să ţi-o arăt.

— Îmi dai voie s-o citesc imediat?

— Te rog. Poftim.

Porniră pe drumul din pădure spre Thumsee, doamna Emilia, Waskowski şi Litka înainte, Połaniecki puţin în urma lor, cu capul aplecat deasupra scrisorii.

Marynia scria cele ce urmează:

„Dragă mea Emilka! Astăzi am primit litania ta de întrebări şi-ţi răspund numaidecât, fiindcă şi eu abia aşteptam să-ţi împărtăşesc gândurile mele. Domnul Połaniecki a plecat luni, aşadar acum două zile. În prima seară, l-am primit, cum primesc pe toată lumea, şi nu m-am gândit la nimic, dar a doua zi, fiind sărbătoare, am fost liberă şi am petrecut aproape toată după-amiaza împreună, numai noi doi, deoarece papá s-a dus la familia Jamisz. Ce pot să-ţi spun? E atât de simpatic, de sincer, şi pe deasupra un adevărat bărbat! Din cele ce mi-a spus despre Litka şi despre tine, am dedus îndată că are o inimă bună. Ne-am plimbat mult timp pe malul lacului şi prin grădină. I-am bandajat mâna, fiindcă s-a zgâriat într-un cui de la barcă. Mi-a spus lucruri atât de înţelepte, încât am uitat de mine, ascultându-l. Ah, dragă Emilka, mi-e ruşine să recunosc, dar biata mea minte şi-a cam pierdut echilibrul în seara aceea. Tu ştii cât de mult trudesc eu aici şi cât de rar văd astfel de oameni. Aveam impresia că a venit un oaspete din altă lume, mai bună. Nu numai că mi-a plăcut, dar m-a copleşit cu felul lui deschis, aşa

că n-am mai putut adormi şi m-am gândit mereu la el. E drept că s-a certat cu papă a doua zi şi mi-am luat şi eu porţia, deşi numai Dumnezeu ştie cât aş fi dat să nu intervină între noi asemenea situaţii. La început, m-am simţit foarte jignită şi dacă omul acesta urâcios ar şti cât am plâns în camera mea, i-ar părea rău de mine. Dar pe urmă, mi-am zis că trebuie să fie foarte impulsiv, iar papa n-avea dreptate, aşa că nu mai sunt supărată. Îţi spun şi ţie la ureche ce-mi şopteşte şi mie un glas întruna: nu cred că va vinde poliţa, fie şi pentru că astfel nu va mai putea veni la Krzemień. Nu înseamnă nimic că a plecat furios. Papá nu-îi va purta nici el ranchiună, fiindcă astea sunt metodele lui de lucru, diferite de simţămintele şi convingerile lui. Domnul Połaniecki are în mine o prietenă de nădejde, care va face tot ce-i va sta în putinţă ca, îndată după vânzarea Magierówkăi, să nu mai existe nici o pricină de neînţelegere în legătură cu aceste nesuferite probleme băneşti. Atunci va fi nevoit să vină aici, ca să-şi ia banii, nu-i aşa? Poate că i-am plăcut şi eu puţin, nu trebuie să ne mirăm că un om cu firea lui mai spune uneori şi câte un cuvânt nelalocul lui. Să nu-i spui nimic când îl vezi, şi să nu-l certi, Doamne fereşte! Nu ştiu de ce, dar sunt convinsă că: nu ne va nedreptăţi, nici pe mine, nici pe papá şi nici moşia de la Krzemień la care ţin atâta; cred că ar fi mult mai bine dacă toţi ar fi ca el. Vă îmbrăţişez din toată inima, draga mea, pe tine şi pe Litka. Scrie-mi mai multe despre sănătatea ei şi iubeşte-mă cum te iubesc şi eu."

După ce sfârşi de citit, Połaniecki vârî scrisoarea în buzunarul de la piept al surtucului, se încheie la nasturi apoi îşi împinse pălăria pe vârful capului şi simţi deodată nevoia să-şi rupă bastonul bucăţele şi să-l arunce în apa pârâului; se abţinu totuşi şi se mulţumi să mormăie printre dinţii încleştaţi:

— Da? Foarte bine! îl cunoşti pe Połaniecki?... Contează pe el şi n-o să ieşi în pierdere. Dimpotrivă!

După care îşi spuse următoarele:

„Aşa-ţi trebuie! pentru că ea este un înger, iar tu nu faci două parale!"

Şi iarăşi vru să-şi facă bastonul bucăţi. Acum înţelegea limpede că Marynia era gata să-i ofere inima cu toată

încrederea, iar el îi pregătise una din acele dezamăgiri cumplite, a căror amintire nu se şterge niciodată şi doare veşnic. Nu era nimic că vânduse poliţa, dar s-o vândă unuia ca Maszko, care voia să-şi realizeze astfel scopul, era ca şi cum i-ar fi scris: „Domnişoară, eu nu te vreau, căsătoreşte-te cu el dacă-ţi place.” Ce dezamăgire amară pentru ea, după tot ce-i spusese în dumineca aceea, după cuvintele de prietenie, sincere, menite să-i câştige inima! Pentru că avuseseră într-adevăr acest rost, şi Połaniecki era convins că ea aşa le primise. Putea să-şi repete acum de câte ori voia că asta nu-l obliga la nimic, întrucât orice om, când se află pentru prima dată într-un loc şi vorbeşte pentru prima oară cu o femeie, îşi scoate numai coarnele, ca melcul, şi încearcă pe ce sol a nimerit. De altfel, nu numai că nu era dispus să-şi găsească scuze faţă de el însuşi, dar voia mai degrabă să se pălmuiască. Acum, când era sigur că ar fi putut să dobândească inima şi mâna Maryniei, cu cât această posibilitate i se părea mai reală, cu atât mai mare i se părea pierderea. Colac peste pupăză, după ce citise scrisoarea, începuse să se înfăptuiască în el o nouă schimbare. Concluzia că trebuie s-o lase în pace pe Marynia i se părea acum măruntă, nimicnică. Cu toate defectele]ui, Połaniecki avea o inimă recunoscătoare, aşa că scrisoarea îl mişcase adânc prin bunătatea, înţelegerea şi dorinţa de a iubi care răzbăteau printre rânduri. Drept care, amintirea Maryniei îi deveni atât de scumpă, i se păru atât de frumoasă, încât se gândi:

„Pe viul Dumnezeu, acum o să mă îndrăgostesc de ea!”

Îl cuprinse o duioşie atât de mare, încât până şi reproşurile pe care şi le făcea trebuiră să cedeze. Când îi ajunse din urmă pe ceilalţi, porni înainte cu doamna Emilia şi-i spuse:

— Doamnă, dăruieşte-mi, te rog, această scrisoare.

— Cu cea mai mare plăcere. Nu-i aşa că e sinceră? Nu mi-ai mărturisit însă că ai jignit-o la plecare. Nu-ţi fac reproşuri, de vreme ce ea însăşi îţi ia apărarea.

— Doamnă, dacă ar ajuta la ceva, te-aş ruga să mă baţi. Ce să mai vorbim, ce-a fost, s-a dus.

Doamna Emilia nu împărtăşea deloc această părere. Din contră, văzându-l pe Połaniecki atât de impresionat, era

sigură că, de vreme ce amândouă părţile sufereau atâta, situaţia este cum nu se poate mai bună, aşa că trebuie să se termine cu bine. La acest gând, feţişoara-i minunată şi dulce se lumină de bucurie.

— O să vedem ce va fi peste câteva luni, îl linişti.

— Nici nu-ţi închipui ce-am putea vedea, răspunse Połaniecki, gândindu-se la Maszko.

Doamna Emilia nu cedă:

— Dumneata să nu uiţi un lucru, cine apucă să câştige inima Maryniei, n-o să fie niciodată în pierdere.

— Cred, răspunse Połaniecki mâhnit, dar asemenea inimi, odată rănite, nu se mai întorc.

Nu putură vorbi mai mult, fiindcă Litka şi domnul Waskowski se apropiară de ei. În curând, fetiţa îl luă ca de obicei pe Połaniecki în stăpânire exclusivă. Pădurea, cufundată în lumina blânda a dimineţii senine, o emoţiona nespus, aşa că începu să-l întrebe de numele copacilor, exclamând mereu cu bucurie:

— Uite râşcove!

Iar el aproba mecanic, gândindu-se la altceva.

— Da, pisicuţo, râşcove!

În cele din urmă, drumul coborî şi înaintea lor zăriră Thumsee. După vreo jumătate de oră, ajunseră pe şoseaua netedă care şerpuia chiar pe malul lacului. Ici şi colo, podeţele de lemn înaintau câţiva paşi în apă. Litka vru să vadă de aproape peştii mari care se zăreau în adâncul străveziu. Luând-o de mână, Połaniecki o conduse pe unul din podeţe.

Peştii, obişnuiţi cu fărâmiturile de pâine aruncate de vizitatori, în loc să fugă, se apropiară şi mai mult; curând, o adevărată cunună solzoasă se adunase la picioarele Litkăi. În adâncul albăstrui, se zăreau spinările brun-gălbuie ale crapilor, solzii cenuşii pătaţi ai somonilor-păstrăvi şi ochii rotunzi aţintiţi asupra Litkăi, de parcă se rugau.

— Când ne întoarcem, să le aducem multe chifle, spuse copila. Ce ciudat se uită. Ce gândesc?

— Peştii gândesc foarte încet, îi explică Połaniecki, aşa că abia după vreo oră său două îşi vor spune: „Aha, aici a fost o fetiţă cu cosiţă bălaie. În rochiţă roz şi şosetuţe negre”.

— Da despre domnul Stach ce-o să zică?

— Că sunt ca un ţigan, fiindcă eu n-am părul bălai.

— Ba nu! Că ţiganii doar n-au casă.

— Nici eu n-am casă, Litka. Puteam să am, dar am vândut-o.

Połaniecki pronunţă ultimele cuvinte într-un fel neobişnuit, cu glasul înecat de tristeţe. Fetiţa îl privi mai cu luare-aminte, şi chipul ei răsfrânse mâhnirea, aşa cum adâncul apei îi răsfrângea propria făptură. După aceea când se alăturară celorlalţi, îşi ridica uneori spre el ochii înnouraţi cu priviri întrebătoare şi neliniştite; în sfârşii, strângându-l mai tare de mână, se interesă;

— Ce ai, domnule Stach?

— Nimic, copila mea. Privesc şi eu la apa lacului şi de aceea nu mai zic nimic.

— Ieri eram atât de bucuroasă că am să-ţi arăt Thumsee...

— Da, chiar dacă nu sunt stânci, e foarte frumos aici! Dar căsuţa aceea de pe malul celălalt?...

— Acolo o să mâncăm.

În acest timp, doamna Emilia discuta veselă cu Waskowski care, ţinându-şi pălăria în mână şi căutând mereu prin buzunare o batistă, ca să-şi şteargă chelia, îi relata opiniile lui despre Bukacki.

— El este un Aria — încheie — prin urmare; mereu neliniştit, tinde spre linişte. Acum cumpără tablouri şi gravuri, sperând că astfel va umple golul. Ah, doamnă dragă, câte nu văd eu! Aceşti copii ai veacului poartă în suflet o prăpastie, asemenea lacului ăsta, pe deasupra şi fără fund, şi cred că pot. s-o astupe cu tablouri şi acvaforte, amatorism şi diletantism, cu Baudelaire, Ibsen şi Maeterlinck, în sfârşit, cu diletantism ştiinţific. Biete păsări care-şi sparg capul de pereţii coliviilor! E ca şi când aş vrea să umplu lacul ăsta aruncând în el această pietricică.

— Dar ce le poate umple viaţa?

— Orice idee mai vastă, orice simţire mai adâncă, dar cu o singură condiţie, să fie zămislite întru Cristos. Dacă Bukacki ar iubi arta ca un creştin, şi-ar recăpăta pacea, pe care o caută fără voia lui.

— I-ai spus-o şi lui, domnule profesor?

— Da, pe asta şi multe altele. Eu îi îndemn mereu, pe el şi pe Połaniecki, să citească viaţa sfântului Francesco, dar ei habar n-au şi râd de mine. Cu toate acestea, a fost cel mai mare om şi cel mai mare sfânt al evului de mijloc, care a renăscut lumea. Dacă s-ar găsi şi acum unul la fel, renaşterea întru Cristos ar fi şi mai amplă, şi mai deplină.

Se apropia amiaza şi, odată cu ea, căldura. Pădurea începea să miroase a răşină, iar lacul era perfect neted în liniştea plină de strălucire şi, reflectând tăriile senine, părea că doarme.

Ajunseră în fine la casa şi grădina în care se afla restaurantul, şi se aşezară la masa pregătită la umbra unui fag. Połaniecki chemă chelnerul îmbrăcat într-un frac murdar şi-i dădu comanda, după care începură să privească în tăcere lacul şi munţii din jur.

La câţiva paşi de masa lor, creştea un pâlc de irişi udaţi de fântâna arteziană care ţâşnea dintre pietre.

Uitându-se la flori, doamna Emilia spuse:

— Când mă aflu pe malul unui lac şi mă uit la irişi, mi se pare că sunt în Italia.

— Pentru că nicăieri nu mai sunt atâtea lacuri şi atâţia irişi, confirmă Połaniecki.

— Nici atâta încântare pentru fiecare om, adăugă Waskowski. De multă vreme, eu mă duc acolo an de an, toamna, să-mi caut adăpost pentru zilele din urmă. Am ezitat multă vreme între Perugia şi Assisi, dar în ultimul an a învins Roma. E ca o tindă spre altă lume, în care i se vede lumina. În octombrie voi fi din nou acolo.

— Să fiu sinceră, te invidiez, domnule profesor, mărturisi doamna Emilia,

— Litka are doisprezece ani... începu Waskowski.

Dar Litka îl completă:

— Şi trei luni.

— Şi trei luni, aşa că, deşi e foarte mică pentru vârsta ei şi numai ciripit, ar fi timpul să i se arate tot felul de lucruri la Roma, continuă Waskowski. Nimic nu se fixează atât de bine în memorie precum cele văzute în copilărie. E drept că multe lucruri nu se observă şi nu se înţeleg, dar asta vine mai târziu într-un mod foarte plăcut; ca şi când cineva ar lumina brusc

nişte impresii cufundate în uitare... Doamna mea, hai cu mine în Italia în octombrie.

— În octombrie nu pot, pentru că am motivele mele, care mă reţin la Varşovia...

— Ce motive?

Doamna Emilia începu să râdă.

— Primul şi cel mai important, pur femeiesc — lămuri, arătând spre Połaniecki — este să-l căsătoresc pe acest domn care stă atât de posomorât şi, în realitate... atât de îndrăgostit.

Połaniecki se trezi din îngândurare şi dădu din mână.

Iar Waskowski întrebă cu naivitatea-i obişnuită de copil:

— Tot cu Marynia Pławicka?

— Da, răspunse doamna Emilia. A fost la Krzemień şi ar nega zadarnic că i-a rămas inima acolo.

— Aş putea să nu neg, răspunse Połaniecki.

Convorbirea le fu întreruptă în chip neplăcut, deoarece Litkăi îi veni rău. Brusc, nu mai putu să respire şi făcu una din obişnuitele ei crize de inimă, care îi umpleau de teamă până; şi pe medici. Mama o luă îndată în braţe, iar Połaniecki se repezi după gheaţă în restaurant. Waskowski se apucă să tragă lângă masă, cu mare efort, o bancă din grădină, pe care Litka să se întindă, ca să poată respira mai liber.

— Ai obosit, fetiţa mea? nu-i aşa? o întrebă cu buzele palide doamna Emilia. Vezi, dragostea mea, că a fost prea departe... Totuşi medicul ţi-a dat voie!... E atât de cald! Nu-i nimic! Îţi trece!... Comoara mea! Iubirea mea!

Şi începu să sărute fruntea umedă a fetiţei. În acest timp, Połaniecki se întoarse cu gheaţa, urmat în fugă de proprietara localului cu o pernă în mână. Cât ai bate din palme, micuţa fu întinsă pe bancă, şi în vreme ce doamna Emilia învelea gheaţa într-un şervet, Połaniecki, aplecându-se deasupra bolnavei, o întrebă:

— Cum te simţi, pisicuţo?

— Respir greu, dar mai bine... răspunse Litka, deschizând guriţa ca un peştişor, ca să tragă aer în piept.

Totuşi nu-i era cu mult mai bine, fiindcă şi prin rochiţă se vedea inimioara-i bolnavă bătând cu putere.

Curând, sub acţiunea gheţii, criza începu să scadă treptat

în intensitate, până când trecu definitiv, lăsând în urma ei doar oboseala. Litka îi zâmbi iarăşi mamei, care îşi mai revenise din spaimă. Copila trebuia întrematã înainte de a pleca, aşa că Połaniecki dispuse să se servească masa, de care nu se atinse aproape nimeni, afară de Litka; o priveau mereu cu toţii, temându-se să nu se întoarcă iarăşi criza. Astfel se scurse o oră. Lumea începea să se adune la restaurant. Doamna Emilia vru să pornească spre casă, dar trebuiau să aştepte trăsura - după care Połaniecki trimisese la Reichenhall.

Într-un târziu, trăsura sosi, dar pe drum îi aştepta alt necaz. Deşi înaintau la pas, pe şoseaua netedă, cele mai mici zdruncinături o oboseau atât de mult pe Litka, încât aproape de Reichenhall începu să respire iarăşi greu. Se rugă să i se dea voie să coboare, dar se arătă că şi mersul pe jos o obosea. Atunci doamna Emilia vru ş-o ducă în braţe, dar Połaniecki prevăzând acest sacrificiu matern, de care, în realitate, doamna Emilia nu era în stare, se oferi:

— Lituś, hai să te duc eu. Altfel mama o să obosească şi o să fie bolnavă...

Fără să-i mai ceară voie, o ridică de jos, purtând-o foarte lejer pe un singur braţ. Ca să le asigure, pe ea şi pe doamna Emilia, că nu-i e greu deloc, începu să glumească:

— Când pisicuţa asta merge pe jos, ţi se pare că nu e prea mare, iar acum, uite până unde îi atârnă picioarele! Ţine-te de gâtul meu, o să te legeni mai puţin,

Păşea cu mare grijă, dar cât putea de repede, fiindcă voia s-o vadă cât mai degrabă medicul; îi simţea inima bătând pe umărul lui, înconjurându-i gâtul cu braţele-i slabe, Litka repeta întruna:

— Lasă-mă jos! Eu... nu pot... Hai, lasă-mă!

El refuza însă:

— Nut las! Vezi şi tu ce rău e să oboseşti mergând pe jos. De acum înainte o să luăm întotdeauna cu noi un scaun mare pe rotile; când oboseşti, te aşezăm în el, şi eu am să te împing.

— Nu, nu vreau! se împotrivea Litka cu lacrimi în glas.

Połaniecki o purta în braţe cu duioşia unui frate mai mare, sau a unui tată, şi inima i se înfiora de emoţie, întrucât, pe de

o parte, o iubea într-adevăr, iar pe de altă parte, mintea îi şoptea ceva la care nu se mai gândise până acum, cel puţin nu-şi dăduse seama: anume că matrimoniul deschide calea spre paternitate, spre toate acele comori de fericire pe care le implică. Acum, când ducea în braţe această copilă scumpă, - deşi nu era a lui, înţelegea că Dumnezeu l-a creat pentru viaţa de familie, nu numai ca soţ, ci şi ca tată, adică tocmai pentru ceea ce înseamnă sensul şi rosturile vieţii.

Toate gândurile îi zburară spre Marynia. Acum realiza cu putere îndoită că dintre toate femeile pe care le întâlnise, pe ea ar alege-o în primul rând să-i fie soţie şi cu ea ar vrea să aibă copii.

VII

În zilele care urmară, Litka se simţi mai bine, dar era tare slăbită. Ieşea totuşi la plimbare, fiindcă medicul nu numai că n-o oprise să meargă, ci recomandase stăruitor să facă mişcare, urcând pante mai uşoare. Aşa că, într-una din zile, Waskowski se duse înadins la medie să afle amănunte în legătură cu sănătatea copilei. Połaniecki îl aştepta în sala de lectură, dar citi îndată pe faţa lui că nu-i aduce veşti bune.

— Medicul nu crede într-o primejdie iminentă — spuse bătrânul — dar fetiţa este condamnată să moară de timpuriu; trebuie să veghem asupra ei, fiindcă nu se poate şti nici ziua şi nici ceasul când...

Połaniecki îşi acoperi ochii cu mâinile:

— Ce nenorocire, ce lovitură! Mama ei nu va rezista. Nu-mi vine să cred că un asemenea copil trebuie să moară.

Waskowski avea lacrimi în ochi.

— L-am întrebat, urmă, dacă va suferi mult. Medicul mi-a spus că nu e neapărat necesar, poate să se stingă atât de uşor, încât să pară că doarme.

— Mamei nu i-a spus nimic de starea fetiţei?

— Nu. I-a comunicat într-adevăr că are o afecţiune la inimă, dar a adăugat că la copii asemenea lucruri trec adesea fără să lase nici o urmă. El însă n-are nici o speranţă.

Połaniecki nu dispera prea uşor.

— Ce contează un medic! se împotrivi. Atâta timp cât mai există un dram de speranţă, copila trebuie tratată. Medicul poate greşi. Trebuie s-o ducem la un specialist din München, sau să-l aducem pe el aici. Doamna Emilia se va speria, dar n-avem ce face! Ia stai. Am putea evita şi asta. Am să-l aduc eu, numaidecât. Doamnei Emilia îi spunem că un medic renumit a venit aici la cineva, aşadar ar putea s-o consulte şi pe Litka. Nu putem s-o lăsăm aşa. Trebuie doar să-i scriem, ca să ştie ce să-i spună mamei.

— Şi cui vrei să-i scrii?

— Cui? Ştiu şi eu! Medicul staţiunii ne va indica un specialist. Să mergem imediat la el, ca să nu mai pierdem vremea.

Problema fu rezolvată în aceeaşi zi. Seara se duseră amândoi la doamna Emilia. Litka arăta sănătoasă, dar era tăcută şi posomorâtă. Le zâmbea, e drept, mamei şi prietenului, exprimându-şi astfel recunoştinţa pentru grija cu care o înconjurau, dar Połaniecki nu mai era în stare s-o distreze. Obsedat de gândul primejdiei care o ameninţa, fără să vrea îi interpreta tristeţea drept un semn al bolii care avansa, drept o presimţire timpurie a morţii apropiate, şi îşi spunea cu groază în suflet că ea nu mai e ca de obicei, de parcă cele câteva firişoare care o legau de viaţă se rupseseră. Spaima i se mări şi mai mult când o auzi pe doamna Emilia spunând:

— Litka e bine, dar ştii ce m-a rugat azi? Să ne întoarcem la Varşovia.

Cu un efort de voinţă, Połaniecki îşi înăbuşi teama şi, întorcându-se spre fetiţă, se prefăcu vesel:

— A, ce fiinţă imposibilă! Nu-ţi pare rău de Thumsee?

Copila începu să-şi clatine căpşorul bălai.

— Nu! răspunse după o clipă.

Şi ochii i se umplură de lacrimi, dar le acoperi repede cu pleoapele, de frică să nu le vadă cineva.

„Ce are?” gândi Połaniecki.

Nimic mai simplu. La Thumsee aflase că vor să-i ia prietenul, pe „domnul Stach” al ei, pe tovarăşul ei cel mai drag. Auzise că el o iubeşte pe Marynia Pławicka, iar până atunci era sigură că el le iubeşte numai pe ea şi pe mama ei.

Mai auzise că mama vrea să-l căsătorească neapărat cu cealaltă, iar ea îl socotea drept proprietatea ei exclusivă. Neînțelegând prea bine ce o amenință, presimţea totuşi că acest „domn Stach” va pleca de lângă ea, provocându-i prima durere din viaţa ei. Ar fi suferit mai puţin, dacă ar fi nedreptăţit-o altcineva, dar aşa, când tocmai mama ei şi „domnul Stach”...

Acesta era cercul vicios din care sărmana copilă nu ştia şi nu putea să iasă. Cum să se plângă tocmai de ei? Pesemne că aşa vor ei, că aşa doresc şi au nevoie, că vor fi fericiţi când se va întâmpla. Uite că mama a spus că „domnul Stach” o iubeşte pe Marynia, iar el nu i s-a împotrivit, trebuie deci să cedeze, să-şi înghită lacrimile şi să tacă, ascunzându-se chiar de mama ei.

Litka îşi zăvora astfel în ea prima amărăciune din viaţă. Da, trebuia să cedeze, dar fiindcă amărăciunea este un prost medicament pentru un bolnav, şi încă de inimă, această renunţare ar putea să fie mai deplină şi mai tragică decât era în stare să-şi închipuie oricare dintre cei din jur.

Medicul specialist sosi peste două zile de la München şi, întârziind alte două la Reichenhall, confirmă întru totul opinia celui din localitate. O linişti pe doamna Emilia, dar lui Połaniecki îi spuse că viaţa fetiţei poate continua aşa luni şi ani de zile, va atârna însă totdeauna de un fir de păr, care se poate rupe din orice pricină. Recomandă să fie cruţată de emoţii, vesele sau triste, şi să vegheze asupra ei cu cea mai mare grijă.

Prin urmare, o ocroteau şi o mângâiau în fel şi chip. O fereau de cele mai mici emoţii, nu însă şi de cele mai mari, cum erau scrisorile Maryniei. Ecoul celei care sosi o săptămână mai târziu răsună cu putere în urechiuşele-i foarte atente. Putea într-adevăr să-i împrăştie temerile în legătură cu „domnul Stach”, dar o zgudui profund. Doamna Emilia şovăi toată ziua să-i arate lui Połaniecki această scrisoare. Acesta o întreba însă în fiecare zi dacă nu are veşti de la Krzemień, aşa că ar fi trebuit să-l mintă pur şi simplu, ascunzându-i primirea lor. De altfel, se simţea datoare să-i spună adevărul, ca să cunoască greutăţile pe care avea să le întâmpine.

A doua seară de la primirea scrisorii, după ce o culcă pe Litka, aduse singură vorba despre Krzemień.

— Marynia a suferit foarte mult, pentru că ai vândut poliţa.

— Ai primit scrisoare?

— Da.

— Poţi să mi-o arăţi şi mie?

— Nu. Pot să-ţi citesc doar unele fragmente mai mari. Marynia este foarte mâhnită.

— Ştie că sunt şi eu aici?

— Cred că până acum a primit scrisoarea mea, dar mă mir că domnul Maszko, care se află la Krzemień, nu i-a spus nimic.

— Maszko a plecat la Krzemień înaintea mea, şi, atunci nu eram sigur că voi pleca la Reichenhall, mai ales că în ultimele zile i-am spus că, neîndoielnic, mă voi răzgândi.

Doamna Emilia se duse la secreter, după mapa de scrisori. Revenind la masă, potrivi lumina, după care se aşează în faţa lui Połaniecki, scoase scrisoarea din plic, dar înainte de a începe să citească, spuse:

— Vezi dumneata, nu e vorba în primul rând de vinderea poliţei. Dumneata ştii însă că începuse să-şi facă tot felul de visuri, aşa că fapta dumitale a căpătat alte înţelesuri... A fost într-adevăr foarte dezamăgită.

— Doamnă, se precipită Połaniecki, în faţa altuia n-aş fi recunoscut, dar dumitale ţi-o spun deschis. Am făcut una din cele mai mari prostii din viaţa mea, dar niciodată n-am fost pedepsit atât de rău.

Doamna Emilia îşi ridică spre el ochii palid-albăstrui cu compătimire şi duioşie:

— Vai de dumneata! Eşti într-adevăr atât de prins de Marynia? Fireşte, nu te întreb numai din curiozitate, ci din prietenie... Eu aş încerca să îndrept lucrurile, dar trebuie să fiu sigură...

— Doamnă, ştii ce m-a dat gata? o întrerupse Połaniecki violent, scrisoarea precedentă! La Krzemień mi-a plăcut! Am început să mă gândesc la ea. Mi-am zis că ea este mai drăguţă şi mai bună decât oricare alta, aşa cum mi-o doream! Dar ce să fac? Mai demult îmi spusesem că nu trebuie să fiu

un om moale, că nu trebuie să iert nimic. Înţelegi şi dumneata că atunci când îţi însuşeşti un principiu, te ţii de el, fie şi din ambiţie. Pe de altă parte, în fiecare dintre noi există doi oameni, dintre care unul critică tot ce face celălalt. Cel dintâi a început să-mi spună: „Las-o baltă, n-o scoţi la capăt cu tatăl ei”. E într-adevăr o figură insuportabilă! Aşa că m-am decis să abandonez. De aceea am vândut poliţa. Aşa s-a întâmplat. Abia mai târziu mi-am dat seama că nu mă pot dezbăra şi de gândul la domnişoara Pławicka, de convingerea că „E cea pe care ai căutat-o!” Atunci am înţeles că am făcut o prostie. Şi mi-a părut rău. Pe urmă, când a venit scrisoarea, când m-am convins că şi cu ea se petrecuse ceva, că putea să mă iubească şi să fie a mea, m-am îndrăgostit şi eu. Ai cuvântul meu, îmi pun chezaş capul că ăsta este adevărul! Între propriile închipuiri şi siguranţa că eşti aşteptat cu braţele deschise este o mare deosebire. Scrisoarea m-a dat gata şi nu ştiu ce să mai fac!

— Prefer să nu-ţi citesc totul, îi răspunse doamna Emilia. Mă rog, ea îmi scrie că visul s-a sfârşit şi s-a trezit mai repede decât se aştepta. Despre domnul Maszko, zice că se arată foarte delicat în probleme băneşti, deşi ar vrea să se întoarcă în folosul lui.

— Pe Dumnezeul meu, se va căsători cu el!

— Dumneata n-o cunoşti. Iar de Krzemień, uite ce-mi scrie:

„Papá ar vrea să scape de moşie şi să se mute la Varşovia. Tu ştii cât de mult îmi place mie la Krzemień, cât de mult m-am obişnuit aici, dar faţă de cele întâmplate, am început să mă îndoiesc şi eu că strădania mea ar avea vreun folos. Voi încerca să apăr această bucată de pământ, la care ţin! Tata îmi spune totuşi că nu-i îngăduie conştiinţa să-mi închidă viaţa la ţară; e cu atât mai dureros, cu cât e vorba de mine. Vezi şi tu că existenţa pare uneori o ironie. Domnul Maszko îi oferă lui papa o rentă viageră de trei mii de ruble şi toţi banii obţinuţi prin parcelarea Magierówkăi. Nu mă mir că îşi urmăreşte interesul lui, dar în acest scop ar deveni stăpânul moşiei aproape pe degeaba. Chiar papa i-a spus: «Aşa, dacă o să trăiesc numai un an, o să iau doar trei mii de ruble pe Krzemień, fiindcă Magierówka oricum e a mea». Dar

domnul Maszko i-a răspuns că, în situaţia de acum a Magierówkăi, banii vor fi luaţi de creditori, pe când dacă papá acceptă propunerea lui, va primi bani lichizi, iar în afară de asta, poate să trăiască treizeci de ani şi mai mult. Şi asta-i adevărat. Ştiu că, în principiu, papá agreează acest proiect, vrea însă să obţină cât mai mult. Singura mângâiere e că la Varşovia, dragă Emilka, o să vă văd mai des, pe tine şi pe Litka. Vă iubesc din toată inima pe amândouă şi ştiu că pot conta întotdeauna pe dragostea voastră".

Se aşternu o clipă de tăcere, după care Połaniecki spuse:

— Deci aşa! Am făcut-o să piardă Krzemień şi i-am trimis, în schimb, un curtezan.

Spunând acestea, n-avea cum să ştie că Marynia scrisese aproape aceleaşi cuvinte, pe care Emilia le sărise înadins, ca să nu-l jignească. Ultima dată, când Pławicki fusese cu fiica sa la Varşovia, Maszko făcuse unele avansuri pentru a dobândi mâna Maryniei, aşa că nu era nevoie de cine ştie ce perspicacitate ca să ghicească ce însemna cumpărarea poliţei de la Połaniecki şi venirea lui la ţară;

Tocmai de aici izvora toată amărăciunea care-i umplea inima şi nemulţumirea împotriva lui Połaniecki.

— Trebuie să le lămurim pe toate, musai! decise doamna Emilia.

— I-am trimis un curtezan! repetă Połaniecki. Nu pot nici măcar să-mi spun că nu cunoşteam intenţiile lui Maszko.

Doamna Emilia învârti o vreme scrisoarea Maryniei între degetele-i delicate, apoi spuse deodată:

— Lucrurile nu pot rămâne aşa. Eu am vrut să te unesc pe dumneata cu ea, din prietenia pe care o nutresc pentru amândoi, acum însă există un motiv în plus, îngrijorarea dumitale. Mi-aş reproşa-o mereu, nu te pot lăsa aşa. Să nu-ţi pierzi speranţa... E un frumos proverb franţuzesc şi unul polonez foarte urât despre puterea şi voinţa femeii. Vreau foarte mult să vă ajut!

Połaniecki îi luă mâna şi o duse la gură.

— Doamnă, eşti cea mai bună şi mai virtuoasă fiinţă din câte am întâlnit pe lume.

— Am fost foarte fericită, răspunse doamna Emilia şi, pentru că socotesc că nu există decât un drum spre această

fericire, aş dori ca şi cei apropiaţi mie să-l parcurgă.

— Ai dreptate, doamnă. Acesta sau nici unul! Câtă vreme trăiesc, vreau ca viaţa mea să fie cuiva de folos.

— În ce mă priveşte, dacă tot am început să fac pe peţitoarea, pentru prima dată — zise doamna Emilia — vreau şi eu să se termine cu bine. Trebuie să ne gândim ce avem de făcut!

Spunând acestea, îşi înălţă privirile în tavan. Lumina lămpii cădea din plin pe faţa ei mică, încă foarte tânără, pe părul cânepiu, cam zburlit pe frunte; era în ea ceva atât de fermecător şi de feciorelnic, că Połaniecki, deşi era preocupat de altceva, îşi aduse aminte de porecla cu care o dăruise Bukacki: văduva-fecioară.

— Marynia are multă simplitate, rosti după o clipă de gândire şi mă înţelege cel mai bine când îi scriu adevărul curat O să-i spun ce mi-ai spus dumneata: că ai plecat foarte impresionat de la Krzemień şi că, în tot ce ai făcut, n-ai ţinut seama de dumneata, ci numai de convingerea că nu te poţi împăca niciodată cu tatăl ei. Acum însă regreţi sincer şi o rogi să nu-ţi poarte pica şi să nu-ţi spulbere speranţa că te va ierta.

— Iar eu îi scriu lui Maszko imediat că răscumpăr poliţa, indiferent de pierdere.

Doamna Emilia începu să râdă.

— Iată-l, în fine, pe lucidul şi calculatul drama Połaniecki, care se mândreşte că s-a dezbărat de felul de a fi şi de superficialitatea polonezilor.

— Chiar aşa, să ştii! exclamă Połaniecki mai vesel. Calculul constă în aceea că nu trebuie să stai pe gânduri, când e vorba de ceva serios.

Dar în aceeaşi clipă se posomorî.

— Şi dacă ea îţi va răspunde că s-a logodit cu Maszko?

— Nu cred. Domnul Maszko poate fi omul cel mai cumsecade, dar el nu-i pentru ea. Marynia sau se va căsători fără iubire, şi ştiu că domnul Maszko nu i-a plăcut deloc. Asta nu se va întâmpla. Dumneata n-o cunoşti. Să faci tot ce poţi şi trebuie să faci, iar în privinţa domnului Maszko, să fii liniştit.

— Deci, în loc să-i scriu, îi telegrafiez chiar astăzi. Nu poate să stea mereu la Krzemień, aşa că va primi depeşa

mea la Varşovia.

VIII

Răspunsul lui Maszko, pe care Połaniecki îl primi după două zile, suna astfel: „Ieri am cumpărat proprietatea Krzemień cu toate că din scrisoarea Maryniei se putea deduce că lucrurile vor lua această întorsătură, nu alta, şi tânărul trebuia să fie pregătit întrucâtva; vestea căzu asupra lui ca o lovitură de trăsnet. Avea impresia că se întâmplase o nenorocire pe cât de neaşteptată, pe atât de ireversibilă, a cărei răspundere o purta numai el. Doamna Emilia, cunoscând mai bine ca oricine ataşamentul Maryniei pentru Krzemień, avea şi ea sentimentul, pe care nu se pricepea să-l ascundă, că această vânzare va îngreuna şi mai mult apropierea celor doi tineri,

— Dacă nu se va căsători cu Marynia, spuse Połaniecki, Maszko îl va jupui atât de bine pe bătrânul Pławicki, încât îşi va salva reputaţia lăsându-şi partenerul fără o para. Dacă vindeam poliţa unui cămătar, bătrânul se mai putea descurca, mai plătea ceva, mai făgăduia, iar lucrurile puteau să tergiverseze ani întregi, în cursul cărora se putea ivi vreo ocazie favorabilă, sau cel puţin ar fi avut timp să vândă moşia în condiţii mai bune. Acum, dacă vor rămâne fără bani, va fi numai vina mea.

Doamna Emilia aprecie situaţia din alt punct de vedere.

— Răul nu constă numai în faptul că moşia a fost vândută, spuse. Dacă totul se întâmpla din cauza altcuiva, nu a dumitale, fie şi imediat după ce-ai fost la Krzemień, era altceva. Marea nenorocire e că Marynia nu se aştepta In ruptul capului. la una ca asta din partea dumitale.

Połaniecki era întru totul de acord şi, fiindcă se obişnuise să aprecieze limpede orice situaţie, înţelegea că acum Marynia era ca şi pierdută pentru el. Îi mai rămânea un singur lucru, să recunoască adevărul în faţă, s-o uite şi să-şi caute altă soţie. Dar toată fiinţa lui Połaniecki se răzvrătea împotriva acestui adevăr. În primul rând, sentimentele lui pentru Marynia, deşi de scurtă durată, neîntărite de timp şi de

relaţii mai apropiate, născute mai ales dintr-o atracţie exclusiv fizică, pe care făptura ei o exercitase asupra lui, se dezvoltaseră considerabil în ultimele săptămâni. Contribuiseră la aceasta scrisoarea ei şi convingerea lui Połaniecki că o nedreptăţise. Acum îi era milă de ea şi nu-şi mai putea aminti de ea cu indiferenţă; ca urmare, sentimentele lui se consolidaseră cu aceste două elemente care joacă un rol important în inima oricărui bărbat. Pe urmă, acest om energic, muşchiulos, nu ştiuse niciodată să se lase pasiv în voia întâmplărilor. Era de-a dreptul împotriva firii lui. Dificultăţile nu făceau decât să-l stârnească la acţiune. Pe de altă parte, abandonării Maryniei i se împotrivea şi amorul lui propriu. Gândul că va trebui cândva să recunoască faţă de sine însuşi că fusese doar o pârghie în mâna unuia ca Maszko, unul din mijloacele de realizare a scopurilor lui, că se lăsase mânuit sau cel puţin folosit ca atare, îl umplea de mânie. Chiar dacă Maszko n-avea să obţină mâna Maryniei, rămânând numai cu moşia de la Krzemień, era mai mult decât putea suporta Połaniecki. Acum simţea o dorinţă nestăvilită să lupte împotriva lui Maszko, să-i pună tot felul de piedici, să-i zădărnicească cel puţin planurile viitoare şi să-i demonstreze că spiritul lui avocăţesc nu era de ajuns, când se izbea de o energie cu adevărat bărbătească.

Toate aceste motive, nobile şi mai puţin nobile, îl împingeau pe Połaniecki cu o forţă nestăpânită să întreprindă ceva, să acţioneze. Situaţia era însă de asemenea natură, încât nu-i mai rămânea nimic de făcut. În această contradicţie consta şi drama lui. Să stea la Reichenhall, să-i permită lui Maszko să-şi realizeze planurile, să-şi întindă plasa şi să se străduiască să obţină mâna domnişoarei Pławicka, nu! Pentru nimic în lume! Atunci? La această ultimă întrebare nu exista nici un răspuns. Pentru prima dată în viaţa lui, avea sentimentul că fusese cetluit în lanţuri şi pe cât era de neobişnuit cu asemenea situaţie, pe atât o suporta mai greu. Tot pentru prima dată în viaţă, afla şi el ce înseamnă insomnia şi surescitarea nervoasă, întrucât în ultimele zile Litka se simţea şi ea mai rău, o atmosferă de plumb îi apăsa pe toţi, făcându-le viaţa insuportabilă.

Se scurse astfel o săptămână şi primiră o nouă scrisoare

de la Marynia. De astă dată nu mai pomenea nimic de Połaniecki şi de Maszko. Expeditoarea povestea doar despre vânzarea moşiei, fără să se plângă, fără nici o explicaţie, aşa cum se întâmplase. Tocmai această detaşare forţată arăta cât de adânc o afectase pierderea proprietăţii.

Połaniecki ar fi preferat să-l acuze pe el. Înţelegea de minune că absenţa lui din scrisoare dovedeşte măsura în care fusese îndepărtat din inima acestei domnişoare, în timp ce absenţa lui Maszko putea însemna cu totul altceva. La urma urmei, de vreme ce era atât dezlegată de Krzemień, putea să se întoarcă acolo, acordându-i mâna proprietarului actual; poate că acum se gândea tocmai la această soluţie. Bătrânul Pławicki avea într-adevăr prejudecăţile lui de aristocrat, şi Połaniecki conta pe ele, dar considerându-l în primul rând egoist, presupunea că la o adică îşi va sacrifica şi fiica şi fumurile pentru propria comoditate.

În cele din urmă, şederea la Reichenhall, unde aştepta cu braţele încrucişate să afle dacă domnul Maszko binevoieşte să-i ofere mâna domnişoarei Pławicka, deveni pur şi simplu imposibilă. Litka insista şi ea din când în când pe lângă mama ei să se întoarcă la Varşovia, aşa că Połaniecki se decise să plece şi el, mai ales că se apropia termenul când el şi Bigiel trebuiau să pună la cale noua afacere.

Această hotărâre îi aduse deocamdată o mare uşurare. Se va întoarce, va aprecia situaţia la faţa locului şi poate că va întreprinde ceva. Oricum, era ceva mai mult decât să stea la Reichenhall. Doamna Emilia şi Litka nu se mirară deloc de hotărârea lui. Ştiau că venise numai pentru câteva săptămâni şi se aşteptau să-l vadă curând la Varşovia. Doamna Emilia avea să plece şi ea pe la jumătatea lui august. Avea să petreacă restul lunii la Salzburg, împreună cu Waskowski, apoi să se întoarcă la Varşovia,

Îi promise lui Połaniecki că-i va scrie de câteva ori despre sănătatea Litkăi. Şi-i va scrie şi Maryniei, ca sa afle care-i erau adevăratele intenţii în privinţa lui Maszko.

În ziua plecării, îl conduseră cu toţii la gară. După ce urcă în vagon, începu să-i pară rău că pleacă. La Varşovia nu ştia cum aveau să evolueze lucrurile, pe când aici îl înconjurau cele mai binevoitoare fiinţe de pe lume. Aplecat pe fereastră,

privea în ochişorii trişti ai Litkăi, înălţaţi spre el, şi la faţa prietenoasă a doamnei Emilia cu sentimentul că aceasta era familia lui. Şi din nou fu izbit de frumuseţea neobişnuită a tinerei văduve, de trăsăturile ei delicate, de expresia angelică a chipului şi de silueta aproape feciorelnică, îmbrăcată în rochie neagră.

— Mergi sănătos, îi ură doamna Emilia, şi să ne scrii de la Varşovia; o să ne vedem peste vreo trei săptămâni

— Peste trei săptămâni, repetă Połaniecki. Vă scriu neapărat. La revedere, Lituś!

— La revedere! Salută-le pe Ewka şi pe Joasia!

— Bine!

Şi-i făcu semn cu mâna pe fereastră.

— La revedere! Nu-l uitaţi pe prietenul care...

— N-o să-l uităm, n-o să-l uităm! Vrei să ne rugăm pentru dumneata? întrebă Emilia zâmbind.

— Mulţumesc şi pentru asta. Bine! La revedere, profesore!

Trenul se puse în mişcare. Doamna Emilia şi Litka îi făcură semn cu umbrelele până când răsuflarea tot mai grăbită a locomotivei acoperi cu vălătuci de fum; şi de aburi fereastra la care se afla Połaniecki.

— Mamă, întrebă Litka, chiar trebuie să ne rugăm pentru domnul Stach?

— Da, Lituś. El e atât de bun cu noi. Trebuie să ne rugăm să-l facă fericit.

— Şi el nu e fericit?

— Nu... Adică... vezi tu, fiecare om îşi are necazurile lui, iar el...

— Ştiu, v-am auzit la Thumsee... răspunse fetiţa.

Iar după o clipă, adăugă mai încet:

— O să mă rog şi eu...

Profesorul Waskowski, care cu toată bunătatea lui, nu putea niciodată să-şi ţină gura, îi spuse doamnei Emilia când o văzu pe Litka luând-o înainte:

— Are o inimă de aur, vă iubeşte ca un frate pe amândouă. Acum, când specialistul ne-a asigurat că nu există nici un pericol, pot să vă spun totul. Połaniecki l-a adus înadins, pentru că era foarte îngrijorat după întâmplarea de la Thumsee,

— El l-a adus? se miră doamna Emilia. Uite ce om e!

Şi lacrimi de recunoştinţă îi sclipiră în ochi. Apoi adăugă:

— O să mă revanşez şi eu, dându-i-o pe Marynia.

Połaniecki plecase şi el cu sufletul plin de bunăvoinţă şi recunoştinţă faţă de doamna Emilia, pentru că un om care nu izbuteşte în ceva şi se cufundă în supărare resimte mai profund prietenia oamenilor. Acum, când şedea în colţul vagonului şi avea proaspăt în minte chipul doamnei Emilia, îşi spuse în gând: ,

„E, dacă măcar m-aş fi îndrăgostit de ea! Aş fi fost liniştit şi sigur de fericire! Aş fi avut şi eu un scop în viaţă; aş fi ştiut pentru cine mă zbat şi cine sunt, aş fi ştiut că existenţa mea are un sens. Ea zice că nu se va căsători niciodată, dar cu mine, de, cine ştie! Cealaltă poate fi întruparea perfecţiunii, dar poate să aibă o inimă de piatră.”

Îşi dădu seama totuşi că la doamna Emilia se gândea în linişte, pe când amintirea celeilalte îl umplea de temeri chinuitoare şi plăcute totodată... Se simţea atras numai de cealaltă. Nu de mult, îi strânsese mâna doamnei Emilias, şi această strângere nu-i produsese nici o emoţie, în schimb îşi aducea aminte şi acum căldura mâinii domnişoarei Marynia şi îl treceau fiorii.

Aşa că până la Salzburg se gândi numai la cealaltă. De astădată, gândurile începură să se contureze mai clar; dacă nu luă nici o hotărâre, se întrebă totuşi cum avea să se poarte cu ea şi care era datoria lui în acest concurs de împrejurări.

„Nu se poate nega că eu sunt cauza vânzării moşiei de la Krzemień, îşi spuse. Krzemień nu reprezenta pentru ea numai o valoare bănească, pe care şi-ar fi putut-o însuşi, dacă nu era această vânzare precipitată, ci şi pe aceea a unei legături sufleteşti. Iar eu am făcut-o să le piardă pe amândouă; vorbind pe şleau, am nedreptăţit-o! Am procedat legal, dar asta n-ajunge pentru o conştiinţă alcătuită din ceva mai mult decât paragrafele codurilor. Sunt vinovat şi-mi recunosc vina, iar dacă-i aşa, se cuvine să îndrept lucrurile într-un fel.

Dar cum?

Nu sunt destul de bogat, ca să răscumpăr proprietatea de la Maszko. Aş putea s-o fac numai dacă aş renunţa la combinaţia cu Bigiel şi mi-aş retrage toţi banii, dar asta nu e

cu putinţă. Bigiel s-ar putea prăbuşi astfel, aşa că n-am s-o fac. Nu-mi mai rămâne decât un singur lucru: să reiau cumva relaţiile cu Pławicki, şi peste câtva timp să-i cer mâna domnişoarei Pławicka. Dacă voi fi refuzat, cel puţin ştiu că mi-am făcut datoriai!

Aici însă, al doilea om din el, de care Połaniecki pomenise mai demult, luă cuvântul şi-l dojeni:

„Nu-ţi mai face paravan din problemele de conştiinţă. Dacă domnişoara Pławicka avea cu zece ani mai mult şi era urâtă, chiar dacă procedai la fel, făcând-o să piardă proprietatea şi tot ce a pierdut acum, nici nu ţi-ar fi trecut prin minte să-i ceri mâna. Mărturiseşte-ţi fără ocol că domnişoara Pławicka te atrage ca un magnet cu chipul, ochii, gura, umerii şi întreaga ei făptură, şi nu te mai păcăli singur.

Dar Połaniecki îl ţinea din scurt, de obicei, pe acest al doilea eu al său şi nu o dată se purta foarte puţin politicos cu el, aşa că-l bruftului şi de astădată:

„Mai întâi, nătăfleaţă, nu ştii dacă nu m-aş fi străduit să îndrept răul şi în acest caz. Iar dacă acum intenţionez s-o fac, cerându-i mâna domnişoarei, e foarte natural. Întotdeauna tinerii cer în căsătorie femeile care le plac, nu pe cele care le stârnesc repulsie. Dacă nu eşti în stare să spui altceva mai acătării, mai bine închide-ţi pliscul”.

Al doilea eu mai încercă în câteva rânduri să-l avertizeze că domnul Pławicki poate să-l dea pe uşă afară, să nu-l primească, dar Połaniecki nu se sperie. „Oamenii, se gândi, nu mai uzează astăzi de asemenea mijloace, iar dacă Pławicki nu mă va primi, cu atât mai rău pentru el!”

Presupunea totuşi că, dacă mai au o brumă de tact, îl vor primi. Altminteri, ştia că pe domnişoara Marynia avea s-o vadă la doamna Emilia.

Chibzuind în acest fel, ajunse la Salzburg. Mai era o oră până la sosirea trenului de la München, cu care trebuia să plece la Viena, aşa că se hotărî să facă o plimbare prin oraş. Deodată, în restaurantul gării, zări haina în carouri a lui Bukacki, monoclul şi capul lui mic, acoperit cu o pălărioară şi mai mică, moale.

— Tu eşti, Bukacki, sau spiritul tău! exclamă.

— Liniştează-te, Połaniecki, răspunse Bukacki flegmatic,

salutându-l ca şi cum s-ar fi despărţit cu o oră înainte. Cum stai cu sănătatea?

— Ce faci aici?

— Mănânc un cotlet cu margarină.

— Te duci la Reichenhall?

— Da. Şi tu acasă?

— Întocmai.

— I-ai cerut mâna doamnei Emilia?

— Nu.

— Atunci te iert. Poţi să pleci!

— Păstrează-ţi glumele pentru vremuri mai bune. Litka e foarte bolnavă.

Bukacki deveni grav şi, înălţându-şi sprâncenele, întrebă:

— Vai de mine! E sigur?

Połaniecki îi relată pe scurt părerea medicilor.

Bukacki tăcu o vreme, apoi spuse:

— În asemenea împrejurări, nu poţi fi decât un pesimist incurabil! Biata copilă şi biata mamă! Nu pot să-mi imaginez cum o să suporte nenorocirea.

— E foarte credincioasă, dar mă gândesc cu groază...

— Să ieşim puţin în oraş, propuse Bukacki, aici te înăbuşi...

Şi părăsiră restaurantul. Pe drum, Bukacki reluă:

— Cum poţi să nu fii pesimist? Ce înseamnă Litka? E ca un porumbel! Oricine ar avea milă de ea, numai moartea n-are.

Połaniecki rămase tăcut.

— Nu ştiu ce să fac, se întrebă Bukacki. Să mă duc la Reichenhall? La Varşovia pot să rezist şi eu, dacă e acolo şi doamna Emilia. Îi cer mâna o dată pe lună, o dată pe lună sunt refuzat şi, uite-aşa, o duc de la întâi până la întâi. Acum ziua de întâi a trecut, aşa că mi s-a făcut dor de bobârnacul meu... Mama îşi dă seama de starea copilei?

— Nu. Litka e ameninţată mereu, dar o poate duce aşa câţiva ani.

— Ei, ca fiecare dintre noi. Spune-mi, tu te gândeşti vreodată la moarte?

— Nu, la ce bun? Ştiu că în acest caz voi pierde şi nu-mi bat capul înainte de vreme.

— Tocmai asta-i problema, ştim că trebuie să pierdem şi

ne împotrivim până în ceasul din urmă. Asta-i tot sensul vieţii, care altfel n-ar îi decât o farsă plictisitoare, pe când aşa este şi o dramă prostească. În ceea ce mă priveşte, am acum trei posibilităţi la alegere: să mă spânzur, să mă duc la Reichenhall, sau la München să mai văd o dată pânzele lui Bocklin[1]. Dac-aş fi logic, aş opta pentru prima variantă, dar pentru că nu sunt, aleg Reichenhall. Doamna Emilia merită această preferinţă şi ca desen, şi coloristic,

— Ce se mai aude pe la Varşovia? se interesă deodată Połaniecki, căruia această întrebare îi stătea pe limbă de când îl văzuse. L-ai văzut pe Maszko?

— L-am văzut. A cumpărat moşia Krzemień şi acum e mare proprietar, iar pentru că nu e prost deloc, se străduieşte cât poate să nu pară prea mare. E generos, înţelegător, accesibil, adică s-a schimbat în bine; nu în folosul meu, evident, întrucât mie nu-mi pasă, ci numai într-al lui.

— Nu se căsătoreşte cu domnişoara Pławicka?

— Am auzit că-i dă inima ghes. Asociatul tău, Bigiel, mi-a pomenit ceva de asta, adăugând că a cumpărat moşia Krzemień în condiţii foarte avantajoase. O să afli mai multe la faţa locului.

— Pławicki şi Marynia unde sunt acum?

— La Varşovia. Stau la Hotelul Roman. Mititica nu e urâtă deloc. Am fost la ei în calitate de văr şi am vorbit de tine.

— Puteai să-ţi alegi un subiect de conversaţie mai plăcut pentru ei.

— Pławicki, care-i bucuros de cele întâmplate, mi-a spus că le-ai făcut un serviciu, fireşte, fără să vrei, dar oricum... Am întrebat-o pe domnişoara cum se face că te-a cunoscut abia la Krzemień. Mi-a răspuns că în timpul şederii ei aici, tu te aflai probabil în străinătate.

— Într-adevăr, am plecat atunci la Berlin în interesul Casei de comerţ. Şi am stat mult acolo.

— N-am băgat de seamă că ţi-ar purta pică. Am auzit atâtea despre înclinaţia domnişoarei spre treburile rustice, încât presupun că trebuie să fie puţin supărată că a fost nevoită să renunţe la ele. În orice caz, n-o arată.

---

[1] *Arnold Böcklin* (1827-1901), pictor elveţian, autor de compoziţii mistice şi monumentale.

— S-ar putea să mi-o arate mie, întrucât n-o să-i lipsească prilejul; imediat ce ajung la Varşovia, le voi face o vizită.

— În acest caz, fă-mi şi mie un mic serviciu: însoară-te cu domnişoara, fiindcă între două rele, prefer să fiu vărul tău decât al lui Maszko.

— Bine, răspunse scurt Połaniecki.

IX

După întoarcerea la Varşovia, Połaniecki se duse mai întâi la Bigiel, care-i relată în amănunt condiţiile în care fusese vândută moşia de la Krzemień. Aceste condiţii erau foarte avantajoase pentru Maszko. Se obligase să plătească după un an treizeci şi cinci de mii de ruble, bani pe care avea să-i realizeze din parcelarea Magierówkăi, şi în plus, să-i avanseze anual lui Pławicki câte trei mii de ruble până la moartea acestuia. La început, Połaniecki nu socoti înţelegerea prea rea pentru Pławicki, dar Bigiel era de altă părere.

— Eu nu mă grăbesc să judec oamenii, spuse, dar în fond Pławicki este un bătrân egoist, care a sacrificat viitorul fiicei lui pentru propria comoditate, iar pe deasupra mai e şi superficial. În acest caz, renta se bizuie chipurile pe moşia Krzemień, dar această proprietate, ruinată cum e, are nevoie de investiţii, prezentând doar o valoare fictivă. Dacă Maszko face ordine acolo, va fi bine, dar dacă n-o va scoate la capăt, în cel mai bun caz va întârzia cu plata rentei, aşa că ani la rând e foarte posibil ca Pławicki să nu primească o para. Şi-atunci ce-o să facă? O să ia moşia înapoi. Până atunci însă, Maszko va contracta noi datorii, fie şi pentru a le plăti pe cele vechi, iar în caz de faliment, numai unul Dumnezeu ştie câţi creditori vor emite pretenţii de proprietate. În ultimă instanţă, totul depinde de cinstea lui Maszko, care poate fi un om cumsecade, dar face afaceri pe muche de cuţit, astfel că un singur pas greşit, şi poate să se ruineze. Cine ştie dacă un asemenea pas nu este şi cumpărarea moşiei Krzemień, fiindcă vrând să îmbunătăţească starea proprietăţii, îşi va secătui creditul. Am mai văzut destui oameni care s-au descurcat de minune până când au cumpărat mari proprietăţi

funciare.

— Oricum, lui Pławicki tot îi rămân banii de pe Magierówka, spuse Połaniecki, vrând parcă să-şi liniştească propriile temeri pentru viitorul Maryniei.

— Dacă bătrânul Pławicki n-o să-i pape, n-o să-i joace sau n-o să-i risipească.

— Trebuie să găsesc eu vreo ieşire. Eu l-am făcut să vândă, eu trebuie să-i ajut.

— Tu? întrebă Bigiel cu uimire. Credeam că aţi întrerupt relaţiile.

— O să încerc să le reiau. Mâine mă duc la ei.

— Nu ştiu dacă vor fi prea bucuroşi de oaspeţi.

— Nici eu n-am idee.

— Vrei să te însoţesc? Pentru că trebuie să spargem odată gheaţa. Dacă te duci singur, s-ar putea să nu te primească... Păcat că soţia mea nu e aici... În fiecare seară, stau singur şi cânt la violoncel, dar ziua am destul timp şi pot să merg unde vrei.

Połaniecki îi refuză propunerea, şi a doua zi, îmbrăcându-se cu mare grijă, se duse singur. Ştia că arată bine şi, cu toate că nu se gândea la asta, acum era decis să nu neglijeze nimic din ce-ar fi pledat în favoarea lui. Pe drum, capul îi era doldora de idei; ce-o să spună, ce-o să facă în cutare împrejurare; încerca să prevadă cum va fi întâmpinat.

„O să mă port cât se poate de simplu şi deschis, îşi spuse. În definitiv, tot aşa e mai bine."

Şi nici el nu ştiu când ajunse în faţa Hotelului Roman. Inima îşi înteţi bătaia.

„N-ar fi prea rău totuşi — se gândi — dacă nu i-aş găsi acasă. Aş lăsa un bilet şi aş vedea ulterior dacă Pławicki îmi întoarce vizita".

Dar îşi spuse numaidecât: „Nu fii laş!" şi intră. Aflând de la portar că domnul Pławicki este acasă, îi trimise cartea de vizită şi fu poftit îndată să urce.

Domnul Pławicki şedea la birou şi scria scrisori, trăgând din când în când din luleaua cu muştiuc mare de chihlimbar. La vederea lui Połaniecki, îşi înălţă capul şi uitându-se la el prin ochelarii cu rama de aur, rosti:

— Poftim, poftim!

— Am aflat de la Bigiel că sunteţi la Varşovia, spuse Połaniecki, şi vin să vă prezint respectele mele.

— Foarte frumos din partea ta, răspunse Pławicki. Să fim drepţi, nu mă aşteptam la asta. Ne-am despărţit într-un mod foarte neplăcut, şi asta numai din vina ta. Dar întrucât te-ai simţit obligat să mă vezi, eu, ca mai bătrân, îţi deschid iarăşi braţele.

Cu toate acestea, deschiderea braţelor se mărgini de astă dată la întinderea peste masă a mâinii, pe care Połaniecki o strânse, zicându-şi în gând:

„Să mă ia dracu! dacă am venit la tine şi dacă socotesc că am vreo obligaţie faţă de tine”.

După o clipă, întrebă:

— Vă mutaţi la Varşovia?

— Chiar aşa. Eu, un om de la ţară şi bătrân, obişnuit să mă scol odată cu soarele şi să mă ocup de treburile moşiei... mde, mie îmi va fi mai greu aici la Varşovia. Dar nu se cuvenea să-i închid lumea fetei mele, aşa că am făcut şi acest sacrificiu.

Połaniecki, care petrecuse două nopţi la Krzemień, îşi aduse aminte că Pławicki se scula în jur de unsprezece, când începea să se ocupe de treburile băneşti, nu de rolul lui de părinte; preferă totuşi să tacă, deoarece acum era preocupat de altceva. Din camera ocupată de domnul Pławicki, o uşă deschisă clădea în alta, în care trebuia să stea domnişoara Marynia. Połaniecki, care de când intrase se tot uita cu coada ochiului spre uşă, crezu că poate ea nu vrea să-l vadă, şi întrebă:

— Pe domnişoara Maria nu voi avea plăcerea s-o văd?

— Marynia s-a dus să vadă o locuinţă, pe care am găsit-o azi-dimineaţă. Se întoarce numaidecât, fiindcă e la doi paşi de hotel. Imaginează-ţi, o bijuterie, nu locuinţă! Eu îmi voi avea cabinetul meu şi un dormitor, iar Marynia o cămăruţă foarte frumoasă... Sufrageria este într-adevăr cam întunecoasă, dar salonaşul e o bomboană...

Domnul Pławicki începu să vorbească despre noua locuinţă cu abundenţa de cuvinte a unui copil care se distrează, sau a unui bătrân comod, pe care-l bucură orice schimbare în mai bine. La sfârşit, zise:

— Nici n-am căutat bine, şi am şi găsit. Varşovia e o veche prietenă a mea şi o cunosc de minune.

Tocmai atunci se auzi cineva intrând în camera alăturată.

— Trebuie să fie Marynia, spuse Pławicki.

Şi întrebă:

— Marynia, tu eşti?

— Eu, răspunse o voce tânără.

— Vino încoace, avem un musafir.

Domnişoara Marynia se ivi în uşă. La vederea lui Połaniecki, pe chipul ei se aşternu uimirea.

Ridicându-se, Połaniecki îi făcu o plecăciune, iar când se apropie de masă, îi întinse mâna. Ea i-o dădu pe a ei tot atât de rece pe cât de politicoasă. După care se întoarse spre tatăl ei, ca şi când nu mai era nimeni în încăpere.

— Am văzut locuinţa, îl informă. E frumoasă şi confortabilă; nu ştiu însă dacă strada nu-i prea zgomotoasă.

— Toate străzile sunt zgomotoase, observă domnul Pławicki. Aici nu eşti la ţară.

Apoi se duse în camera ei, unde întârzie multă vreme.

„Nu mai vine aici”, se gândi Połaniecki.

Dar se vede că Marynia nu făcuse decât să-şi aranjeze părul în faţa oglinzii după ce-şi scosese pălăria, pentru că intră din nou şi întrebă:

— Nu deranjez?

— Nicidecum, o asigură Pławicki, acum nu mai avem nici o problemă bănească de rezolvat, lucru de care, în paranteză fie spus, sunt foarte bucuros. Domnul Połaniecki a venit într-o vizită de politeţe.

Tânărul roşi puţin şi vrând să schimbe vorba, spuse:

— Abia am venit de la Reichenhall, domnişoară, şi îţi aduc complimente de la doamna Chwastowska şi de la Litka; e unul dintre motivele pentru care am îndrăznit să vin.

Liniştea rece care se întipărise pe faţa domnişoarei Marynia pieri pentru o clipă.

— Emilka mi-a scris de criza de inimă a Litkăi, spuse. Acum ce face?

— Altă criză n-a mai avut.

— Aştept o nouă scrisoare, poate că a şi venit, dar n-am primit-o încă, deoarece Emilka a trimis-o probabil la

Krzemień.

— O s-o primeşti, o asigură Pławicki. Am dat poruncă să se trimită aici tot ce aduce poşta.

— Nu vă mai întoarceţi la Krzemień? întrebă Połaniecki.

— Nu, nu ne mai întoarcem, răspunse Marynia, ai cărei ochi îşi reluară expresia de politeţe rece.

Urmă o clipă de tăcere. Połaniecki privea la Marynia şi părea că se luptă cu sine însuşi. Chipul ei îl atrăgea cu o forţă necunoscută până atunci. Se convingea tot mai mult că ea reprezintă genul de femeie preferată, pe care putea s-o iubească, şi răceala ei îi devenea tot mai greu de suportat. Numai Dumnezeu ştie ce-ar fi dat acum, ca să regăsească pe faţa ei expresia pe care o văzuse la Krzemień, atenţia cu care-l asculta şi ecoul vorbelor lui, transparenţa aceea curioasă a ochilor plini de zâmbet; ar fi dat orice ca toate acestea să se întoarcă, dar nu ştia ce cale să aleagă, mai înceată sau mai rapidă, aşa că stătea în cumpănă. În cele din urmă, optă pentru aceea care se potrivea mai bine cu firea lui.

— Domnişoară, începu deodată, am ştiut cât eşti de ataşată de Krzemień, şi cu toate acestea, am contribuit probabil şi eu la vânzarea proprietăţii. Dacă-i aşa, îţi spun deschis că-mi pare foarte rău şi n-am să mi-o iert niciodată. Ca să mă apăr, nu pot să-ţi spun nici măcar că am făcut-o fără să mă gândesc, într-o clipă de furie. Din contră, am chibzuit, dar chibzuiala mi-a fost proastă şi de neînţeles. Vina mea e cu atât mai mare şi cu atât mai mult te rog să mă ierţi.

Spunând acestea, se ridică. Obrajii îi ardeau, în ochi i se citea adevărul şi sinceritatea, dar cuvintele lui rămaseră fără ecou. Połaniecki se afla pe un drum greşit. Cunoştea prea puţin femeile în general, ca să-şi poată da seama cât de dependente sunt părerile lor, îndeosebi despre bărbaţi, de sentimentele lor efemere sau statornice. În virtutea acestor simţăminte, orice putea fi primit drept monedă bună sau calpă; orice putea fi interpretat în rău sau în bine, apreciat ca firesc ori fals; prostia putea fi considerată drept înţelepciune, egoismul drept sacrificiu, sacrificiul drept vanitate, grosolănia drept sinceritate, sinceritatea drept lipsă de delicateţe. Un bărbat care la un moment dat stârneşte aversiunea unei

femei, nu mai poate avea dreptate în ochii ei, nu mai poate fi sincer, drept şi binecrescut. Întrucât de la venirea lui Maszko la Krzemień, domnişoara Marynia nu mai nutrea pentru Połaniecki decât o aversiune puternică, acum până şi sinceritatea lui i se părea deplasată. Primul ei gând fu „Ce om mai e şi ăsta, care regretă astăzi, ca fiind rău şi prost, ce-a făcut ieri după o matură chibzuinţă?...” Pe de altă parte, Krzemień, vinderea moşiei, venirea lui Maszko şi semnificaţia ei, pe care o ghicise numaidecât, erau ca o rană vie, care supura din ce în ce mai mult. Acum i se părea că Połaniecki scormoneşte această rană cu nepăsarea unui om cu fire necioplită şi nesimţitoare.

El se ridicase şi, cu ochii pironiţi pe faţa ei, aştepta să i se întindă o mână prietenească şi iertătoare, cu sentimentul ca asemenea gest poate să-i hotărască soarta; ochii ei se întunecară o clipă, parcă de durere şi mânie, iar faţa îi deveni şi mai rece.

— Nu trebuie să-ţi faci griji, domnule, îi răspunse cu o politeţă de gheaţă. Papa este foarte bucuros de tranzacţia şi de relaţiile cu domnul Maszko.

Spunând acestea, se ridică şi ea, înţelegând chipurile că Połaniecki vrea să-şi ia rămas-bun. Tânărul rămase o clipă paralizat, dezamăgit, copleşit de un simţământ de umilinţă, pe care-l încearcă orice om respins; în sfârşit, clocotind de o furie stăpânită, spuse cu ciudă:

— Dacă-i aşa, nici eu n-am dorit altceva.

Połaniecki plecă şi, sărind câteva trepte deodată, cu pălăria înfundată pe cap, îşi repeta în gând:

„Piciorul meu nu va mai călca pe aici!”

Presimţea totuşi că, odată ajuns acasă, se va lăsa pradă mâniei; porni deci înainte, încotro îl duceau picioarele. Acum avea impresia că n-o mai iubeşte pe Marynia, că o urăşte chiar, dar se gândea la ea, şi dacă ar fi fost calm, şi-ar fi dat seama că vederea ei îl înfiorase. O vedea iarăşi în faţa ochilor, se uita la ea, compara realitatea cu imaginea din minte, care devenea astfel şi mai clară, mai real ispititoare, copleşindu-l. Cu toată furia, din adâncul sufletului simţea crescând o plăcere nespusă, o încântare neînţeleasă. Acum i se părea că pentru el există două fiinţe cu acelaşi nume: una

supusă, prietenoasă, ascultătoare şi cu inima deschisă spre iubire, Marynia de la Krzemień, şi alta care-l respinsese, domnişoara politicoasă de la Varşovia. Femeia se dedublează astfel adesea în sufletul bărbatului, care-i gata s-o ierte pe una pentru cealaltă. Połaniecki nu-şi închipuise că Marynia poate fi aşa cum se arătase astăzi; din această cauză era şi puţini uimit. Cunoscându-şi valoarea reală şi fiind destul de încrezut, nutrea convingerea, pe care nu şi-ar fi mărturisit-o, că ajunge să întindă mâna, ca să fie primită. Iată însă că acum se întâmplase altfel. Blajina domnişoară Marynia îi apăruse brusc nu numai în rolul unui judecător care pronunţa sentinţe şi condamna, dar în acelaşi timp parcă în cel al unei regine, în graţiile căreia puteai fi sau nu. Połaniecki nu se putea obişnui cu acest gând şi se împotrivea din răsputeri, dar aşa-i făcută firea omenească; acum, când văzuse că această domnişoară nu-l agrea atâta cât îşi închipuia el, şi nu numai că nu-l preţuia prea mult, dar îl socotea mai prejos decât ea, în pofida furiei, a repulsiei şi a ciudei, valoarea ei sporise simţitor în ochii lui. Amorul propriu îi fusese rănit, dar voinţa lui, într-adevăr foarte puternică, era gata să pornească lupta împotriva oricăror obstacole şi să le învingă. Toate aceste gânduri i se roteau haotic prin minte; erau mai degrabă simţiri decât gânduri sfâşiate şi sfâşiind la rândul lor. Îşi repetă de o sută de ori că lasă totul baltă, că trebuie şi vrea să abandoneze totul, în acelaşi timp, însă, era destul de slab şi de mic ca, tot atunci, în cel mai tainic colţişor al sufletului, să conteze pe venirea doamnei Emilia şi pe ajutorul pe care aceasta putea să i-l acorde.

Pradă acestor gânduri haotice, îşi veni în fire abia la jumătatea străzii Zjazd. Atunci îşi puse întrebarea: „De ce dracu am venit în cartierul Praga?” şi se opri. Era o zi senină; se apropia seara. Mai jos, Vistula curgea în potopul de lumină, iar dincolo de apă, de tufele mai apropiate de verdeaţă, se aşterneau câmpuri întinse, acoperite la orizont de o ceaţă trandafirie. Hăt departe, dincolo de scamele de ceaţă, se afla Krzemień, proprietatea pe care Marynia o iubea atâta şi pe care o pierduse. Połaniecki, pierzându-şi ochii în ceaţă, îşi spuse:

„Curios, ce-ar face, ca să i-o dau înapoi?”

Fireşte, n-avea cum să-şi răspundă la această întrebare, îşi imagină, în schimb, că pierderea moşiei o afectase foarte mult şi i se făcu milă de ea. Părerile de rău îi topiră ciuda, estompând-o ca într-o ceaţă deasă. Conştiinţa îi şoptea că avea ce merita.

În timp ce se întorcea, îşi spuse:

„Şi totuşi mă gândesc mereu la toate astea”.

Aşa şi era. În cele mai importante afaceri, nu încercase niciodată nici pe jumătate din această nelinişte, nu se pierduse niciodată atât de mult în stăpânirea ei. Şi iarăşi îi veni în minte ce-i spusese Waskowski, că firea lui, a lui Połaniecki, nu-i îngăduia să-şi investească tot sufletul în dobândirea banilor. Niciodată nu avusese atât de clar sentimentul că pot să existe ale probleme mai importante decât acest scop şi mai folositoare. Pentru a doua oară fu cuprins de uimire.

Era aproape ora nouă când ajunse la Bigiel. Acesta, singur în locuinţa-i uriaşă, goală, şedea în uşa deschisă spre verandă şi cânta la violoncel cu atâta râvnă, încât toate lucrurile din casă intrau în rezonanţă. Zărindu-l pe Połaniecki, se întrerupse la un tremolo şi-l întrebă:

— Ai fost azi la Pławicki?

— Am fost.

— Cum s-a purtat domnişoara?

— Ca o carafă cu apă la gheaţă. Într-o zi atât de călduroasă, mai mare plăcerea. Altminteri, sunt oameni politicoşi.

— Am prevăzut.

— Cântă mai departe.

Bigiel începu să cânte *Träumerei*[1] şi în timp ce cânta, îşi mijea ochii sau îi înălţa spre lună. În tăcerea din jur, muzica părea că umple de dulceaţă casa, grădina, noaptea însăşi.

Când sfârşi, tăcu o vreme, apoi spuse:

— Ştii ce? Când o să se întoarcă doamna Emilia, soţia mea o s-o invite la noi la ţară, pe ea împreună cu domnişoara Pławicka. Poate că acolo se va topi gheaţa.

— Mai cântă încă o dată *Träumerei*.

---

[1] *Reverie,* piesă muzicală de Robert Schumann (1810—1856), compozitor german, reprezentant tipic al romantismului.

Melodia răsună pentru a doua oară, calmă, încărcată de visare. Połaniecki era prea tânăr, ca să nu fie şi el puţin visător. Îşi închipui deci că Marynia ascultă alături de el *Träumerei,* cu mâna în mâna lui, cu capul la pieptul lui, iubitoare şi iubită mai mult decât orice pe lume.

*

Domnul Pławicki era totuşi ceea ce se cheamă un om binecrescut, aşa că a treia zi îi întoarse vizita lui Połaniecki. Nu a doua zi, întrucât asemenea grabă putea să însemne dorinţa de a întreţine relaţii apropiate, şi nu a patra sau a cincea, pentru că ar fi dovedit că nu cunoaşte obiceiurile lumii bune; aşadar, la momentul cel mai potrivit, în funcţie de prescripţiile acelui *savoir vivre*. Cunoaşterea acestor precepte, cu toate nuanţele lor, fusese întotdeauna un motiv de mândrie pentru domnul Pławicki, care considera respectarea lor drept cea mai mare înţelepciune. Ca un om înţelegător, accepta într-adevăr şi existenţa altor ramuri ale ştiinţei, dar numai cu condiţia ca acestea să nu se impună pe primul plan, să nu aibă pretenţia de a deveni obligatorii pentru oamenii binecrescuţi.

Połaniecki, pentru care era binevenit tot ce putea contribui la reînnodarea vechilor legături cu domnişoara Marynia, îşi ascunse cu greu bucuria pe care i-o produse vizita domnului Pławicki. Această bucurie se răsfrânse în amabilitatea şi buna dispoziţie cu care îl primi. De altfel, era nevoit să-l admire pe domnul Pławicki şi influenţa pe care o avea oraşul asupra lui. Părul îi lucea ca pana corbului, mustaţa scurtă îşi înălţa vârfurile în sus, rivalizând cu culoarea părului, jiletca îi acoperea pieptul zvelt, iar garoafa roşie de la reverul jachetei negre adăuga un aer de sărbătoare întregii făpturi.

— Unchiule, ai cuvântul meu că la început nu te-am recunoscut! exclamă Połaniecki. Credeam că-i vreun tinerel care...

— *Bonjour, bonjour!* îl întrerupse domnul Pławicki. E o zi înnorată, iar aici e cam întuneric, probabil că de aceea m-ai luat drept un flăcăiandru.

— Nori sau soare... ce siluetă! continuă Połaniecki.

Şi punându-şi fără prea multă ceremonie mâinile pe şoldurile domnului Pławicki, începu să-l învârtă, spunând:

— Ce mai talie de domnişoară. Aş vrea să am şi eu una la fel!

Domnul Pławicki, foarte contrariat de o purtare atât de lipsită de ceremonie, dar în acelaşi timp cu atât mai bucuros de admiraţia stârnită de silueta lui, răspunse apărându-se:

— *Voyons!* Eşti un nebun. Ar trebui să mă supăr pe tine. Eşti nebun de-a binelea.

— Unchiule, ai să suceşti atâtea capete, câte ai să vrei.

— Ce zici? întrebă domnul Pławicki aşezându-se în fotoliu.

— Zic că ai venit aici să faci cuceriri...

— Nici nu mă gândesc. Eşti nebun!

— Şi doamna Jamisz? Păi n-am văzut cu ochii mei?...

— Ce-ai văzut?

Domnul Pławicki îşi miji ochii şi scoase vârful limbii, dar asta nu dură decât o clipă, după care îşi ridică sprâncenele şi spuse:

— Vezi tu, doamna Jamisz... merge la Krzemień... Între noi fie vorba, nu suport afectarea, pentru că miroase întotdeauna a provincie. S-o ierte Dumnezeu pentru câtă supărare mi-a făcut cu afectarea ei. Femeia trebuie să aibă curajul să îmbătrânească; atunci o legătură sfârşeşte în prietenie, altminteri se transformă în robie.

— Te-ai simţit deci ca un fluture cu aripile legate, nu-i aşa?

— Nu vorbi aşa, se împotrivi cu gravitate domnul Pławicki, şi nu-ţi imagina că a fost ceva între noi. Şi chiar de-ar fi fost, de la mine n-ai să auzi nici un cuvânt. Crede-mă, e o mare deosebire între voi şi noi, cei din generaţia dinainte. Poate că nici noi n-am fost nişte sfinţi, dar am ştiut să ne ţinem gura, iar asta e o mare virtute, fără de care nu există ceea ce înţelegem printr-o adevărată noblеţe.

— De aici trag concluzia că nu vrei să-mi destăinui unde ai să te duci cu garoafa asta roşie la rever.

— Dimpotrivă, dimpotrivă... Maszko m-a invitat azi la micul dejun, pe mine şi alte câteva persoane. La început, am refuzat, nevrând s-o las singură pe Marynia... Dar am stat

atâţia ani la ţară pentru ea, încât mi se cuvine şi mie puţină distracţie. Pe tine nu te-a invitat?

— Nu.

— Nu mă miră. Tu eşti un „afacerist”, cum o spui şi tu, dar porţi un nume neîntinat. Maszko, de altfel, e şi el avocat... Recunosc deschis că nu mă aşteptam să se descurce atât de bine.

— Maszko e în stare să stea şi în cap...

— Se duce peste tot, e primit pretutindeni... Cândva aveam unele rezerve...

— Şi acum nu le mai ai, unchiule?

— Cu mine, trebuie să recunosc, atunci când a fost vorba de Krzemień, s-a purtat ca un gentleman.

— Domnişoara Marynia este de aceeaşi părere?

— Desigur... deşi cred că proprietatea i-a rămas la inimă... Dacă am vândut-o, am făcut-o numai pentru ea, dar tinereţea nu poate înţelege totul. Am ştiut dinainte şi sunt gata să suport în linişte consecinţele. Cât despre Maszko... sigur!... Ea nu-i poate reproşa nimic. E adevărat că a cumpărat moşia, dar...

— Dar ar fi gata să i-o dea înapoi?...

— Tu faci parte din familie, aşa că recunosc, dar să rămână între noi, şi eu gândesc la fel... Lui i-a plăcut Marynia foarte mult, când am fost aici mai înainte, dar n-a mers. Ea era prea tânără, nu era pe gustul ei, iar eu mă cam strâmbam, întrucât fusesem prevenit în legătură cu familia lui; Bukacki îl batjocorea mereu; totul s-a terminat în coadă de peşte...

— Nu s-a terminat, devreme ce începe iarăşi.

— Pentru că m-am convins că provine dintr-o familie foarte bună, de origine italiană... Strămoşii lui se numeau Masco şi au venit aici odată cu regina Bona[1] apoi s-au stabilit în Bielorusia. Dacă ai băgat de seamă, faţa lui are ceva de italian...

— Da de unde, are ceva portughez.

---

[1] *Bona Sforza de Aragon* (1491 - 1447), principesă italiană, regină a Poloniei din 1518, soţia lui Zygmunt cel Bătrân. A influenţat politica externă, social-economică şi culturală a ţării, tinzând spre reafirmarea Poloniei ca mare putere în mijlocul şi răsăritul Europei.

— Nu mai are nici o însemnătate... În definitiv, gândeşte-te şi tu: să vinzi moşia de la Krzemień şi totuşi s-o păstrezi, oho, de asta nu e-n stare oricine... În ce-l priveşte pe Maszko, da, cred că asta este intenţia lui, dar Marynia e o fiinţă ciudată. Nu-mi place s-o spun, dar uneori am impresia că mai degrabă înţeleg un străin, decât pe copilul meu. Dacă ea va spune: *Paris vaut la messe*[1], cum a spus Talleyrand[2]...

— Cine? Eu credeam că asta a spus-o Henric al IV-lea[3].

— Pentru că tu eşti un „afacerist", un om al epocii noi. Vouă, tinerilor, istoria şi întâmplările de demult nu vă sunt pe plac, preferaţi să faceţi bani... Aşa că totul depinde de Marynia, iar eu n-am s-o grăbesc; n-am s-o grăbesc, deoarece, cu relaţiile pe care le avem, s-ar putea să găsească o partidă mai bună. Trebuie să ieşim, puţin în lume, să revedem vechile cunoştinţe. Asta înseamnă zbucium şi oboseală, dar dacă nu se poate altfel... Crezi că eu mă duc de plăcere la acest mic dejun? Nici vorbă! dar trebuie să-i cunosc puţin şi pe tineri. Nădăjduiesc că nici tu n-ai să ne uiţi...

— Nu, n-am să vă uit...

— Ştii ce mi s-a spus despre tine? Că faci bani cu nemiluita. Ca să vezi! Nu ştiu cu cine semeni, cu tatăl tău în nici un caz! Oricum, nu eu o să te cert, nu, nu!... M-ai strâns de gât fără milă, te-ai purtat cu mine cum se poartă lupul cu mieluşelul, dar ai ceva ce-mi place, eşti slăbiciunea mea.

— Şi dumneata a mea! se revanşă Połaniecki.

Domnul Pławicki nu minţea. Nutrea un respect instinctiv pentru-bani, iar acest tânăr care-i agonisea îi stârnea o admiraţie care se învecina cu simpatia. Nu era vorba de o rudă sărmană, care avea nevoie de ajutor, de aceea domnul Pławicki, deşi deocamdată nu-şi făcuse nici un fel de calcule în legătură cu Połaniecki, era hotărât să cultive relaţiile cu el.

Spre sfârşitul vizitei, începu să privească în jurul lui.

---

[1] *Parisul merită o liturghie (fr.).* Cuvinte rostite de regele Henric al IV-lea în 1593 când, pentru a obţine tronul Franţei, renunţă la protestantism în favoarea catolicismului.

[2] Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754 - 1838), prelat şl abil diplomat francez, ministru de externe în timpul lui Napoleon Bonaparte şi al lui Ludovic al XVIII-lea.

[3] *Henric al IV-lea* (1553—1610), rege al Navarei (1562 - 1610) şi al Franţei (1589—1610); asasinat de Ravaillac.

— Ai o locuinţă frumoasă! recunoscu.

Şi aceasta era adevărat. Locuinţa lui Połaniecki arăta că posesorul ei este pregătit să se căsătorească. Aranjarea în sine, în acest scop, îi făcea mare plăcere, deoarece dădea aparenţă de realitate dorinţei lui fierbinţi.

Până şi Pławicki care, uitându-se prin salonul dincolo de care se vedea altul mai mic, foarte distins, întrebă:

— De ce nu te însori?

— Am s-o fac cât pot de repede.

Domnul Pławicki zâmbi complice şi bătându-l cu palma pe genunchi, începu să repete:

— Ştiu cu cine, ştiu cu cine!...

— Ce minte ai, unchiule! exclamă Połaniecki. Pas de mai ascunde ceva faţă de un astfel de diplomat!

— Ehei, nu-i aşa? Cu o văduvioară... cu o văduvioară...

— Dragă unchiule!...

— E, Dumnezeu să te binecuvânteze, cum te binecuvântez şi eu. Dar acum mă duc la micul dejun, e timpul, iar diseară e concert la Dolina.

— În compania lui Maszko?

— Nu, mă duc cu Marynia, dar va fi şi Maszko acolo.

— Îl iau pe Bigiel şi venim şi noi.

— Atunci ne vedem.. Se întâlneşte munte cu munte, dar om cu om... să...

— Cum a zis Talleyrand...

— Aşa că la revedere.

Lui Połaniecki îi plăcea oarecum muzica, dar nu frecventa concertele. Totuşi, când Pławicki îi pomenise de Marynia, i se făcuse dor s-o vadă. După plecarea bătrânului, mai chibzui o vreme dacă să se ducă sau nu, dar mai mult de formă, pentru că ştia dinainte că nu va rezista şi se va duce. Bigiel, care veni după-amiază la el într-o problemă comercială, se lăsă convins cu uşurinţă, şi în jur de patru se aflau la Dolina. Era o zi de septembrie, atât de caldă însă şi de senină, încât lumea venise în număr mare, în îmbrăcăminte de vară. Pretutindeni, mulţime de rochii deschise la culoare, de umbreluţe la fel, de femei tinere care ieşiseră ca nişte fluturi să se încălzească la soare, în această mulţime, predestinată să iubească sau să fie iubită, adunată aici pentru muzică şi pentru dragoste, se

afla şi Marynia. Połaniecki îşi aduse aminte de vremea studenţiei, când era îndrăgostit de nişte necunoscute şi le căuta în îmbulzeală, greşind mereu din cauza pălăriilor, a părului şi a siluetelor care semănau. Aşa se întâmplă şi acum; de câteva ori i se păru că o vede pe Marynia în persoane mai mult sau mai puţin asemănătoare. Şi acum, ca şi odinioară, de fiecare dată când îşi spuse: „ea e!”, încercă fiorul acela neînţeles, care-i cuprindea inima, nelinişştea pe care o simţea cândva. Acum însă se înfurie, socotindu-se caraghios; pe de altă parte, era convins că asemenea căutări şi întâlniri, absorbind atenţia şi concentrând gândurile asupra unei singure fiinţe, amplifică impresia pe care aceasta o stârneşte, încătuşând şi mai mult.

Orchestra începu să cânte înainte ca el s-o găsească pe Marynia prin mulţime. De aceea, fu silit să se aşeze şi să asculte, ceea ce făcu fără plăcere, supărat în gând pe Bigiel care asculta nemişcat cu ochii întredeschişi. Când se sfârşi bucata din program, zări în sfârşit cilindrul strălucitor şi mustăcioara neagră a domnului Pławicki, iar dincolo de ele profilul Maryniei. Lângă ea se găsea Maszko, calm, plin de distincţie, cu mina unui lord englez. La răstimpuri, îi vorbea Maryniei, iar ea se întorcea spre el, încuviinţând din cap.

— Pławicki şi fiica lui sunt aici, spuse Połaniecki, trebuie să mergem la ei să-i salutăm.

— Unde-i vezi tu?

— Uite, colo, cu Maszko.

— Da, îi văd. Hai să mergem!

Şi se duseră. Domnişoara Marynia, care ţinea la doamna Bigiel, îl întâmpină pe soţul ei cu mare bucurie, în vreme ce spre Połaniecki se mulţumi să-şi încline puţin capul, nu atât de rece încât să atragă atenţia, după care începu să-l întrebe pe cel dintâi despre sănătatea soţiei şi a copiilor. Drept răspuns, Bigiel îi invită, pe ea şi pe tatăl ei, să petreacă duminica viitoare la locuinţa lor de vară.

— Soţia mea va fi de-a dreptul fericită, foarte fericită! repetă. Poate că până atunci vine şi doamna Emilia…”

Marynia încercă să refuze, dar domnul Pławicki, care voia să se distreze şi ştia dinainte că familia Bigiel trăia în îndestulare, primi. Rămase hotărât că vor veni la prânz şi se

vor întoarce seara. Era o excursie uşoară, fiindcă vila lui Bigiel se afla la numai o staţie de tren la Varşovia.

— Acum, aşezaţi-vă lângă noi, îi pofti domnul Pławicki, mai sunt câteva locuri libere.

Înainte de a da curs invitaţiei, Połaniecki se adresă Maryniei:

— Domnişoară, ai veşti de la doamna Chwastowska?

— Tocmai voiam să te întreb pe dumneata, dacă n-ai primit vreo scrisoare, răspunse.

— Nu, dar mâine trimit o telegramă şi întreb de Litka.

Convorbirea se întrerupse. Bigiel se aşează lângă domnul Pławicki, iar Połaniecki la margine. Marynia se întoarse din nou spre Maszko, astfel că Połaniecki putea s-o vadă numai din profil. I se părea că slăbise puţin; după câteva săptămâni petrecute la oraş, tenul îi devenise mai palid şi mai delicat, iar genele păreau mai umbroase şi mai ferm conturate. Întreaga ei făptură câştigase parcă în distincţie, la aceasta contribuind îmbrăcămintea îngrijită şi pieptănătura care arătau altfel decât înainte. Mai demult, purta părul prins mai jos, acum era legat modern, adică mai sus, sub pălărie. Połaniecki îi învăluia cu privirile silueta zveltă, admirând din tot sufletul farmecul ei, vizibil în toate, fie şi în felul în care-şi ţinea mâinile pe genunchi. I se părea foarte frumoasă. Simţea acum cu toată puterea că, dacă fiecare bărbat îşi poartă în el acel soi de farmec feminin care măsoară impresia produsă asupra lui de aleasa inimii, atunci Marynia este atât de apropiată de preferinţele lui, încât mai că se identifica în chip ideal cu ele. Uitându-se la ea, îşi spunea în gând:

„O soţie ca ea să am, numai ca ea!”

Dar Marynia se întorcea mereu spre Maszko. Poate că exagera întrucâtva, şi dacă Połaniecki şi-ar fi păstrat sângele rece, s-ar fi gândit că o face înadins, în ciuda lui. Probabil că aşa şi era. Discuţia părea destul de vie, deoarece obrajii i se îmbujorau uşor din când în când.

„Bine dar ea cochetează!...” gândi Połaniecki, strângând din dinţi.

Voia neapărat să audă ce vorbesc. Nu era însă cu putinţă. În timpul pauzei prelungite, publicul lărmuia în voie. Połaniecki, despărţit de Marynia de două persoane, n-avea

cum s-o audă, în schimb, după numărul următor, auzi cuvintele şi propoziţiile întrerupte ale lui Maszko, care avea obiceiul să vorbească apăsat, intenţionând să sublinieze astfel greutatea fiecărui cuvânt.

— Mie îmi place, spunea Maszko. Fiecare om are slăbiciunile lui, iar slăbiciunea lui sunt banii... Îi sunt recunoscător... el m-a îndemnat... la Krzemień... Cred că dumitale nu-ţi vrea decât binele... nu s-a arătat, zgârcit cu... Spun drept, mi-a trezit curiozitatea...

Marynia spuse ceva cu mare însufleţire, apoi Polaniecki auzi iarăşi sfârşitul frazei lui Maszko:

— Un caracter insuficient format, o inteligenţă întrecută poate de energie, dar are o fire mai degrabă bună...

Połaniecki înţelese cum nu se putea mai bine că vorbeau despre el şi pricepu dintr-o dată tactica lui Maszko. Îl aprecia chipurile cu îngăduinţă şi imparţialitate, mai degrabă lăudându-i sau cel puţin recunoscându-i unele însuşiri, dar în acelaşi timp îi răpea tot farmecul — iată unul din trucurile cunoscute ale tânărului avocat. Prin aceasta, el însuşi se erija în judecător, poziţie totdeauna privilegiată. Połaniecki mai ştia că Maszko se folosea de această stratagemă nu atât din dorinţa de a-l umili pe el, cât vrând să se înalţe pe sine; probabil că ar fi procedat identic cu oricare tânăr pe care l-ar fi suspectat de rivalitate.

În definitiv, era o tactică la care ar fi apelat şi Połaniecki într-o situaţie asemănătoare, lucru care nu-l împiedica acum să-l socotească pe Maszko drept culme a perfidiei, prin urmare, se hotărî să i-o plătească la cea dintâi ocazie.

Spre sfârşitul concertului, avu prilejul să vadă cât de departe merge Maszko în rolul de curtezan. Când domnişoara Marynia, vrând să-şi lege voalul, îşi scoase mănuşile, iar acestea îi alunecară de pe genunchi, rostogolindu-se pe jos, Maszko le ridică şi le ţinu odată cu umbreluţa; în plus, îi luă pelerina de pe spătarul scaunului şi şi-o puse pe umăr, ca să i-o dea când avea să plece din grădină; într-un cuvânt, se ocupa numai de ea, cu toate că în acelaşi timp îşi păstra sângele rece şi tactul unui adevărat om de lume.

Părea foarte sigur de sine şi fericit. La rândul ei, Marynia, afară de cele câteva cuvinte schimbate cu Bigiel, atunci când

nu asculta muzica, vorbi tot timpul numai cu Maszko. Când porniră spre ieşire, o luară amândoi înaintea bătrânului Pławicki, şi Połaniecki îi văzu iarăşi profilul zâmbitor întorcându-se spre Maszko. În vreme ce vorbeau, se priveau în ochi. Faţa îi era însufleţită, urmărind atentă numai ce-i spunea el. Într-adevăr, cocheta cu Maszko. Îşi dădu seama şi el, dar nu-şi închipui nici o clipă, cu toată inteligenţa lui, că toate astea erau menite să-l scoată din sărite pe Połaniecki.

La intrare, îi aştepta o trăsură în care Maszko îi urcă pe ea şi pe bătrânul Pławicki, apoi începu să-şi ia rămas bun. Marynia însă, aplecându-se spre el, spuse:

— Cum aşa? Doar papá te-a invitat şi pe dumneata? Nu-i aşa, papá?

— Adevărat, aşa ne-am înţeles, încuviinţă domnul Pławicki.

Maszko urcă şi plecară, schimbând cuvinte de salut cu Bigiel şi Połaniecki. Cei doi prieteni merseră multă vreme în tăcere; într-un târziu, Połaniecki, rosti, prefăcându-se liniştit:

— Tare-aş vrea să ştiu dacă nu cumva s-au şi logodit!

— Nu cred, răspunse Bigiel, dar spre asta se îndreaptă amândoi.

— Văd şi eu.

— Mă gândeam că Maszko o să caute avere, dar e îndrăgostit. Asta i se poate întâmpla chiar unuia ca el, care nu se gândeşte decât la carieră... Maszko e îndrăgostit. Iar dacă se căsătoreşte cu ea, scapă şi de ratele pe care s-a angajat să le plătească pentru Krzemień. Nu! Afacerea nu-i chiar atât de proastă pe cât pare... Iar fata e foarte frumoasă, ce-i drept!,..

Şi iarăşi tăcură. Połaniecki era atât de copleşit, încât nu se mai putu stăpâni.

— Să fiu sincer, recunoscu, gândul că ea se va căsători cu el este un chin pentru mine... Şi neputinţa asta! Prefer orice, numai să pot face ceva. Ce rol prostesc şi caraghios am jucat în toată treaba asta!

— Ai mers cam prea departe, dar asta i se poate întâmpla oricui. E mai degrabă vina acestui ciudat concurs de împrejurări, care a făcut din tine creditorul tatălui ei. Tu ai cu totul alte convingeri despre asemenea treburi decât el... sunteţi oameni de pe planete diferite, astfel că eraţi sortiţi să

nu vă înţelegeţi. Probabil că tu ai pus problema prea drastic, deşi, dacă mă gândesc bine, nu puteai să te arăţi îngăduitor, chiar dacă te gândeai la domnişoara Pławicka. Făcând prea multe concesii, le-ai fi făcut pentru ea, nu? Şi la ce s-ar fi ajuns? S-ar fi arătat că ea îşi ajută tatăl, ca să te exploateze pe tine. Nu, trebuia să sfârşeşti odată.

Aici, prevăzătorul Bigiel se opri un moment, cântări situaţia şi zise:

— Cât despre ceea ce trebuie să faci, nu ai decât o ieşire: să te retragi definitiv, să laşi lucrurile în voia lor şi să-ţi spui că toate merg pe gândul tău.

— Ce folos că o să mi-o spun! strigă Połaniecki cu mânie, dacă nu-i aşa! Şi nu-i aşa! Dimpotrivă!... Ce să mai vorbim, sunt într-o situaţie penibilă. Eu însumi fac totul cu mâna mea, iar acum vreau să desfac! Întotdeauna am ştiut ce vreau, dar de astă dată am acţionat de parcă mi-am pierdut minţile.

— Sunt momente trecătoare pe care cu timpul ai să le uiţi.

— De acord cu tine, dragul meu, dar acum nu mai am nici un chef de viaţă. Crezi că mă interesează tot atât de mult ca odinioară dacă o să fiu sănătos sau bolnav, bogat sau sărac? Simt un gol în stomac când mă gândesc la viitor. Tu te-ai statornicit, eşti legat de viaţă, pe când eu? Am avut o perspectivă pe care n-o mai am. Sunt foarte descurajat.

— Ei, la urma urmei, nu e numai domnişoara Pławicka pe lume.

— Vorbă de clacă! Acum numai ea e, fiindcă dacă mai era vreuna, mă duceam la ea, nu? Ce să mai vorbim! Asta-i tot necazul, că e singura... Peste un an, e posibil să-mi cadă o cărămidă în cap, sau să-mi găsesc alta, dar nu ştiu ce va fi atunci, ştiu doar că acum o să mă ia dracu, asta ştiu. Mai ales că se leagă între ele lucruri despre care nu vreau să vorbesc acum. Cu cei din jurul tău trebuie să trăieşti în pace, nu-i aşa? Ei bine, la fel trebuie să fie şi în lumea dinăuntrul tău, a gândurilor. E o problemă urgentă, dar vezi că eu o tot amân până când mă voi căsători, pentru că îmi dau seama că noile împrejurări de viaţă vor forma un nou mod de gândire; de altfel, vreau să sfârşesc cu una, înainte de a începe pe cealaltă. Şi colac peste pupăză, toate se învălmăşesc! Şi nu numai că se învălmăşesc, dar pier pentru totdeauna! Abia se

iveşte ceva, că şi dispare. Aşa şi acum! Nu sunt sigur de nimic. Aş prefera să se fi logodit, pentru că s-ar sfârşi totul de la sine.

— Eu îţi spun un singur lucru, îl domoli Bigiel. Când eram copil şi mi se întâmpla să mă înţep cu vreo aşchie, mă durea mult mai puţin dacă mi-o scoteam eu însumi, decât dacă intervenea altcineva.

— Aici ai dreptate! acceptă Połaniecki.

Dar după o clipă adăugă:

— Numai că vezi tu, aşchia poţi s-o scoţi, dacă n-a intrat prea adânc şi dacă poţi s-o apuci. Nu se compară! Aşchia, odată scoasă, ţi-a trecut şi durerea, pe când eu, îmi pierd rosturile viitoare.

— Asta-i adevărat, dar ce mai poţi face…

— Tocmai cu asta se împacă mai greu un om de acţiune…

Discuţia se opri aici. Abia când începură să-şi ia rămas bun, Połaniecki spuse:

— Ştii ce? Prefer să nu vin duminică la voi.

— Poate că-i mai bine aşa, răspunse Bigiel.

XI

Acasă, pe Połaniecki îl aştepta o surpriză: o telegramă. de la doamna Emilia cu următoarele cuvinte. „Sosesc mâine dimineaţă. Litka bine!” Întoarcerea lor era pe cât de neaşteptată, pe atât de precipitată, dar pentru că telegrama conţinea asigurări în legătură cu sănătatea Litkăi, Połaniecki înţelese că doamna Emilia se întoarce mai repede numai ca să se ocupe de treburile lui. La acest gând, inima i se umplu de recunoştinţă. „Ce femeie cumsecade” îşi spuse, o prietenă de nădejde!…” Simţea cum îi renaşte speranţa, ca şi când doamna Emilia se afla în posesia inelului fermecat sau a baghetei magice, cu ajutorul cărora putea să schimbe într-o clipă inima domnişoarei Marynia. Połaniecki nu vedea prea limpede cum aveau să se petreacă lucrurile, dar ştia cel puţin că acum exista cineva foarte binevoitor care va vorbi în folosul lui, apărându-l, şi-i va lăuda sufletul şi caracterul, spulberând acuzaţiile pe care curgerea întâmplărilor le

îngrămădise împotriva lui. Conta că doamna Emilia va persevera în atitudinea ei, făcându-şi din aceasta o obligaţie personală. Omul pe care-l roade ceva caută bucuros alţi umeri pe care să aşeze povara răspunderii. Aşa şi Połaniecki. Îndeosebi în momentele de mare amărăciune, i se părea că şi doamna Emilia este răspunzătoare de legătura lui cu Marynia, întrucât, dacă nu-i arăta scrisoarea din care se vedea că domnişoara Pławicka era gata să-l iubească, el izbutea până acum să-şi abată gândurile şi inima de la ea. Poate chiar aşa stăteau lucrurile, fiindcă scrisoarea jucase într-adevăr un rol considerabil în evoluţia simţămintelor lui. Atunci văzuse cât de aproape şi de reală fusese fericirea, cât de mult îi încredinţase Marynia, în gândurile ei, inima şi sufletul. Cel mai greu e să renunţi la o fericire care nu numai că este dorită, dar care abia începe, şi dacă nu era scrisoarea, poate că Połaniecki regreta într-adevăr mai puţin trecutul, poate că uita şi accepta mai uşor situaţia. Acum nu-şi mai aducea aminte că el însuşi o silise pe doamna Chwastowska să-i arate scrisoarea; acum, cu toată prietenia şi recunoştinţa ce le nutrea faţă de ea, considera numai că ea este datoare să-l ajute din toate puterile. Înţelegea, de altfel, că aşa se întâmplă prin forţa lucrurilor; se aştepta s-o vadă frecvent pe domnişoara Marynia în condiţii foarte favorabile pentru el, şi într-o casă în care era iubit şi apreciat, era firesc ca asemenea sentimente să acţioneze şi asupra musafirilor. Toate acestea sporiră cu forţe noi speranţele lui Połaniecki, adăugând alte elemente celor ce-i legau gândurile de Marynia. Mai înainte îşi făgăduise să nu se mai ducă la vila familiei Bigiel, dar acum îşi schimbă hotărârea, presupunând că dacă sănătatea-i va îngădui, doamna Emilia avea să participe şi ea la această excursie. De altminteri, lăsând la o parte toate aceste motive, care o priveau pe domnişoara Marynia, se bucura din toată inima că va vedea chipurile iubite, atât al doamnei Emilia, cât şi pe al Litkăi, fetiţa reprezentând până acum cea mai puternică legătură sufletească din viaţa lui.

În aceeaşi seară, îi scrise câteva cuvinte lui Pławicki, anunţându-l de sosirea celor două călătoare; presupunea că domnişoara Marynia îi va fi recunoscătoare pentru această

veste indirectă. Dispuse apoi printr-un slujitor ca acasă, la doamna Emilia, să le aştepte mâine cu ceaiul pregătit, şi comandă o trăsură confortabilă, ca să le aducă de la gară. A doua zi, la cinci, se afla în staţie.

În aşteptarea trenului, începu să alerge cu paşi mărunţi de-a lungul peronului, ca să se mai încălzească, deoarece dimineaţa era friguroasă. Depărtarea, clădirile căilor ferate şi vagoanele trase pe liniile mai apropiate erau cufundate în ceaţa care, foarte deasă jos, devenea trandafirie mai sus şi luminoasă, vestind că ziua avea să fie senină. Pe peron, afară de funcţionarii şi lucrătorii de la căile ferate, nu mai era nimeni; era şi prea devreme. Treptat însă, lumea începu să se adune. Deodată, înaintea lui Połaniecki se iviră din ceaţă două siluete, şi intr-una din ele tânărul recunoscu îndată, cu inima bătându-i de bucurie, pe Marynia, care venise cu o slujitoare s-o întâmpine pe doamna Emilia. Neaşteptându-se la această întâlnire, la început se simţi destul de încurcat. Domnişoara Pławicka se opri şi ea, mirată parcă şi descumpănită. Dar după o clipă, Połaniecki se apropie şi-i întinse mâna.

— Bună dimineaţa, domnişoară! o salută. Va fi într-adevăr bună pentru amândoi, dacă cele două călătoare vor veni.

— Deci nu e sigur? se nelinişti Marynia.

— Cum aşa? Numai dacă s-ar întâmpla ceva neprevăzut. Ieri am primit telegrama şi i-am trimis veste domnului Pławicki, gândindu-mă că dumneata te vei bucura.

— Mulţumesc. E o surpriză atât de plăcută!...

— Cea mai bună dovadă e că te-ai sculat atât de dimineaţă.

— Nu m-am dezobişnuit încă.

— Amândoi am venit prea devreme. Trenul soseşte abia peste o jumătate de oră. În acest timp, te sfătuiesc să nu stai pe loc, ci să te mişti, pentru că e destul de frig, deşi se anunţă o zi frumoasă.

— Ceaţa se răreşte, constată Marynia, înălţându-şi ochii albaştri care, în lumina dimineţii, i se părură lui Połaniecki violeţi.

— Nu vrei să ne plimbăm pe peron, domnişoară?

— Mulţumesc, domnule. Prefer să stau în sala de aşteptare.

Şi făcându-i un semn din cap, se depărtă. Połaniecki începu iarăşi să umble repede pe peron. Se simţea puţin jignit că ea nu voise să rămână cu el, dar îşi spuse că nu se cuvenea, şi se bucură din tot sufletul la gândul că venirea doamnei Emilia avea să-i apropie atât de mult, înlesnindu-le atâtea întâlniri... Curajul şi buna dispoziţie îi creşteau văzând cu ochii. Se gândi la ochii violeţi ai Maryniei, la faţa ei rumenită de răceala dimineţii şi, trecând în grabă pe lângă ferestrele sălii de aşteptare, unde se afla ea, îşi spuse aproape vesel:

„Aha, stai acolo, ascunde-te! O să te găsesc eu!”

Şi simţi mai puternic ca oricând cât de dragă i-ar fi fost dacă ar fi vrut să fie puţin mai bună cu el.

În acest timp, se auzi semnalul şi după câteva minute, în ceaţa care se aşternea deasă peste pământ, cu toate că cerul se limpezise, apărură contururile nesigure ale trenului; pe măsură ce se apropia, se vedea tot mai bine. Locomotiva, slobozind rotocoale mari de fum, intră în staţie încetinindu-şi mersul tot mai mult, iar după ce se opri, începu să arunce cu zgomot şi sâsâituri printre roţile din faţă restul de aburi de care nu mai avea nevoie.

Połaniecki se repezi la vagonul de dormit, deoarece prima faţă pe care o zărise prin geam era faţa Litkăi care, la vederea lui, se lumină de parcă alunecase peste ea o rază de soare. Mânuţele fetiţei începură să se mişte de bucurie, făcându-i semn lui Połaniecki, care urcă într-o clipă în vagon.

— Pisicuţa mea dragă! exclamă strângând mânuţele Litkăi. Ai dormit bine, eşti sănătoasă?

— Sunt sănătoasă! Ne-am întors! Şi o să fim împreună... şi bună dimineaţa, domnule Stach!

Lângă ea se afla doamna Emilia, căreia „domnul Stach” îi sărută mâna şi începu să vorbească foarte repede, cum se vorbeşte de obicei în asemenea ocazii:

— Bună dimineaţa, scumpă doamnă. Am adus o trăsură, puteţi merge acasă numaidecât; slujitorul meu o să aducă bagajele, daţi-mi numai chitanţa. Acasă vă aşteaptă ceaiul. Te rog, doamnă, dă-mi chitanţa pentru bagaje. Domnişoara Pławicka a venit şi ea la gară.

Domnişoara Pławicka aştepta într-adevăr la uşa vagonului;

începură să se îmbrăţişeze, cu faţa numai zâmbet. Litka se uită o clipă la domnişoara Marynia, cu ezitare parcă, apoi i se aruncă şi ea de gât cu dragostea de odinioară.

— Marynia, vii cu noi la ceai, o invită doamna Emilia. Suntem aşteptate, iar tu trebuie să fii flămândă. Bine? Da?

— Da, dar voi sunteţi obosite, aţi mers toată noaptea…

— Am dormit tun de la graniţă, iar după ce ne-am trezit, am avut destul timp să ne spălăm şi să ne îmbrăcăm. Oricum, tot trebuie să bem şi noi un ceai, aşa că nu ne împiedici cu nimic.

— Dacă-i aşa, bine. Cu cea mai mare plăcere.

Litka începu să tragă de rochia mamei.

— Mămico, dar domnul Stach?

— Sigur că vine şi domnul Stach. El s-a gândit la toate; datorită lui o să găsim totul pregătit, aşa că trebuie să meargă cu noi.

— Trebuie! Trebuie! repetă Litka, întorcându-se spre el.

Tânărul se împotrivi în glumă.

— Ba nu trebuie, vrea.

În curând, toţi patru se aflau în trăsură. Połaniecki era într-o dispoziţie excelentă, având-o în faţă pe Marynia, iar lângă el pe Litka. I se părea că toată lumina dimineţii îl pătrunde şi vor începe şi pentru el zile mai bune. Ştia că de acum încolo avea să facă parte dintr-un cerc restrâns de fiinţe legate între ele de viaţa de societate şi de prietenie, iar în acest cerc avea să se afle şi Marynia. Acum şedea în faţa lui, aproape de ochii lui şi apropiată prin prietenia pe care o nutreau amândoi pentru Emilia şi pentru Litka.

Toţi patru sporovăiau veseli.

— Ce s-a întâmplat, Emilka, întrebă Marynia, de ce-ai venit mai devreme?

— Litka mă ruga în fiecare zi să ne întoarcem.

— Nu-ţi place în străinătate? o întrebă Połaniecki.

— Nu.

— Ti-a fost dor de Varşovia?

— Da.

— Şi de mine nu? Spune repede, că va fi vai de tine!

— Ba şi de dumneata, domnule Stach.

— Uite-ţi răsplata! zise Połaniecki.

Şi luându-i mânuţa, se străduí să i-o sărute, dar ea se apără cât putu.

În sfârşit, izbuti să-şi ascundă mâna, iar el, adresându-se domnişoarei Marynia şi arătându-şi într-un zâmbet dinţii albi, sănătoşi, rosti:

— Uite, domnişoară, aşa ne războim mereu, dar ne iubim.

— Aşa se întâmplă de obicei, răspunse domnişoara Marynia.

Tânărul o privi în ochi cu sinceritate:

— Ei, dacă ar fi într-adevăr aşa!

Domnişoara Marynia roşi uşor şi deveni gravă, dar nu spuse nimic şi începu să vorbească acum cu doamna Emilia.

Iar Połaniecki se întoarse spre Litka:

— Unde-i profesorul Waskowski? A plecat în Italia?

— Nu. A rămas la Częstochowa şi se întoarce poimâine.

— E sănătos?

— E sănătos.

Copila privi la prietenul ei şi se miră:

— Domnul Stach a slăbit, nu-i aşa, mamă?

— Într-adevăr, domnule Stach, te-ai mai tras la faţă, încuviinţă doamna Emilia.

Połaniecki era puţin schimbat, pentru că dormise prost, iar pricina insomniei se afla înaintea lui în trăsură. Puse totul însă pe seama grijilor şi a muncii de la birou. În acest timp, ajunseră în faţa locuinţei doamnei Emilia.

Câteva clipe, în vreme ce doamna Emilia se duse să dea bineţe slujitorilor, iar Litka fugi în urma ei, Połaniecki şi domnişoara Marynia rămaseră singuri, în sufragerie.

— Probabil că aici, la Varşovia, n-ai pe nimeni mai apropiat decât doamna Emilia? o întrebă Połaniecki.

— Nici mai apropiat, nici atât de drag.

— În viaţă este nevoie de bunătate, iar ea este foarte bună şi binevoitoare. Eu, de pildă, care n-am familie, vin aici ca la ai mei. Varşovia mi se pare altfel, când sunt ele aici...

După care, cu glasul mai puţin sigur, adăugă:

— De astă dată, mă bucur de venirea lor şi din cauza dumitale, în sfârşit, există între noi ceva care ne uneşte.

Începu să se uite la ea implorând-o din priviri, de parcă voia să-i spună: „Eu nu mai pot trăi aşa! Hai, dă-mi mâna, să

ne împăcăm, fii bună şi cu mine, dacă s-a întâmplat să avem o zi atât de plăcută”.

Dar tocmai pentru că nu putea fi cu totul indiferentă faţă de el, Marynia avansa tot mai mult în direcţie contrară. Cu cât îi arăta mai multă bunătate, cu cât era mai simpatic, cu atât purtarea lui i se părea mai ieşită din comun, şi ciuda punea stăpânire pe inima ei.

Natură delicată şi mai degrabă temătoare, înţelegând că un răspuns prea aspru ar fi stricat armonia zilei, preferă să tacă. Nu era însă nevoie de un răspuns formal, întrucât Połaniecki citi în ochii ei cele ce urmează:

„Cu cât te vei strădui mai puţin să îndrepţi relaţiile noastre, cu atât vor fi mai bune; foarte bune vor fi numai atunci când ne vom afla departe unul de celălalt”.

Bucuria lui se stinse într-o clipă, înlocuită de supărare şi de părerea de rău mai puternică decât supărarea, deoarece izvora în acelaşi timp din farmecul acela neînvins de nimic, care-l subjuga pe Połaniecki din ce în ce mai mult, şi din convingerea că depărtarea dintre el şi Marynia devenea tot mai mare.

Acum, când privea la faţa ei blajină şi dulce, simţea că-i este tot atât de dragă, pe cât de ireversibil pierdută.

Venirea Litkăi puse capăt acestui moment foarte dificil pentru el. Fetiţa intră alergând cu mare bucurie, cu perişoru-i în neorânduială şi cu zâmbetul pe buze, dar, văzându-i, se opri brusc şi începu să se uite când la unul, când la celălalt cu ochii ei întunecaţi, pentru ca în cele din urmă să se aşeze greoaie lângă măsuţa cu ceai. Veselia îi dispăru într-o clipă, cu toate că Połaniecki, zăvorându-şi durerea în inimă, se strădui tot timpul cât dură micul dejun să se arate vesel şi comunicativ.

Totuşi, nu mai vorbi aproape deloc eu Marynia, ocupându-se numai de doamna Emilia şi de Litka. Lucru de mirare, Marynia resimţi atitudinea lui ca pe un afront. La jignirile dinainte, se mai adăuga una.

A doua zi, seara, doamna Emilia şi Litka se duseră să ia ceaiul la Marynia. Domnul Pławicki îl invitase şi Połaniecki, dar acesta nu veni. Şi, aşa-i firea omenească; Marynia se simţi iarăşi jignită. Aversiunea, ca şi dragoste are nevoie ca

persoana împotriva căreia se întoarce să fi mereu aproape. Fără să vrea, domnişoara Pławicka privi toată seara spre uşă, iar când văzu că Połaniecki nu mai vine, începu să cocheteze cu Maszko cu atâta râvnă, încât doamna Emilia rămase uimită.

XII

Maszko era un om foarte isteţ, dar în acelaşi timp copleşit de amorul propriu. De altfel, n-avea nici un motiv să nu creadă în amabilitatea pe care i-o arăta Marynia. Inegalităţile ei le punea în parte pe seama cochetăriei, în parte pe seama firii schimbătoare a domnişoarei şi, cu toate că pricina din urmă îl neliniştea întrucâtva, nu era suficient de puternică pentru a-l reţine de la pasul hotărî tor.

Bigiel intuise adevărata stare de lucruri, susţinând că Maszko era îndrăgostit. Într-adevăr, aşa era. Domnişoara Pławicka îi plăcea mai de mult; trecând în revistă toate argumentele *pro* şi *contra,* ajunsese la concluzia că cele dintâi sunt majore. Tânărul avocat preţuia de bună seamă averea, dar, înzestrat cu o mare luciditate şi cunoscând prea bine lumea în care se învârtea, ajunsese la convingerea că nu va găsi şi nu se va putea căsători cu o domnişoară foarte bogată. Cele cu adevărat bogate proveneau din rândurile aristocraţiei cu blazon, iar acestea erau praguri prea înalte pentru el, sau din lumea finanţelor, care la rândul ei aspira să se înrudească neapărat cu noile neamuri purtând nume foarte cunoscute. Maszko ştia de minune că episcopii şi cuirasierii lui pictaţi, de care îşi bătea joc Bukacki, nu vor fi în stare să-i deschidă casele de bani ale bancherilor. Chiar dacă ar fi fost mai puţin fantastici, meseria lui de avocat ar fi reprezentat o *deminutionem capitis*[1] în ochii marilor monştri ai finanţelor. Pe de altă parte, simţea într-adevăr un fel de repulsie pentru acest soi de înrudiri, în vreme ce fetele bine situate aveau pentru el acel farmec neobişnuit la care se arată deosebit de sensibili mai ales parveniţii.

Domnişoara Pławicka nu avea zestre, e adevărat, sau

[1] Pierderea drepturilor civile (lat.).

avea una neînsemnată. Căsătorindu-se totuşi cu ea, Maszko se elibera în acest fel de toate obligaţiile pe care le contractase cumpărând proprietatea Krzemień. În al doilea rând, înrudindu-se cu o familie nobiliară, s-ar fi străduit să pună mâna pe toată clientela din această sferă, şi ăsta ar fi fost un profit real. În sfârşit, prin legăturile de familie ale Maryniei, ar fi putut să preia interesele câtorva neamuri cu adevărat avute, realizându-şi astfel un scop pe care-l nutrea mai de mult.

Familia Pławicki, asemenea tuturor proprietarilor funciari ceva mai sus decât de mijloc, avea fireşte rude de care se ruşina, dar avea şi altele care, la rândul lor, se ţineau departe de ea. Se întâmpla aşa nu atât din cauza semeţiei, cât prin forţa lucrurilor, în temeiul unei selecţii sociale, în virtutea căreia fiecare întreţine legături cu cei care trăiesc în aceleaşi condiţii de viaţă. Cu toate acestea, marile evenimente familiale refăceau pentru o clipă relaţiile neglijate, şi Maszko se gândea nu numai cu plăcere că la nunta lui aveau să se adune nume dintre cele mai răsunătoare, făgăduindu-şi în acelaşi timp tot felul de foloase posibile în viitor. N-ar mai fi fost decât o problemă de abilitate ca să le sugereze acestor oameni că ar fi foarte frumos din partea lor, foarte bine şi foarte sigur totodată, dacă şi-ar încredinţa interesele unui om plin de energie, care nu numai că era de-al lor, dar cu care se şi înrudeau. Aceasta ar fi fost, într-un fel, zestrea pe care i-ar fi dat-o unei verişoare nu prea bogate. Cântărindu-şi forţele, Maszko socotea că va putea să le intre pe sub piele şi să-i stăpânească. Ştia că la început, când unul, când altul aveau să-i ceară sfaturi, pe care le-ar fi putut căpăta şi în discuţii prieteneşti cu un cunoscut sau cu o rudă îndepărtată care întâmplător se şi pricepea la astfel de treburi. Mai târziu, dacă sfaturile se dovedeau bune, vor veni mai des, în cele din urmă, încăpând cu totul în mâna lui! În acest fel, ajutându-i pe alţii, putea să se ridice şi el, să lichideze cu timpul ipotecile moşiei Krzemień, ajungând la o avere însemnată, să renunţe la avocatură, care nu-i plăcea, considerând-o doar un mijloc pentru a-şi atinge scopul, şi să se statornicească în sfârşit în sferele înalte ale societăţii, ca un om independent şi totodată reprezentant al proprietăţii funciare întemeiate pe

baze solide.

Toate acestea le prevăzuse şi le calculase înainte de a se hotărî să ceară mâna domnişoarei Pławicka.

Ignorase un singur lucru, că avea să se îndrăgostească atât de tare precum se îndrăgostise.

Era furios întrucâtva, deoarece socotea că un sentiment prea puternic strică echilibrul pe care se cuvine să-l păstreze întotdeauna un om din înalta societate. Acest echilibru constituia una din iluziile lui. Dacă s-ar fi născut în această lume şi n-ar fi avut nevoie să intre în ea, şi-ar fi îngăduit să iubească oricât de mult. Cu toată isteţimea lui, nu înţelegea că unul din cele mai mari privilegii ale acestei lumi, care se socotea privilegiată, este libertatea. Din această cauză, nu era pe deplin mulţumit când simţea că i se topeşte inima în prezenţa domnişoarei Marynia. Deşi, pe de alta parte, ţelul spre care tindea se identifica tot mai mult în fiinţa lui cu o fericire personală vecină cu beatitudinea.

Erau lucruri noi pentru el, atât de noi, încât strălucirea acestor orizonturi necunoscute îi orbea. Maszko ajunsese la treizeci şi ceva de ani fără să cunoască încântarea. Acum înţelegea câtă vrajă şi fericire încap în acest cuvânt, pentru că era într-adevăr încântat de domnişoara Marynia. Când se întâmpla ca domnul Pławicki să-l primească în camera lui, iar ea se afla în încăperea vecină, Maszko era atât de absent, gândurile concentrându-i-se în jurul Maryniei, încât înţelegea cu mare greutate ce-i spunea bătrânul. Când ea îşi făcea apariţia, în inima lui creşteau simţăminte necunoscute mai înainte, duioase şi mângâietoare, care-l făceau mai bun decât era de obicei. Ochii albaştri îşi schimbau atunci lucirile oţelii şi reci de totdeauna într-o expresie de blândeţe şi îmbătare, rumeneala din obraji, care-l făceau să semene cu profesorul Waskowski, devenea şi mai puternică; întreaga-i făptură îşi pierdea din ţepoşenie şi nu-şi mai pieptăna favoriţii negri cu degetele, ca un lord englez, ci ca un muritor obişnuit, îndrăgostit lulea. Devenea atât de generos, încât nu-şi mai voia numai binele propriu, ci şi pe al ei, evident, neînţeles altfel decât prin el şi în persoana lui.

Era atât de îndrăgostit, încât odată respins, putea fi periculos, având în vedere absenţa spiritului moral şi energia

neînduplecată de care era în stare. Până acum, nu mai iubise niciodată în acest fel, Marynia fiind cea dintâi care deşteptase în el tot ce putea fi capabil să iubească. Ce-i drept, nu era o frumuseţe strălucitoare, dar avea foarte mult farmec feminin şi tocmai această feminitate atrăgea îndeosebi naturile energice. În trăsăturile ei delicate, era ceva dintr-o plantă căţărătoare; avea faţa liniştită, ochii transparenţi şi gura puţin senzuală. La prima vedere, nu făcea o impresie deosebită, dar după o clipă, oricât ai fi fost de indiferent, nu se putea să nu observi că există ceva aparte în ea, care te face să te gândeşti că te afli înaintea unei femei ce putea fi iubită.

Altminteri, cu cât Maszko se simţea şi era într-adevăr mai bun în această perioadă din viaţa lui, cu atât starea de spirit a Maryniei se înrăutăţise de când venise la Varşovia. Vinderea moşiei îi răpise munca şi temeiul moral al vieţii. Îi lipsea un ţel superior. În plus, desfăşurarea întâmplărilor adunase în ea multă amărăciune şi supărare care-i împovărau inima. Domnişoara Marynia îşi dădea şi ea seama prea bine de starea ei. La câteva zile după seara în care Połaniecki nu venise, începu să vorbească cea dintâi despre asta cu doamna Emilia, într-un moment când se aflau numai ele două în salonaşul de lângă camera Litkăi.

— Eu văd, spuse, că noi nu mai suntem atât de apropiate. Voiam mai de mult să discut sincer cu tine, dar n-am avut curajul, fiindcă mi se părea că nu mai sunt vrednică de prietenia ta.

Doamna Emilia îşi apropie chipul dulce de capul domnişoarei Marynia şi o sărută pe tâmplă.

— Of, Marynia, Marynia! ce tot vorbeşti. Tocmai tu care eşti întotdeauna atât de rezonabilă şi de calmă...

— Când eram la Krzemień, o meritam mai mult decât acum. Nici nu-ţi poţi imagina cât eram de ataşată de colţişorul acela. Aveam toate zilele ocupate şi nutream o speranţă neînţeleasă că odată şi odată va ciocăni fericirea şi la uşa mea. Acum totul a pierit, nu mă pot regăsi în acest oraş, iar ce-i mai rău, e că nu-mi pot afla nici puritatea de altădată. Am văzut cât ai fost de uimită când am cochetat cu domnul Maszko. Să nu-mi spui că n-ai băgat de seamă. Crezi că eu ştiu de ce-am făcut-o? Probabil pentru că acum sunt

mai rea, mai ranchiunoasă faţă de mine, faţă de el şi faţă de toată lumea. Nu-l iubesc şi nu mă voi căsători cu Maszko; aşa că nu mă port cinstit cu el şi o recunosc cu ruşine, dar sunt momente în care aş vrea să mă răzbun pe cineva cu bună ştiinţă. Tu n-ar mai trebui să fii prietenă cu mine, deoarece eu m-am schimbat.

Pe obrajii Maryniei se rostogoliră lacrimile, aşa că doamna Emilia începu s-o mângâie cu şi mai multă dragoste; într-un târziu, spuse:

— Domnul Maszko îţi face curte, nu mai încape îndoială, şi recunosc că am crezut că vrei să-i oferi mâna. Acum îţi spun deschis că am fost îngrijorată din această pricină, fiindcă el nu-i omul care ţi se potriveşte, dar ştiind cât erai de legată de Krzemień, am bănuit că în acest fel vrei să te întorci acolo...

— La început, e adevărat, am avut această intenţie... Am vrut să mă conving singură că-mi place; n-am vrut să-l resping... Era vorba şi de altceva, dar şi de Krzemień. Totuşi nu m-am putut convinge. Nu vreau să recapăt proprietatea, cu acest preţ, dar tocmai aici e buba. Căci dacă-i aşa, de ce-l mai induc în eroare pe domnul Maszko, de ce-l mai las să-şi facă iluzii? Pur şi simplu din cauza josniciei mele...

— Nu-i bine că-i creezi iluzii, dar cred că înţeleg de unde izvorăşte răul. Din ciuda şi supărarea pe altcineva, nu-i aşa? Mângâie-te cel puţin cu gândul că acest rău nu este ireparabil, fiindcă poţi să-ţi schimbi imediat purtarea faţă de domnul Maszko, începând chiar de mâine... Da, Marynia dragă, trebuie s-o schimbi cât nu e încă prea târziu, cât n-ai promis nimic...

— Ştiu, Emilka, înţeleg şi eu atâta lucru; numai că, vezi tu, când sunt cu tine şi gândesc ca odinioară, ca o fată cinstită şi dreaptă, înţeleg că nu numai vorbele, dar şi purtarea obligă. El ar putea să mi-o reproşeze...

— Ai să-i spui că ai vrut să te apropii de el, dar n-ai putut. Oricum, altă ieşire nu văd...

Se aşternu o clipă de tăcere, dar şi Marynia, şi doamna Emilia îşi dădeau seama că nu aduseseră vorba tocmai despre ce le interesa mai mult pe amândouă; cel puţin pe doamna Emilia. Aşa că, luându-i mâinile Maryniei, insistă:

— Marynia, recunoaşte că ai cochetat cu Maszko pentru

că eşti supărată pe domnul Stanislaw!

Domnişoara Pławicka răspunse îndată:

— Aşa este.

— Atunci, nu înseamnă oare că impresia pe care ţi-a făcut-o venirea lui pentru prima dată la Krzemień şi discuţiile voastre nu s-a şters încă?

— Era mai bine dacă se ştergea.

Doamna Emilia îi mângâie părul negru.

— Nu-ţi poţi închipui cât e de bun şi de curajos, ce suflet nobil are? E oarecum prieten cu noi; a iubit-o întotdeauna pe Litka, şi-i sunt recunoscătoare din toată inima. Dar ştii şi tu ce poate să însemne asemenea prietenie în lumea noastră. Ei bine, el constituie o excepţie şi din acest punct de vedere. Ai să mă crezi că, atunci când Litka s-a îmbolnăvit la Reichenhall, el a chemat un medic renumit de la München, iar nouă, nevrând să mă sperie pe mine, ne-a spus că acesta a venit la alt bolnav şi trebuie să profităm de ocazie? Gândeşte-te şi tu cât poate fi de bun şi de grijuliu. E un om foarte sigur, pe care poţi conta, şi energic, şi drept. Există oameni inteligenţi, dar lipsiţi de energie; alţii au energie, dar le lipseşte delicateţea. El le uneşte pe amândouă. Am uitat să-ţi spun că în momentul în care moştenirea Litkăi era ameninţată, şi fratele soţului meu a încercat s-o salveze, cel mai puternic sprijin l-am găsit în domnul Połaniecki. Dacă Litka ar fi mai mare şi ar trebui să se căsătorească, numai lui i-aş încredinţa-o fără nici o grijă. Nu pot să-ţi spun acum cât bine ne-a făcut acest om.

— Dacă tot atâta cât rău mi-a făcut mie, e foarte mult.

— Marynia, el n-a vrut să-ţi facă rău. De-ai şti cât suferă din pricina nesăbuinţei lui şi cât de sincer îşi recunoaşte vina!

— Mi-a spus-o şi mie, răspunse Marynia. Draga mea, m-am gândit şi eu mult la asta; la drept vorbind, nu m-am mai gândit la altceva şi nu cred că el are vreo vină în ce mă priveşte. La Krzemień a fost bun cu mine, atât de bun, încât mi se părea că... Ţi-o spun numai ţie, ţi-am şi scris doar, că în seara acelei dumineci pe care a petrecut-o la noi, m-am dus la culcare cu mintea şi inima atât de pline de el, încât mi-e şi ruşine să recunosc... Simţeam că... încă o zi, încă un cuvânt prietenesc din partea lui, şi aveam să mă îndrăgostesc de el

pentru toată viaţa... Mi se părea că şi el... A fost vina tatălui meu, a fost şi a mea, aşa că am putut să înţeleg; îţi aduci aminte ce ţi-am scris la Reichenhall? Aveam şi eu tot atâta încredere în el, ca şi tine... A plecat. Nici nu ştiu de ce-am crezut că se va întoarce, că va scrie. N-a mai revenit şi n-a mai scris. Îmi spunea ceva că n-o să-mi ia proprietatea... şi mi-a luat-o. Pe urmă... Eu ştiu că domnul Maszko a vorbit deschis cu el, iar el l-a încurajat şi i-a făgăduit că nu se mai gândeşte la nimic... Ah, dragă Emilka!... Dacă vrei tu, n-are nici o vină, dar cât rău mi-a făcut! Din cauza lui, am pierdut nu numai colţişorul iubit, unde trudeam, ci ceva mai mult: încrederea în viaţă, în oameni... În superioritatea noţiunilor de bine şi nobleţe faţă de rău şi platitudine... Eu însămi am devenit mai rea. Îţi spun sincer că nu pot să mă regăsesc. A avut tot dreptul să procedeze cum a procedat? Să zicem. Recunosc eu însămi şi nu-i fac nici o vină. Numai că, vezi tu, a sfărâmat în mine un reazim al vieţii. Şi asta nu se mai poate repara. Nu mai e cu putinţă! Ce folos că el s-a schimbat pe urmă, că-i pare rău de ce-a făcut şi e gata să-mi ceară mâna? Ce folos, de vreme ce eu, care aproape că-l iubeam, acum nu numai că nu-l iubesc, dar trebuie să-mi înving sila... E mai rău decât dacă mi-ar fi indiferent... Eu ştiu ce vrei tu, dar viaţa poate fi înălţată numai pe dragoste, nu pe aversiune. Cum să-i ofer eu mâna mea cu repulsia asta în suflet, cu regretul că din cauza lui, vinovat sau nu, s-au prăbuşit atâtea? Crezi că eu nu-i apreciez meritele, dar ce să fac? Cu cât le văd mai mult, cu atât mă depărtez de el, şi dacă ar trebui să aleg, l-aş alege pe domnul Maszko, deşi nu-i poate sta alături. Sunt de acord cu toate laudele pe care i le poţi aduce, dar de fiecare dată îţi răspund: nu-l iubesc şi nici n-am să-l pot iubi vreodată.

Ochii doamnei Emilia se umplură de lacrimi.

— Ah, bietul domn Stach! rosti parcă numai pentru sine.

Iar după o clipă de tăcere, întrebă:

— Şi nu-ţi pare rău de el deloc?

— Ba da, când mă gândesc la cel care era la Krzemień, sau când nu e lângă mine, dar când îl văd, nu mai rămâne decât... repulsia.

— Fiindcă nu ştii cât de nefericit a fost la Reichenhall, iar

acum e şi mai nefericit. N-are pe nimeni pe lume...

— Are prietenia ta şi o iubeşte pe Litka...

— Dragă Marynia, asta-i altceva! Eu îi sunt recunoscătoare din tot sufletul că ţine la Litka, dar asta-i altceva; înţelegi şi tu că pe tine te iubeşte altfel şi de o sută de ori mai mult decât pe Litka...

În încăpere se lăsase întunericul, şi un slujitor aduse în curând lampa; o puse pe masă şi ieşi. La lumina ei, doamna Emilia zări deodată o formă alburie ghemuită pe canapeaua de lângă uşa ce dădea în camera copiilor.

— Cine-i acolo? Tu eşti Litka?

— Eu, mămico.

În glasul ei era ceva neobişnuit. Doamna Emilia se ridică şi se apropie în grabă de ea.

— Când ai intrat? Ce ai?

— Sunt cam tristă şi nu mi-e bine.

Doamna Emilia se aşează pe canapea şi, luând-o în braţe, îi văzu ochii plini de lacrimi,

— Lituś, tu plângi? Ce ai?

— Mamă, sunt atât de tristă!

Şi rezemându-şi căpşorul pe umărul mamei, începu să plângă. Era tristă într-adevăr, deoarece aflase că „domnul Stach era mai nefericit decât la Reichenhall şi o iubea pe Marynia de o sută de ori mai mult decât pe ea.

În aceeaşi seară, ducându-se la culcare, se ridică, numai în cămăşuţă, la urechea mamei şi începu să-i şoptească:

— Mămico, eu am un mare păcat...

— Pisicuţa mea scumpă, ce te neliniştеşte?

Iar ea îi şopti şi mai încet:

— Eu n-o iubesc pe domnişoara Marynia...

XIII

Doamna Emilia, Litka şi Marynia, însoţite de domnul Pławicki, se duceau să ia masa la familia Bigiel; locuinţa lor de vară se afla în pădure, la două ore şi jumătate de drum de la Varşovia. Era o zi de septembrie senină; văzduhul şi mirişтile erau pline de pânze strălucitoare de păianjeni.

Frunzele copacilor erau încă de un verde proaspăt, totuşi, din loc în loc, prin crângurile de foioase, se vedeau parcă nişte dâlme sau buchete galbene şi roşii. Domnişoarei Marynia, toamna aceasta palidă şi gălbuie îi aduse în minte ocupaţiile de la ţară, mirosul grâielor în şuri, câmpurile presărate cu căpiţe de fân şi întinderea străvezie a luncilor mărginite hăt! la linia orizontului, de liziera arinişurilor. I se făcu dor de această viaţă, de această tihnă, faţă de care oraşul, cu toată truda ce se desfăşura în existenţa-i zilnică, de care Marynia rămânea departe, i se părea searbăd şi trândav. Acum simţea că această viaţă, în care ea îşi regăsea rosturile şi puterea, este pierdută pentru totdeauna; înaintea ei nu vedea nimic care s-o înlocuiască răsplătind-o. Într-un fel, putea să se întoarcă la ea, devenind doamna Maszko, dar, la acest gând, inima i se umplu de amărăciune, iar Maszko, laolaltă cu siguranţa de sine, cu rumeneala, favoriţii şi maimuţăreala lui de lord englez, i se păru de-a dreptul respingător. De asemenea, niciodată nu simţise o aversiune mai mare faţă de Połaniecki, care-i luase Krzemień, oferindu-i-l în schimb pe Maszko. Era atât de revoltată, încât acum i se părea că-l urăşte. Îşi închipui viaţa viitoare cu tatăl ei la Varşovia, fără un scop, fără muncă, fără ideal, cernită de regretele trecutului şi de golul viitorului. Din această cauză, ziua senină de toamnă, în loc s-o calmeze, îi umplu sufletul de mâhnire şi amărăciune. Nu era prea veselă. Litka era nemulţumită că „domnul Stach” nu se afla în trăsură. Iar doamna Emilia îşi concentra toată atenţia asupra ei, temându-se că supărarea ei este pricinuită de boală. Numai domnul Pławicki era într-adevăr bine dispus, îndeosebi la începutul drumului. Mai întâi, pentru că, în surtucul încheiat la toţi nasturii şi cu garoafa roşie la butonieră, în demiul de culoare deschisă şi cu sfârcurile mustăţilor îndreptate în sus, ca nişte ace, se simţea frumos şi, cum reumatismul care-l chinuia uneori îi dădea pace din cauza vremii senine, şi vioi; în al doilea rând, în faţa lui se afla una dintre cele mai splendide femei din Varşovia, despre care îşi închipuia că nu va rămâne indiferentă la atâtea tentaţii, cel puţin nu atât cât să nu le observe şi nu să le aprecieze. Măcar să-şi spună: „Ah, ce bărbat fermecător trebuie să fi fost!” şi domnul Pławicki s-ar fi mulţumit fie şi

numai cu această apreciere retrospectivă. Nutrind asemenea speranţă, era într-adevăr fermecător, arătându-se pe rând când grav şi părintesc, când ştrengar. Pornind de la ideea că tinerii din ziua de azi nu ştiu să fie politicoşi cu femeile, în politeţurile pe care i le adresa doamnei Emilia, el ajungea până la mitologie; întrucâtva era îndreptăţit, deoarece se uita la ea ca un satir.

Toate acestea însă erau primite cu un zâmbet şters şi cu prea puţină atenţie, aşa că în cele din urmă se descurajă şi schimbă vorba, observând că, datorită relaţiilor fiicei, avea să cunoască „burghezia”, lucru de care era bucuros întrucâtva, fiindcă până acum văzuse asemenea lume numai pe scenă, iar în viaţă trebuie să ai legături cu tot felul de oameni, pentru că de la fiecare poţi învăţa câte ceva. Adăugă, în fine, că de fapt cei din sferele de sus au obligaţia de a nu se îndepărta de semenii lor; dimpotrivă, trebuie să şi-i apropie, inculcându-le astfel principii sănătoase. Aşa că el, care s-a străduit întotdeauna să-şi îndeplinească obligaţiile sociale, nu va da înapoi nici în această privinţă. Aici, expresia înălţătoare de pe faţa lui fu umbrită de o undă de melancolie şi astfel ajunseră la destinaţie.

Vila familiei Bigiel era plasată într-o pădure de pini, alături de altele, printre copaci seculari care, în unele locuri, fuseseră tăiaţi, în altele, lăsaţi în grupuri mai mici sau mai mari. Parcă se mirau şi ei ce caută aici, în tihna vechiului codru, o casă atât de nouă, pe care o ocroteau totuşi ospitalier împotriva vânturilor, învăluind-o în zilele frumoase în aerul îmbălsămat de mireasma acelor verzi şi a răşinii.

Domnul şi doamna Bigiel, însoţiţi de cârdul de copii, ieşiră în întâmpinarea oaspeţilor. Doamna Bigiel, care ţinea foarte mult la Marynia, o îmbrăţişă cu mare bucurie; vrând s-o câştige în folosul lui Połaniecki, îşi făcuse socoteala că domnişoara Marynia, când o să vadă cât de bine s-ar putea simţi printre ei, n-o să le mai facă atâtea greutăţi. Domnul Pławicki, care mai demult, în timp ce se afla prima dată la Varşovia, îl cunoscuse pe Bigiel, dar se mulţumise să-i trimită cartea de vizită, se purtă acum ca un prinţ generos, cum putea să se poarte numai un om foarte distins care îşi îndeplinea cu acest prilej misiunea atragerii „burgheziei”.

Sărută mâna doamnei Bigiel, iar soţului ei îi spuse cu o bunătate mărinimoasă:

— În vremurile de acum, oricine se bucură să se afle sub acoperişul unui om ca dumneata, iar eu cu atât mai mult, cu cât vărul meu, Połaniecki, a luat drumul comerţului şi este asociatul dumitale.

— Połaniecki este un om de nădejde, răspunse Bigiel cu simplitate, strângând mâna înmănuşată a domnului Pławicki.

Doamnele intrară pentru o clipă înăuntru să-şi scoată pălăriile, după care, întrucât era foarte cald, reveniră pe verandă.

— Domnul Połaniecki n-a sosit încă? întrebă doamna Emilia.

— Domnul Stanisław este aici de azi-dimineaţă, răspunse doamna Bigiel, dar acum e în vizită la doamna Krasławska. E foarte aproape de noi, adăugă adresându-se Maryniei, nu-i nici măcar o jumătate de verstă până acolo... Prin preajmă sunt foarte multe vile, iar doamna Krasławska şi fiica ei sunt vecinele noastre cele mai apropiate.

— Pe domnişoara Terka Krasławska o ţin minte de la carnaval, răspunse Marynia. Era de obicei foarte palidă.

— O, şi acum e foarte anemică. Iarna trecută a fost la Pau.

În acest timp, copiii lui Bigiel, care o iubeau grozav pe Litka, o luară să se joace înaintea casei. Fetiţele îi arătară grădiniţele lor, aranjate pe nisipul dintre pini, în care nu voia să crească nimic. Această trecere în revistă era întreruptă mereu de fetiţele care se ridicau în vârful picioarelor şi o sărutau pe Litka pe obraji. La rândul ei, aceasta îşi înclina căpşorul bălai şi le săruta şi ea cu mare duioşie.

Dar băieţii voiau să-şi aibă şi ei partea lor. Mai întâi pustiiră daliile care creşteau pe lângă casă, alegând cele mai frumoase exemplare pentru Litka, după care se certară în privinţa jocurilor preferate de Litka şi se duseră să-i lămurească doamna Emilia. Edzio, care avea obiceiul să vorbească foarte tare, închizând ochii, începu să strige:

— Doamnă, eu zic că-i place mai mult jocul cu cercurile, da' nu ştiu dacă-i daţi voie.

— Numai să nu alerge, că-i face rău.

— Bine. O să aruncăm cercurile drept la ea, aşa că n-o să

alerge. Dacă Józio nu poate, el să arunce la altcineva.

— Vreau şi eu la ea! răspunse Józio jalnic.

Şi la gândul că vor să-i răpească această plăcere, colţurile gurii i se lăsară în jos şi buzele începură să-i tremure, dar Litka îl linişti, spunându-i:

— Şi eu o să arunc la tine, Józio, o să arunc de multe ori.

Ochii lui Józio, umezi de lacrimi, începură să zâmbească.

— N-o să-i facă nici un rău, o asigură Bigiel pe doamna Emilia. Ciudat, băieţii sunt nişte neastâmpăraţi, dar cu ea sunt foarte grijulii! Połaniecki le-a insuflat un adevărat cult pentru Litka.

— Sunt foarte drăguţi şi cuminţi! răspunse doamna Emilia.

O clipă, copiii se strânseră la un loc, ca să-şi împartă cercurile şi bastonaşele. În mijlocul grupului, se afla Litka, mai mare de ani şi mai înaltă. Deşi vlăstarele lui Bigiel erau mai degrabă nişte copii bine făcuţi, între aceste feţişoare bucălate Litka, cu chipu-i dulce şi eteric, cu trăsăturile-i prea delicate, părea o fiinţă coborâtă din altă planetă. Doamna Bigiel remarcă cea dintâi această deosebire.

— Ia uitaţi-vă, spuse, parcă-i o adevărată prinţesă! Eu nu mă satur niciodată s-o privesc, pe cuvântul meu!

— E plină de nobleţe! adăugă Bigiel.

Doamna Emilia se uita la singurul ei odor cu nişte ochi în care se citea o mare de dragoste. Copiii se împrăştiară şi formară un cerc mare; pe fondul cenuşiu al acelor de pin alcătuiau pete multicolore care, sub copacii uriaşi, păreau nişte ciupercuţe colorate.

Domnişoara Marynia coborî de pe verandă şi veni lângă Litka; voia s-o ajute să prindă cercurile spre care trebuia să alerge, ferind-o astfel de oboseală.

Tocmai atunci, pe drumul larg din pădure, care ducea la vilă, se ivi Połaniecki. La început, copiii nu-l văzură, dar el, uitându-se pe verandă, prin curte şi zărind rochia de culoare deschisă a Maryniei lângă pini, grăbi pasul. Litka, ştiind că mama ei se sperie de fiecare dată când o vede mişcându-se mai repede şi nevrând s-o neliniştească pentru nimic în lume, sta cu genunchii lipiţi, aproape nemişcată, şi prindea pe bastonaş numai cercurile care veneau la ea, în timp ce domnişoara Marynia fugea după celelalte. Din cauza

alergăturii, părul i se răzleţea mereu, aşa că era nevoită să-l aranjeze, şi în clipa când Połaniecki deschise portiţa, o văzu puţin îndoită spre spate, cu braţele ridicate.

Tânărul rămase cu ochii ţintă la ea; în curtea largă i se părea mai tânără şi mai mică decât de obicei, atât de feciorelnică şi de atrăgătoare, făcută parcă s-o înlănţui cu braţele şi s-o strângi la piept ca pe o femeie, ca pe fiinţa cea mai scumpă de pe lume, încât simţi mai puternic decât oricând că o iubea nebuneşte.

Văzându-l, copiii aruncară cercurile, bastonaşele şi alergară cu strigăte în întâmpinarea lui. Jocul se întrerupse. La început, Litka se repezi şi ea spre el, dar se opri brusc şi începu să se uite cu ochii ei mari, când la Połaniecki, când la Marynia.

— Tu nu dai fuga să-l întâmpini pe domnul Połaniecki? o întrebă domnişoara Marynia.

— Nu!...

— De ce, Lituś?

— Fiindcă...

Şi obrăjorii i se împurpurară puţin, cu toate că biata copilă nu ştia sau nu îndrăznea să exprime gândul care putea fi cuprins în cuvintele:

„Fiindcă el nu mă iubeşte cel mai mult pe mine, ci pe tine, şi numai la tine se uită”.

Între timp, Połaniecki se apropia, vrând să scape de copii şi repetându-le:

— Lăsaţi-mă în pace, ştrengarilor, că vă dau de-a berbeleacul!

Îi strânse mâna Maryniei, implorând-o din priviri să-i zâmbească prietenos şi să-l întâmpine un pic mai puţin indiferentă decât de obicei, după care se întoarse spre Litka:

— Eşti sănătoasă, pisicuţa mea dragă?

La auzul şi sub influenţa glasului, Litka uită pe dată supărarea din inima ei de copil, îi întinse amândouă mâinile şi răspunse:

— Da, da! Sunt sănătoasă. Ieri n-ai venit la noi, şi am fost tristă, iar acum am să te duc la mama să te certe.

După o clipă, erau cu toţii pe verandă.

— Ce mai fac doamna Krasławska şi fiica ei? întrebă

doamna Emilia.

— Sunt sănătoase, şi după-amiază o să vină pe aici. răspunse Połaniecki.

Înainte de masă pică însă profesorul Waskowski, aducându-l şi pe Bukacki care sosise la Varşovia cu o zi înainte. Relaţiile strânse cu familia Bigiel îi îngăduiau celui din urmă să vină la el şi fără invitaţie, iar prezenţa doamnei Emilia aici era o ispită prea mare ca să se mai împotrivească. Altminteri, o salută fără urmă de dragoste, glumind ca de obicei, iar ea se bucură că venise, pentru că o amuza cu modul lui original şi ciudat de a-şi exprima gândurile.

— Parcă trebuia să te duci la München şi în Italia, nu-i aşa? întrebă când se aşezară la masă.

— Da, doamnă, îi răspunse Bukacki, dar am uitat la Varşovia *coupe-papièr*-ul[1] şi m-am întors să-l iau.

— Oho, e un motiv foarte important.

— Totdeauna m-au scos din sărite oamenii care fac totul numai din pricini importante. De ce trebuie să aibă acest privilegiu numai motivele importante? Pe de altă parte, fără voia mea, i-am făcut un ultim serviciu unui prieten, întrucât ieri am fost la înmormântarea lui Lisowicz.

— Sportmanul ăla mic şi slab? întrebă Bigiel.

— Întocmai, răspunse Bukacki, şi închipuiţi-vă că nu pot să-mi revin din uimire; cum a fost în stare de un lucru atât de serios, cum e moartea, un om care s-a ţinut toată viaţa numai de bufonerii? Pur şi simplu nu-l recunosc pe Lisowicz! Dezamăgirile se ţin lanţ.

— Doamna Krasławska, interveni Połaniecki, mi-a povestit că Płoszowski, acela de care se îndrăgostiseră toate femeile din Varşovia, s-a împuşcat la Roma.

— E rudă cu mine, spuse domnul Pławicki.

Totuşi, vestea o tulbură cel mai mult pe doamna Emilia. Aproape că nu-l cunoştea pe Płoszowski, dar o văzuse pe mătuşa lui, la care fratele mai mare al soţului ei, după pierderea unei averi considerabile, se angajase ca împuternicit. Ştia de dragostea oarbă pe care mătuşa i-o purta nepotului ei.

— Doamne, ce nenorocire! exclamă. Să fie oare adevărat?

[1] Cuţit de tăiat hârtia (fr.).

Un om tânăr, atât de capabil, atât de bogat... Sărmana domnişoară Płoszowska!

— O avere uriaşă rămâne astfel fără moştenitor! completă Bigiel. Cunosc şi eu această familie, e foarte aproape de Varşovia. Bătrâna domnişoară Płoszowska avea două rude: pe doamna Kromicka, mai de departe, şi pe Leon Płoszowski, mai apropiat. Acum nu mai are pe nimeni.

Aceste cuvinte îl tulburară pe domnul Pławicki. Se înrudea într-adevăr de departe cu domnişoara Płoszowska, pe care o şi văzuse de două-trei ori în viaţă, dar întotdeauna îşi aducea aminte de ea cu spaimă, deoarece de fiecare dată ruda bogată îi spusese în faţă adevăruri amare, la drept vorbind, îl muştruluise straşnic. Prin urmare, se străduise s-o evite cu grijă; între ei nu mai existau nici un fel de relaţii, deşi, cu diverse ocazii, domnului Pławicki îi plăcea să pomenească de înrudirea cu o familie atât de cunoscută şi de bogată. Făcea şi el parte din acea categorie de oameni, mulţi la număr în ţara noastră, care credeau că Dumnezeu a creat numai pentru ei asemenea prilejuri lesnicioase de a dobândi averi mari prin moştenire, socotind orice speranţă drept perspectivă sigură. De aceea, îşi alunecă privirea-i sărbătorească peste cei adunaţi şi rosti:

— Poate că Providenţa a hotărât că această avere să încapă în alte mâini care s-o gospodărească mai bine.

Dar Połaniecki schimbă vorba:

— Eu l-am întâlnit o dată pe Płoszowski în străinătate şi mi-a făcut impresia unui om cu totul deosebit.

— Era probabil şi foarte simpatic, adăugă doamna Bigiel.

— Dumnezeu să aibă milă de el! spuse profesorul Waskowski. L-am cunoscut şi eu, era un adevărat Aria!

— Ozoria! îl îndreptă Pławicki.

— Aria! repetă profesorul.

— Ozoria!... Îl corectă încă o dată apăsat şi cu gravitate domnul Pławicki.

Cei doi bătrâni se priviră cu mirare, neînţelegând ce voiau unul de la celălalt; spre marea bucurie a lui Bukacki care, punându-şi monoclul la ochi, îi aţâţă:

— Ei cum e, Aria sau Ozoria?

Połaniecki puse capăt neînţelegerii, explicând că Ozoria

este numele blazonului purtat de familia Płoszowski, aşa că acesta putea fi şi Aria şi Ozoria. Domnul Pławicki încuviinţă arţăgos, observând că oricine are un nume onorabil, nu trebuie să se ruşineze şi să-l scălâmbăie în nici un fel[1].

Bukacki, însă, se întoarse spre doamna Emilia şi-i spuse cu tonul lui rece de totdeauna:

— Singura sinucidere pe care o socotesc îndreptăţită este sinuciderea din dragoste; de câţiva ani încerc să mă conving că trebuie s-o accept, dar zadarnic.

— Se spune că sinuciderea e o laşitate, interveni Marynia.

— Nici eu n-o să renunţ la viaţă din prea mult curaj.

Bigiel însă propuse:

— Hai să vorbim despre viaţă, nu despre moarte; despre ceea ce avem mai bun, adică despre sănătate. În sănătatea doamnei Emilia!

— Şi a Litkăi, adăugă Połaniecki.

După care se adresă domnişoarei Marynia:

— În sănătatea prietenelor noastre comune!

— Cu multă plăcere, răspunse domnişoara Marynia.

Iar el îşi coborî glasul şi continuă:

— Pentru că, vezi dumneata, eu le consider nu numai nişte bune prietene, ci şi... cum să zic?... ocrotitoarele mele. Litka e încă un copil, dar doamna Emilia ştie cui să-i ofere prietenia ei, aşa că dacă cineva ar fi supărat pe mine, fie şi cu dreptate, dacă nu m-aş fi purtat bine vreodată, ba chiar foarte rău, şi dacă acesta ar afla că mă chinuiesc şi regret nespus, ar trebui să se gândească şi el că nu sunt cel mai josnic dintre oameni, de vreme ce doamna Emilia îmi arată atâta bunăvoinţă.

Domnişoara Marynia se tulbură, dar în acelaşi timp i se făcu milă; el însă continuă şi mai încet:

— Iar eu mă chinuiesc într-adevăr. Sufăr mult, foarte mult!

Înainte ca Marynia să-i răspundă, domnul Pławicki ridică paharul în sănătatea doamnei Bigiel şi rosti o adevărată cuvântare, al cărei conţinut era că regina creaţiei nu este altcineva decât femeia, aşa că în faţa femeii, ca regină, trebuie să se încline toate capetele, de aceea, el şi-l înclinase toată viaţa în faţa tuturor femeilor, iar acum şi-l înclină

[1] În lb. polonă, *ozór* = limbă de vită.

înaintea doamnei Bigiel îndeosebi.

În sinea lui, Połaniecki îi ură să se sufoce, deoarece din cauza lui scăpase prilejul să audă o vorbă bună din partea domnişoarei Marynia. Într-adevăr, aceasta se duse s-o îmbrăţişeze pe doamna Bigiel, şi, când îşi reluă locul, nu mai reveni la discuţia dinainte, iar el nu îndrăzni s-o întrebe de-a dreptul.

Imediat după masă, sosiră doamna Krasławska, o femeie la cincizeci de ani, vioaie, sigură de sine, vorbăreaţă, şi domnişoara, fiica ei, complet opusă mamei sale, ţeapănă, uscată, rece, pronunţând *de* în loc de *da,* dar cu o faţă frumoasă, deşi palidă, care amintea puţin de madonele lui Holbein[1].

De ciudă, Połaniecki începu să vorbească mai mult cu ea, dar uitându-se din vreme în vreme la faţa vioaie şi ochii albaştri ai Maryniei, îi zicea în gând: „Măcar o vorbă să-mi fi spus, nemiloaso!…”

Şi se înfurie de-a binelea, iar când domnişoara Krasła wska pronunţă o dată *meme* în loc de *mama,* o întrebă cu asprime:

— Cine mai e şi asta?

În acest timp, *meme* îşi deşerta toate ştirile sau mai degrabă toate bănuielile proprii în legătură cu sinuciderea lui Płoszowski.

— Imaginaţi-vă, spunea cu entuziasm, că eu am ghicit imediat că s-a împuşcat din cauza doamnei Kromicka. Dumnezeu să-i lumineze sufletul, că tare mai era cochetă, şi mie nu mi-a plăcut niciodată. Cocheta cu el în văzul lumii şi-mi era frică s-o duc pe Terka pe unde veneau şi ei, fiindcă ofereau un exemplu nepotrivit pentru o fată ca ea. Ăsta-i adevărul adevărat!... Luminează-i, Doamne, sufletul... Nici Terka n-o simpatiza prea mult.

— Doamnă dragă, se împotrivi doamna Emilia, eu am auzit întotdeauna că era un înger...

Bukacki, care n-o văzuse niciodată pe doamna Kromicka, se întoarse spre doamna Krasławska şi-i spuse flegmatic:

— *Madame, je vous donne ma parole d'honneur* că era un

[1] *Hans Holbein* (1497—1543), pictor german, portretist de mare valoare, într-o manieră realistă remarcabilă.

înger.

Doamna Krasławska tăcu o clipă descumpănită, apoi se înfurie şi i-ar fi răspuns cu asprime, dacă n-ar fi ştiut că Bukacki, un tânăr cu avere, ar fi putut deveni la un moment dat o partidă bună pentru domnişoara Terka. De aceeaşi consideraţie se bucura şi Połaniecki în ochii ei, şi numai din cauza lor întreţinea pe timpul verii relaţii cu familia Bigiel, pe care, la o adică, s-ar fi făcut că n-o cunoaşte.

— Ei, pentru bărbaţi, se domoli ea, orice femeie mai arătoasă e numaidecât un înger. Mie nu-mi place asta nici măcar atunci când se vorbeşte despre Terka în acest fel. În ce o priveşte pe doamna Kromicka, putea să fie o femeie bună, dar n-avea pic de tact, asta e!

Astfel discuţia despre Płoszowski fu încheiată, mai ales că atenţia doamnei Krasławska se îndreptă exclusiv asupra lui Połaniecki care vorbea cu domnişoara Terka. Înciudat pe sine şi pe domnişoara Marynia, acesta îi ţinea de urât, încercând să se convingă că se simţea bine lângă ea se străduia să-i găsească părţile frumoase şi descoperea că are gâtul prea subţire şi ochii cam fără expresie, care se însufleţeau şi se îndreptau întrebător spre el numai atunci când nu mai era loc pentru întrebări. Observă, de asemenea, că putea să tiranizeze fără să scoată un cuvânt, deoarece atunci când mama ei începea să vorbească prea tare, domnişoara Terka îşi ducea lornieta la ochi şi se uita insistent la ea până când doamna Krasławska, sub influenţa acestei priviri, cobora glasul sau tăcea cu totul. În genere, domnişoara Terka îl plictisea grozav, şi dacă se ocupa de ea mai mult decât altădată, o făcea numai din disperare, vrând să trezească o umbră de gelozie în inima domnişoarei Marynia. Până şi oamenii cei mai înţelepţi se slujesc de asemenea mijloace, atunci când suferinţa din dragoste îi copleşeşte. Chiar dacă rezultatele sunt de-a dreptul contrare celor aşteptate, întrucât, pe de o parte, îngreuiază ulterior apropierea şi spulberarea neînţelegerii, iar pe de alta, dezvoltă numai sentimentele celui care face uz de ele. În fine, lui Połaniecki îi era atât de dor de Marynia, încât ar fi preferat să audă chiar cuvinte neplăcute din gura ei, numai să se apropie de ea şi să-i vorbească, acum însă această posibilitate era mai greu

de realizat decât înainte cu o oră.

De aceea, răsuflă uşurat când seara luă sfârşit şi musafirii începură să se pregătească de plecare. Mai înainte însă, Litka se apropie de mama ei şi, încolăcindu-i gâtul cu braţele, începu să-i spună ceva în şoaptă. Doamna Emilia încuviinţă din cap, apoi se apropie de Połaniecki şi-i propuse:

— Domnule Stanislaw, dacă nu vrei să înnoptezi aici, hai cu noi. O s-o aşezăm pe Litka între mine şi Marynia, şi o să fie loc destul.

— Bine, nu pot să rămân aici la noapte, aşa că mulţumesc foarte mult, răspunse Połaniecki.

Ghicind lesne de la cine venea propunerea, se adresă Litkăi:

— Pisicuţa mea scumpă şi dragă!...

Ţinându-se aproape de mama ei, copila îşi înălţă spre el ochii pe jumătate trişti, pe jumătate luminaţi de bucurie, întrebându-l în şoaptă:

— Nu-i aşa că e bine, domnule Stach?

În curând, porniră. După ziua senină, urma o noapte şi mai frumoasă, cam răcoroasă, dar luminată şi argintată de lună. Połaniecki, care avusese o zi grea, răsufla acum în voie şi se simţea aproape fericit având înaintea-i două fiinţe la care ţinea nespus şi una pe care o iubea mai mult decât orice pe lume. li vedea acum faţa în strălucirile lunii şi i se părea liniştită şi blândă. Se gândi că şi sentimentele Maryniei trebuie să fie la fel şi poate că aversiunea ei faţă de el se topeşte în această acalmie generală.

Litka se lăsase în jos pe banchetă şi părea că doarme. Połaniecki îi acoperi picioarele cu un şal, pe care i-l dădu doamna Emilia, şi o vreme înaintară în tăcere.

Apoi doamna Emilia aduse iară vorba despre Płoszowski, deoarece vestea morţii lui o impresionase.

— Se pare că este vorba într-adevăr de o tragedie, spuse Połaniecki, şi poate că doamna Krasławska avea puţină dreptate când susţinea că cele două morţi sunt legate una de alta.

Domnişoara Marynia remarcă:

— Orice sinucidere este îngrozitoare şi trebuie condamnată dar, condamnând-o, ai senzaţia că nu mai

nutreşti nici o compasiune faţă de marile nenorociri.

Połaniecki îi răspunse:

— Trebuie să-i compătimeşti numai pe cei rămaşi în viaţă, pe cei care mai trăiesc.

Discuţia se întrerupse şi un timp merseră iarăşi în tăcere. Curând, Połaniecki arătă spre ferestrele luminate ale unei clădiri din parcul împădurit şi zise:

— Asta-i vila doamnei Krasławska.

— Nu pot să-i iert, rosti doamna Emilia, ce-a spus pe seama nefericitei doamne Kromicka.

— Este pur şi simplu o femeie rea, îi dădu în bună Połaniecki, şi ştiţi de ce? Numai din cauza fiicei. Socoteşte toată lumea, drept un fundal, pe care ar vrea să-l înnegrească pentru ca domnişoara Terka să pară, prin contrast, mai luminoasă. E foarte posibil ca mama să-şi fi făcut cine ştie ce iluzii în privinţa lui Płoszowski, iar doamna Kromicka să-i fi stat în cale, şi de aci ura împotriva ei.

— Terka e o fată frumoasă, constată Marynia.

— Există oameni pentru care dincolo de lumea convenienţelor de societate începe alta, mult mai cuprinzătoare, dar pentru ea nu începe nimic, sau mai degrabă se sfârşeşte totul. E un automat sadea, în care inima începe să bată abia atunci când mama ei o întoarce cu cheia. De altfel, sunt multe fete ca ea pe lume, încât până şi cele care par din alt aluat îi seamănă adesea... Veşnica poveste a Galateei... Puteţi crede oare că, acum câţiva ani, de această păpuşă, de această lumânare stinsă s-a îndrăgostit, pierzându-şi minţile, un tânăr medic pe care l-am cunoscut? De două ori i-a mărturisit iubirea şi de două ori a fost respins, pentru că ele priveau mai sus. Pe urmă s-a înrolat în armata olandeză şi-a murit pe cine ştie unde de febră; la început îmi scria, întrebându-mă de robotul lui, dar mai apoi scrisorile s-au întrerupt.

— Ea ştie?

— Ştie, fiindcă de câte ori o văd, îi vorbesc despre el. Ceea ce-i caracteristic, e că amintirea lui nu-i tulbură nici o clipă seninătatea. Discută despre el ca despre un oarecare. Dacă s-a aşteptat fie şi la un pic de părere de rău din partea ei după moartea lui, şi în această privinţă s-a înşelat...

Trebuie să vă arăt odată una din scrisorile lui... Eu am încercat să i-o scot din inimă, dar el mi-a răspuns: „O judec şi eu cu luciditate, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea...” Era un sceptic, un om realist, un copil al secolului nostru... Dar se vede că simţămintele îşi bat joc de toate filozofiile, de toate curentele... Toate trec, dar ele au fost, sunt şi vor fi... Odată mi-a spus: „Prefer nenorocirea cu ea, decât fericirea cu alta...” Ce să mai vorbim! Omul chibzuieşte cu luciditate, dar nu-şi poate rupe sufletul şi basta!

Tăcerea se aşternu din nou. Intrau acum pe o alee străjuită de castani, ale căror trunchiuri se iţeau trandafirii în lumina felinarelor de la trăsură.

— Cine n-are noroc trebuie să sufere! adăugă într-un târziu Połaniecki, urmându-şi pesemne firul propriilor gânduri.

În acest timp, doamna Emilia se aplecă deasupra Litkăi:

— Dormi, copiliţă? o întrebă.

— Nu, mămico, răspunse Litka.

XIV

— N-am alergat niciodată după avere, spuse domnul Pławicki, dar dacă Providenţa a hotărât în sentinţele-i necercetate ca măcar o parte din această moştenire să treacă în mâinile noastre, eu nu vreau să-i stau împotrivă... Folosul meu nu va fi prea mare, în curând nu voi mai avea nevoie decât de patru scânduri şi de lacrima copilei pentru care am trăit, e vorba însă de Marynia.

— Vă atrag atenţia, rosti Maszko rece, că asemenea speranţe sunt foarte nesigure, asta în primul rând...

— Şi dumneata crezi că nu trebuie să mă folosesc de acest prilej?

— În al doilea, doamna Płoszowska trăieşte încă...

— E adevărat, dar băbătia e pe ducă... a uitat-o şi moartea!

— În al treilea rând, poate dona averea în scopuri caritabile...

— Intentăm acţiune de protest!

— În al patrulea, dumneavoastră sunteţi o rudă foarte

îndepărtată. Aşa se înrudeşte cu toată lumea.

— Totuşi, alte rude mai apropiate nu are!

— Dar Połaniecki, nu-i şi el ruda dumneavoastră?

— Nici pomenealã! Pe Dumnezeul meu! El este rudă cu prima soţie, nu cu mine!

— Şi Bukacki?

— Dă-mi pace, domnule. Bukacki este vărul cumnatului meu.

— Alte rude nu mai aveţi?

— A vrut să-mi fie şi Gątowski de la Jałbrzyków. Ştii şi dumneata că lumea pretinde ce-i place... Pe Gątowski n-am nevoie să-l mai pun la socoteală.

Maszko îi înfăţişa înadins tot felul de dificultăţi, pentru ca după aceea să-i sugereze un dram de speranţă, aşa că spuse:

— Pe la noi, oamenii sunt ahtiaţi după moşteniri, numai să apară prilejul, şi se adună din toate părţile, ca vrăbiile la boabele de grâu... În asemenea situaţii, este foarte important cine se anunţă mai întâi, cu ce argumente, în fine, prin cine... Să nu uitaţi că un om energic şi priceput poate face ceva şi din nimic, pe când un lasă-mă să te las, care habar nu are de asemenea treburi, dimpotrivă, chiar dacă are temeiuri solide, poate să n-ajungă la nici un rezultat...

— Aşa-i, ştiu din proprie experienţă. Toată viaţa am fost copleşit de tot felul de interese. Până aici mi-au ajuns.

Aici domnul Pławicki îşi duse mâna la gât, iar Maszko adăugă:

— Afară de asta, puteţi deveni o pradă uşoară în mâna avocaţilor, care v-ar putea stoarce o groază de bani...

— În acest caz, contez pe prietenia dumitale...

— Nu veţi fi dezamăgit, răspunse Maszko cu gravitate. La dumneavoastră şi la domnişoara Marynia ţin atât de mult, de parcă aţi face parte din familia mea.

— În numele orfanei mele, îţi mulţumesc, răspunse domnul Pławicki.

Tulburarea nu-i îngădui să spună mai mult.

Maszko, în schimb, deveni iarăşi grav şi urmă;

— Dacă vreţi să vă apăr drepturile, în acest caz, cum spuneam, s-ar putea dovedi iluzorii, vă rog să mi le încredinţaţi...

Tânărul avocat îl apucă de mână pe domnul Pławicki.

— Stimate domn, insistă, dumneavoastră bănuiţi despre ce e vorba, aşa că vă rog să fiţi bun şi să mă ascultaţi până la capăt.

Îşi coborî glasul şi, deşi nu mai era nimeni în încăpere, începu să vorbească aproape în şoaptă. Vorbea apăsat, cu gravitate şi totodată cu stăpânire, cum îi stătea bine unui om care nu uită niciodată cine este şi ce reprezintă. Domnul Pławicki îşi mijea la răstimpuri ochii sau îi strângea mâna lui Mazsko, în sfârşit, când consfătuirea se încheie, propuse:

— Domnule Maszko, te rog să treci în salon, o trimit îndată şi pe Marynia. Nu ştiu ce răspuns îţi va da, oricum, facă-se voia Domnului!... Eu te-am preţuit întotdeauna, acum însă te preţuiesc şi mai mult, asta-i!

Braţele domnului Pławicki se deschiseră larg, şi Maszko se aplecă spre el, repetând tulburat întrucâtva, deşi nu fără demnitate:

— Mulţumesc, mulţumesc!

După o clipă, se afla în salon.

Domnişoara Marynia intră foarte palidă la faţă, dar liniştită. Maszko îi oferi scaunul, se aşeză şi el pe cel de lângă ea, şi începu să vorbească:

— Mă aflu aici cu încuviinţarea tatălui dumitale. Cuvintele mele nu-ţi vor aduce nimic nou faţă de ceea ce ţi-a spus tăcerea mea, pe care dumneata ai înţeles-o bine. Dar pentru că a venit timpul să-ţi mărturisesc sentimentele mele, o fac cu toată încrederea în inima şi caracterul dumitale. Sunt un om care te iubeşte, un reazim de nădejde, aşa că îmi încredinţez viaţa în mâinile dumitale şi te rog din adâncul sufletului să te căsătoreşti cu mine.

Domnişoara Marynia tăcu o clipă, căutându-şi parcă vorbele, apoi rosti:

— Domnule Masko, îţi datorez un răspuns limpede şi sincer; este un moment greu pentru mine, foarte greu, dar nu vreau să-ţi faci iluzii; nu te-am iubit, nu te iubesc şi nu voi fi soţia dumitale niciodată, cu riscul de a nu mă mai căsători.

Aici se înstăpâni o tăcere mai lungă. Obrajii lui Maszko se făcură stacojii, iar ochii începură să împrăştie luciri reci de oţel.

— Răspunsul e tot atât de categoric, pe cât e de dureros şi de neaşteptat pentru mine. N-ai vrea totuşi ca în loc să mă respingi acum categoric, să te mai gândeşti câteva zile?

— Chiar dumneata mi-ai spus că ţi-am ghicit sentimentele, aşa că am avut destul răgaz să mă gândesc, iar răspunsul pe care ţi-l dau, l-am cântărit bine.

Glasul lui Maszko deveni uscat şi aspru:

— Socoteşti că, după cum te-ai purtat dumneata cu mine, n-aveam dreptul să-mi mai exprim această rugăminte?

Era sigur că domnişoara Marynia îi va răspunde că purtarea ei a fost rău înţeleasă, că n-a făcut nimic care să-i îndreptăţească vreo speranţă, într-un cuvânt, că se va eschiva într-un fel, cum fac de obicei femeile cochete, nevoite să-şi răscumpere cochetăria prin minciună, ea însă îşi înălţă ochii spre el şi răspunse:

— Purtarea mea faţă de dumneata n-a fost întotdeauna cum trebuie să fie, îmi recunosc vina şi te rog din tot sufletul să mă ierţi.

Maszko tăcu. Femeia care se eschivează, stârneşte dispreţul, pe când cea care îşi recunoaşte vina, aruncă arma din mâna oricărui potrivnic, în firea căruia, sau măcar în obiceiurile lui, există o fărâmă de sentimente cavalereşti. Pe de altă parte, singurul mod de a mişca inima unei femei în asemenea situaţii este să-i apreciezi faptele cu generozitate. Maszko, care vedea, prăpastia spre care se îndreaptă, ştia aceasta, şi se hotărî să rişte totul pe ultima carte.

Se simţea jignit în amorul propriu şi tremura tot de furie. Se stăpâni totuşi, îşi luă pălăria şi apropiindu-se de domnişoara Marynia, îi sărută mâna.

— Domnişoară, am ştiut că ţii mult la Krzemień, mărturisi, şi am cumpărat proprietatea numai ca să ţi-o pun la picioare. Văd că am apucat-o pe un drum greşit şi mă retrag, deşi mă încearcă o neţărmurită părere de rău. Te rog să mă ierţi. Dumneata n-ai avut şi nu ai nici o vină. Liniştea dumitale îmi este mai scumpă decât propria fericire, de aceea fă-mi hatârul şi nu-ţi mai reproşa nimic. Adio, domnişoară.

Şi ieşi.

Marynia rămase multă vreme nemişcată, cu faţa palidă şi cu sufletul chinuit. Nu se aşteptase la asemenea cavalerism

din partea lui. În plus, îi trecu prin minte gândul: „Celălalt mi-a luat Krzemień, ca să-şi salveze banii, iar Maszko l-a cumpărat, ca să mi-l dea înapoi!” Niciodată până atunci Połaniecki nu i se păruse atât de pierdut în gândurile ei. Acum nu-şi mai aducea aminte că Maszko cumpărase moşia de la tatăl ei, nu de la Połaniecki, iar în al doilea rând, o cumpărase în câştig; voia într-adevăr să i-o dea înapoi, dar numai ca s-o recapete din nou odată cu mâna ei, scăpând în acest fel şi de datoriile care o grevau. La drept vorbind, colţişorul drag nu-i fusese smuls nici de Połaniecki, nici de altcineva, ci domnul Pławicki în persoană îl vânduse de bunăvoie, fiindcă găsise un cumpărător. Marynia aprecia însă situaţia ca o femeie şi-l opunea pe Połaniecki lui Maszko, înălţându-l peste măsură pe cel din urmă şi coborându-l mai mult decât trebuia pe cel dintâi. Purtarea lui Maszko o tulburase atât de mult, încât dacă n-ar fi simţit o adevărată repulsie pentru el, l-ar fi chemat înapoi. Un răstimp avu chiar impresia că s-ar cuveni s-o facă, dar nu mai avea putere.

Nu ştia că Maszko coborâse scările cu turbarea şi disperarea în suflet. Într-adevăr, în mintea lui se căsca o prăpastie.

Toate calculele i se răsturnaseră; femeia pe care o iubea nu-l voise şi îl respinsese; cu toate că se străduise să-l cruţe, se simţea mai umilit ca oricând. Tot ce întreprindea mai înainte, îi întărea sentimentul propriei puteri, al propriei raţiuni, şi ducea lucrurile până la capăt cu siguranţa neclintită că trebuie să izbutească. Acum era prima dată când se îndoia de sine, când avea senzaţia că steaua lui prinde să pălească şi începe o perioadă de înfrângeri în toate domeniile în care acţionase până acum. Această perioadă începuse. Maszko cumpărase proprietatea Krzemień în condiţii extrem de avantajoase, dar moşia era prea mare faţă de posibilităţile lui. Dacă Marynia nu-l respingea, s-ar fi descurcat, pentru că în această situaţie nu mai trebuia să se gândească la renta viageră a domnului Pławicki şi nici la plata sumei care-i revenea prin contract din parcelarea Magierówkăi. Aşa că acum trebuia să le dea bani Maryniei şi lui Połaniecki şi să plătească datoriile moşiei, lucru pe care trebuia să-l facă foarte urgent, deoarece creşteau pe zi ce trece din cauza

dobânzilor cămătăreşti şi-l ameninţau cu ruina totală. Pentru toate acestea, el nu dispunea decât de creditul lui, nezdruncinat, într-adevăr, până acum, dar folosit la maximum. Maszko ştia că dacă slăbea această pârghie, era pierdut fără întoarcere.

De aceea, din când în când, pe lângă părerea de rău pentru Marynia, pe lângă durerea pe care o încearcă orice om când îşi pierde fericirea, îl cuprindea o mânie fără margini, nebunească aproape, şi o nestăvilită dorinţă de a se răzbuna. Era un om energic, a cărui fire plătea răul cu rău. Iată de ce, ajungând acasă, murmură printre dinţii încleştaţi:

— Dacă n-ai să fii soţia mea, n-am să te iert pentru ce mi-ai făcut; iar dac-ai să fii, tot n-am să te iert.

În acest timp, domnul Pławicki intră în salonaşul în care se afla Marynia şi spuse:

— L-ai refuzat, pentru că astfel ar fi trecut pe la mine la plecare.

— Da, papá.

— Nu i-ai lăsat nici o speranţă?

— Nu, papá... Îl respect mai mult decât pe oricine altcineva, dar nu i-am lăsat nici o speranţă.

— Şi ce-a zis?

— Tot ce putea să zică un om atât de nobil.

— Altă nenorocire! oftă. Cine ştie dacă acum, la bătrâneţe, nu m-ai lipsit de ultima bucăţică de pâine... Am ştiut însă că nu vei ţine cont de asta.

— Nu puteam, nu puteam să procedez altfel.

— Nici nu vreau să te silesc; mă duc să-mi ofer durerea acolo unde lacrimile unui bătrân se numără boabă cu boabă.

Şi plecă la Lours, să privească la cei care jucau biliard. L-ar fi acceptat pe Maszko, dar în realitate nu-l considera o partidă strălucită, şi socotind că Marynia poate găsi alta bună, nu era prea îngrijorat de cele petrecute.

O oră şi jumătate mai târziu, Marynia se duse la doamna Emilia.

— Mi s-a luat o piatră de pe inimă, spuse drept introducere. Astăzi l-am refuzat categoric pe domnul Maszko.

Doamna Emilia o îmbrăţişă în tăcere.

Iar Marynia continuă:

— Îmi pare rău de el... S-a purtat atât de frumos şi delicat cu mine, cum numai un astfel de om poate s-o facă, şi dacă aş ţine cât de puţin la el, l-aş chema înapoi chiar astăzi.

Îi relată doamnei Emilia convorbirea cu Maszko. De bună seamă, nu i se putea reproşa nimic, şi doamna Emilia se miră întrucâtva, fiindcă, socotea că Maszko are o fire violentă şi nu se aştepta ca într-o clipă atât de dificilă pentru el, să dea dovadă de atâta stăpânire de sine şi noblețe. Domnişoara Marynia reluă:

— Dragă Emilka, cunosc prietenia ta pentru domnul Połaniecki, dar judecă-i şi tu pe amândoi după fapte, nu după vorbele lor, şi compară-i.

— N-o să-i compar niciodată, se împotrivi doamna Emilia. Comparaţia nu e posibilă. Domnul Stanislaw reprezintă pentru mine un om de o sută de ori mai bun decât Maszko, iar tu îl nedreptăţeşti. Tu, Marynia, n-ai dreptul să spui: „Unul mi-a luat Krzemień, iar celălalt a vrut să mi-l dea înapoi!” N-a fost aşa. Domnul Połaniecki nu ţi l-a luat niciodată, iar acum, dacă ar putea, ţi l-ar da înapoi din toată inima. Eşti pornită împotriva lui.

— Nu sunt pornită, dar n-am cum să schimb realitatea...

Doamna Emilia o aşeză înaintea ei şi-i spuse:

— Din contră, Marynia, eşti pornită, şi am să-ţi spun de ce. Pur şi simplu, pentru că nu-ţi este indiferent.

Domnişoara Marynia se înfioră, de parcă cineva îi atinsese o rană dureroasă, iar după o clipă răspunse cu glasul schimbat:

— Domnul Połaniecki nu-mi este indiferent... Ai dreptate... Toată simpatia mea pentru el s-a schimbat în aversiune. Emilka, ascultă ce vreau să-ţi spun: dacă aş putea alege acum între aceşti doi oameni, l-aş alege pe Maszko fără să mai stau pe gânduri.

Doamna Emilia îşi înclină capul; după o clipă, braţele domnişoarei Marynia îi înconjurară gâtul.

— Nici nu ştii cât sunt de necăjită că îţi produc această supărare, dar vreau să-ţi spun adevărul. Ştiu că în cele din urmă vei înceta, şi tu să mă iubeşti şi am să rămân singură pe lume.

Într-adevăr, începea să se întâmple ceva asemănător.

Cele două femei se despărţiră îmbrăţişându-se şi sărutându-se, totuşi, când se aflară departe una de alta, simţiră amândouă că se rupsese ceva între ele, şi prietenia lor n-avea să mai fie ca înainte.

Doamna Emilia ezită câteva zile să-i repete lui Połaniecki cuvintele Maryniei, dar el o rugă atât de mult să-i spună adevărul, încât în cele din urmă se gândi că e mai bine să procedeze în consecinţă. După ce o ascultă, tânărul îi spuse:

— Mulţumesc, doamnă. Dacă domnişoara Pławicka mă dispreţuieşte, n-am încotro, trebuie să mă împac cu acest gând, nu sunt de acord, însă, să încep să mă dispreţuiesc eu însumi. Şi aşa am mers prea departe. Dumneata ştii că, dacă am nedreptăţit-o, m-am străduit să-mi răscumpăr vina, i-am cerut iertare. Alte obligaţii socotesc că nu mai am. Îmi va fi greu, nu ţi-o ascund, dar n-am fost şi nu sunt un nătâng, aşa că voi fi în stare să renunţ la tot ce simt pentru domnişoara Pławicka, cum aş renunţa la orice lucru de care nu mai am nevoie. Îţi promit solemn.

— Te cred, domnule Stanislaw, dar vei suferi foarte mult.

Tânărul răspunse aproape cu veselie:

— Da de unde! Dac-o să mă usture prea tare, o să te rog pe dumneata să mă bandajezi. Ştiu că dacă o să mă îngrijească nişte mâini atât de bune, rezultatul va fi foarte eficient. O să te ajute Lituś, iar eu n-am să mă vaiet.

După care se întoarse acasă plin de energie şi voinţă.

I se părea că va putea să-şi învingă dragostea tot atât de lesne cum ar fi frânt un baston pe genunchi. Petrecu câteva zile în această dispoziţie. În acest timp, nu se duse decât la birou, unde discută cu Bigiel exclusiv despre afaceri. Lucra de dimineaţă până seara şi nu-şi îngăduia să se gândească nici o clipă la Marynia în timpul zilei.

Dar în nopţile de insomnie, nu se putea apăra de năvala gândurilor. Atunci avea impresia că Marynia putea să-l iubească, să-i poarte numele şi să fie cea mai bună soţie, să fie atât de fericit cu ea, cum nu va mai fi cu nimeni, în sfârşit, că putea să ţină la ea ca la bunul cel mai de preţ.

Durerea care creştea din aceste gânduri îi pătrundea toată fiinţa şi nu-l mai părăsea. Or, cum durerea roade

sufletul şi sănătatea, precum rugina fierul, Połaniecki începu să slăbească. Îşi dădu seama că înfrângerea propriilor sentimente înseamnă neîndoielnic distrugerea fericirii! Niciodată viitorul nu i se păruse atât de gol, nu înţelesese atât de clar ca acum că nu va izbuti să-l umple cu nimic. Mai realiză că poţi iubi o femeie nu aşa cum este, ci cum ar putea să fie. Îl chinuia un dor fără margini.

Având multă putere de voinţă, o evita pe Marynia. Ştia întotdeauna când ea se ducea la doamna Emilia şi atunci se închidea în casă.

Abia când se îmbolnăvi Litka, începu s-o viziteze zilnic pe doamna Emilia, petrecând ceasuri întregi alături de Marynia la căpătâiul bolnavei.

XV

Biata Litka, după o nouă criză, mai primejdioasă decât cea dinainte, nu-şi mai revenea. Acum îşi petrecea zilele în salon, lungită într-un şezlong, întrucât medicii şi doamna Emilia căzuseră de acord să n-o ţină tot timpul în pat. Îi plăcea să-l aibă pe Połaniecki lângă ea şi discuta cu el şi cu mama ei despre tot ce-i trecea prin minte. Când era Marynia de faţă, tăcea, în schimb, o privea câteodată lung, apoi îşi înălţa privirile în tavan, gândindu-se parcă la ceva sau vrând să priceapă ceva. Uneori se cufunda în visare şi când rămânea singură cu mama ei. Într-o bună zi, după amiază, se trezi din somn şi, adresându-se mamei, o rugă:

— Mămico, şezi, te rog, lângă mine, aici, pe canapea.

Doamna Emilia îi făcu pe plac; copila îi înconjură gâtul cu braţul şi, rezemându-şi capul pe umărul ei, începu să-i spună cu glasul slăbit, mângâietor:

— Aş vrea să te întreb ceva, mămico, dar nu ştiu cum să fac.

— Despre ce e vorba, fetiţa mea?

Litka tăcu o vreme, adunându-şi gândurile, după care întrebă:

— Ce înseamnă, mămico, să iubeşti pe cineva?

— Să iubeşti pe cineva, Lituś?

Doamna Emilia repetă întrebarea, neînţelegând prea bine dintr-o dată ce o întreba copila, aceasta însă nu ştia să-şi formuleze întrebarea mai precis.

— Ce înseamnă, mamă?...

— Ai vrea ca fiinţa iubită să fie sănătoasă, aşa cum vreau eu să fii tu.

— Şi mai ce?

— Ai vrea să fie fericită, să-i fie bine pe lume, iar dacă i s-ar întâmpla să-i fie rău, ai vrea să suferi tu în locul ei.

— Şi mai ce?

— Ai vrea să fie întotdeauna lângă tine, cum eşti tu cu mine, ai vrea să te iubească şi ea, cum mă iubeşti tu pe mine.

— Acum înţeleg, spuse Litka după ce se gândi puţin. Şi eu am crezut la fel.

— Da, pisicuţo.

— Pentru, că eu încă de la Reichenhall, îţi aduci aminte, mămico, la Thumsee, am auzit că domnul Stach o iubeşte pe domnişoara Marynia. Acum ştiu că trebuie să fie tare nefericit, deşi nu vorbeşte niciodată despre asta.

Temându-se ca Litka să nu se emoţioneze prea mult, doamna Emilia o întrebă:

— Pisicuţa mea, nu te oboseşte discuţia asta?

— Nu, mămico, câtuşi de puţin! Acum înţeleg. El ar vrea ca ea să-l iubească, iar ea nu-l iubeşte, ar vrea să fie mereu lângă ea, dar ea locuieşte cu tatăl ei şi nu vrea să se însoare cu el.

— Să se căsătorească...

— Da, să se căsătorească. Şi el suferă din cauza asta, nu-i aşa, mămico?

— Da, copila mea.

— Pentru că eu ştiu tot. Dar dacă ea l-ar lua de bărbat, l-ar iubi?

— Sigur, pisicuţo, el e un om atât de bun.

— Acum ştiu...

Fetiţa închise ochii, şi doamna Emilia crezu o vreme că adoarme, dar după o clipă, Litka urmă iarăşi:

— Dar dacă el s-ar căsători cu Marynia, pe noi ne-ar mai iubi?

— Da, Lituś. Ne-ar iubi totdeauna, ca şi acum.

— Dar pe Marynia mai mult?

— Marynia i-ar fi atunci mai apropiată decât noi. Dar de ce te interesează pe tine, pisicuţa mea?

— E rău?

— Nu, nu e nimic rău în asta, nici pomeneală! Numai că mi-e teamă să nu oboseşti.

— A, nu, eu mă gândesc mereu la domnul Stach. Da să nu-i spui nimic Maryniei.

Cu acestea, discuţia se sfârşi, dar în cele câteva zile care urmară, Litka tăcu întruna, privind însă şi mai stăruitor la Marynia. Câteodată o lua de mână şi i se uita în ochi, de parcă voia s-o întrebe ceva. Alteori, când era şi Połaniecki de faţă, îşi strămută privirea de la unul la celălalt, apoi îşi lăsa pleoapele în jos. Veneau zilnic, adesea şi de câteva ori pe zi, vrând s-o ajute pe doamna Emilia care, neîngăduind nimănui s-o înlocuiască nopţile la căpătâiul fetiţei, şi le petrecea de vreo săptămână numai lângă ea, dormind puţin doar în timpul zilei, când Litka izbutea s-o convingă. Cu toate acestea, doamna Emilia nu-şi dădea seama pe deplin de primejdia care ameninţa copila, deoarece medicul însuşi, neştiind cum avea să evolueze boala de astădată, dacă avea să însemne doar un pas înainte sau chiar sfârşitul, o liniştea cu atât mai categoric, cu cât îl rugase şi Połaniecki să n-o sperie.

Intuia totuşi că starea fetiţei nu este prea bună şi cu toate asigurările medicului, îşi simţea inima înfiorată de spaimă. Faţă de Litka, se prefăcea întotdeauna zâmbitoare şi veselă, ca şi faţă de Połaniecki sau Marynia, dar copila se deprinsese să vadă totul şi nu-i scăpa nici cea mai mică nelinişte a mamei, oricât de grijuliu ascunsă.

Aşa că într-o dimineaţă, când Połaniecki, rămas singur cu ea, era ocupat să-i umfle un balon de tafta mătăsoasă pe care i-l adusese în dar, Litka i se plânse:

— Domnule Stach, mi se pare câteodată că mămica este foarte îngrijorată că sunt bolnavă.

Połaniecki,se opri din treabă şi răspunse:

— Nici nu-i trece prin minte. Ce ţi se mai năzare sub ciuful ăsta bălai? De altfel, e firesc să fie neliniştită, fiindcă ar prefera să fii sănătoasă...

— De ce toţi ceilalţi copii sunt sănătoşi, iar eu sunt mereu

bolnavă?

— Aşa sănătate! Copiii lui Bigiel n-au fost toţi bolnavi de tuse convulsivă? Câteva luni, toată casa a fost ca un lazaret. Şi Józia n-a avut pojar? Toţi copiii sunt mereu bolnavi, asta-i toată bucuria pe care ne-o fac.

— Ei, domnule Stach, vorbeşti şi dumneata aşa, ceilalţi copii se îmbolnăvesc şi ei, dar pe urmă se fac sănătoşi...

Aici începu să clatine din cap.

— Nu, asta-i altceva. Eu trebuie să stau mereu întinsă, altfel inima începe să-mi bată prea tare. Mai alaltăieri, când au început să cânte pe stradă, şi mămica era în cameră, m-am dus la fereastră şi am văzul o înmormântare; atunci m-am gândit că o să mor şi eu...

— Litka, nu mai vorbi prostii! o certă Połaniecki.

Şi începu să umfle repede balonul, ca să-şi ascundă emoţia şi să-i arate astfel copilei că vorbele ei nu trebuiau luate în serios.

Dar Litka îşi urmă gândul:

— Câteodată mă înăbuş, şi inima îmi bate atât de tare... Mămica m-a sfătuit să spun atunci rugăciunea *În grija ta, Doamne,* şi eu o spun întotdeauna, pentru că mi-e frică grozav să mor. Ştiu că în cer e bine, dar acolo n-o să fiu cu mămica, şi o să stau singură în cimitir... Da, şi noaptea...

Połaniecki lăsă balonul, se aşeză lângă canapea şi, luându-i mina Litkăi, îi spuse:

— Dragă Lituś, dacă o iubeşti pe mama, dacă ţii la mine cât de puţin, să nu te mai gândeşti la asemenea lucruri. Tu o să te faci bine, dar mama s-ar necăji grozav dacă ar afla ce năzdrăvănii trec prin căpşorul ăsta al tău. Să nu uiţi că îţi face rău...

Litka îşi împreună mâinile:

— Dragă domnule Stach, te mai întreb un singur lucru, numai unul, doar atât!.

Tânărul îşi înclină capul spre ea.

— Hai, pisicuţo, dă-i drumul. Numai să fie ceva cu miez.

— Dumitale ţi-ar părea tare rău de mine?

— E, vezi ce rea eşti!

— Răspunde-mi, domnule Stach!...

— Eu? Ce copil nerecunoscător! Bine, Lituś, dar tu ştii că

eu te iubesc grozav de mult! Doamne fereşte!... De nimeni nu mi-ar părea atât de rău... Ai să taci odată, musculiţă necăjită! Copiliţa mea scumpă!...

Fetiţa îşi îndreptă ochii străluminaţi spre el:

— Tac... domnule Stach!

Şi în clipa când intră doamna Emilia, iar el se pregătea să plece, îl mai întrebă:

— Nu eşti supărat pe mine, nu-i aşa, domnule Stach?

— Nu, Lituś! o linişti Połaniecki.

Când ieşi în antreu, auzi o bătaie uşoară în uşă, deoarece doamna Emilia dispusese să se scoată clopoţelul. Deschise şi o văzu pe Marynia care venea de obicei seara. Se salutară şi ea îl întrebă:

— Cum se simte Litka astăzi?

— Ca de obicei.

— Medicul a fost?

— A fost. N-a găsit nimic rău. Îmi dai voie să te ajut?

Spunând acestea, vru să-i scoată pardesiul, dar ea refuză, nedorind să-i primească serviciile. Atunci, cu inima îndurerată de discuţia cu Litka, se năpusti asupra ei pe neaşteptate:

— E o simplă politeţe, nimic mai mult, dar chiar dacă ar fi altceva, ai putea să laşi aversiunea faţă de mine dincolo de pragul acestei case, fiindcă aici e un copil bolnav, pe care-l iubesc nu numai eu, ci şi dumneata. În purtarea dumitale nu lipseşte numai bunătatea, ci şi măsura. I-aş fi ajutat oricărei alte femei să-şi scoată pardesiul, şi mai află, domnişoară, că acum nu mă mai gândesc decât la Litka.

Îşi descărcă furia cu atâta vehemenţă, încât domnişoara Marynia, surprinsă, se sperie puţin şi îşi pierdu capul, astfel că-i îngădui supusă să-i scoată pardesiul şi nu numai că nu găsi în ea puterea să se simtă jignită, dar se gândi că aşa poate să vorbească doar un om copleşit de îngrijorare şi suferinţă, aşadar un om care nu se preface, cu adevărat bun.

În sfârşit, poate că şi energia lui neaşteptată impresiona firea ei de femeie, destul că Połaniecki o câştigă în acest moment mai mult decât oricând, de când se văzuseră la Krzemień; niciodată nu-i mai amintise atât de intens de tânărul acela cutezător, pe care-l condusese atunci prin grădina de la Krzemień. Era, fireşte, numai o impresie

trecătoare, care nu putea hotărî atitudinea unuia faţă de celălalt în viitor, dar acum îşi ridică ochii spre el puţin uimită, însă fără supărare, şi spuse:

— Te rog să mă ierţi, domnule...

Între timp, Połaniecki izbuti să se înfrâneze şi se ruşină:

— Eu te rog să mă ierţi. Litka mi-a vorbit astăzi despre moartea ei, şi sunt atât de revoltat, încât nu ştiu ce să mai fac... Trebuie să mă înţelegi şi să mă ierţi.

Îi strânse mâna cu putere şi plecă.

XVI

În ziua următoare, Marynia îi propuse doamnei Emilia să se mute la ea până când se va însănătoşi Litka, iar Litka îi sprijini rugămintea, pe care doamna Emilia fu nevoită s-o accepte după o scurtă împotrivire. Ce-i drept, cădea din picioare de oboseală; sănătatea bolnavei necesita o veghe necontenită, întrucât o nouă criză se putea declanşa în orice clipă. Era greu de presupus că slujitoarea, oricât de credincioasă, nu putea să aţipească tocmai într-un moment în care ajutorul imediat putea să hotărască viaţa copilei, astfel că prezenţa Maryniei constituia un sprijin real şi liniştirea mamei îngrijorate.

În ce-l priveşte pe domnul Pławicki, acesta prefera să mănânce la restaurant decât acasă, aşa că nu-i făcu greutăţi. Altminteri, Marynia se repezea în fiecare zi să afle cum stă cu sănătatea şi să pună ordine în cheltuielile casei, după care se întorcea la doamna Emilia, ca să vegheze o jumătate de noapte lângă Litka.

În acest fel, Połaniecki, care îşi petrecea tot timpul liber la doamna Emilia şi-i primea, mai degrabă îi îndemna să plece, mulţumindu-le, pe toţi cei care veneau să se intereseze cum se simte fetiţa, o vedea pe Marynia în fiecare zi.

O admira fără rezerve. Nici doamna Emilia nu putea arăta mai multă dragoste faţă de bolnavă, nu se pricepea s-o îngrijească mai bine ca ea. După o săptămână, chipul domnişoarei Marynia se alungi de oboseală şi de teamă, ochii i se încercănară, dar puterea şi energia ei păreau să crească

pe zi ce trece. În purtarea ei era atâta dulceaţă şi bunătate, ceva atât de discret şi delicat în tot ce făcea pentru Litka, încât copila, cu toată ciuda care mai stăruia în sufleţelul ei faţă de Marynia, începu să se simtă bine cu ea, şi când pleca pentru câteva ore la domnul Pławicki, bolnava o aştepta cu mare nerăbdare.

În ultimul timp, sănătatea fetiţei părea că se mai ameliorase. Medicul îi îngăduise să se scoale, să se plimbe prin cameră şi să stea în fotoliul care, în zilele cu soare, era împins lângă uşa care dădea în balcon, ca să poată privi pe stradă la forfota oamenilor şi a trăsurilor.

De multe ori, Połaniecki, doamna Emilia şi domnişoara Marynia se aflau atunci în jurul ei şi discutau despre cele ce se petreceau pe stradă. Uneori fetiţa era apatică şi parcă îngândurată, alteori firea-i copilărească ieşea învingătoare şi se bucura de toate, de soarele de octombrie, care aurea palid acoperişurile, pereţii şi ferestrele magazinelor, de îmbrăcămintea trecătorilor şi de strigătele precupeţilor. Se părea că acele elemente puternice ale vieţii, care pulsau în viitoarea oraşului, pătrund în fiinţa ei şi o înviorează. Din când în când, îi treceau prin cap gânduri ciudate, şi odată, când prin faţa balconului trecea un car greoi, încărcat cu arbuşti de lămâi în hârdăiaşe, care, deşi legaţi cu lanţuri, se clătinau hurducaţi de mişcarea roţilor, remarcă:

— Lor nu le bate inima.

Apoi, ridicându-şi ochii spre Połaniecki, îl întrebă:

— Domnule Stach, copacii trăiesc mult?

— Foarte mult, unii chiar mii de ani.

— Atunci eu aş vrea să fiu un copac. Mămico, care copac îţi place mai mult?

— Mesteacănul.

— Atunci aş vrea să fiu un lujer de mesteacăn, iar dumneata unul mare, ca să creştem împreună. Domnule Stach, dumneata ai vrea să fii mesteacăn?

— Da, numai să cresc alături de lujerul meu drag.

Litka se uită la el şi, clătinându-şi căpşorul cu mâhnire, se împotrivi:

— A, nu! eu ştiu lângă cine ai vrea dumneata să creşti.

Domnişoara Marynia se tulbură şi îşi coborî ochii deasupra

lucrului, iar Połaniecki începu să-i mângâie cu mâna căpşorul bălai, repetând:

— Pisicuţa mea iubită, draga mea!... a mea, a mea!...

Litka tăcu; de sub genele-i lungi picurară două lacrimi şi i se rostogoliră încet pe obraji.

După o clipă însă, îşi înălţă feţişoarea-i dulce, luminată de zâmbet.

— Eu o iubesc pe mămica foarte mult, se destăinui, şi pe domnul Stach îl iubesc, şi pe Marynia o iubesc...

XVII

Profesorul Waskowski se interesa zilnic de sănătatea micuţei şi, cu toate că de cele mai multe ori nu era primit îi trimitea flori. Połaniecki, întâlnindu-l odată la masă, îi mulţumi în numele doamnei Emilia.

—Ochiu-boului, numai ochiul-boului! răspunse profesorul. Astăzi cum se simte?

— Astăzi, ceva mai bine, dar în general rău. Mai rău decât la Reichenhall. Aşteptăm cu groază de fiecare dată ziua următoare. Şi când te gândeşti că poate să nu mai fie!....

Połaniecki se întrerupse, cuvintele i se poticniră în gât; vrând să-şi înfrângă emoţia. Începu să hulească:

— Ce rost are să mai aştepţi mila cuiva! Există doar logica, şi aceasta ne învaţă că cine are inima bolnavă trebuie să moară; s-o ia dracu de viaţă!

Tocmai atunci veni şi Bukacki care, aflând despre ce e vorba, se năpusti şi el asupra profesorului Waskowski, deoarece şi el, iubind-o pe Litka, se revolta în sinea lui la gândul morţii care o ameninţa.

— Cum poţi să te amăgeşti de bună voie atâţia ani şi să formulezi nişte principii care se prefac în pulbere în faţa destinului orb?

Bătrânii răspunse cu blândeţe:

— Dragii mei, cum puteţi voi să măsuraţi cu măsura voastră înţelepciunea şi mila dumnezeiască? Oricine intră într-o catacombă este într-adevăr învăluit de întuneric, dar n-are dreptul să nege că deasupra există cerul şi soarele,

lumina şi căldura...

— Poftim mângâiere! îl întrerupse Połaniecki. Nici o muscă nu trăieşte cu filozofia asta, darmite o mamă căreia-i moare unicul copil.

Ochii albaştri ai profesorului priveau parcă dincolo de lume; un timp aţinti golul dinaintea lui cu îndărătnicie, apoi vorbi ca un om care vede ceva, dar nu e sigur dacă vede cu precizie:

— Mie mi se pare că această copilă a intrat prea mult în inima oamenilor, ca să se petreacă din viaţă fără să lase nici o urmă. Aici e ceva... I-a fost sortit ceva, trebuie să împlinească ceva, şi după aceea va muri.

— Ăsta-i misticism! îl sancţionă Bukacki.

Dar Połaniecki îl întrerupse:

— Numai să fie aşa! Misticism sau nu, numai să fie aşa! La ananghie, omul se agaţă şi de umbra lui. Nici eu n-am realizat niciodată că trebuie să moară.

Profesorul adăugă:

— Cine ştie, poate să trăiască mai mult decât oricare dintre noi!

Połaniecki se afla în acea fază de scepticism, când omul nu mai vede nimic sigur în jurul lui, când totul i se pare doar posibil, mai ales când acest tot reprezintă aspiraţia lui intimă; răsuflă deci cu uşurare şi îşi mai veni puţin în fire.

— Dumnezeu să aibă milă de ea şi de doamna Emilia! rosti. Aş plăti o sută de slujbe, dacă aş şti că-i ajută.

— Plăteşte numai una, dar din toată inima.

— Chiar aşa am să fac! Cât despre sinceritatea şi buna mea intenţie, vă asigur că n-ar fi mai mari, nici dacă ar fi vorba de propria-mi piele.

Waskowski zâmbi. şi zise:

— Te afli pe drumul cel bun, pentru că tu ştii să iubeşti.

Se simţiră cu toţii parcă mai uşuraţi. Bukacki, chiar dacă mai gândea ceva împotriva celor spuse de Waskowski, nu mai îndrăzni să zică nimic, deoarece scepticismul — fie şi cel mai adânc înrădăcinat, acela din momentele când omul, ameninţat de o nenorocire adevărată, îşi caută salvarea în credinţă — trage căciula peste urechi şi nu numai că devine laş, dar îşi pare lui însuşi searbăd şi mărunt.

Bigiel, care sosi tocmai atunci, fu întâmpinat de chipuri mai vesele şi remarcă:

— Înţeleg că mititica se simte mai bine.

— Nu, nu! îi răspunse Połaniecki. Profesorul ne-a spus câteva lucruri bune să le pui pe rană.

— Slavă Domnului! Soţia mea a plătit astăzi o slujbă, şi pe urmă s-a dus la doamna Emilia. Mănânc şi eu cu voi, fiindcă am căpătat concediu, şi de vreme ce Litka e mai bine, o să vă spun încă o veste bună.

— Ei, ce s-a întâmplat?

— M-am întâlnit mai înainte cu Maszko, care o să pice şi el îndată. Să-l felicitaţi, pentru că se însoară.

— Cu cine? întrebă Połaniecki.

— Cu vecina mea.

— Cu domnişoara Krasławska?

— Da.

— Pricep, interveni Bukacki, le-a făcut praf cu măreţia, naşterea aleasă şi averea lui, iar din această pulbere şi-a modelat o soţie şi o soacră.

— Explicaţi-mi şi mie un lucru, îi rugă profesorul Waskowski. Maszko e un om credincios...

— Ca un conservator ce se află, îl întrerupse Bukacki, din decenţă..

— Doamna şi domnişoara Krasławski de asemenea, urmă Waskowski.

— Din obişnuinţă...

— De ce nu se gândesc ei niciodată la viaţa viitoare?

— Maszko, de ce nu te gândeşti niciodată la viaţa viitoare? strigă Bukacki, întorcându-se spre avocatul care tocmai îşi făcea apariţia.

Maszko se apropie şi întrebă:

— Ce spui?

— Spun: *Tu, felix Maszko, nube!* [1]

Începură să-l felicite cu toţii, în timp ce el le primi urările cu gravitate şi apoi le răspunse:

— Dragii mei, vă mulţumesc din toată inima, şi întrucât o cunoaşteţi cu toţii pe logodnica mea, nu mă îndoiesc deloc de sinceritatea urărilor voastre.

---

[1] Tu, fericitule Maszko, însoară-te ! (lat.)

— Asta să nu ţi-o îngădui! avertiză Bukacki.

Iar Połaniecki adăugă:

— Ai cumpărat moşia de la Krzemień la momentul potrivit.

Într-adevăr, proprietatea îi picase la vreme, fără ea poate că ar fi fost respins. Tocmai de aceea observaţia lui Połaniecki nu-i fu pe plac, se strâmbă deci şi zise:

— Tu mi-ai înlesnit cumpărarea ei, şi uneori îţi sunt recunoscător, dar alteori te blestem.

— De ce, mă rog?

— Pentru că unchiul tău, Pławicki, este cea mai plictisitoare şi cea mai insuportabilă fiinţă de pe lume, nemaivorbind de verişoara ta, care e o domnişoară foarte drăguţă, dar declină de dimineaţa până seara colţişorul ei drag, trecându-l prin toate cele şapte cazuri şi adăugând de fiecare dată câte o lacrimă. Tu nu prea te duci pe la ei, dar crede-mă, e nespus de agasant.

Połaniecki îl privi în albul ochilor şi-i răspunse:

— Ascultă, Maszko, eu l-am bârfit pe unchiul meu cât am putut, dar asta nu înseamnă că trebuie să ascult cu nepăsare când altcineva îl vorbeşte de rău, mai ales când acest altcineva a făcut o afacere straşnică pe seama lui. În ce o priveşte pe domnişoara Maria, ştiu că-i pare rău de Krzemień, dar asta dovedeşte că nu e o păpuşă goală pe dinăuntru, nu e un manechin, ci o femeie cu inimă adevărată, mă înţelegi!

Se aşternu o clipă de tăcere, Maszko înţelese de minune la cine făcea aluzie Połaniecki, vorbind de păpuşa goală pe dinăuntru şi de manechin, aşa că roşaţa obrazului îl deveni cărămizie, iar buzele începură să-i tremure. Se stăpâni totuşi. Nu era deloc laş, dar până şi cel mai îndrăzneţ om are pe cineva cu care nu vrea să se pună rău, iar pentru Maszko acest cineva era tocmai Połaniecki.

Se mulţumi să ridice din umeri, prefăcându-se mirat:

— De ce te superi? Dacă nu-ţi place...

Dar Połaniecki îl întrerupse:

— Eu nu mă supăr, dar te sfătuiesc să nu uiţi ce ţi-am spus.

Şi continuă să-l privească în ochi, iar Maszko se gândi: „Dacă ţii neapărat să faci scandal, n-ai decât!”

— N-o să uit ce mi-ai spus, răspunse, dar îţi dau şi eu un

sfat: nu-ţi permite să vorbeşti cu mine pe tonul ăsta, pentru că s-ar putea să ţin minte şi să-ţi cer socoteală.

— Ce dracu! sări Bukacki Ce v-a găsit?!

Połaniecki însă, care i-o cocea de mult lui Maszko, ar fi împins negreşit lucrurile până la ultimele consecinţe, dacă în încăpere n-ar fi dat buzna tocmai atunci slujitorul doamnei Emilia:

— Domnule, vă rog, îngăimă gâfâind, domnişoara moare!

Połaniecki păli şi, luându-şi pălăria, se repezi la uşă. Urmă o tăcere îndelungată, surdă, pe care o întrerupse Maszko:

— Am uitat, se scuză, că trebuia să-l cruţ...

Waskowski îşi acoperi ochii cu palmele şi începu să se roage.

Într-un târziu, înălţă capul şi zise:

— Numai Dumnezeu a cetluit moartea, şi numai el poate s-o oprească!

După un sfert de oră, Bigiel primi un bilet de la soţia lui, în care scria: „Criza a trecut!”

XVIII

Połaniecki grăbea spre doamna Emilia, temându-se că n-o va mai găsi pe Litka în viaţă; slujitorul îi spuse pe drum că fetiţa era în convulsii şi agoniza. Când ajunse, însăşi doamna Emilia alergă în întâmpinarea lui şi-i spuse dintr-o răsuflare:

— E mai bine! e mai bine!

— Medicul a venit?

— A venit.

— Şi copila?

— Doarme.

Pe chipul doamnei Emilia, resturi de spaimă se luptau cu speranţa şi bucuria. Połaniecki băgă de seamă că buzele îi erau aproape albe, ochii uscaţi şi înroşiţi, şi obrajii cărămizii. Era obosită de moarte, întrucât nu dormise de douăzeci şi patru de ore.

Totuşi medicul, un tânăr energic, considera că deocamdată primejdia trecuse. Doamna Emilia se bucura mai ales de ce-i spuse de faţă cu Połaniecki:

— Nu trebuie să mai aibă o nouă criză, şi o să ne străduim să nu mai aibă!

Exista în aceste cuvinte o mângâiere reală, deoarece arătau că medicul însuşi credea în posibilitatea evitării unei noi crize, dar ele conţineau şi avertismentul că următoarea criză poate fi fatală. Doamna Emilia se agăţa acum de orice speranţă, aşa cum un om care se prăbuşeşte într-o prăpastie se agaţă de ramurile copacilor ce cresc pe marginea ei.

— N-o să mai aibă! n-o să îngăduim! repetă febril strângând mâna medicului.

Połaniecki îl privi atent în ochi, vrând să citească în ei dacă o spune numai ca s-o liniştească pe biata mamă, sau aşa îi dicta experienţa profesională, după care îl încercă:

— Domnul doctor, stai lângă bolnavă azi, nu?

— Nu e nevoie, răspunse medicul. Copila este epuizată şi probabil că va dormi mult şi adânc. Vin mâine, pentru astăzi sunt pe deplin liniştit.

Apoi se adresă doamnei Emilia:

— Ar fi bine să vă odihniţi şi dumneavoastră. Acum orice pericol a trecut, iar bolnava nu trebuie să vadă pe faţa dumneavoastră oboseala şi neliniştea, pentru că ar putea să se sperie, şi e prea slăbită pentru asta.

— N-am putut să adorm, spuse doamna Emilia.

Medicul îşi pironi asupra ei ochii albaştri şi, privind-o cu anume încordare, îi spuse rar:

— Vă culcaţi peste o oră şi adormiţi imediat. O să dormiţi neîntrerupt între şase şi opt ore. Să zicem opt... Mâine vă veţi simţi puternică şi odihnită. Iar acum, noapte bună!

— Şi picăturile, în caz că se trezeşte Litka?

— O să i le dea altcineva. Dumneavoastră trebuie să dormiţi. Noapte bună!

Şi începu să-şi ia rămas bun. Połaniecki vru să se ducă după el, ca să-l întrebe între patru ochi despre Litka, se gândi totuşi că o discuţie mai lungă pe această temă ar putea-o nelinişti pe doamna Emilia, aşa că preferă s-o lase baltă, făgăduindu-şi, în schimb, că a doua zi se va duce acasă la medic şi se va lămuri.

Când rămase singur cu doamna Emilia, o îndemnă:

— Hai, doamnă, fă ce-ţi spune medicul. Trebuie să te

odihneşti. Chiar acum mă duc în camera Litkăi şi nu mă mişc de acolo toată noaptea.

Gândurile ei însă erau alături de copila bolnavă, aşa că în loc să-i răspundă, îl întrebă:

— Ştii că după criză, înainte de a adormi, a întrebat de dumneata de câteva ori?... şi de Marynia. A adormit întrebându-mă: „Unde-i domnul Stach?”

— Pisicuţa mea iubită! Veneam şi aşa, după ce mâncam. Am alergat ca un nebun. Când a început criză?

— Înainte de amiază. De dimineaţă a fost cam tristă, parcă presimţea ceva. Dumneata ştii că mie îmi spune totdeauna că n-are nimic, dar pesemne că nu se simţea bine, pentru că înainte de a începe criza, s-a aşezat lângă mine şi m-a rugat s-o ţin de mână. Iar ieri, am uitat să-ţi spun, mi-a pus nişte întrebări ciudate: dacă-i adevărat că unui copil bolnav i se împlineşte orice dorinţă? Eu i-am răspuns că aşa este, numai să nu vrea ceva ce nu poate fi îndeplinit. Se gândea ea la ceva, fiindcă seara, când a venit Marynia pentru o clipă, ne-a întrebat pe amândouă acelaşi lucru. S-a culcat veselă, dar azi de dimineaţă s-a plâns că se înăbuşe. Ce noroc că trimisesem după medic înainte de criză, aşa că a venit imediat.

— Norocul cel mai mare este că a plecat atât de sigur că atacul nu se va repeta. Nu am nici o îndoială că asta e convingerea lui, răspunse Połaniecki.

Doamna Emilia îşi ridică privirile spre tavan:

— Dumnezeu e atât de milostiv! atât de bun, că…

Oricât încercă să se stăpânească, izbucni în hohote de plâns; în sufletul ei, bucuria luase locul spaimei înăbuşite şi al disperării care se topeau în şiroaiele de lacrimi, în firea-i nobilă şi spiritualizată, exaltarea înnăscută spulbera mereu judecata liniştită, astfel că doamna Emilia nu-şi dădea seama niciodată de adevărata stare de lucruri. Acum, de exemplu, n-avea nici cea mai mică îndoială că boala Litkăi luase sfârşit odată cu atacul dinainte, de acum încolo începând o perioadă de însănătoşire totală.

Połaniecki n-avea curajul şi nici inima să-i arate o cale de mijloc între disperare şi bucurie. Simţea pentru ea o milă nemărginită şi, la un moment dat, înţelese mai limpede ca

oricând cât de profund, deşi dezinteresat, era legat de această femeie exaltată şi ideală. Dacă ar fi fost sora lui, ar fi îmbrăţişat-o şi ar fi strâns-o la piept, dar aşa se mulţumi să-i sărute mâinile slabe şi delicate şi să-i spună:

— Slavă Domnului, slavă Domnului! Acum, scumpă doamnă, mai gândeşte-te şi la dumneata, iar eu mă duc la Litka şi stau lângă ea până când se trezeşte.

Şi se duse. În camera copilei era aproape întuneric, fiindcă jaluzelele erau lăsate, iar soarele apunea, aşa că numai printre crăpăturile dintre scândurele răzbăteau cu greu firave raze roşietice care izbuteau să lumineze încăperea şi care pieriră şi ele curând, întrucât cerul începu să se înnoreze. Litka dormea un somn adânc. Aşezându-se alături, Połaniecki începu să se uite cu luare-aminte la faţa ei adormită şi în prima clipă inima i se strânse de durere. Litka era întinsă pe spate; bietele-i mânuţe zăceau fără putere pe plapumă, ochii erau închişi, iar sub ei se arcuiau umbrele adânci ale genelor. Paloarea ei, care părea de ceară în semiîntunericul roşietic, şi buzele întredeschise, în sfârşit, somnul adânc împrumutau chipului ei o linişte care semăna cu aceea de pe feţele morţilor. Doar mişcarea uşoară a tivului încreţit, care-i împodobea pijamaua, arăta că Litka doarme şi respiră. Avea răsuflarea calmă şi foarte regulată. Połaniecki privi multă vreme faţa bolnavei şi simţi cu toată puterea ce simţise de atâtea ori când se gândea la el: anume că natura îl făcuse să fie tată, că alături de aleasa inimii, copiii puteau să fie iubirea nemăsurată a vieţii lui, scopul şi rostul existenţei lui. Mila şi dragostea pe care le simţea acum pentru Litka, un copil totuşi străin, la care ţinea ca la propria mlădiţă, îi arătau că nu greşea. „Dacă n-ar avea mamă şi mi-ar da-o mie, aş fi fericit şi aş socoti întotdeauna că am pentru ce trăi”.

Mai simţea, de asemenea, că dacă ar fi putut să se târguiască acum cu moartea, i s-ar fi încredinţat fără ezitare, numai să răscumpere această „pisicuţă”, deasupra căreia moartea părea să plutească aidoma unei păsări de pradă deasupra unui porumbel. Îl cuprinse o duioşie pe care n-o mai încercase niciodată, şi omul acesta, cu un caracter mai degrabă aspru şi iute, era gata să sărute mâinile şi căpşorul acestui copil cu cel mai mângâietor gest, de care nu orice

femeie ar fi fost în stare.

Între timp, se întunecase. În curând intră doamna Emilia, ferind cu mâna o veioză albastră.

— Doarme? întrebă încet, punând veioza pe măsuţa de dincolo de căpătâiul Litkăi.

— Doarme, răspunse tot atât de încet Połaniecki.

Doamna Emilia privi cu luare-aminte la bolnavă.

— Da, uite cât de egal şi liniştit respiră, continuă Połaniecki în şoaptă. Mâine se va simţi mai bine şi mai în putere.

— Aşa-i! răspunse mama zâmbind.

— Acum e rândul dumitale. Du-te la culcare, altfel încep să te cert rău de tot...

Ochii ei râdeau mereu spre el cu recunoştinţă. În lumina blândă, albăstruie a veiozei, arăta ca - o apariţie de vis. Avea faţa asemenea unui înger, şi Połaniecki se gândi fără să vrea că şi ea, şi Litka aratã într-adevăr ca nişte fiinţe nepământene. rătăcite numai din întâmplare în această lume.

— Bine, încuviinţă. Am să mă odihnesc şi eu. Au venit Marynia Pławicka şi profesorul Waskowski. Marynia vrea neapărat să rămână.

— Cu atât mai bine. Ea o îngrijeşte atât de bine pe Litka... Noapte bună, doamnă.

— Noapte bună.

Połaniecki rămase iarăşi singur şi începu să se gândească la domnişoara Marynia. De când auzise că avea s-o vadă în curând, nu mai putea să se gândească la altceva, iar acum îşi puse următoarea întrebare: în ce constă această neînţeleasă taină a naturii, în virtutea căreia el, de pildă, nu se îndrăgostise de doamna Emilia, hotărât mai frumoasă decât Marynia, probabil mai bună, mai dulce şi mai aptă să iubească, ci de cealaltă, pe care o cunoştea şi o respecta mult mai puţin? De fiecare dată, la apropierea Maryniei, se stârneau în el toate acele avânturi pe care un bărbat poate să le încerce la vederea femeii iubite, în vreme ce o făptură cu adevărat feminină, ca aceea a doamnei Emilia, nu producea nici o impresie asupra lui, de parcă era doar o pictură sau o sculptură... De ce se întâmplă aşa şi de ce cu cât un om are mai multă cultură, cu atât nervii lui devin mai subtili, iar

sensibilitatea mai mare şi cu atât mai mare este deosebirea pe care o face între o femeie şi alta? Połaniecki nu avea alt răspuns la aceste întrebări, afară de cel pe care-l dăduse medicul acela îndrăgostit de domnişoara Krasławska: „0 judec şi eu cu tot atâta luciditate, numai că nu pot să-mi rup sufletul de ea”. Era mai degrabă o confirmare a fenomenului decât un răspuns, pentru aflarea căruia nu mai avu timp, deoarece tocmai atunci intră Marynia.

Se salutară dând din cap, apoi Połaniecki ridică fotoliul şi-l duse lângă patul Litkăi, făcând-o să înţeleagă prin semne pe Marynia să se aşeze. Aceasta începu să vorbească cea dintâi, mai bine-zis să şoptească:

— Acum du-te şi dumneata la ceai, te aşteaptă profesorul Waskowski.

— Dar doamna Emilia?

— Nu mai putea să stea locului. A spus că i se pare şi ei ciudat, dar trebuie să se culce.

— Eu ştiu care-i pricina. A hipnotizat-o medicul şi bine a făcut. Copila se simte într-adevăr mai bine.

Domnişoara Marynia îl privi în ochi, dar el repetă:

— Da, da, e mai bine... dacă nu revine criza, şi sunt speranţe să nu mai revină.

— Slavă Domnului!... Acum, du-te să bei ceaiul.

El însă prefera să stea lângă ea şi să-i vorbească în şoaptă, confidenţial, aşa că-i răspunse:

— Bine, mă duc, dar mai târziu. Să facem în aşa fel, încât să te odihneşti şi dumneata. Am auzit că tatăl dumitale a fost bolnav. Fără îndoială, l-ai îngrijit şi pe el.

— Tata s-a făcut bine, vreau neapărat s-o înlocuiesc pe Emilka. Mi-a spus că nici slujitorii n-au dormit deloc noaptea trecută, deoarece, înainte de criză, starea copilei era îngrijorătoare. Acum trebuie să stea mereu cineva lângă Litka, trebuie să facem în aşa fel ca eu, dumneata şi Emilka să ne înlocuim unul pe altul.

— Foarte bine. Azi însă rămân şi eu. Dacă n-am să stau aici, am să aştept în camera alăturată, gata să vă ajut. Dumneata când ai aflat de criză?

— Eu n-am ştiut nimic. Am venit cum vin în fiecare seară să aflu ce mai este.

— La mine a dat fuga slujitorul doamnei Emilia, când eram la masă. Îţi imaginezi cum am alergat până aici; nu eram sigur că am s-o mai găsesc în viaţă. E ciudat că în timpul mesei am vorbit aproape tot timpul despre Litka cu Bukacki şi Waskowski, înainte de venirea lui Maszko care ne-a anunţat că se căsătoreşte.

— Domnul Maszko se căsătoreşte?

— Da. Vestea nu s-a aflat încă, dar nouă ne-a comunicat-o el însuşi în mod solemn. Se căsătoreşte cu domnişoara Krasławska, o ţii minte, nu? Aceea care a fost la familia Bigiel. Domnişoara Krasławska reprezintă o partidă bună pentru Maszko...

Urmă un moment de tăcere. Domnişoara Marynia, care, neiubindu-l pe Maszko, îi respinsese cererea în căsătorie, dar care îşi reproşase în repetate rânduri purtarea ei faţă de el, presupunând că-l dezamăgise şi-l făcuse să sufere, nu putea decât să se bucure la vestea că tânărul avocat suportase lovitura atât de uşor. Cu toate acestea, rămase uimită şi contrariată întrucâtva. Când compătimesc pe cineva, femeile vor, în primul rând, ca acest cineva să fie cu adevărat nefericit, iar în al doilea, preferă să atenueze nenorocirea cu mâna lor; atunci când se arată ca poate s-o facă şi altcineva. Încearcă un fel de dezamăgire. Domnişoara Marynia se simţea rănită în amorul propriu de două ori. Nu credea că poate fi uitată, atât de uşor, iar pe de altă parte, era nevoită să recunoască astfel că părerea ei despre Maszko, pe care-l credea un om superior, n-avea nici un ternei. Până acum fusese ca un fel de as într-o partidă jucată împotriva lui Połaniecki, iar acum încetase să mai fie. Oricum, se simţea deci puţin umilită. E adevărat, asta n-o împiedică să-i declare cu accente de sinceritate în glas lui Połaniecki că vestea îi face o mare şi profundă plăcere, dar în fond simţea şi faţă de el un fel de ciudă că i-o spusese.

De câtăva vreme, Połaniecki se purta cu ea foarte rezervat şi nu arăta în nici un fel ce se. Întâmpla în sufletul lui. Nu se prefăcea excesiv de rece; întrucât trebuiau să se întâlnească, se purta faţă de ea cu anume libertate binevoitoare, dar tocmai de aceea Marynia credea că încetase s-o iubească. Şi aşa-i firea omenească; deşi vechea

repulsie mai stăruia, luase chiar proporţii în sufletul ei, deşi dezamăgirea dintâi se transformase parcă într-un izvor din care picura amărăciunea, gândul că aversiunea ei îl lăsa indiferent, o irita. Acum avea senzaţia că Połaniecki se bucura de eroarea ei în privinţa lui Maszko, ca şi de faptul că oricum, ea, care nu prea demult avusese posibilitatea să aleagă între el şi Maszko, acum n-o mai are, aflându-se într-o părăsire puţin umilitoare.

Połaniecki era departe ele asemenea gânduri. Se bucura într-adevăr că Marynia avea să recunoască acum că, preferându-l pe Maszko, făcuse o mare greşeală, dar nici nu-i trecea prin minte să se bucure de însingurarea ei, fiindcă mai mult ca oricând era gata să-i deschidă braţele, s-o strângă la piept şi s-o iubească. Se străduia într-adevăr să-şi înfrângă sentimentele cu perseverenţă, cu anume îndârjire chiar, dar o făcea numai pentru că pierduse orice speranţă; socotea că-şi înjoseşte onoarea de bărbat dacă-şi investeşte toate puterile sufletului şi ale inimii într-un simţământ neîmpărtăşit. Voia, după propria expresie, „să nu se lase”, şi nu se lăsa, aşa cum ştia el, dar înţelegea foarte bine că asemenea luptă macină şi vlăguieşte; chiar dacă avea să se încheie cu o victorie, n-avea să-i aducă fericirea, ci pustiirea sufletului. Se afla însă departe de victorie. După eforturi uriaşe, ajunsese doar la aceea că iubirea lui se împletea cu amărăciunea. Asemenea ferment dizolvă într-adevăr dragostea, din simplu motiv că o otrăveşte, şi cu timpul putea să-i pună capăt.

Deocamdată însă, rezultatul era infim. Stând acum aproape de Marynia şi privindu-i faţa luminată de razele palide ale veiozei, îşi spunea în gând: „Dac-ar vrea!” Gândul acesta îl înfuria, dar vrând să fie sincer cu el însuşi, recunoştea că dacă ea ar fi fost de acord, el era gata să-i cadă la picioare în orice clipă. Aşadar, rezultatul era într-adevăr infim şi-l plasa la o răspântie dificilă. Concomitent, îşi dădea seama că neînţelegerea dintre ei crescuse atât de mult, încât chiar dacă Marynia ar vrea să întoarcă momentele petrecute la Krzemień, amorul propriu şi teama de a nu se contrazice i-ar închide gura. Relaţiile dintre ei se complicaseră atât de mult, încât era mai degrabă posibil să se îndrăgostească decât să se înţeleagă.

După cele câteva replici, între ei se înstăpâni liniştea întreruptă doar de răsuflarea acestei copile bolnave şi de răpăitul mohorât al ploii mărunte care izbea geamurile. Afară se lăsase o noapte umedă, de toamnă, încărcată de tristeţe, apăsare, pesimism şi descurajare. Tot atât de dezolantă arăta şi încăperea, în ale cărei unghere întunecoase părea că pândeşte moartea. Orele se scurgeau una după alta din ce în ce mai încet. Połaniecki fu năpădit brusc de presimţiri rele. Se uită la Litka şi presupunerea că ea ar putea trăi i se părea pentru moment o adevărată nebunie. Zadarnică veghea! zadarnice speranţele! zadarnice iluziile! Această copilă trebuie să moară! Cu atât mai mult, cu cât este atât de scumpă, atât de dulce şi atât de iubită! După ea va urma doamna Emilia, apoi pustiul deznădejdii. Ce viaţă! Uite că el, Połaniecki, nu are pe lume decât aceste două fiinţe care îl iubesc, pentru care reprezintă ceva, însă trebuie să le piardă! Alături de ele, ar fi avut de ce să se agaţe în viaţă, fără ele, nu-i mai rămâne nimic, un viitor orb, surd, de neînţeles, cu o faţă de idiot...

Până şi cel mai energic om simte nevoia să iubească pe cineva. Altminteri, simte moartea înăuntrul lui, şi energia lui se întoarce împotriva vieţii. O asemenea clipă venise acum şi pentru Połaniecki. „La urma urmei, nu ştiu de ce nu mi-aş trage un glonţ în cap, se gândi, nu din cauza pierderii lor, ci a nimicniciei existenţei fără ele. Dacă viaţa nu mai are nici un sens, nu există nici un motiv ca s-o accept, afară poate doar de curiozitatea de a vedea până unde ajunge”.

Gândul acesta nu se transformă însă în mintea lui într-o intenţie. Semăna mai degrabă cu o smucitură în lanţul nenorocirilor a unui om care se înfurie; o clipă de mânie care căuta pe cineva asupra căruia să se reverse. Indignarea lui Połaniecki se întoarse dintr-o dată împotriva Maryniei. Nici el nu ştia de ce i se păru deodată că tot răul care se întâmpla, se întâmpla din cauza ei; ea adusese între ei repulsia şi suferinţa, care mai înainte nu existau, ea aruncase parcă un bolovan în apele lor ca oglinda, şi acum valurile, lărgindu-se tot mai mult, îl cuprindeau nu numai pe el, ci şi pe doamna Emilia, şi pe Litka. Ca un om care se conducea după raţiune, nu după umorile de moment, înţelegea şubrezenia

reproşurilor de acest fel, dar nu se putea împotrivi totuşi să nu-şi spună că, înainte de apariţia Maryniei, totul mergea mai bine, cu atât mai bine cu cât putea să considere trecutul ca pe o perioadă fericită din viaţa lui. Pe atunci o iubea numai pe Litka, cu un sentiment de luminoasă paternitate, care nu-i provocase şi nu putea să-i provoace nici o clipă de amărăciune. Cine ştie dacă vreodată, cu timpul, nu s-ar fi îndrăgostit de doamna Emilia! E adevărat, ea nu avea faţă de el decât sentimente de prietenie, dar poate tocmai pentru că altele nici nu-şi dorea. Nu o dată, femeile cu suflet ales renunţă la orice sentimente care depăşesc prietenia, ca să nu îngreuneze, să nu complice viaţa cuiva care ar putea să le fie drag, dar nu vrea. Atunci, în adâncul sufletului lor se instalează mâhnirea tăcută, găsindu-şi alinarea şi dulceaţa în duioşia îngăduită în limitele prieteniei.

Cunoscând-o pe Marynia, Połaniecki îi dăruise numaidecât simţămintele lui cele mai profunde. De ce? La ce bun? Ca să aibă de ce să sufere. Acum, întrucât o nenorocire nu vine niciodată singură, Litka, singura rază luminoasă a vieţii lui, se stingea sau putea să se stingă dintr-o clipă în alta. Połaniecki o privi iarăşi şi îşi spuse:

„Rămâi măcar tu, copila mea! Tu nu ştii câtă nevoie avem de tine şi eu, şi mama ta. Ferească Dumnezeu, vai de viaţa noastră fără tine, făptură dragă!”

Deodată observă că ochii fetiţei îl privesc.

O clipă crezu că se înşală şi nu îndrăzni să se mişte, dar Litka începu să zâmbească şi rosti în şoaptă

— Domnul Stach...

— Eu sunt, Lituś! Cum te simţi?

— Bine, dar mama unde e?

— Vine îndată. Am avut mult de furcă până am convins-o să se culce.

Litka întoarse capul şi. văzând-o pe domnişoara Marynia, exclamă:

— A, e mătuşa Marynia!

De la o vreme, îi spunea mătuşă.

Domnişoara Marynia se ridică şi, luând o sticluţă de pe măsuţa de toaletă, începu să-i toarne la lumina veiozei picăturile într-o linguriţă; apoi i le dădu LiLkăî să le bea, iar

după ce aceasta le dădu peste cap, îşi apăsă buzele pe fruntea ei.

Un timp se aşternu tăcerea, după care fetiţa spuse parcă numai pentru sine:

— Nu trebuie s-o trezim pe mama.

— Nu, n-o trezeşte nimeni, o linişti Połaniecki. Facem cum vrei tu. Lituś.

Şi începu să-i mângâie mânuţa care zăcea pe plapumă.

Iar ea se uita la ei şi repeta mereu, cum îşi luase obiceiul:

— Domnul Stach... domnul Stach...

O clipă, păru că va adormi, clar se vede că Litka se gândea foarte intens la ceva, deoarece îşi înălţase sprâncenele; într-un târziu, deschise ochii şi începu să se uite când la Połaniecki, când la domnişoara Marynia.

În încăpere se auzea numai răpăitul ploii pe geamuri.

— Ce ai, draga mea? o întrebă domnişoara Marynia.

Litka îşi împreună mâinile şi şopti abia perceptibil:

— Mătuşă Marynia, vreau să te rog ceva, foarte important, dar... nu îndrăznesc...

Domnişoara Marynia îşi apropie faţa blinda.

— Spune, iubirea mea! Fac tot ce vrei tu.

Atunci fetiţa îi luă mâna şi, sărutându-i-o, şopti:

— Te rog să-l iubeşti pe domnul Stach.

În liniştea care urmă după aceste cuvinte, se auzea doar respiraţia grăbită a copilei; în sfârşit răsună glasul calm al Maryniei:

— Bine, draga mea.

Połaniecki simţi deodată că îl înecă plânsul. Toate pieriră din ochii lui, laolaltă cu domnişoara Marynia, şi nu mai văzu decât fetiţa care, în asemenea clipe, bolnavă şi fără putere, înaintea morţii, se gândea numai la el.

Litka întrebă mai departe:

— Şi ai să te căsătoreşti cu el?

În lumina veiozei albăstrui, faţa domnişoarei Marynia arăta foarte palidă, buzele îi tremurau, răspunse însă fără ezitare:

— Da, Lituś.

Fetiţa îi sărută mâna pentru a doua oară. Căpşorul ei căzu din nou pe pernă şi o vreme rămase cu pleoapele coborâte;

două lacrimi i se prelinseră pe obraji.

De astă dată urmă o tăcere mai lungă. Ploaia izbea în geamuri. Połaniecki şi domnişoara Marynia stăteau nemişcaţi, fără să se uite unul la altul, de parcă aţipiseră. Simţeau amândoi că soarta li se hotărâse în această noapte, dar erau de-a dreptul buimăciţi de cele întâmplate. Copleşiţi de gânduri şi simţăminte învălmăşite, nici unul dintre ei nu era în stare să-şi spună limpede ce se petrecea cu el.

În această tăcere, în această tăcere instinctivă, ca nu cumva să li se întâlnească privirile, orele începură să se scurgă una după alta. Ceasurile băturâ miezul nopţii, apoi ora unu; aproape de două, doamna Emilia se strecură că o umbră în încăpere.

— Doarme? întrebă.

— Nu, mămico, răspunse Litka.

— Te simţi bine?

— Da, mămico.

Iar când doamna Emilia se aşează lângă ea, copila îi încolăci gâtul cu braţele şi, punându-şi căpşorul cânepiu pe pieptul ei, spuse:

— Mămico, acum ştiu şi eu că unui copil bolnav nu i se refuză nimic.

Şi o vreme se strânse la pieptul mamei în tăcere, apoi, lungind cuvintele, cum fac copiii somnoroşi sau foarte slăbiţi, zise:

— Mămico, domnul Stach n-o să mai fie trist, şi uite de ce...

Dar căpşorul începu să-i atârne greu pe pieptul mamei, şi doamna Emilia simţi sudoarea rece care îmbrobona tâmplele şi mâinile fetiţei.

— Lituś! o chemă încet, cu glasul înspăimântat.

Copila începu să vorbească:

— Mă simt atât de ciudat! atât de slăbită!...

Se vede că gândurile începeau să i se încurce, fiindcă după o clipă continuă:

— O! curge marea! Ce mare uriaşă, şi noi, toţi plutim pe ea! Mamă, mamă!...

Şi se declanşă o nouă criză, înfricoșătoare, nemiloasă. Trupul fetiţei se încordă răsucit de convulsii, iar pupilele i se

rostogoliră In fundul capului. Nu mai avea rost să-şi facă iluzii; venise moartea, se simţea în lumina palidă a veiozei şi în ungherele întunecate ale camerei, în zdârnăitul geamurilor izbite de ploaie şi în vâjâitul încărcat de glasuri şi de chemări spăimoase.

Połaniecki zvâcni în picioare şi alergă după medic; după un sfert de oră, se întoarseră amândoi, nesiguri în faţa uşii închise dacă fetiţa mai trăieşte, şi intrară numaidecât, Połaniecki înainte, urmat de medicul care repeta aceeaşi frază de când îl scosese din pat:

— O emoţie puternică sau spaima...

Câţiva slujitori cu feţele somnoroase şi speriate se adunaseră la uşă şi ascultau; în toată casa stăruia o linişte grea, de plumb.

Într-un târziu, o întrerupse Marynia care ieşi cea dintâi din încăperea închisă, cu faţa palidă ca ceara, şi rosti cu glas tremurător:

— Apă pentru doamna! Domnişoara a murit!

XIX

În ultimele-i zile, toamna continua să zâmbească uneori oamenilor, cu nespusă mâhnire şi seninătate, asemenea unei femei care moare de tuberculoză. Într-o astfel de zi senină, se nimeri să fie şi înmormântarea Litkăi. O durere mângâietoare întrucâtva dovedeşte că cei rămaşi în viaţă continuă să gândească şi să simtă pentru morţii lor. Ziua senină şi tristă îl predispunea pe Połaniecki, care se ocupa de înmormântare, la o mâhnire şi mai adâncă, dar încercând să se pună în locul Litkăi, îşi spuse că fetiţa şi-ar fi dorit tocmai o asemenea zi, aşa că se simţi mai uşurat. Nu era încă în stare să-şi măsoare intensitatea durerii. Acest moment vine mai târziu şi începe abia atunci când fiinţa iubită rămâne la cimitir, iar omul se întoarce în casa pustie. În plus, treburile înmormântării îi absorbeau tot timpul. Viaţa înconjura cu forme convenţionale şi complica până şi un lucru atât de simplu, precum moartea. Połaniecki voia să-i facă Litkăi acest ultim serviciu, de care n-avea cine să se ocupe. Toate resorturile vieţii, în virtutea

cărora omul gândeşte, decide şi acţionează, fuseseră rupte în doamna Emilia de moartea copilei. Vântul se arăta de astă dată prea îngheţat pentru blana mielului. Din fericire, o durere prea mare se ucide singură, deoarece paralizează inima. Aşa se întâmplase şi cu doamna Emilia. Połaniecki băgă de seamă că expresia care domnea pe faţa şi în ochii ei era o spaimă resemnată, fără margini. Ochii rămâneau uscaţi şi gura mută; doar câte un scâncet tragic, ca de copil, arăta că, mintea ei nu poate cuprinde toată nenorocirea, ci se roteşte, în jurul amănuntelor legate de ea, se agaţă de ele şi le poartă grija, ca şi când fetiţa, ar fi fost încă în viaţă. În încăperea transformată în cameră mortuară, Litkăi, care părea că doarme printre flori, nu-i lipsea nimic; cu toate acestea, inima de mamă, sfâşiată de durere, se întreba mereu dacă nu mai are nevoie de ceva. Când cei din jur încercau s-o îndepărteze, nu se împotrivea, îşi pierdea însă cu totul judecata şi începea să geamă, de parcă îi provocau o durere mai mare decât putea să îndure.

Połaniecki şi Chwastowski, fratele soţului ei, care venise înaintea înmormântării, se străduiră s-o scoată din încăpere, când se puse capacul coşciugului; dar când doamna Emilia începu să-şi strige fetiţa pe nume, îi dădură pace. În cele din urmă, procesiunea, numeroasă, se urni printre făcliile aprinse, trăgând după ea şirul trăsurilor, precedat de preoţi şi cântece mohorâte; de la început, cortegiul fu înconjurat de mulţimea de curioşi, care îşi satură ochii cu suferinţa omenească şi în oraşele moderne, aşa cum şi-i săturau în antichitate cu sângele care curgea prin arene. Doamna Emilia, condusă de cumnatul ei, având alături pe Marynia, păşea în urma dricului, cu faţa uscată, împietrită. Ochii ei nu mai vedeau acum decât un amănunt lipsit de însemnătate, la care se gândea întruna. Se întâmplase ca o şuviţă cânepie din părul bogat al Litkăi să rămâie afară din coşciug. Doamna Emilia nu-şi mai luă ochii de la ea tot drumul, spunându-şi mereu: „Doamne, Doamnei i-au „tăiat părul! fetiţei!”

În sufletul lui Połaniecki, jalea, oboseala şi surescitarea nervoasă, pricinuită de insomnie, fură înlocuite de senzaţia unei greutăţi atât de apăsătoare, încât erau momente când îl încerca o dorinţă de neînvins să se întoarcă la jumătatea

drumului, să se ducă acasă, să se arunce pe o canapea, să nu se mai gândească la nimic, să nu mai vrea nimic şi să nu mai iubească pe nimeni... să nu mai simtă nimic. Totodată se mira şi de acest egoism instinctiv şi se revolta împotriva lui însuşi; ştia totuşi că nu se va întoarce, că va sorbi paharul până la fund şi va merge până la capăt, nu pentru că aşa se cuvenea, ci pentru că durerea lui şi ataşamentul pentru Litka erau mai puternice decât egoismul său. În acelaşi timp, înţelegea că toate celelalte simţăminte se închirciseră, păliseră în el, că inima lui era pustie; cel puţin în această clipă. În sufletul şi mintea lui, domnea un haos total, alcătuit din impresii exterioare, abia schiţate, şi observaţii înregistrate fără nici un scop şi amestecate mecanic cu părerea de rău şi durerea. Uneori privea la clădirile pe lângă care trecea procesiunea şi le distingea culorile, alteori le cădea sub ochi firma vreunui magazin, pe care o citea involuntar; sau se gândea că preoţii nu mai cântă şi aştepta cu teamă ca melopeea de îngropăciune să înceapă iarăşi. Câteodată raţiona ca un om care, trezindu-se din somn, vrea să înţeleagă ce se petrece în jurul său: „Acestea sunt clădiri, îşi spunea, acestea sunt firme, ăsta-i mirosul de la smoala torţelor, iar acolo sus se află Litka şi ne îndreptăm spre cimitir...” Şi deodată se înălţă în el un val de jale după copila dulce şi dragă, după căpşorul scump care îi zâmbise de atâtea ori. Şi-o aminti în anii de demult şi în ceasurile din urmă; îşi aduse aminte de Reichenhall, când o purtase în braţe, întorcându-se de la Thumsee; şi pe urmă, la ţară, la familia Bigiel şi acasă, la doamna Emilia, când spunea că ar vrea să fie un lujer de mesteacăn, în sfârşit, când cu câteva clipe înaintea morţii o rugase pe Marynia să-l ia de soţ. Połaniecki nu-şi spuse de-a dreptul că Litka îl iubise ca o femeie în toată firea şi că, logodindu-l cu Marynia, făcuse un act de sacrificiu, fiindcă în realitate simţămintele inconştiente ale fetiţei nu puteau fi definite mai de aproape; intuia totuşi foarte bine că însemnaseră ceva asemănător şi că sacrificiul avusese loc, izvorâse din acest ataşament profund, ieşit din comun, pe care copila îl nutrise faţă de el. Deoarece pierderea fiinţelor dragi se resimte îndeosebi prin durerea suportată nemijlocit, Połaniecki începu să-şi repete: „Era singurul suflet care mă

iubea cu adevărat! Acum nu mai am pe nimeni pe lume...” Şi ridicându-şi ochii spre coşciug, la şuviţa de păr bălai care flutura în aer, începu s-o cheme în gând pe Lituś cu toate numele duioase cu care îi vorbise când era în viaţă. În cele din urmă, simţi că îl îneacă lacrimile, fiindcă asemenea chemări rămâneau fără ecou. În indiferenţa morţilor este ceva sfâşietor. Când fiinţa care simţea fiecare cuvânt şi fiecare privire devine indiferentă, când din iubitoare devine de gheaţă, din apropiată şi scumpă — solemnă şi îndepărtată, în zadar îţi mai repeţi întruna: „moartea! moartea!” Pe lângă toată durerea pricinuită de pierdere, simţi parcă o decepţie sfâşietoare, o nedreptate afectivă pe care ţi-o face trupul neînsufleţit, care rămâne surd la durerea şi chemările noastre. În adâncul sufletului, Połaniecki avea impresia că Litka, părăsindu-l pentru a merge în olatul morţii, îi făcuse parcă o nedreptate, devenind astfel dintr-o fiinţă apropiată, una îndepărtată, dintr-una încrezător familiară — ceva estompat, înalt, sfânt şi în acelaşi timp cu totul indiferent faţă de disperarea mamei şi însingurarea profundă a celui mai apropiat prieten. În aceste simţăminte ale lui Połaniecki era mult egoism, dar dacă n-ar exista acest egoism, care are în vedere înainte de toate propria durere şi propria părăsire, oamenii, mai ales cei care cred în viaţa şi fericirea de dincolo de mormânt, nu şi-ar mai regreta morţii.

Cortegiul ieşi în fine din oraş la câmp mai deschis, şi dincolo de barieră, înainta pe lângă zidul cimitirului, împodobit cu ghirlande de cerşetori, imortele şi brazi pentru morţi. Rândurile de preoţi în cămăşi albe, slujba de înmormântare cu torţe, dricul cu coşciugul şi oamenii care-l urmau se opriră la poartă, apoi o coborâră pe Litka, şi Połaniecki, Bukacki, Chwastowski şi Bigiel o purtară spre mormântul tatălui ei.

Tăcerea şi golul, care-i aşteaptă pe oameni după fiecare înmormântare abia când se întorc acasă de la mormintele proaspete, păreau că începe de astă dată de la cimitir. Ziua era senină, palidă; din copaci, ici şi colo, cădeau fără zgomot ultimele frunze îngălbenite; cortegiul mortuar se micşoră în spaţiile întinse, palide, care, presărate cu cruci, păreau fără capăt, ca şi cum cimitirul se deschidea spre infinit. Copacii

desfrunziţi, negri, cu coroanele alcătuite din rămurele subţiri, topite parcă în lumină, monumentele funerare, cenuşii şi albe ca nişte vedenii, frunzele ofilite care acopereau aleile drepte şi lungi, toate acestea făceau într-adevăr impresia unor Câmpii Elizee, încărcate de linişte adâncă, dar şi de melancolie somnolentă a unor „locuri reci şi triste” la care visa mintea mohorâtă a lui Cezar, care aveau să primească acum încă o *animala vagula*[1].

Coşciugul se opri, în cele din urmă, lângă groapa adâncă. Răsună sfâşietor *Requiem aeternam*[2], apoi *Anima eius*[3]. Prin haosul propriilor gânduri şi impresii, prin filtrul propriei dureri, Połaniecki văzu ca în vis faţa împietrită şi ochii sticloşi ai doamnei Emilia, lacrimile Maryniei, care îl iritară în această clipă, obrajii palizi ai lui Bukacki, în trăsăturile căruia se vedea limpede că filosofia lui de viaţă, care n-avea ce căuta în acest cimitir, fusese lăsată la poartă, şi coşciugul cu Litka. Când pe capac se aruncă mâna de nisip, urmă şi el exemplul celorlalţi, dar când coşciugul fu coborât pe frânghii în mormânt şi se aşezau lespezile de piatră deasupra, i se urcă iarăşi un nod în gât, aşa că tot ce gândise şi înţelesese astăzi se preschimbă în nimicnicie. Repetă în gând cuvintele simple: „La revedere, Lituś!” care după aceea i se părură şi ele serbede în comparaţie cu furtuna chinuitoare din sufletul lui, şi cu asta totul se sfârşi. Alaiul de îngropăciune începu să se topească văzând cu ochii. Połaniecki fu trezit într-un târziu de vântul care se isca de departe, printre cruci. Lângă mormânt îi văzu acum pe doamna Emilia cu Marynia, pe doamna Bigiel, pe Waskowski şi pe unchiul Litkăi. Îşi spuse că va pleca ultimul, şi aşteptă, repetând din nou: „La revedere, Lituś!” apoi, gândindu-se la moarte, la aceea că şi el vă trebui să vină în acest oraş de morminte, acest ocean în care se scurg toate gândurile, zbaterea, simţămintele... Acum avea impresia că el şi ceilalţi, care stăteau lângă mormânt sau plecau, se aflau pe o corabie ce pluteşte drept spre prăpastie. La viaţa de dincolo de moarte nu se gândea în clipa de faţă.

În acest timp, se lăsa repede înserarea toamnei. Crucile

---

[1] Sufleţel rătăcitor (lat.).
[2] Veşnică odihnă (lat.).
[3] Sufletul lui (lat.).

deveneau tot mai palide. Bătrânul profesor şi Chwastowski o conduseră pe doamna Emilia spre poarta cimitirului fără nici o împotrivire din partea ei. Połaniecki repetă încă o dată: „La revedere, fetiţă dragă!” şi plecă şi el.

Când trecu de poarta cimitirului, se gândi:

„Ce noroc că mama e aproape inconştientă; cât de groaznic trebuie să fie gândul că Litka a rămas singură acolo! Morţii ne părăsesc pe noi, dar şi noi îi părăsim pe ei”

De departe văzu trăsură cu care pleca doamna Emilia şi i se păru că obiceiurile înstăpânite erau revoltătoare.

El însuşi, urcându-se într-o birjă, încercă o senzaţie de uşurare provocată de gândul că se sfârşise un lucru chinuitor şi apăsător, după care avea să urmeze odihna. Acasă, propria locuinţă i se păru pustie, fără o fărâmă de veselie, dezolantă, fără speranţă; dar când, la ceai, se întinse pe sofa, încercă o mulţumire fizică în timp ce se odihnea după momentele de trudă, un sentiment de uşurare şi parcă de satisfacţie că înmormântarea se săvârşise, şi Litka era îngropată, îl năpădi iarăşi. Îşi aminti părerea unui gânditor: „Nu-i cunosc pe criminali, cunosc numai oamenii cinstiţi, iar aceştia sunt hidoşi”. În această clipă, Połaniecki se simţea respingător.

Seara, îşi aduse aminte că trebuie să se intereseze totuşi ce face doamna Emilia, pe care Marynia avea s-o ia la ea câteva săptămâni. La plecare, văzu fotografia Litkăi pe masă şi o sărută. După un sfert de ceas, sună la uşa domnului Pławicki.

Slujitorul îi spuse că domnul ieşise, dar erau acolo, în afară de doamna Chwastowska, profesorul Waskowski şi preotul Chylak. În salonaş îl primi Marynia, prost pieptănată, cu ochii reci, aproape urâtă. În schimb, vechiul mod de a se purta cu el se schimbase cu totul, de parcă Marynia uitase cu desăvârşire supărarea de mai înainte.

— Emilka e la mine, îi spuse în şoaptă. Nu se simte bine, dar se pare că cel puţin pricepe ce i se spune. Profesorul Waskowski e cu ea... El îi vorbeşte cu atâta suflet... Dumneata vrei s-o vezi neapărat pe Emilka?

— Nu, domnişoară. Am venit doar să aflu ce face, şi plec numaidecât.

— Nu ştiu... poate că ea vrea să te vadă. Odihneşte-te

puţin, eu mă duc să-i spun că ai venit. Litka ţinea atât de mult la dumneata, încât poate că Emilkai îi va face plăcere să te vadă.

— Bine, încuviinţă Połaniecki.

Marynia intră în camera alăturată, dar se vede că nu putu să aducă vorba despre el imediat, deoarece Połaniecki auzi prin uşa întredeschisă glasul lui Waskowski, încărcat de accentele unei convingeri adânci şi parcă de efortul de a străpunge crusta de apatie şi durere.

Bătrânul profesor spunea:

— ...E ca şi când s-ar fi dus în încăperea vecină să ia o jucărie şi să se întoarcă îndată... Ea nu va mai reveni, dar te vei duce dumneata la ea. Dragă doamnă, apreciază moartea, dinspre Dumnezeu, nu ca un om de pe pământ. Copila trăieşte şi e fericită, deoarece, aflându-se în veşnicie, consideră despărţirea de dumneata ca o clipire din ochi. Litka trăieşte, continuă apăsat, trăieşte şi e fericită. Ea crede că dumneata te duci spre ea şi îţi întinde braţele; ştie că în curând vei ajunge la ea, pentru că viaţa şi durerea sunt mai puţin decât o clipă, după care urmează veşnicia cu Litka. Imaginează-ţi, scumpă doamnă, cu Litka în linişte şi bucurie, fără boli şi fără moarte. Lumile se vor perinda, iar voi veţi fii mereu împreună...

Połaniecki se gândi cu amărăciune:

„Bine ar fi, dacă ar fi sigur..

Iar după o clipă:

„Dacă aş fi convins, aş avea motiv să mă duc şi eu acolo. Altfel nu!”

În pofida acestui gând, se îndreptă totuşi spre camera doamnei Emilia, nemaiaşteptând întoarcerea Maryniei, întrucât îşi spuse că dacă nu are motiv, are oricum obligaţia s-o facă şi nu se cuvine să se arate laş în faţa durerii altuia. Egoismul este doar „vată în urechi, care apără împotriva gemetelor oamenilor”, şi se explică prin aceea că unei dureri profunde nu poţi să-i spui nimic care s-o atenueze. Połaniecki înţelegea că acesta era adevărul şi se ruşina să pregete, din comoditate, în loc să încerce să ogoiască durerea mamei. Când intră, o văzu pe doamna Emilia stând pe sofa; deasupra, atârna o lampă de perete, sub care se afla un palmier ce-şi

arunca umbra peste capul nefericitei asemenea unor degete uriaşe, răşchirate asupra ei. Alături de doamna Emilia şedea Waskowski şi, ţinând-o de mână, se uita la ea. Połaniecki îi luă mâinile şi, aplecându-se, le duse la gură în tăcere.

Doamna Emilia clipi din ochi, asemenea cuiva care se trezeşte din somn, apoi strigă deodată:

— Domnule Stanislaw, ţii minte când a...

Izbucni într-un plâns cu sughiţuri, frângându-şi mâinile, cu răsuflarea întretăiată, şi pieptul hohotind de suspine, în cele din urmă nu mai avu putere şi leşină. Când îşi veni în fire, Marynia o conduse în camera ei. Połaniecki şi Waskowski trecură în încăperea vecină cu salonaşul, unde-i reţinu Pławicki care între timp se întorsese din oraş.

— O femeie îndurerată în casă, li se plânse, poate să-ţi strice viaţa; mi s-ar cuveni şi mie puţină linişte şi libertate, dar ce să fac, ce să fac!... Sunt silit să cobor pe planul al doilea, şi sunt gata să...

După o jumătate de oră, Marynia veni pentru o clipă şi-i anunţă că doamna Emilia se culcase la rugămintea ei; acum era puţin mai liniştită. Połaniecki şi Waskowski începură să-şi ia rămas bun, apoi plecară.

Mergeau prin ceaţa deasă, care se ridicase noaptea din pământ după o zi senină, aşternând străzile şi înconjurând felinarele cu cearcăne multicolore. Amândoi se gândeau la Lituś, care îşi petrecea prima noapte printre morţi, departe de mama ei. Połaniecki avea impresia că e de-a dreptul înfiorător, nu atât pentru Litka, cât pentru doamna Emilia, care se gândea şi ea neîndoielnic la asta. Medita, de asemenea, la cuvintele lui Waskowski; într-un târziu, zise:

— Am auzit ce i-ai spus... Dacă asta a uşurat-o, e foarte bine, dar, vezi dumneata, dacă ar fi vorba de o certitudine, ar trebui ca acum noi... ştiu şi eu?... să petrecem şi să ne bucurăm că Litka a murit.

— De unde ştii că nu vom petrece după moarte?

— Spune dumneata, de unde ştii că va fi aşa?

— Nu ştiu, cred.

Nemaiavând ce să spună, Połaniecki îngână ca pentru sine:

— Milă, lumina empirică, veşnicie, reîntâlnire, iar în

realitate? Copila moartă la cimitir şi mama sfâşiată de durere... Fie ca moartea să nască cel puţin credinţa dumitale, dar ea naşte şi îndoiala. Fiindcă dumitale îţi pare totuşi rău de Litka, mie şi mai mult, iar durerea mă împinge să mă întreb: de ce a murit? ce rost are această cruzime? Ştiu prea bine că sunt întrebări prosteşti şi miliarde de oameni şi le-au pus, dar, asta trebuie să ne fie mângâierea, dracu s-o ia! Ştiu că nu voi afla răspunsul niciodată, dar tocmai de aceea îmi vine să scrâşnesc din dinţi şi să blestem... Nu înţeleg şi mă revolt, asta e! Iată rezultatul şi trebuie să recunoşti şi dumneata că nu e cel scontat.

Waskowski răspunse şi el de parcă vorbea de unul singur:

— Cristos a înviat, fiindcă a fost Dumnezeu, dar ca om a trecut şi el prin moarte. Ce altceva pot face eu, un vierme neputincios, decât să preamăresc voinţa şi înţelepciunea dumnezeiască în moarte?

Połaniecki îşi pierdu răbdarea:

— Cu dumneata nu se poate vorbi.

— Alunec, ajută-mă! îl rugă Waskowski.

Şi luându-l pe Połaniecki de braţ, se sprijini de el şi j continuă:

— Dragul meu, tu ai o inimă cinstită şi iubitoare, ai ţinut foarte mult la Litka, ai fi făcut mult pentru ea, nu-i aşa? Fă încă un lucru: crezi sau nu crezi, spune pentru ea: Veşnică odihnă... Dacă te gândeşti că nu-i foloseşte la nimic, spune-ţi că mai mult nu poţi face pentru ea...

— Dă-mi pace, domnule! se burzului Połaniecki.

— Într-adevăr, poate că nu-i va fi de nici un folos, dar se va bucura că n-ai uitat-o, îţi va fi recunoscătoare şi va dobândi mila Domnului pentru tine.

Połaniecki îşi aduse aminte că Waskowski spusese, atunci când aflase de criza Litkăi, că viaţa copilei nu putea fi inutilă, iar dacă avea să se stingă, înainte de a muri trebuia să îndeplinească ce-i fusese sortit. Tocmai voia stă se năpustească asupra lui Waskowski din această pricină, dar îl reţinu deodată gândul că Litka, înainte de a-şi da sufletul, îl unise cu Marynia.

Şi fără să vrea, îşi puse întrebarea: „Poate că acesta a fost rostul vieţii ei?” Se răzvrăti totuşi numaidecât împotriva

acestei presupuneri. Fu cuprins brusc de o furie îndârjită împotriva Maryniei, aproape de dispreţ.

— N-o vreau cu preţul acesta, se gândi strângând din dinţi. N-o vreau! Destul m-am chinuit din cauza ei! Aş da zece ca ea pe una ca Litka!

În acest timp, Waskowski, trepădând pe lângă el, îi spuse:

— Nu se vede nici la un pas şi pietrele sunt atât de alunecoase din pricina ceţii. Dacă nu erai tu, mă dam de mult de-a berbeleacul.

Połaniecki se mai potoli şi răspunse:

— Vezi, domnule profesor, cine merge pe pământ, trebuie să se uite în jos, nu în sus.

— Tu ai picioare bune, dragul meu.

— Şi ochi care văd bine chiar prin ceaţa asta care ne înconjoară. Trăim cu toţii ca într-o ceaţă, dincolo de care numai dracu ştie ce poate să fie. Dacă cineva ar mărunţi vreascuri uscate şi le-ar arunca într-un pârâu, spunând că din ele vor răsări flori, mi-ar face aceeaşi impresie ca şi spusele dumitale. N-o să fie decât puţin putregai şi nimic altceva... Apa pârâului mi-a luat la vale şi mie ceva ce credeam că o să fie o floare. Prostii!... Uite că am ajuns la dumneata, noapte bună!

Se despărţiră. Połaniecki se întoarse acasă rupt de oboseală şi, culcându-se, continuă să se lupte cu gândurile, mai degrabă cu vedeniile. Mai întâi îi apăru înaintea ochilor silueta secătuită de durere a doamnei Emilia, stând în salonaşul Maryniei sub frunzele de palmier, care atârnau deasupra capului asemenea unei mâini ameninţătoare cu degetele răşchirate ca ghearele unei răpitoare, umbrindu-i faţa.

— Aş putea filozofa aşa până mâine dimineaţă, murmură. Tot ce alcătuieşte viaţa seamănă cu această mână care îşi trimite umbra în noi, nimic altceva! Dacă ar mai exista şi puţină milă, această copilă n-ar fi murit. Cu ce spune Waskowski, nu saturi nici o vrabie.

Îşi aminti totuşi că Waskowski nu vorbise numai despre moarte, ci îl mai rugase să spună pentru Litka *Veşnică odihnă.* Połaniecki începu să lupte cu el însuşi. Absenţa convingerii profunde că Litka îi va auzi rugăciunea şi-i va fi de

folos îi închidea gura. Pe de altă parte, se ruşina parcă să rostească nişte cuvinte care nu izvorau din adâncul credinţei, dar se ruşina şi să n-o facă. „În definitiv, ce ştiu eu? se întrebă. Nimic. Împrejur, nu văd decât ceaţă. Probabil că nu-i va ajuta la nimic, dar e singurul lucru pe care mai pot să-l fac pentru «pisicuţa» mea, pentru copila asta scumpă care s-a gândit la mine şi în ziua morţii”.

O vreme, mai stătu în cumpănă, apoi îngenunchea totuşi pe pat şi rosti *Veşnică odihnă.*

Rugăciunea nu-i aduse nici o mângâiere, stârnindu-i o jale şi mai adâncă. Totodată, îi era ciudă pe Waskowski că-l adusese într-o situaţie în care era silit să intre în contradicţie cu propriile convingeri sau, într-un fel, s-o trădeze pe Litka. Îşi spuse, în cele din urmă, că se zbuciumase destul şi hotărî ca a doua zi să se ducă de dimineaţă la birou şi să discute cu Bigiel orice, numai să se desprindă din cercul acesta vicios, în care se chinuia de câteva zile.

A doua zi însă, Bigiel i-o luă înainte şi veni la el acasă, vrând probabil şi el să-i ofere alte preocupări. Połaniecki se repezi cu anume lăcomie asupra problemelor curente, dar nu trecuse nici o oră şi îi întrerupse Bukacki, care venea să-şi ia rămas bun.

— Astăzi plec în Italia şi Dumnezeu ştie când o să mă întorc, îi vesti. Am vrut să vă spun: Rămâneţi sănătoşi! Moartea acestei copile m-a impresionat mai mult decât mă aşteptam...

— Şi de aceea pleci?

— Ar fi multe de spus. Vezi tu, aici, la noi, poţi să susţii că eşti budist sau orice altceva îţi place, şi să crezi concomitent în... mila cuiva... şi uite aşa, îţi duci zilele. Lucrurile stau însă altfel. Realitatea ne pălmuieşte în fiecare zi şi ne aruncă în îndoială, griji şi zbucium. Aici mereu iubeşti pe câte cineva, te impresionează durerea cuiva, iar eu nu vreau asta. Mă oboseşte...

— Cu ce te poate ajuta Italia?

— Cu ce mă poate ajuta? Acolo voi avea soarele, pe care nu-l am aici; voi avea arta, pe care n-o am aici, şi care-i slăbiciunea mea; voi avea vinul de Chianti, care-mi face bine la viroza mea de la stomac, în sfârşit, voi avea oamenii, care

nu mă interesează câtuşi de puţin;

pot să moară cu sutele fără ca aceasta să-mi producă vreo durere. Voi admira tablouri, voi cumpăra ce-mi trebuie, îmi voi îngriji reumatismul, durerea de cap şi voi fi mai mult sau mai puţin distins, mai mult sau mai puţin sătul şi mai mult sau mai puţin un animal sănătos, ceea ce, crede-mă, este cel mai important lucru în viaţă. Aici nu pot să fiu un animal nesimţitor, pe cât aş vrea.

— Ai dreptate, Bukacki. Şi noi eram adânciţi acum în socoteli; tocmai pentru că vrem să ne cretinizăm întrucâtva şi să nu ne mai gândim la altceva. Când vom ajunge la averea pe care o ai tu, nu ştiu dacă şi Bigiel, dar eu voi proceda la fel ca tine.

— Atunci, la revedere în timp şi spaţiu! îi salută Bukacki.

După plecarea lui, Połaniecki zise:

— El are dreptate. Uite-mă pe mine, de exemplu. Ce fericit puteam să fiu dacă nu mă ataşam atâta de doamna Emilia şi de Litka. Din acest punct de vedere, noi suntem iremediabil pierduţi şi ne ratăm viaţa de bunăvoie. Are dreptate. Aici iubeşti mereu pe cineva sau ceva. E o boală ereditară... Un romantism perpetuu, un sentimentalism veşnic şi spini în inimă pentru totdeauna...

Bigiel schimbă vorba:

— Bătrânul Pławicki îţi trimite salutări. Omul acesta nu se iubeşte decât pe sine.

— Probabil că aşa este, dar el n-are nici curajul şi nici înţelepciunea să-şi spună că aşa se cuvine. Din contră. Este convins că n-ar trebui să fie aşa şi de aceea se află într-o continuă robie. Aici măcar, dacă cineva are o fire ca a lui, nu mai poate să se prefacă, chiar faţă de el însuşi, că iubeşte pe cineva sau ceva.

— Astăzi te duci la doamna Emilia? întrebă Bigiel.

— Desigur! Dacă ţi-aş spune, de pildă, că sunt bolnav de malarie, nu înseamnă că m-aş şi vindeca pe dată.

Într-adevăr, nu numai că se duse în ziua aceea la doamna Emilia, dar se duse de două ori, întrucât prima dată nu le găsi acasă. Întrebat unde este fiica lui, Pławicki răspunse cu resemnarea şi patosul de rigoare: „Acum eu nu mai am fiică!” Nevrând să se mai certe cu el, deşi avea mare poftă,

Połaniecki plecă şi reveni abia spre seară.

Şi de astădată îl întâmpină Marynia şi-i aduse la cunoştinţă că doamna Emilia adormise pentru prima dată de la moartea Litkăi; în timp ce vorbea, îşi lăsă puţin mâna în mâna lui. Cu tot zbuciumul gândurilor, Połaniecki nu putu să nu observe, şi când o privi întrebător în ochi, văzu că obrajii Maryniei se îmbujoraseră uşor. Se aşezară unul lângă celălalt şi începură să vorbească.

— Am fost la Powązki[1] spuse Marynia şi i-am promis Emiliei că ne vom duce în fiecare zi..

— E bine oare pentru ea să-şi amintească zilnic de Litka şi să-şi scormonească rana?

— Ah, durerea nu i s-a ogoit deloc! răspunse Marynia. Poţi să-i spui să nu se ducă? M-am gândit şi eu că nu e bine, dar m-am convins că n-am dreptate. La Powązki a plâns foarte mult, dar s-a simţit mai bine. La întoarcere şi-a adus aminte ce i-a spus profesorul Waskowski şi s-a mai liniştit; e singura ei mingi i ere.

— Tot e bine şi aşa, răspunse Połaniecki.

— La început nu îndrăzneam să-i amintesc de Litka, dar ea aducea mereu vorba de biata răposată. Să nu-ţi fie teamă să-i vorbeşti de ea, se pare că asta îi uşurează chinurile...

Aici domnişoara începu să povestească cu glasul şi mai scăzut, parcă nesigur:

— Îşi reproşează mereu că în ultima noapte s-a lăsat convinsă de asigurările medicului şi s-a dus să se culce. Îi pare rău de clipele pierdute, pe care putea să le petreacă alături de Litka, şi gândul acesta nu-i dă pace. Astăzi, când ne-am întors de la cimitir, m-a rugat să-i relatez cele mai mici amănunte: cum arăta, cât a dormit, dacă a luat medicamentul şi dacă a vorbit cu noi?... M-a implorat să nu uit nimic şi să-i spun fiecare cuvinţel pe care l-a rostit.

— Şi n-ai uitat nimic?...

— Nu.

— Şi cum s-a comportat?

— A plâns, a-plâns foarte mult.

Tăcură amândoi vreme îndelungă, apoi Marynia spuse:

— Mă duc să văd ce face.

---

[1] Cimitir la Varşovia.

Se întoarse îndată.

— Doarme, îl anunţă. Slavă Domnului!

În seara aceea Połaniecki nu izbuti s-o vadă pe doamna Emilia, care se cufundase parcă într-un somn letargic. Când îşi luă rămas bun, Marynia îi strânse iarăşi mâna şi-l întrebă cu umilinţă:

— Nu mi-o iei în nume de rău că i-am comunicat ultima dorinţă a Litkăi, nu-i aşa?

— În astfel de momente, răspunse Połaniecki, nu pot să mă mai gândesc la mine. Nu mă interesează decât doamna Emilia, şi dacă vorbele dumitale i-au făcut bine îţi mulţumesc.

— Atunci, pe mâine, da?

— Pe mâine.

Połaniecki îşi luă rămas bun şi plecă, iar în vreme ce cobora scările, se gândi:

„Ea se consideră logodnica mea”.

Nu greşea. Marynia îl socotea logodnicul ei. Nu-i fusese niciodată indiferent; dimpotrivă, intensitatea aversiunii nu era decât măsura impresiei pe care i-o făcuse. Mai mult, în timpul bolii şi al înmormântării Litkăi, deşi el descoperise înlăuntrul lui rezerve necercetate de egoism, ei i se păruse atât de bun, încât pur şi simplu nu mai găsea cu cine să-l compare. Restul împliniseră cuvintele copilei în fond, inima ei era însetată de iubire, iar acum, de vreme ce-i făgăduise Litkăi în clipa morţii să-l iubească şi să-l ia de soţ, socotea că nu mai putea da înapoi; chiar dacă nu l-ar fi iubit, trebuia să-şi impună să-l iubească. Połaniecki intra acum în sfera datoriilor ei, căci Marynia făcea parte din acele naturi de femei simple, deloc rare, pentru care viaţa şi datoria înseamnă unul şi acelaşi lucru; de aceea, datoria implica în acest caz, propria opţiune şi perseverenţa în realizarea ei.

Asemenea opţiune atrage după sine dragostea, care luminează ca soarele, aprinde ca razele lui şi ogoieşte ca cerul senin. În acest fel viaţa, în loc să devină o tufă uscată de spini care înţeapă dureros, se transformă într-o floare îmbătătoare.

Această domnişoară de la ţară, cu gânduri curate şi sentimente simple şi delicate, era înzestrată cum nu se poate mai bine pentru viaţă şi fericire.

Din acest motiv, după plecarea lui Połaniecki, gândindu-se la el, nu-l mai numea altfel decât „domnul Stach!” Era într-adevăr „Stach” al ei.

Połaniecki, în schimb, în timp ce se culca, repetă aproape mecanic:

— Ea se consideră logodnica mea.

Moartea Litkăi şi întâmplările din ultimele zile o împinseseră pe Marynia, în gândurile şi inima lui, în planuri, mai depărtate, chiar foarte depărtate.

Acum începu să se gândească din nou la ea şi la viitorul lui. Brusc, întrezări o mulţime de întrebări, la care nu era în stare să răspundă, cel puţin deocamdată.

Îi era frică de ele; simţea că acum n-are puterea şi curajul să le stea împotrivă. Să înceapă iarăşi viaţa dinainte, să se rătăcească în cercul vicios al sentimentelor, să se neliniştească şi să se încordeze, să se zbată pentru lucruri care nu-i aduceau decât amărăciune şi să se ia la trântă cu propria inimă? Nu era bine oare să-şi vadă de calcule împreună cu Bigiel, să strângă ban peste ban, pentru ca odată să pornească, asemenea lui Bukacki, spre Italia sau spre alte meleaguri, unde este soare, artă, vin bun pentru stomac şi înainte de toate oameni indiferenţi, a căror fericire nu înflăcărează inima veneticului, dar nici moartea lor nu-i stoarce nici o lacrimă?

PARTEA A DOUA

I

În vreme ce Połaniecki trecea prin aceste momente de cumpănă, afacerile Casei de comerţ continuau să prospere vizibil. Datorită chibzuinţei, vredniciei şi exigenţei lui Bigiel, problemele curente erau rezolvate întotdeauna cu aceeaşi precizie care excludea posibilitatea oricăror dezamăgiri, nemulţumiri sau reclamaţii din partea clienţilor. Reputaţia firmei creştea pe zi ce trece, sfera de activitate se lărgea treptat, diversificându-se. Połaniecki continua să lucreze, e adevărat, nu cu liniştea dinainte, dar, oricum, nu mai puţin decât Bigiel. În fiecare zi îşi petrecea toată dimineaţa la birou şi cu cât necazurile sentimentale erau mai apăsătoare, cu cât neînţelegerile cu Marynia, după venirea acesteia la Varşovia, deveneau mai profunde, cu atât îi creştea şi râvna cu care trudea. Munca lui, cel mai adesea dificilă, necesitând câteodată o gândire destul de încordată, dar neavând nici o legătură cu ceea ce-l durea şi neavând cum să-i producă nici un fel de necazuri, îi deveni în cele din urmă limanul, unde se ascundea de furtună, începu să-i placă. „Aici ştiu cel puţin ce fac şi spre ce tind, îi spuse lui Bigiel. Aici lucrurile sunt foarte clare: dacă nu-mi găsesc fericirea, găsesc cel puţin acea lărgire a orizonturilor şi libertatea pe care ţi-o dă banul; cu atât mai bine pentru mine, dacă nu-mi trebuie mai mult”. Ultimele evenimente îi confirmară aceste concluzii. E adevărat, cât priveşte sentimentele, avea numai necazuri. Acest fel de semănătură dădea recolte amare, în timp ce singurele succese realizate, care, orice s-ar zice, îl apărau şi-l întăreau în această perioadă presărată de nenorociri, i le prilejuia Casa de comerţ. Połaniecki însuşi se mira întrucâtva că lucrurile stau aşa, dar se înşela. Simţea pe propria piele îngustimea mulţumirii pe care i-o oferea firma, dar îşi spunea totodată că, de vreme ce nu se poate altfel, trebuie şi este mai sigur să nu-şi dorească mai mult deoarece tot e mai bine să fii numai un comerciant, căruia îi merge din plin, decât un

romantic încercat de tot felul de dezamăgiri. În consecinţă, mai ales după moartei Litkăi, decise să-şi înăbuşe toate pornirile care nu-şi aflau ecou în realitatea din jur şi care nu puteau să-i aducă decât supărări. Fireşte, Bigiel nu putea fi decât bucuros de această stare de spirit a asociatului său, care aducea firmei numai foloase.

Totuşi, Połaniecki nu putea deveni în câteva săptămâni un om cu totul indiferent faţă de tot ce-i încătuşase nu prea demult inima. Prin urmare, din când în când se ducea la mormântul Litkăi, a cărei lespede începeau s-o acopere dimineaţa brumele iernii. La cimitir, se întâlni de două ori cu doamna Emilia şi Marynia. O dată le duse în oraş şi atunci doamna Emilia îi mulţumi pentru că-şi aducea aminte de Litka. Połaniecki băgă de seamă că era relativ liniştită şi-i înţelese această linişte abia la despărţire, când ea îi spuse; „Mă gândesc mereu că trăind în veşnicie, socoteşte că suntem departe una de alta numai cât ai clipi din ochii, şi dumneata nici nu ştii ce mare mângâiere înseamnă asta; cel puţin nu-mi mai duce dorul”. Połaniecki se gândi: „De ştiut, ce-i drept, nu ştiu!” Totuşi convingerea cu care vorbea doamna Emilia îl izbi: „Dacă sunt numai nişte iluzii, gândi iarăşi, apoi sunt iluzii dătătoare de putere, de vreme ce şi dintr-o groapă de mormânt sunt în stare să scoată seve pentru viaţă...”

De altfel, când se întâlniră şi vorbiră prima data după înmormântare, Marynia îi confirmă lui Połaniecki că doamna Emilia trăia acum numai cu acest gând care-i atenua regretele. Zile întregi nu vorbea cu Marynia decât despre asta, repetând întruna cu îndărătnicie că moartea, considerată dinspre Dumnezeu, reprezintă doar despărţire de o clipă; această încăpăţânare începea s-o neliniştească pe Marynia.

— Vorbeşte despre Litka, sfârşi domnişoara Pławicka, de parcă fetiţa n-ar fi moartă şi ar trebui s-o vadă mâine.

— E spre norocul ei, o linişti Połaniecki. Waskowski i-a făcut un mare serviciu. Asemenea cucui nu doare.

— Bine, dar ea are dreptate, pentru că aşa şi este...

— N-o să te contrazic.

Marynia era într-adevăr neliniştită de îndărătnicia cu care

doamna Emilia revenea mereu la gândul ei; pe de altă parte, ea însăşi avea aceeaşi părere despre moarte, aşa că umbra de scepticism perceptibil în cuvintele lui Połaniecki o contrarie puţin, făcând-o să sufere.

Nevrând să se trădeze, schimbă vorba.

— Am mărit fotografia Litkăi, spuse. Ieri am primit trei exemplare. Unul am să-l dan Emiliei. Înainte mă temeam că va fi prea impresionată, dar acum cred că se poate, îi va face chiar bine.

Spunând acestea, se ridică şi se apropie de poliţele cu cărţi, unde se aflau fotografiile învelite în foiţă, apoi se aşează alături de Połaniecki, lângă măsuţă, şi începu să le despacheteze.

— Emilia mi-a povestit, spuse, discuţia voastră cu fetiţa înainte de a muri, atunci când Litka a spus că ar dori să fiţi toţi trei nişte mesteceni şi să creşteţi alături. Ţi-aduci aminte?

— Da, s-a mirat că arborii trăiesc atât de mult, apei s-a gândit ce-ar vrea să fie şi i-a plăcut mai mult mesteacănul.

— Întocmai, iar dumneata i-ai spus că ai vrea să creşti pe aproape... De aceea, în jurul fotografiilor, pe *passe-partout,* am vrut să pictez nişte mesteceni. Uite, aici, am început, dar nu-mi place cum iese, mai întâi fiindcă n-am mai ţinut pensula în mână de multă vreme, iar în al doilea, nu mă pricep să pictez din memorie.

Spunând acestea, scoase o fotografie şi-i arătă lui Połaniecki mestecenii pictaţi cu acuarele, iar pentru că era puţin mioapă, se aplecă atât de mult, încât o clipă tâmplele aproape că li se atinseră.

Pentru Połaniecki însă nu mai era Marynia aceea de demult, la care visa când se întorcea seara de la doamna Emilia şi care-i umplea pe atunci sufletul. Vremea aceea trecuse. Gândurile lui se depărtaseră între timp în altă direcţie. Marynia, în schimb, nu încetase să fie tipul de femeie care acţiona foarte mult asupra lui, aşa că acum, când capetele li se apropiară şi-i cuprinse dintr-o privire faţa mută, obrajii puţin îmbujoraţi şi silueta aplecată deasupra fotografiei, resimţi cu o putere egală atracţia de altădată, şi sângele îi grăbi spre creier, stârnindu-i gândurile.

„Sunt curios cum ar reacţiona, se întrebă, dacă i-aş săruta

acum ochii şi gura?”

Simţi o clipă dorinţa s-o facă, chiar dacă astfel avea s-o jignească de moarte pe Marynia. Pentru că-l respinsese atâta vreme, pentru neliniştea, grijile şi zbuciumul lui, şi-ar fi dorit acum o asemenea răsplată şi răzbunare totodată.

În acest timp, Marynia, uitându-se la mestecenii pictaţi, urmă:

— Acum mi se pare chiar mai rău decât ieri. Din nenorocire, copacii nu mai au frunze şi n-o să găsesc nici un model.

— N-ai dreptate, i se împotriva Połaniecki, grupul de copaci nu e rău deloc. Numai că, dacă aceşti mesteceni trebuie să ne reprezinte pe doamna Emilia, pe Litka şi pe mine, de ce ai pictat patru copaci?

— Al patrulea sunt eu, răspunse Marynia încurcată. Aş vrea şi eu să cresc nu prea departe...

Połaniecki o privi atent, dar ea, învelind fotografiile la loc, începu să vorbească, de parcă se grăbea:

— Mă leagă atâtea lucruri de amintirea acestei fetiţe... În ultima vreme am fost aproape mereu cu ea şi cu Emilka... Emilka este astăzi pentru mine una dintre cele mai apropiate fiinţe de pe lume... Mă socoteam şi eu de-ai casei, ca şi dumneata... Nu ştiu cum s-o spun mai bine... Am fost patru, iar acum am rămas numai trei inşi legaţi prin Litka... Fiindcă ea ne unea. Când mă gândesc la ea, mă gândesc în acelaşi timp la Emilka şi la dumneata... De aceea m-am hotărât să pictez patru mesteceni... Sunt trei fotografii: una pentru Emilka, una pentru mine şi una pentru dumneata.

— Mulţumesc, domnişoară, răspunse Połaniecki, întinzându-i mâna.

Marynia i-o strânse şi ea din toată inima şi spuse:

— În amintirea ei se cuvine să uităm de vechile supărări.

— Asta s-a şi întâmplat, răspunse Połaniecki, iar în ceea ce mă priveşte, eu mi-am dorit-o cu mult înainte de moartea Litkăi.

— De atunci începe şi vina mea, pentru care te rog să mă ierţi.

Şi îi dădu iarăşi mâna. Połaniecki stătu o clipă la îndoială dacă trebuie să i-o sărute, dar n-o făcu, mulţumindu-se să

întrebe:

— Aşadar pace?

— Şi prietenie! adăugă Marynia.

— Şi prietenie.

În ochii ei se răsfrângea o bucurie calmă, profundă, care-i aşternea pe faţă o lumină blândă. Iradia acum atâta bunătate şi încredere, încât Połaniecki îşi aminti fără să vrea de Marynia de altădată pe care o văzuse la Krzemień, când şedea pe veranda dinspre grădină, învăluită de razele soarelui care apunea.

Dar după moartea Litkăi se afla într-o dispoziţie care-l făcea să socotească asemenea amintiri nevrednice de sine, aşa că se ridică şi începu să-şi ia la revedere.

— Nu vrei să rămâi la noi toată seara? îl întrebă Marynia.

— Nu, domnişoară, trebuie să mă întorc acasă.

— Îi spun Emiliei că pleci, zise, îndreptându-se spre uşa camerei alăturate.

— Acum cred că se roagă sau se gândeşte la Litka, altfel ar fi venit şi ea aici. N-o mai deranja, domnişoară, şi aşa mâine tot vin iarăşi.

Marynia se apropie de el şi-i spuse privindu-l în ochi cu mare bucurie:

— Şi mâine, şi în celelalte zile, nu? Să nu uiţi că pentru noi eşti acum „domnul Stach”.

Era pentru a doua oară de la moartea Litkăi când Marynia îl numise astfel, încât, în drum spre casă, Połaniecki se gândi:

„Atitudinea ei faţă de mine este complet schimbată. Ea se simte legată de mine, pentru că i-a promis copilei; e gata să se îndrăgostească de mine, nu-şi va îngădui să nu mă iubească,.. Asemenea femei sunt destule la noi.”

Şi începu să se înfurie:

„Cunosc asemenea femei cu inima rece, dar exaltate, cu capul doldora de principii. Totul pentru principii, totul din datorie, nimic pornit din inimă! Aş putea să mor la picioarele ei şi să nu dobândesc nimic; abia când datoria îi impune să mă iubească, mă va iubi cu adevărat”.

Se vede că Połaniecki se obişnuise în peregrinările lui prin străinătate cu alt gen de femei, oricum despre acestea citise prin cărţi. Dar pentru că avea şi puţin bun-simţ, judecata

dreaptă îi cuvântă astfel:

„Ascultă, Połaniecki, tocmai de aceea sunt femei alese, foarte sigure, pe care poţi conta şi pe care poţi să-ţi sprijini viaţa. Ai înnebunit? Tu voiai o soţie, nu o efemeră aventură amoroasă”.

Połaniecki nu încetă să se burzuluiască şi-i răspunse bunului-simţ:

„Dacă e să fiu iubit, vreau să fiu iubit pentru ceea ce reprezint eu”.

Bunul-simţ mai încercă să-i explice că n-are importanţă cum începe dragostea, întrucât ulterior n-are cum să fie iubit altfel decât pentru el însuşi, iar în acest caz, după truda şi supărările trecute, era un lucru natural şi aproape o minune, de-a dreptul providenţial, că intervenise ceva care înlăturase toate piedicile. Połaniecki nu se lăsă convins.

Bunului-simţ îi veni în ajutor şi atracţia, predilecţia pentru Marynia, în virtutea căreia resimţea farmecul ei mai mult decât pe al oricărei alte femei. Această atracţie glăsui la rându-i:

„Nu ştiu dacă o iubeşti sau nu, asta nu mai are importanţă, dar azi când şi-a apropiat umărul şi faţa de tine, mai că nu ţi-ai ieşit din piele. De ce nu te cuprind asemenea fiori când stai lângă altă femeie? Vezi şi tu cât de mare este deosebirea!”

Dar Połaniecki răspunse:

„Ce mai, e o femeie alcătuită numai din datorie!...” Şi iarăşi îi trecu prin minte: „Pune mâna pe ea de vreme ce o preferi altora. Bărbaţii se căsătoresc totuşi, ţi-a venit şi ţie vremea. Ce vrei să mai cauţi? Vreo dragoste de care tu să râzi cel dintâi... Iubirea ta s-a stins, mă rog, dar a rămas atracţia şi convingerea că e o femeie cinstită şi de nădejde”.

„Aşa-i, urmă, dar iubirea, prostească sau înţeleaptă, naşte voinţa care mie îmi lipseşte acum, de vreme ce ezit, iar înainte nu ezitam. În al doilea rând, trebuie să cumpănesc, ce este preferabil: domnişoara Pławicka ori, pe de altă parte, acel *are* şi *trebuie* la un loc cu firma Bigiel şi Połaniecki. Banul dă puterea şi libertatea, de care poţi să profiţi mai uşor când nu porţi nici o povară pe umeri şi în inimă”.

Pradă acestor gânduri, ajunse acasă şi se culcă. Noaptea

visă mestecenii de pe colină, ochii albaştri liniştiţi şi fruntea umbrită de părul negru, care iradia căldură.

II

Câteva zile mai târziu, într-o dimineaţă, înainte de a pleca la birou, veni Maszko la el.

— Vin la tine din două motive, glăsui, dar încep cu cel bănesc, ca să-ţi las libertatea de a spune: „Da sau nu”.

— Dragul meu, problemele băneşti le rezolv la birou, aşa că începe cu celălalt.

— E o chestiune particulară. Ştii că mă căsătoresc şi am nevoie de bani. Am la cheltuieli câte fire de păr în cap, iar rate de plătit cu nemiluita. Se apropie termenul când trebuie să-ţi plătesc prima rată de la poliţa aceea pe care am cumpărat-o de la tine. Nu poţi să amâni termenul cu un trimestru?

— Voi fi sincer cu tine, răspunse Połaniecki, pot, dar nu vreau.

— Atunci sunt şi eu la fel de sincer şi te întreb: ce-ai să faci dacă nu-ţi dau banii?

— Şi asta se poate întâmpla, replică Połaniecki, dar în acest caz mă socoteşti mai prost decât sunt, fiindcă ştiu că vei plăti.

— De unde această siguranţă?

— Căsătorindu-te cu o fată bogată, nu poţi să te compromiţi, arătându-te nesolvabil. Din pământ ai să scoţi şi ai să-mi dai banii.

— Dintr-o găleată goală, nici Solomon nu toarnă apă.

— Pentru că n-a luat lecţii de la tine. Dragul meu, nu ne aude nimeni, deci pot să-ţi spun că toată viaţa tu n-ai făcut decât asta.

— Aşadar, eşti sigur că voi achita rata?

— Da.

— Ai dreptate. Ţi-am cerut să fii politicos, şi nu am acest drept. Numai că am obosit şi eu... la de ici, astupă dincolo... să trăieşti mereu în asemenea vâltoare, e peste puterile omeneşti... Mă îndrept şi eu spre un liman. Peste două luni,

situaţia va fi alta, dar deocamdată folosesc ultimele lopeţi de combustibil... Nu poţi, mă rog!... La Krzemień, e o sfoară de pădure, o s-o tai şi o să plătesc, de vreme ce altfel nu se poate.

— Ce pădure mai e la Krzemień! Bătrânul Pławicki a tăiat cât a putut.

— Mai e o pădure de stejari dincolo de conac, spre Niedzialków.

— Adevărat. Este.

— Ştiu că tu şi cu Bigiel vă ocupaţi şi de asemenea treburi. Cumpăraţi pădurea asta de la mine. Voi puteţi să ieşiţi în câştig, iar pe mine mă scutiţi să mai caut cumpărător.

— Trebuie să vorbesc cu Bigiel.

— Aşadar, nu mă refuzi?

— Nu. Dacă o dai ieftin, aş putea s-o iau şi singur... Dar în astfel de situaţii, trebuie să pui la socoteală câştigul şi pierderile posibile. Aş vrea să cunosc şi condiţiile tale. Fă-ţi şi tu socotelile. Trimite-mi devizul, câtă pădure este, ce fel de copaci... Eu nu-mi mai aduc aminte.

— Ţi-l trimit peste o oră.

— În acest caz, diseară îţi dau răspunsul.

— Te avertizez însă, cu o singură condiţie: n-ai dreptul să tai stejarii decât peste două luni.

— De ce?

— Pentru că proprietatea Krzemień pierde foarte mult fără această podoabă a naturii, aşa că după nuntă am să-ţi propun să mi-o vinzi înapoi, fireşte, cu câştigul corespunzător.

— O să vedem.

— Afară de asta, la Krzemień mai am şi marnă. Chiar tu mi-ai pomenit de ea, ţii minte? Pławicki credea că e vorba de milioane, dar se înşela; în mâna unor oameni pricepuţi, poate fi totuşi o afacere nu prea rea. Gândiţi-vă şi la asta, v-aş primi şi pe voi în combinaţie.

— Dacă afacerea se arată promiţătoare; firma noastră de aceea-i făcută.

— Bine, o să vorbim mai târziu, acum să revenim la pădure. Rămâne stabilit aşa, în locul ratei care ţi se cuvine, eu am să-ţi dau pădurea sau o parte din ea, în funcţie de evaluare; într-un fel, ţi-o dau ca zălog, iar tu te obligi să nu tai

stejarii până la sfârşitul trimestrului următor.

— Asta pot s-o fac, acceptă Połaniecki. Evident însă, vor mai interveni unele lucruri, căratul lemnului la gară şi altele, despre care vom vorbi când vom semna contractul, dacă ne vom înţelege.

— Deci, cel puţin de o greutate am scăpat! se bucură Maszko ştergându-şi fruntea cu mâna. Închipuieşte-ţi că trebuie să rezolv zece-cincisprezece treburi de acest fel în fiecare zi, fără să mai pun la socoteală discuţiile despre afaceri cu doamna Krasławska, mai dificile decât toate celelalte, şi curtea pe care i-o fac logodnicei...

Maszko se opri un timp, dar dădu din mână şi adăugă:

— Care nu-i deloc uşoară...

Połaniecki, îl privi cu mirare. În purtarea lui Maszko, un om care se arăta de fiecare dată atât de grijuliu cu bunele maniere, asemenea abateri erau de neimaginat.

Tânărul avocat continuă:

— Dar să lăsăm asta. Ţii minte că, înainte de a muri, Litka, era cât pe ce să ne certăm... Eu m-am gândit că o iubeai atât de mult pe această fetiţă, că erai îngrijorat, surescitat, şi m-am purtat grosolan... A fost numai vina mea, aşa că te rog să mă scuzi.

— Am şi uitat de asta, răspunse Połaniecki.

— Ţi-am adus aminte, pentru că vreau să te rog să-mi faci un serviciu. Uite care-i situaţia: eu n-am prieteni, iar rude, sau nu am, sau dacă am, nu merită să mă laud cu ele. Acum sunt nevoit să-mi caut cavaleri de onoare şi, pe viul Dumnezeu, nu prea ştiu cui să mă adresez... Ştii şi tu că m-am ocupat de interesele multor tineri din lumea bună... Dar să mă rog de cea dintâi paiaţă pe care o întâlnesc numai pentru că are un titlu, nu merge şi nu vreau. Mi-aş dori nişte oameni cumsecade şi, ţi-o spun deschis, nişte nume mai de vază... Logodnica mea şi mama ei sunt foarte atente cu astfel de amănunte, aşadar... n-ai vrea să-mi fii cavaler de onoare?

— Dacă împrejurările ar fi altele, nu te-aş refuza. Uite cum stau lucrurile; nu port panglică neagră la pălărie şi nici albă la reverul surtucului, deci nu pot să pretind că sunt în doliu, dar îţi dau cuvântul meu că sufletul mi-e cernit mai mult decât dacă mi-ar fi murit propriul copil...

— Ai dreptate, nu m-am gândit la asta, recunoscu Maszko. iartă-mă.

Połaniecki fu impresionat de cuvintele lui.

— Dar dacă ţii foarte mult... dacă n-ai să găseşti pe altcineva, fie cum vrei, însă îţi spun sincer că după înmormântarea asta, îmi va fi foarte greu să vin la nuntă.

Połaniecki nu spuse într-adevăr: „la astfel de nuntă”, dar Maszko îi ghici gândul.

— În plus, continuă Połaniecki, mai e încă o împrejurare care... Cred că ai auzit şi tu că a existat un biet medic care a iubit-o foarte mult pe logodnica ta. Sigur, era liberă să nu-i împărtăşească dragostea şi nimeni nu poate să-i reproşeze nimic din această pricină, dar nefericitul acela a plecat unde a înţărcat dracul copiii, şi l-a luat aghiuţă... Pricepi? Eu am fost prieten cu el, mi-a mărturisit nenorocirea lui şi a plâns la pieptul meu, înţelegi?... În aceste condiţii, să-ţi fiu ţie cavaler de onoare, spune şi tu...

— A murit într-adevăr din cauza iubirii pentru logodnica mea?

— Tu n-ai auzit nimic?

— Nu numai că n-am auzit, dar nici nu-mi vine să-mi cred urechilor...

— Ştii ce, Maszko, căsătoria schimbă omul, dar văd că şi logodna face la fel. Pur şi simplu nu te mai recunosc.

— Pentru că sunt atât de obosit, încât abia îmi mai trag sufletul, iar în asemenea împrejurări se leapădă masca.

— Ce înţelegi prin asta?

— Înţeleg că există două categorii de oameni: unii care nu-şi fac probleme din nimic şi se poartă de fiecare dată cum le dictează împrejurările, şi alţii care au un fel de sistem de prescripţii pe care îl respectă cu consecvenţă. Eu fac parte dintre cei din urmă. M-am obişnuit să păstrez aparenţele şi, mai mult, m-am obişnuit atât de mult cu ele, încât au devenit a doua mea natură. Dar când, de pildă, călătoreşti singur pe o căldură toridă, poţi să fii oricât de *comme il faut,* vine un moment când îţi deschei nu numai surtucul, ci şi jiletca. Eu mă aflu într-un astfel de moment, aşa că mă deschei.

— Asta înseamnă?

— Asta înseamnă că mă cuprinde uimirea când aud că

cineva a putut să se îndrăgostească de moarte de logodnica mea, care este cum m-ai făcut să înţeleg la supărare, rece, ţeapănă şi atât de mecanică în mişcări cuvinte şi în gânduri, de parcă ar fi întoarsă cu cheia. Toate astea sunt adevărate şi eu nu le pot nega. Nu vreau să mă consideri mai josnic decât sunt. N-o iubesc şi căsnicia mea va fi tot atât de ţeapănă ca şi logodnica mea. Am iubit-o pe domnişoara Pławicka, e drept, care m-a respins. Pe domnişoara Krasławska o iau pentru averea ei. Dac-ai să-mi spui că asta înseamnă josnicie, am să-ţi răspund că această josnicie au făcut-o sau o fac mii de oameni din aşa-zisa lume bună, cu care dai mâna şi care, dacă nu-şi duc viaţa într-o fericire continuă, nici nu suferă prea mult. Şchioapătă, dar merge... Mai târziu vine în ajutorul lor obişnuinţa, anii petrecuţi împreună care statornicesc un fel de apropiere, copiii care se nasc... şi merge cumva! Majoritatea căsniciilor sunt de acest fel, întrucât cei mai mulţi oameni preferă să păşească pe pământ neted, decât să se caţere pe culmi. Ba, câteodată, sfârşesc mai rău decât celelalte căsătorii, de exemplu, atunci când femeia preferă să zboare, iar bărbatul să se târască, sau invers; în asemenea cazuri nu există perspective de înţelegere. În ceea ce mă priveşte, am trudit ca un bou în jug. Provenind dintr-o familie decăzută, am vrut să ies la lumină, asta o recunosc. Dacă voiam să ajung un avocăţel anonim şi să strâng bani, poate că strângeam şi-i deschideam astfel fiului meu poarta până la perete spre viaţă. Eu însă nu-mi iubesc copiii înainte de-a veni pe lume, aşa că am vrut nu numai să am eu aceşti bani, dar şi să fiu cineva, să însemn ceva, să ocup un loc mai la vedere şi să se ţină cont de mine, atât cât se poate la noi, cel puţin în viaţa de societate. De aceea, ce-a agonisit avocatul, a înghiţit *le grand seigneur.* Obrazul subţire, obligă. Iată de ce n-am bani şi m-am săturat să tot astup găurile, făcându-le în altă parte, iată de ce o iau de soţie pe domnişoara Krasławska; la rândul ei, ea se căsătoreşte cu mine fiindcă, dacă nu în realitate, în aparenţă sunt sau mai degrabă mă prefac că sunt un aristocrat care se joacă de-a avocatura... Părţile sunt deci egale, nici una nu este nedreptăţită, nimeni nu păcăleşte pe nimeni sau, dacă preferi, amândoi ne păcălim în aceeaşi măsură. Ăsta-i adevărul, gol-goluţ, iar dacă vrei, acum n-ai

decât să mă dispreţuieşti.

— Pe Dumnezeul meu, niciodată nu te-am respectat mai mult, răspunse Połaniecki, fiindcă acum îţi admir nu numai sinceritatea, ci şi curajul.

— Îţi primesc complimentul pentru sinceritate, dar unde vezi curajul?

— În aceea că, având atât de puţine iluzii în legătură cu domnişoara Krasławska, te căsătoreşti cu ea.

— Pentru că sunt mai mult înţelept decât prost. Am vrut bani, e adevărat, dar crezi că pentru asta m-aş fi căsătorit cu oricine îi are? Nici vorbă, dragul meu. Eu mă căsătoresc cu domnişoara Krasławska şi ştiu ce fac. Domnişoara Krasławska îşi are calităţile ei, foarte însemnate pentru amândoi în condiţiile în care ne unim viaţa. Domnişoara Krasławska va fi o soţie rece, nu prea plăcută, acră, ba chiar şi dispreţuitoare în măsura în care nu se va teme de mine. În schimb, domnişoara Krasławska, la fel ca mama ei, are un respect de-a dreptul religios pentru aparenţe, pentru ceea ce se cuvine sau nu, în general vorbind, pentru bunele maniere. Asta una. Mai departe, în ea nu există nici măcar un grăunte din care ar putea creşte o femeie uşoară, iar viaţa alături de ea, oricât de neplăcută, nu se va sfârşi niciodată cu un scandal. Două la mână. Iar în al treilea rând, este o pedantă în toate, în cucernicie ca şi în îndeplinirea obligaţiilor pe care şi le asumă. E într-adevăr o mare calitate. Nu voi fi fericit cu ea, dar voi putea fi liniştit: cine ştie dacă asta nu e maximum ce putem pretinde de la viaţă. Şi-ţi mai spun una, dragul meu: când îţi vei lua o soţie, să te gândeşti în primul rând la liniştea viitoare. Într-o amantă, poţi să cauţi tot ce vrei: spirit, temperament, dispoziţii poetice, sensibilitate, dar cu soţia trebuie să trăieşti o viaţă, aşa că pretinde-i acel ceva pe care poţi să te sprijini — principiile.

— Nu te-am crezut niciodată prost; îi spuse Połaniecki, dar văd că ai mai multă minte decât credeam.

— Fiindcă, vezi tu, femeile de la noi, cele din lumea financiară, de exemplu, sunt educate într-adevăr de romanele franţuzeşti, dar ştii ce rezultă din asta?

— Mai mult sau mai puţin, dar azi eşti atât de convingător, încât prefer să-mi spui tu.

— Femeia ajunge să-şi facă din propria persoană Dumnezeul şi legea ei.

— Asta în ce o priveşte, dar pentru bărbat?

— Un cameleon şi o dramă.

— În lumea financiarilor, lipsită de tradiţii, se întâmplă nu o dată. Acolo totul devine aparenţă şi toaletă, sub care nu se ascunde un suflet, ci un mic animal mai mult sau mai puţin distins.

— Da, dar această lume bogată şi împodobită care se distrează, îmbibată de diletantism artistic, literar şi chiar religios, ţine bagheta în mână şi dirijează corul.

— La noi, încă nu.

— Încă nu cu totul. De altfel, se întâmplă să existe excepţii chiar în această lume şi cu atât mai mult în afara ei. Da, la noi sunt altfel de femei, domnişoara Pławicka, spre exemplu. Ah, câtă linişte, câtă siguranţă şi cât farmec trebuie să aibă viaţa alături de una ca ea! Din nefericire, cele ca ea nu sunt de nasul meu!

— Maszko te-am socotit întotdeauna un om inteligent, oricum, dar nu ştiam că eşti şi un entuziast.

— Ce vrei? Pe ea am iubit-o, iar acum mă căsătoresc cu domnişoara Krasławska.

Maszko rosti ultimele cuvinte cu anume iritare parcă, după care urmă o clipă de tăcere.

— Deci n-ai să-mi fii cavaler de onoare? întrebă Maszko.

— Mai lasă-mă să mă gândesc.

— Peste trei-zile plec.

— Unde?

— La Petersburg, Am nişte treburi acolo. O să stau vreo două săptămâni.

— Atunci o să-ţi spun când te întorci.

— Bine. Azi îţi trimit devizul cu pădurea de stejari în trei exemplare... Numai să nu-ţi plătesc rata!

— Iar eu am să-ţi comunic condiţiile mele.

Maszko îşi luă rămas bun şi ieşi; curând, în urma lui plecă şi Połaniecki la birou. După ce se sfătui cu Bigiel, Połaniecki hotărî să cumpere singur pădurea, dacă lucrul avea să se arate cu putinţă şi în avantajul lui. Nici el nu-şi dădea prea bine seama de ce simţea, o dorinţă neînţeleasă de a se lega

cumva de Krzemień. După orele de birou, se gândi iarăşi la cele ce-i spusese Maszko despre domnişoara Pławicka. Era convins că nu se prefăcuse; cu o femeie de acest fel viaţa putea fi nu numai sigură, ci şt plină de farmec. Sesiză totuşi că în gândurile lui recunoaşte mai degrabă meritele tipului pe care-l reprezenta Marynia, decât ale Maryniei însăşi. Observă, de asemenea, multe alte inconsecvenţe în felul în care considera lucrurile. Se simţea parcă descurajat, furios întrucâtva că iubeşte pe cineva sau ceva, că-şi antrenează inima într-o legătură atât de încâlcită, încât i se părea dureroasă. Se revolta când se gândea la această posibilitate şi îşi repeta întruna: „Nu vreau, îmi ajunge! E o exuberanţă care aici sfârşeşte totdeauna în anomalii şi suferinţă”. În acelaşi timp însă, îi era ciudă că Marynia nu se legase de el printr-o dragoste nebunească, ci începuse să-şi deschidă inima spre el abia atunci când i-o dictase datoria. Pe urmă, respingând iubirea, se mira şi el că sentimentele începeau să i se ofilească atât de uşor; o dorise pe Marynia mult mai mult atunci când ea nu-l voia, decât acum când se arăta mai receptivă la apropierea lui. „În definitiv, se gândi, toate astea nu duc decât la o situaţie fără ieşire, în care omul nu mai ştie nici el ce vrea şi ce să facă. Domnişoara Pławicka are mai multe calităţi decât crede ea însăşi, îşi respectă datoria, este dreaptă, calmă, frumoasă şi mă atrage, dar simt totodată că domnişoara Pławicka nu mai este pentru mine ceea ce era; ceva s-a prăbuşit în mine”.

Dar ce anume?

„Dacă acest ceva este aptitudinea de a iubi, monologa mai departe Połaniecki, asta se întâmpla deoarece am ajuns la concluzia că iubirea este cel mai adesea o prostie, iar iubirea excesivă întotdeauna o prostie, aşa că ar trebui să fiu mulţumit, dar uite că nu sunt”.

După o clipă, îi trecu prin minte că starea lui este numai un fel de slăbiciune, care urmează de obicei după o operaţie chirurgicală sau după o boală grea, şi o viaţă pozitivă îi va umple cu timpul acest gol.

O viaţă pozitivă însemna pentru el Casa de comerţ.

Când veni la masă, îl găsi pe Waskowski şi doi slujitori care-şi făceau semne din ochi, văzându-l pe bătrân cum îşi

ridică uneori furculiţa cu carne în sus şi cade adânc pe gânduri sau discută de unul singur. De la o vreme, profesorul Waskowski vorbea mereu cu sine însuşi, şi încă atât de tare, încât se uitau oamenii la el pe stradă. Ochii-i albaştri priviră o clipă absenţi la Połaniecki, apoi se trezi parcă din somn şi spuse, încheindu-şi gândul:

— Ea zice că asta o apropie de fetiţă.

— Cine zice? întrebă Połaniecki.

— Doamna Emilia.

— Cum adică o apropie?

— Doamna Emilia vrea să se facă soră de caritate.

Impresionant de această veste, Połaniecki tăcu. Putea să se gândească la orice i se năzărea, să-şi alunge propriile sentimente, să filozofeze despre extravaganţele nesănătoase ale întregii societăţi în care trăia, în sufletul lui păstrase însă două fiinţe sfinte, pe Litka şi pe doamna Emilia. Litka îi rămăsese doar o amintire scumpă, dar pentru doamnă Emilia nutrea un simţământ viu, frăţesc şi cât se poate de duios, de care nu se atingea niciodată în meditaţiile sale.

De aceea, o vreme, nu fu în stare să răspundă nimic, apoi se uită cu asprime la Waskowski şi-l dojeni:

— Profesore, numai dumneata o îndemni la asta. Eu nu mă amestec în misticismele şi ideile dumitale de proastă calitate, dar află de la mine că îţi împovărezi conştiinţa cu viaţa ei, fiindcă ea n-are destulă putere pentru a fi soră de caritate, şi într-un an de zile va muri, pricepi?

— Dragul meu, răspunse Waskowski, mă condamni prea repede fără să mă asculţi. Te-ai gândit vreodată ce înseamnă un „bărbat drept”?

— Când e vorba de cineva apropiat, îmi bat joc de asemenea expresii.

— Mie mi-a spus abia ieri, cu totul pe neaşteptate, aşa că am. Întrebat-o: „Bine, copila mea, dar o să ai destulă putere, fiindcă asta e o muncă grea?” Mi-a zâmbit şi mi-a răspuns: „Nu încercaţi să mă abateţi din drum; fiindcă acesta este refugiul şi fericirea mea. Dacă se va arăta că n-am destulă putere, nu mă vor primi, iar dacă mă vor primi şi nu voi putea s-o scot la capăt, o să mă duc mai repede la Litka, de care mi-e tare dor!” Ce mai puteam să spun faţă de asemenea voinţă

şi simplitate? Tu ce-ai fi făcut în locul meu? Chiar dacă n-ar crede în tărâmul de dincolo, cine ar cuteza să-i spună că Litka nu mai există, iar o viaţă trăită în milă şi sacrificii pentru semeni şi moartea întru Cristos pot să nu ducă la Litka? Găseşte-i altă mângâiere, dar care-i mai potrivită? Dă-i o altă speranţă, ogoieşte-i durerea altfel, dar cu ce?

O să te întâlneşti şi tu cu ea, aşa că fii sincer şi spume-mi: ai să încerci să-i schimbi hotărârea?

— Nu, răspunse Połaniecki.

Apoi adăugă:

— Numai necazuri din toate părţile.

— Un singur lucru ar mai fi posibil, continuă Waskowski. În locul surorilor de caritate, a căror muncă este peste puterile ei, s-o îndemnăm să-şi aleagă un ordin contemplativ. Există unele în care biata fărâmă omenească se confundă atât de mult cu Dumnezeu, încât încetează să mai aibă o viaţă personală, aşadar încetează să mai sufere...

Połaniecki dădu din mână.

— Eu nu mă pricep la astfel de lucruri, spuse fără menajamente, şi nu mă amestec.

— Se întâmplă să am la mine o cărticică italiană despre călugăriţele nazaretene[1] spuse Waskowski, descheindu-şi surtucul. Nu mai ştiu pe unde am rătăcit-o... Când am plecat de acasă, am pus-o undeva.

— Ce-mi pasă mie de nazaretenele dumitale?

Dar Waskowski, după ce-şi descheie surtucul, căută mai departe, descheindu-se şi la jiletcă, apoi căzu pe gânduri şi întrebă:

— Ce căutam? Aha, ştiu, cărticica aceea italiană. Peste câteva zile plec la Roma, pentru multă vreme, pentru foarte multă vreme. Ţii minte, ţi-am spus odată că acolo se află tinda spre altă lume. Mi-a venit şi mie timpul să intru în această tindă. Aş îndemna-o pe Emilka să meargă şi ea la Roma, dar nu va voi să plece de lângă Litka. Ca soră de caritate, va rămâne aici. Poate că totuşi i-ar fi plăcut ordinul nazaretenelor... Acolo duc, o viaţă senină şi simplă asemenea primilor creştini... Eu am să plec curând... Nu din îndemnul

[1] Ordin de călugăriţe, aşa-zis al Sfintei Familii din Nazaret, care se ocupa îndeosebi cu îndrumarea tineretului.

minţii, fiindcă acolo ştiu ei mai bine ce au de făcut, ci din al inimii, ca un om mărunt, dar iubitor.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, îl certă Połaniecki.

— Bine, mă închei. Vezi tu, mie îmi stă ceva pe inimă şi ţi-aş spune şi ţie, pentru că tu eşti iute ca apa, dar ai suflet... Nu numai că nu s-a sfârşit cu creştinismul, cum li se pare unor filozofi mintoşi, dar drumul lui e abia la jumătate...

— Dragă profesore, îi spuse Połaniecki mai îngăduitor, am să ascult altă dată ce vrei să-mi spui, cu plăcere şi răbdare, dar astăzi nu pot, pentru că mă gândesc numai la doamna Emilia, pur şi simplu, mi se pune un nod în gât... E o adevărată nenorocire!

— Pentru ea, nu! Are noroc de viaţă, aşa-i, dar şi de moarte.

Połaniecki începu să mormăie:

— Pentru Dumnezeu, orice simţământ mai puternic, până şi simpla prietenie, se sfârşeşte cu o suferinţă... Ori de câte ori m-am legat de cineva, n-am avut parte decât de supărare. Bukacki are dreptate... Relaţiile cu lumea, vai şi amar, cele personale, la fel... pas de mai trăieşte în asemenea condiţii!...

Discuţia se întrerupse sau mai degrabă se transformă într-un monolog al profesorului Waskowski care începu să peroreze de unul singur despre Roma şi creştinism. După masă, plecară împreună pe strada plină de clinchetul clopoţeilor de la sănii şi de forfota veselă de iarnă, deoarece de dimineaţă căzuse multă zăpadă, dar spre seară se înseninase şi era frig.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, spuse deodată Połaniecki, observând că Waskowski era descheiat la surtuc şi la jiletcă.

— Bine, mă închei, îi răspunse Waskowski.

Şi începu să bage nasturii surtucului în cheutorile de la jiletcă.

„Îmi place totuşi Waskowski ăsta, îşi spuse Połaniecki în drum spre casă. Dacă m-aş lega mai statornic de el, ar da ortu' popii, pentru că aşa-i soarta mea. Din fericire, până acum îmi e destul de indiferent.

Gândind astfel, Połaniecki încerca să se convingă de un lucru inexistent, deoarece îl lega de profesorul Waskowski o

prietenie sinceră, iar viaţa acestuia nu-i era deloc indiferentă.

Când ajunse acasă, îl întâmpină feţişoara zâmbitoare a Litkăi dintr-o fotografie de format mare, pe care i-o trimisese Marynia în lipsa lui. Vederea ei îl impresionă profund. Încerca deseori emoţii de acest fel când îşi aducea aminte pe neaşteptate de Litka sau când îi apărea brusc înaintea ochilor vreunul din portretele ei. I se părea atunci că dragostea lui pentru acest copil, îngropată undeva în adâncul inimii, se înalţă dintr-o dată cu puterea de odinioară, inundându-i toată fiinţa cu o duioşie şi o jale fără margini. Această revigorare a părerilor de rău era atât de dureroasă, încât o evita, cum evită orice om suferinţa adevărată. Emoţia lui de acum era plăcută totuşi. Litka îi zâmbea în lumina lămpii, de parcă voia să-i spună: „Domnul Stach”. În jurul căpşorului, pe fondul alb, înverzeau cei patru mesteceni pictaţi de Marynia.

Połaniecki privi multă vreme la fotografia Litkăi; într-un târziu se gândi:

„Acum ştiu că fericirea vieţii o dau copiii”.

Dar după o clipă îşi spuse:

„Numai că pe ai mei n-o să-i iubesc niciodată cât am iubit-o pe această copilă neajutorată”.

Tocmai atunci intră slujitorul şi-i înmână scrisoarea de la Marynia, care venise odată cu fotografia. Marynia scria cele ce urmează:

„Tata mi-a spus să te invit la noi diseară. Emilia s-a mutat acasă şi preferă să nu vadă pe nimeni astăzi. Îţi trimit fotografia Litkăi şi te rog să vii neapărat, pentru că vreau să vorbesc cu dumneata despre Emilka. Papa l-a invitat şi pe domnul Bigiel, de care mi-a promis că se va ocupa el, aşa că vom putea discuta în linişte”.

După lectura scrisorii, Połaniecki se îmbrăcă, citi un timp, apoi plecă la domnişoara Pławicka.

Bigiel era acolo de un sfert de oră şi juca pichet cu domnul Pławicki; Marynia şedea la o măsuţă, aproape de ei, ocupată cu un lucru de mână. Połaniecki le dădu bineţe la toţi, apoi se aşeză lângă ea şi începu să vorbească:

— Domnişoară, îţi mulţumesc foarte mult pentru fotografie. Am văzut-o pe neaşteptate, şi Litka mi-a apărut ca vie în faţa ochilor, aşa că multă vreme nu mi-am putut veni în

fire. Asemenea momente sunt măsura durerii de care altfel omul nu-şi dă seama. Mulţumesc din toată inima! Şi pentru cei patru mesteceni de asemenea... Cât despre doamna Emilia, am aflat totul de la Waskowski. E numai o intenţie sau este o hotărâre definitivă?

— Mai degrabă o hotărâre definitivă, răspunse Marynia.

— Şi dumneata ce crezi?

Marynia îşi ridică privirile spre el, de parcă aştepta ca sfatul să vină de la el.

— N-are destulă putere pentru aşa ceva, rosti în sfârşit.

Połaniecki tăcu, o vreme, apoi îşi desfăcu mâinile încurcat.

— Am discutat şi cu Waskowski despre asta, răspunse. L-am certat, gândind că este ideea lui, dar el se jură că n-are nici un amestec. M-a întrebat, în schimb, ce altă mângâiere i-am putea găsi, şi n-am ştiut ce să-i răspund, în fond, ce i-a mai rămas din viaţă?

— Aşa este, încuviinţă Marynia abia auzit.

— Şi dumneata crezi că eu nu înţeleg de unde vine această hotărâre? Pur şi simplu, îşi respectă întru totul convingerile religioase, dar vrea să moară mai repede. Ştie că truda îi va depăşi puterile şi tocmai de aceea şi-o asumă.

— Aşa-i, repetă Marynia.

Şi îşi coborî capul atât de mult deasupra lucrului, încât Połaniecki îi mai vedea numai cărarea ce-i despărţea părul negru. Înaintea ei se afla o cutie plină cu mărgele pe care le cosea pe diferite obiecte destinate tombolei în scopuri de binefacere; peste mărgele începură să picure lacrimile care-i curgeau din Ochi.

— Domnişoară, văd foarte bine că plângi... spuse Połaniecki.

Iar ea îşi înălţă spre el ochii înlăcrimaţi, vrând parcă să-i spună: „Faţă de tine n-am să-mi ascund lacrimile”, şi răspunse:

— Ştiu şi eu că Emilka face bine, dar îmi pare atât de rău!...

În parte, din cauza emoţiei, în parte, fiindcă nici el nu ştia ce să-i mai spună, Połaniecki îi sărută mâna pentru prima dată de când o cunoştea. Perlele din ochii Maryniei începură să şiroiască şi mai bogat, aşa că fu nevoită să se ridice şi să

plece.

Połaniecki se apropie de cei doi jucători în clipa când domnul Pławicki îi spunea pe un ton cam acru, dar politicos, partenerului său:

— Rubicon pentru rubicon. Ei, ce să-i faci! Dumneata reprezinţi vremurile noi, iar eu vechea tradiţie, aşa că trebuie să fiu bătut.

— Ce are asta cu pichetul? întrebă Bigiel calm.

Marynia se întoarse curând şi anunţă că ceaiul e gata.

Avea ochii roşii, dar faţa îi era luminoasă şi liniştită. Mai apoi, când Bigiel şi domnul Pławicki începură să joace iarăşi cărţi, vorbi cu Połaniecki pe un ton atât de familiar, cum vorbesc de obicei oamenii foarte apropiaţi, care au o mulţime de lucruri comune în viaţă. Întrucât această apropiere se realizase prin moartea Litkăi şi nefericirea doamnei Emilia, conversaţia lor nu putea fi prea veselă, cu toate acestea, ochii, dacă nu şi gura Maryniei, îi zâmbeau lui Połaniecki cu tristeţe şi totodată cu seninătate.

Seara târziu, după plecarea lui Połaniecki, Marynia, gândindu-se la el, nu-i mai spuse altfel decât „domnul Stach”.

La rândul lui, Połaniecki se întoarse acasă într-o dispoziţie cu mult mai calmă decât aceea în care se afla de la moartea Litkăi încoace. Umblând prin încăpere, se oprea mereu înaintea fotografiei, uitându-se în acelaşi timp la mestecenii pictaţi „de Marynia, şi se gândea că legătura pe care o realizase Litka între el şi Marynia devine pe zi ce trece tot mai strânsă, fără intervenţia nimănui, pur şi simplu printr-o misterioasă forţă interioară a lucrurilor.

Se mai gândea, de asemenea, că dacă-i lipsea vechea dorinţă de a permanentiza această legătură, aproape în aceeaşi măsură îi lipsea şi curajul s-o rupă definitiv, mai ales acum, când nu trecuse prea multă vreme de la moartea Litkăi.

Noaptea târziu, începu să studieze devizele trimise de Maszko. Din când în când, greşea calculele, deoarece vedea înaintea lui capul plecat al Maryniei şi lacrimile curgând în cutia cu mărgele de sticlă. A doua zi, cumpără pădurea de la Krzemień în condiţii foarte avantajoase.

III

Maszko se întoarse de la Petersburg după două săptămâni, foarte mulţumit de evoluţia problemelor legate de creditul său, şi aduse veşti importante, pe care le aflase, cum susţinea, pe căi confidenţiale, aşa că nu le cunoştea nimeni în ţară. Anul trecut, recolta fusese proastă pe tot cuprinsul statului. Ici şi colo începuse să se arate spectrul foametei, era deci mai uşor de presupus că până la primăvară rezervele aveau să se sfârșească în toate regiunile, foametea instalându-se pretutindeni. În aceste împrejurări, oameni în deplină cunoştinţă de cauză începuseră să vorbească despre interzicerea probabilă a exportului de grâu în străinătate. Acestea erau noutăţile pe care le aducea Maszko, afirmând că îi ajunseseră la ureche prin persoane foarte bine informate. Połaniecki fu de-a dreptul uluit de această veste, aşa că se închise în casă câteva zile cu creionul în mână, după care se duse la Efigiei şi-i propuse să investească toţi banii, lichizi de care dispuneau şi tot creditul firmei în cumpărarea masivă de cereale.

Bigiel fu cuprins de temeri, dar asta se întâmpla de fiecare dată când începea o nouă afacere. De altminteri, Połaniecki nu-i ascunse că va fi o operaţie pe scară mate, de succesul sau insuccesul căreia poate să depindă soarta lor. Un insucces total era totuşi puţin probabil, iar succesul întreprinderii putea să-i facă dintr-o dată oameni cu adevărat bogaţi. Era lesne de prevăzut că, dată fiind lipsa cerealelor, preţurile vor urca oricum, iar statul avea să limiteze cu adevărat posibilitatea încheierii de noi contracte cu achizitorii din alte ţări, respectându-le însă pe cele încheiate înainte de promulgarea hotărârii; chiar dacă măsura din urmă n-avea să fie luată, creşterea preţurilor în ţară era aproape sigură. Połaniecki prevăzuse tot ce era în puterea minţii omeneşti, se gândise la toate, aşa că Bigiel care, cu toată prudenţa lui, era un om înţelept, fu nevoit să recunoască în cele din urmă că perspectivele succesului erau într-adevăr considerabile şi ar fi fost păcat să piardă ocazia.

După alte câteva consfătuiri, în timpul cărora opoziţia lui Bigiel slăbi tot mai mult, propunerea lui Połaniecki fu primită

şi, la scurtă vreme, principalul agent comercial al firmei, Abdulski, căpătă împuternicirea de a contracta în numele Casei de comerţ cerealele existente ca şi pe cele care aveau să rezulte din treieratul viitor.

După-plecarea lui Abdulski din Varşovia, plecă şi Bigiel în Prusia. Połaniecki rămase singur să conducă firma; lucra de dimineaţă până seara, astfel că nu se mai arătă pe nicăieri.

Nu se plictisea însă, întrucât îl însufleţea speranţa unor câştiguri însemnate şi a unei bogate activităţi în viitor. Połaniecki se aruncase în această speculaţie şi îl trăsese şi pe Bigiel alături de el, înainte de toate pentru că o socotea deosebit de avantajoasă. Mai urmărea însă şi un alt scop. Casa de comerţ şi toate problemele ei constituiau un spaţiu prea restrâns pentru pregătirea lui de specialist, pentru capacitatea şi energia lui aşa că Połaniecki nu prea se simţea în largul său. La urma urmei, în ce constau afacerile de care se ocupa firma? Să cumpere ieftin, să vândă mai scump şi să păstreze câştigul, acesta era singurul ei ţel. Cumpărări şi vânzări pe cont propriu sau medierea lor, nimic mai mult. Połaniecki se înăbuşea între aceste limite. „Aş vrea să sap sau să fabric ceva, îi spunea lui Bigiel în momentele de descurajare şi apatie, deoarece în realitate noi nu facem altceva decât să abatem spre buzunarele noastre un pârâiaş cât de mic din torentul de bani care curge printre oameni, de produs, însă, nu producem nimic”. Şi era adevărat. Połaniecki voia să facă avere, să strângă capital, pentru ca după aceea să se apuce de vreo muncă productivă care să-i asigure un câmp mai larg de activitate creatoare.

Avea impresia că această clipă sosise, şi voia să profite de ea.

„Pe urmă o să mă gândesc la toate celelalte”, îşi spunea.

Prin „toate celelalte” îşi înţelegea propriile probleme, ale minţii şi ale inimii, adică atitudinea faţă de credinţă şi de oameni, faţă de pământ şi femei. Îşi dădea seama că, dacă voia să fie liniştit în viaţă, trebuia să clarifice aceste relaţii şi să stea pe picioare sigure. Există oameni care nu ştiu toată viaţa ce reprezintă ei în raport cu aceste noţiuni, oameni pe care orice adiere de vânt îi abate din drumul lor. Połaniecki era convins că nu trebuie să fie aşa. În dispoziţia în care se

afla acum, prevedea că aceste întrebări pot fi rezolvate într-un chip pe cât de lucid, pe atât de arid, pe cât de pozitiv, pe atât de materialist” oricum negativ, dar înţelegea că trebuiau rezolvate.

„Vreau să ştiu clar dacă am vreo datorie sau nu”, îşi spunea.

Între timp, lucra intens şi vedea puţină lume. Nu se putea izola cu totul. Tot acum se convinsese că cele mai intime întrebări nu pot fi rezolvate decât în forul lăuntric, în propriul creier sau inimă închisă cu patru lacăte; cel mai adesea însă, unele impulsuri exterioare, oameni mai apropiaţi sau mai depărtaţi grăbesc sfârşitul meditaţiilor şi al hotărârilor care decurg din ele. Połaniecki înţelese acest lucru când îşi luă rămas bun de la doamna Emilia, care scurta tot mai mult, aproape cu febrilitate, termenul când avea să fie primită ca novice printre surorile de caritate.

Cu toate că era foarte ocupat, Połaniecki trecu mereu pe la ea, dar de câteva ori n-o găsi acasă, iar o dată le află la ea pe doamna Bigiel împreună cu domnişoara Krasławska şi mama ei, a căror prezenţă îl stânjenea foarte mult. După aceea, când Marynia îl anunţă că doamna Emilia va începe noviciatul peste câteva zile, se duse să-şi ia rămas bun de la ea.

O găsi liniştită şi aproape veselă, dar la vederea ei i se strânse inima. Avea faţa transparentă, acoperită parca pe alocuri cu un strat de culoarea perlei; la tâmple vinişoarele albastre i se vedeau prin piele. Era foarte frumoasă, dar de o frumusețe aproape nepământeană, astfel că Połaniecki se gândi: „Îmi iau rămas bun pentru totdeauna, fiindcă n-o să reziste nici o lună de zile; un ataşament în plus înseamnă o supărare şi o nenorocire în plus!”

Doamna Emilia aduse vorba despre hotărârea ei ca despre lucrul cel mai obişnuit, care se înţelege de la sine şi este urmarea firească a celor întâmplate, fuga dintr-o viaţă lipsită de orice temei. Połaniecki îşi dădu seama că încercarea de a o face să renunţe ar fi fost o tentativă necinstită din partea lui, cu totul lipsită de sens.

— Doamnă Emilia, dumneata rămâi aici la Varşovia? întrebă.

— Da. Aş vrea să fiu aproape de Litka şi maica stareţă, mi-a promis că la început o să stau acasă, iar după ce am să învăţ câte ceva, la vreunul din spitalele de aici. Numai să nu intervină niscaiva întâmplări neprevăzute... Câtă vreme voi sta acasă, îmi va da voie să mă duc în fiecare duminecă la Litka.

Połaniecki strânse din dinţi şi tăcu; privea doar la mâinile de ceară ale doamnei Emilia, gândind:

„Cu mâinile astea vrea ea să bandajeze bolnavii?...”

Intuia însă că în primul rând ea voia cu totul altceva. Dincolo de seninătate şi resemnare se ghicea o durere nemăsurată, puternică, asemenea morţii şi chemând moartea din toate puterile sufletului şi ale inimii. Voia numai ca această moarte să vină fără vina ei, să nu fie păcatul ei, ci meritul ei, a cărui răsplată avea să fie unirea ei cu Litka...

Abia acum Połaniecki înţelese deosebirea dintre durerea lui şi a ei, dintre jalea lui şi a ei. Şi el o iubea pe Litka, dar în inima lui, pe lângă părerea de rău şi amintirea ei, mai exista ceva, interesul pentru viaţă, curiozitatea pentru viitor, dorinţe, gânduri, ţeluri. Pe când doamnei Emilia nu-i mai rămăsese nimic, ca şi când ar fi murit odată cu Litka, şi dacă o mai preocupa ceva pe lume, dacă ţinea la cei care-i erau aproape, asta era numai pentru Litka şi în măsura în care întreţinea relaţii cu ei.

Połaniecki suportă cu greu această vizită de rămas bun. Se legase profund de doamna Emilia, iar acum avea sentimentul că firul care-i unea se rupea o dată pentru totdeauna, şi drumurile lor se despart în această clipă, deoarece el avea să meargă mai departe pe drumul vieţii, în timp ce ea, dorind să scape cât mai repede de viaţă, alege truda, blagoslovită într-adevăr, dar peste puterile ei, ca să-şi grăbească moartea.

Gândul acesta îi închidea gura. Totuşi, în ultima clipă, ataşamentul pentru ea învinse şi începu să vorbească emoţionat, sărutându-i mâinile:

— Dragă, scumpă doamnă, Dumnezeu să aibă grijă de dumneata şi să te mângâie!

Nu mai putu să continue, iar ea îi răspunse fără să-şi retragă mâna:

— N-am să uit niciodată cât ai iubit-o pe Litka. Ştiu de la Marynia că ea v-a unit, de aceea ştiu că veţi fi fericiţi, pentru că altfel Dumnezeu nu i-ar fi trimis acest gând. Ori de câte ori vă voi vedea, mă voi gândi că fericirea voastră e opera Litkăi. Fie ca dorinţa ei să se împlinească foarte repede, Dumnezeu să vă binecuvânteze pe amândoi!

Połaniecki nu mai răspunse nimic, dar în drum spre casă se gândi:

„Dorinţa Litkăi!... Ei nici nu-i trece prin minte că voia ei ar putea să nu se împlinească; cum puteam să-i spun că Marynia nu mai e pentru mine ceea ce era...” Cu toate acestea, înţelegea tot mai limpede că aşa nu mai putea să continue, iar legăturile care-l ţineau aproape de Marynia trebuia fie să le strângă în cel mai scurt timp, fie să le rupă definitiv, ca să pună capăt acestei situaţii neobişnuite, neînţelegerilor şi grijilor care puteau să rezulte de aici; înţelegea că pentru a proceda cinstit, trebuia să se grăbească. Îl cuprinse însă o nouă nelinişte, întrucât avea impresia că, oricum va proceda, nu va fi fericit.

Când ajunse acasă, găsi o scrisoare de la Maszko, care suna după cum urmează:

„Astăzi am fost de două ori la tine. Un nebun m-a insultat faţă de subalternii mei din cauza pădurii pe care ţi-am vândut-o. Se numeşte Gątowski. Trebuie să vorbesc cu tine, aşa că am să trec diseară”.

Peste nici o oră, Maszko veni într-adevăr foarte grăbit. Înainte de a-şi scoate paltonul, începu să întrebe:

— Tu îl cunoşti pe Gątowski?

— Îl cunosc. E vecin şi rudă cu domnul Pławicki. Din ce v-aţi luat şi ce s-a întâmplat?

Maszko îşi scoase paltonul şi răspunse:

— Nu pricep cum de s-a aflat atât de repede, pentru că eu n-am vorbit cu nimeni, eram chiar interesat să nu ştie nimeni, cel puţin deocamdată.

— Agentul firmei noastre, Abdulski a fost la Krzemień să vadă pădurea. Cred că Gątowski a aflat de la el de vânzare.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile. Eram la birou, când am primit cartea de vizită a lui Gątowski. Neştiind cine este, l-am primit. M-am trezit cu un mucos care m-a întrebat dacă e

adevărat că am vândut pădurea şi vreau să colonizez o parte din moşia Krzemień! Evident, i-am răspuns şi eu tot cu o întrebare: ce-l interesează pe el? Şi ţângăul îmi spune că m-am obligat prin contract să-i plătesc domnului Pławicki o rentă viageră, iar dacă am să ruinez proprietatea printr-o gospodărire nesăbuită, n-o să mai am de unde. Înţelegi şi tu că l-am sfătuit să-şi ia pălăria, să se încheie bine la palton, pentru că e ger, şi să se ducă de unde a venit. Atunci a început să ţipe, m-a numit faţă de subalternii mei escroc şi mincinos, la urmă mi-a spus că locuieşte la Hotelul Saxon şi a plecat. Tu pricepi ceva? Poţi să-mi spui şi mie ce înseamnă asta?

— Fireşte! Mai întâi, Gątowski este un înapoiat cam grosolan din fire; în al doilea rând, Gątowski este de ani de zile îndrăgostit de domnişoara Pławicka şi i s-a năzărit să se erijeze în cavalerul ei.

— Tu ştii că sunt un om cu destul sânge rece, dar uneori am senzaţia că trăiesc un vis. Să-şi permită cineva să mă insulte numai pentru că vând ce-i al meu, nu, asta întrece orice închipuire.

— Şi ce intenţionezi să faci? Domnul Pławicki o să-i rupă urechile lui Gątowski şi o să-l oblige să-ţi ceară scuze.

Pe faţa lui Maszko se aşternu o expresie de răutate rece, îndârjită, încât Połaniecki se gândi fără să vrea:

„Hm, ursuleţul a intrat într-o dandana la care nu se aştepta, aşa că va trebui să tragă ponoasele”.

— Pe mine nu m-a insultat şi n-o să mă insulte nimeni fără să-şi primească pedeapsa, spuse Maszko, iar omul acesta nu numai că m-a insultat, dar mi-a făcut un rău pe care nici nu-l bănuieşte.

— Ei, nu-i decât un amărât care nu ştie ce face.

— Nici un câine turbat nu ştie ce face şi, cu toate astea, este împuşcat. Vezi că vorbesc calm, aşa că ascultă ce-ţi spun: m-a lovit nenorocirea şi n-am să-mi mai revin.

— Vorbeşti calm, dar te înăbuşe furia, aşa că exagerezi.

— Nici vorbă. Ai răbdare şi ascultă-mă până la capăt. Uite care-i situaţia. Dacă, Doamne fereşte, căsătoria mea nu mai are loc sau dacă se amână cu câteva luni, s-a zis cu mine, cu poziţia mea, cu creditul meu, cu Krzemień şi cu tot ce am. Ţi-

am spus că folosesc ultimele rezerve, aşa că sunt silit să mă opresc. Domnişoara Krasławska nu se căsătoreşte cu mine din dragoste, ci pentru că are douăzeci şi nouă de ani şi i se pare că reprezint, dacă nu partida visată, cel puţin una convenabilă. Dar dacă se va arăta că nu-i aşa cum crede, va rupe logodna. Dacă ea şi mama ei ar afla azi că am vândut pădurea de la Krzemień de nevoie, mâine mi-ar da cu tifla. Gândeşte-te şi tu, scandalul a fost public, a avut loc în prezenţa funcţionarilor mei. N-are cum să nu se afle. Mă rog, să zicem că vinderea pădurii le-aş putea-o motiva, dar şi aşa voi rămâne un om cu obrazul pătat. Daca nu-l provoc la duel pe Gątowski, în ochii lor voi fi un om fără onoare şi vor rupe relaţiile cu mine, iar dacă-l provoc, nu uita că sunt multe femei foarte credincioase care ţin în primul rând la aparenţe, aşa că mă vor socoti un scandalagiu şi, de asemenea, vor renunţa la mine. În caz că am să-l împuşc eu pe Gątowski, voi fi un ucigaş, iar dacă mă va răni el pe mine — un nătâng care se lasă insultat şi învins; aşadar, urmarea ar fi aceeaşi. Nu încape nici o îndoială că în nouăzeci de cazuri dintr-o sută s-ar proceda în acest fel. Acum cred că înţelegi şi tu de ce ţi-am spus că m-am dus pe copcă, eu, creditul meu, poziţia mea şi pe deasupra şi proprietatea Krzemień.

Połaniecki dădu din mână cu nepăsarea egoismului de care e în stare un bărbat faţă de altul care nu-l interesează câtuşi. de puţin.

— Mde! constată. Proprietatea ţi-aş putea-o cumpăra eu, dar situaţia în general este destul de dificilă. Deci ce-ai de gând să faci cu Gątowski?

Maszko îi răspunse:

— Deocamdată, să-i plătesc ce-i sunt dator. Dacă tot n-ai vrut să-mi fii cavaler de onoare, te rog acum să-mi fii martor.

— Asta nu se poate refuza, acceptă Połaniecki.

— Mulţumesc. Gątowski locuieşte la Hotelul Saxon.

— Mâine mă voi duce la el.

Imediat după plecarea lui Maszko, Połaniecki se duse să-şi petreacă seara la domnişoara Pławicka. Pe drum, se gândi:

„Cu Maszko nu-i de glumă, şi tărăşenia nu se va sfârşi oricum; dar ce mă interesează pe mine? Ce am eu comun cu ei şi ei cu mine? Uite cât de singur poate fi omul pe lume!”

Şi realiză dintr-o dată că singura fiinţă de care se simte legat şi care nu se gândeşte la el ca la un lucru oarecare este Marynia.

Într-adevăr, când intră, strângerea ei de mână îl făcu să înţeleagă că nu greşea. Îl întâmpină spunându-i cu glasul ei blând şi calm:

— Am presimţit că ai să vii. Uite, ceaşca te aşteaptă.

Lector: ELENA MURGU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON
Bun de tipar 6.07.1987
Coli ed. 13,51. Coli tipar 8,5
Com. nr. 70.067
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”,
Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti,
Republica Socialistă România

henryk sienkiewicz

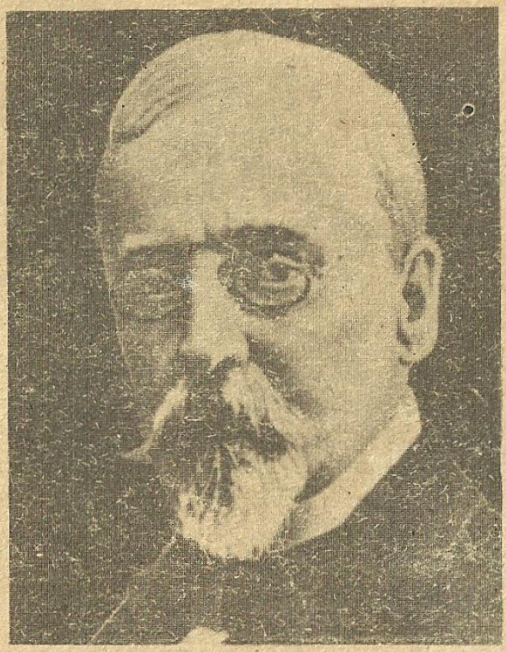

«Realismul viguros şi valenţele didactice hotărăsc tentele întunecate, virulent critice, în care sînt descrişi reprezentanţii aristocraţiei. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept cuvînt documentare, galeria tipurilor „negative" fiind dintre cele mai concludente. [...] Toate acele idei şi atitudini de viaţă cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale, altfel spus, atmosfera de încîzire şi marasm, [...] sînt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale.»

STAN VELEA

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24